

Den Engelschen

SCHOOL-
MEESTER.

The English

SCHOLE-MASTER.

8 H d

The English

SCHOLE-MASTER;

OR

Certaine rules and helpes, whereby
the natives of the Netherlandes, may
bee, in a short time, taught to
read, understand, and speake,
the English tongue.

*By the helpe whereof, the English also
may be better instructed in the knowledge
of the Dutch longue, than by any voca-
bulars, or other Dutch and English
books, which hitherto they have
had, for that purpose.*

AMSTERDAM.

Printed by John Bouman, in the Year 1657

Den Engelschen

13k
SCHOOL-MEESTER;

Ofte

4
Eenige regulen / en behulpselen /
waer door d'ingeborene Nederlanders /
in een korten tijt / gheleert konnen
worden d'Engelse tale te lesen /
verstaen / ende spreken.

Waer door d'Engelsen oock beter geleert
mogen worden , inde kennisse van de Neder-
duytsche tale. als door eenige Vocabularen
of andere Duytsche en Engelsche Boec-
ken , diese tot noch toe tot dien
eynde oyt gehad hebben.

34
AMSTERDAM,

Gedruckt by Ian Bouman , in 't Jaer 1658.

*To the true naturall
inhabitants, and all
lovers of the peace and
prosperity of the united
Provinces of the Ne-
therlands, health, we-
alth, and happines.*

Worthy & welbeloved,

Considering the mutuall
relation which is and
hath bin for manie years
past; between the English
nation on the one side, &
the States and people of the-
se Netherlands on the other,
both in respect of their Re-
ligion, neighborly affection,
and the traffique or Com-
merce which they have had
and doe yet hold with one
another, by reason where of
many of the English nation
are permitted to inhabite in
these partes, & many Nether-
landers in England; which
mutuall relation hath bin of
late confirmed and made
more sure (as we hope) by
the marriage of the eldest
son of his highnes Frederick
Henry by the grace of God
Prince of Orange, &c. with
the eldest daughter of our
Soveraigne Charles by the
grace of God, King of En-
gland, &c; and seing it is

Aen de Trouwe na-
tuerlijke ingesetenen,
en aen alle Liefhebbers
der vrede en voorspoet
den Geuniceerde Neder-
lantse Provincien (wen-
sche ick) heyl, voorspoet,
en gelucksaligheydt.

Waerde en seer beminde/

O Verleggende d' eenparige
dependentie die teghen-
moordigh is en dooz beele sa-
ren herwaerts geweest is/ tus-
schen de Engelsche natie ter
eenre / en de Staten nevens
d' onderdanen deser Neder-
landen ter andere zijden/ bep-
de in 'r regard van hare Reli-
gie / gebuerlijke affectie / en
traffique diese gehadt hebben/
en noch tusschen malkande-
ren onderhouden / waer dooz
beele van d' Engelsche natie
toegelaten moode hier te mo-
gen woonen / en beele Neder-
landers in Engeland; welke
eenparige dependentie (gelijk
my verhoopen) onlangs beve-
sticht en sterckerder gemaecht
is dooz 't huwelijck tusschen
d' oudste Soone van sijne
Hoogheyt Frederick Hen-
drick dooz Godes ghenade
Prins van Oranje / &c. met
de ourste Dochter van onsen
Soverain Charles dooz Go-
des ghenade Koning van En-
gelant / &c. En terwijl het
hoog-

very

hoog-

very necessary and profitable for the upholding of this union, that either of these nations bee instructed in the others language, that when they come to build together they may not fall into confusion through not understanding each others speech, whereby offences may come, and their mutuall Concord and union be disturbed; & having observed a great desire in many students in these Countries, to make use of all such helps as our English tongue doth afford them for to further their studies and employments, which they cannot doe without understanding our tongue; & having seen by occasion of myne owne employments, that there are divers wayes and means wherby we that are of the English nation & inhabiting these Countries may further and helpe our selves in attayning to the knowledge and speech of the Dutch tongue, with lesse trouble than the Netherlanders can the understanding and speech of our tongue: I have at length attempted (being moved partly by the desires of many persons of quality to learn our English tongue, who have bin therein much frustrated by the want
some Dictionary, Gram-

hooghnoedigh en profitabel is om dese unie te onderhouden dat yder van dese Nationen onderzicht werde in hare respectijve talen / op datse niet malkanderē rimmerende niet in vermezinge komen te vervallen dooz het niet verstaen van elckanders spzake / maer dooz ergernissen mochten komen te ontsaen / en d'eenparige eendragt en unie gestoorrt worden; Doch in veele Studenten in dese Contreijen een groote begeerte gemercht hebbende / om alle behulp-middelen te gebruiken die onse Engelsche Tale haer mede-deelen om hare studien en beroypingen te voozderen / 't welck zy niet konnen doen sonder onse Tale te verstaen; oock dooz occasie van mijn eygen affairen ghesien hebbende / datter verscheyden wegen en middelen sijn / maer dooz wy die vande Engelsche natie sijn en in dese Landē woonachtig / onselben niet minder moeyte konnen voozderen en helpen in't verkeygen vande kennisse en spzake vande Nederlantse Tale / als de Nederlanders 't verstaen en spzeken van onse Tale: Wed ich naer langh wachten (daer toe versocht zijnde / eens deels dooz vele gesqualificeerde personen begeert zijnde onse Engelsche tale te leeren / die daer seer in verachtert sijn dooz het gebreke van een Dictionary / Gram-

mar, or (at least) some rudiments to help them; and partly by the earnest provocations of some whom I have my selfe instructed therein upon their understanding the method which I observed in teaching them) to set downe some rules and directions, by the diligent observation where of a Netherlandsländer may, in a short time and with little charge, attaine to the true reading and pronuntiation, and benefit himself much in the understanding and speaking of the English tongue. The which I tender to you in this enfusing frame and modell, as a token of my thankfulness for the friendship and priviledges, which I and other of my Countrymen enjoy in these lands. For which we are also bound alwayes by our prayers to seek the good of this Country, and in any thing we can to doe you service.

I dare not speake any thing, in praise of the work, least it should not prove as it seemeth; but shall leave it to the tryall of those who shall make use of it: whereby if any receave profit or furtherance, I have the reward which I expected for my labour.

marica / ofte ten minsten de eerste beginselen om haer te helpen; en ten deele doo; de ernstige aenporringe bā sommige die ick selfs daer in onderwiesen hebbe / wien de methoods die ick gebzupchte om haer te leeren aenmerchte) onderwonden eenige regulen en aentwijssingen te stellen / doo; het naerstigh observeren van de welcke / sal een Nederlandt in een korten tijt en met weynigh kosten / verkrjgen het wel lesen en pronuntieren / en hem in 't verstaen en spreken van d' Engelsche tale vele profijteren. Het welcke ick H. II. op de volgende maniere en fatsoen voo;dzage / als een teyken mijner danckbaerheit wegens de vrientschap en privilegien die ick en andere mijner Lants-lieden in dese landen besitten. Waer voo; my oock alrijt schuldigh zijn doo; onse ghebeden het voo;spoort deser landen te verfoetken / en H. II. in alles naer vermogen te dienen.

Tot lof van dit wercken derf ick niet seggen / of het anders bebonden mochte werden als het schijnt te wesen; maer sal 't die gene laten oozdeelen die 't selfde gebzupken sullen: waer voo; indien pe-mant profijt ofte voo;deel upt schept / verkrjge ick soo veel loons als ick wegens mijnen azbept verwachrende was.

But if any more skilfull Masters shall dislike it, I shall leave it to them to amend it; and only make this for myne Apologie, that this is the first attempt which I have made in this kind; neither have I ever seen any grounds to the like purpose, from which I might receive any further ance or helpe herein; and myne other more weight occasions permit me not be so exact hetein as otherwise probably I should have bin, & it is a more facile thing to espye faults in a building, than at first to contrive the fabrick.

It is long since I was first urged hereunto, but I have hitherto expected, that some moreable would before this have prevented me of this labour by their more fruitfull observations. But seing such is not yet come to light, you have here this meane piece in the meane time to exercise your selves upon, which I cominend to your diligent and careful use and the blessing of Almighty God, whom I beseech long to continue the union and peace of these united provinces and our Kingdo-

me

Maer indiender eenighe Meesters van meerder verstant waren die 't selbige missagen / geef ick het haer over om te verbeteren; en tot mijn verdedinge seggen dat dit de eerste onderwindinghe is die ick in diergelijcke dingen ghesdaen hebbe; oock en heb ick noyt diergelijcke gront-regulen tot dien eynde ghesien / waer upt ick eenigh voozdeel ofte behulp tot dit werk konde scheppen; oock en laten mijn andere gewichtiger afsairen niet toe / dat ick hier so punctueel in kan wesen als ick anders ongertwijffelt soude gheweest hebben / en het is veel gemakelijcker de fautoren vinden die in 't timmeren begaen zijn / als het selve in 't eersten wel te sabjiceren.

't Is nu een lange tijt geleden dat ick hier eerst toe versocht worde/maer tot nu hebbe ick gemacht/op dat een ander die beter begaest is / my met hare profytelijcker aenmerckingen soude voozgehomen hebben. Maer also sulcx noch niet vooz den dagh ghescomen is / hebt gy hier dit gemeen stuck wercks waer-in **A L.** sich ondertusschen kan exerciseren. Ver welcke ick recommandere tot uwē naersich en sozgbuidig gebzuyck / en de segen des Almachtigen Godts / die ick bidde de eendracht en vrede tusschen dese geuniceerde Provinziē en onse

A 4 Lioninchryck

me of great Brittain both
in and among themselves
and one toward another;
and make them workers to-
hither in the upholding of
the Gospell of our Lord Je-
sus Christ, and destruction
of that Abaddon or Apol-
lyon i.e. destroyer (I mean
the man of sin) to the prais
of his owne most glorious
name, and comfort of his
elect, Amen.

Koninkrijck van groot Bys-
tagnien in en onder malkan-
der en tuschen den een en den
ander langh te willen conti-
nueren; en haer mede wer-
kers maecten in 't bescher-
men des Evangelie onses
Heeren Jesu Chzisti / ende
verwoestinge van dien Abad-
don of Apollyon i.e. den ver-
woesty (ick meyne de mens-
sche der sonde) tot prijs syner
heerlicker name/en troost sy-
ner uyverkerene/ Amen.

Regelen

Regelen tot onderwijfinge

Van de

ENGELSCH E TALE.

By een geftekt tot dienſte der gener, die luſt ende begeerte tot de kenniſſe der ſelve hebben.

Den Inhoudt van 't Werk.

Min booznemen en is niet om een volkome-
Grammatica van de Engeliſche tale te maec-
ken / ende daerom heb ick vele obſervati-
(die ick aenghemerkt hebbe) mer boozdacht
overgeſlagen: maer alleenlyck den leergie-
rigen ſoo veel noodwendige regelen booz te
ſtellen / als mogen genoegh zijn haer tot het rechte ſpreken
en verſtaen van de ſelve tale te leyden. Alle 't welcke ick
hier ſtellen ſal onder deſe twee Grammaticale hoofd-ſtuc-
ken / Etymologie ende Syntaxis.

Waer van den eerſten dient (na den eygendom ofte be-
duydinge van dat woort) om recht te ſpreken. Onder de
welcke ick alſulke obſervati- en begripen ſal / als dienſtig
zijn tot kenniſſe der namen / geluyt / en pronunti-
atie van de Letteren / Vocalen / Diphthongen / Syllaben / en Vocabu-
len: miſſgaderſ de gedeelten der ſprake mer den aenſteyden
van dien / ſoo verre als ick in deſe ſake van nooden hebbe /
ende niet meer.

Den laeſten dient tot verſtant ende Constructie ofte
t'samen-ordeninge van 't gene geleſen is / ofte gehoort / ge-
ſchreven oft geſproken booz een ander / ende oock tot een
oprechte t'samen-voeginge der woorden in eens eyghen
ſpraecke of geſchriſte aen een ander.

Vande Etymologie.

Het eerſte Capittel.

Vande Letteren en hare verdeelinge.

Voort eerſt hebben wy aen te merken de namen der
Letteren / en hier in altoordeert de Engeliſche tale met
de Latynſche ende Duytſche / behalven n, g, h, i.

De letteren zijn a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, x, y, z.

Deze Letteren zijn verdeelt in twee soorten / vocalen / ende consonanten / gelijk in alle andere talen.

Onse vocalen zijn dese / a, e, i, o, u, van welke vyfde / twee werden dishwils in Consonantien veranderd / namelijk / i, ende u, ende dan gemeenlych andersints gescreven zijn als I ofte i, ende V ofte v. Ende daerom worden sommige in 't schryven van onse Letteren dese by het Alphabet vooz de letter van dien name / 't welcke altyt een vocael is / als j, l, v, u; &c. Deze vocalen i ende u werden beelyts in Consonanten veranderd / wanneer een ander vocael na volget / als in

James	interjection	rejoyce
Iupiter	salvation	verelie
Service	vocation	advantage.

Alle de Letteren uytgenomen de vocalen / zijn Consonanten / behalven y die de kracht van beyde heeft.

Wat aengaet 't geluyt van onse vocalen a, e, i, o, u, alhoe-wel ick daer fatsoens halve wat van spzken honde : Nochtans terwyl ick weet dat zy soo veel van 't geluyt der Duytsche vocalen niet en verscheelen / datter waerdigh is het gemoedt der leerlingen daer mede te bekennen ; sal ick hier sulx overslaen / niet twifelende of ick sal hier na gelegentheyde hebben sulcke regulen te stellen die alle schynende onderschept sullen wegh nemen.

Oock komt de kracht en geluyt van alle onse Consonanten in 't Engels / met de Duytsche ende Latijnsche over een / ofte verscheelen heel weynigly / behalven dese navolgende.

Een eersten / is onse d so krachtig niet; want de Duytsche 't selbige dishwils prononciere als of het de was : Waer by alleenlych en slechtelych d.

Een tweeden / g ende h vallen oock swaer in onse tale vooz byemdelingen geprononciert te worden / principelych in sommige woorden: daerom is het hoognoedig als men begint te leeren / een School-meester ofte byent te hulpe te hebben / om hare tonge op het rechte geluyt van dese letteren te brengen.

Een derden / at slaet onse i als Consonant ofte vocael / wert het volkomender uytgesproken dan de Duytsche ofse Latijnsche tale verrycht : 't Welck den scholier met weynige

in ynige hulp in 't leeren van dese navolgende Syllaben
ende Exempelen / beter sal verkerijgen ; dan niet alle de re-
gulen die tot dien eynde soude uptgebonden werden.

Een vierden/ heeft y in onse Engelsche tale alrijt het ge-
lykt van ij in Duysch / ende somtijts bekleet die de plaets-
se van een vocael/ als in thy, my, may, way; ende somtijts
van een Consonant / ghehijck als in yeild, yoke, yarne,
yesterday, yeare.

Dier is oock aen te merken / dat in Engels veel van
onse letteren vooz Cijfer getal (gelijck in andere talen) ge-
bruyckt werden/ als M D C X L V I, &c. veel oock van
onse letteren staen somtijts vooz heele woorden/maer van
de leerlingh berijts kennisse moet hebben / gelijck als yr.
vooz the, yt. vooz that, yu. vooz thou. Ende top hebben
een gebuyckelijcke abbzwarie in onse tale / ghehijck als in
't Latijn / namentlijck & vooz and &c. vooz and so forth,
ofte and so forward. i. e. vooz that is to say. viz. vooz to wit
ofte namely. q. d. vooz as if he should say, ofte as if he would
have said, ende veel diergelijcken / als

Matie.	}	vooz	}	Majestie	}
Hoble.				Honourable	
Hd.				Honoured.	
LoP.	}	vooz	}	Lordship	}
Rd.				Reverend	
St.				Sir	
Wor ^{pll} .	}	vooz	}	Worshipfull	}
Kt.				Knight	
Esqr.				Esquire	
yor.	}	vooz	}	your	}
or.				our	
m ^r .				menr	
wt.	}	vooz	}	wit	}
ofte				with	
w th .	}	vooz	}	which	}
ofte				which	
w ^c .	}	vooz	}		}
ofte					
w ^{ch} .	}	vooz	}		}

Capit. II.

Van diphthongen.

NAdien wy gesproken hebben van 't geluyt der vocalen en consonanten / soo komen wy tot de Syllaben / het welck is 't geluyt van een ofte meer letteren. Een Syllabe van een letter is een enkel vocael / die een geluyt by sich self heeft. Een Syllabe van verscheydene Letteren / is ofte een diphthongus / oft een Consonant Syllabe.

In de Engelse tale en weten wy niet van de diphthongen *a* ende *æ*, ten zy in woorden die van de Latijnsche tale gesproken zijn / ofte in eygenlijcke namen die haer eygen letteren moeten behouden / als *Cæsar*, *Aneas*, *æconomie*, &c. Doch wy hebben in onse tale menigmael twee vocalen by malkanderen die de plaets ende geluyt van diphthongen bekleeden / ende mogen also genaeemt worden. De vertooninge ende kracht van de welcke den leerlingen in dese navolgende exempelen ende regulen vooz-gesteld worden.

aa als in *Baal* ; *Isaac*.

ai als in *braine*, *mountaine*, *saire*, *despaire*.

au als *sauce*, *laud*, *applaud*.

aw als *sawe*, *skaw*, *law*.

ei als *seize*, *receive*, *weight*.

ey als *prey*, *valley*.

eu als *lençe*, *rheume*, *Eustace*.

ew als *Iew*, *few*, *new*, *brew*.

ou als *ounce*, *mountaine*, *trouble*, *bloud*, *gourd*.

ow als *sow*, *Cow*.

oi als *choice*, *oile*, *void*.

oy als *joyne*, *destroy*, *annoy*, *imploy*, *boy*, *joy*.

Alle welcke diphthongen meestendeel haer geluyt geben gelijk de selve diphthongen in de Duytsche tale: doch daer zijn eenige andere waer op wy acht moeten nemen / als namentlijk:

ui d'welcke meer geluyt greft op de *u* dan op de *i*, als in dese woorden *tsien* is / *fruit*, *suite*: ende somtijts meer op de *i* als op de *u*, als in *buy*, *build*, *Conduit*.

ie wert oock in Engels effen alleens gepronunteeert als in Duyts / te weten: *field*, *vield*, *shield*, *friend*: ten zy dat de leste van dese twee vocalen de Syllabe doet verderen / als

als in Ezeki-el, Dani-el, Gabri-el, &c. ook ten ware dese ie de leste letteren van een woort zijn / alwaer het gheen diphthongus is / maer presenteert alleenlijck een vocael geprolongiert / als ick H. L. op sijne bequamer plaetse sal te verstaen geben.

ea wiens pronuntiatio gemeenlijck over een komt met ee in Dups / als in

leave	increase	beasts
weare	conceave	creature
beare	beneath	fear
ready	weapon	speak, &c.
heaven	breasts	

Ten 3^{en} de leste deser twee vocalen de Syllabe doet dibi-
deeren / als in

Cre-ation.	Chalde-ans.
Cre-at.	Idume-a.
Cre-atour.	

Maer somtijts heeft ea 't geluyt van ie in Dups / als in ycare, heare, appeare; ende somtijden alleenlijck van a, als in heart; doch (mijns bedunkens) waer het betet dat de e daer inne souden geluydt worden.

oo wiens pronuntiatio over een komt met oe in Dups / als in foole, stoole, poole, moone, good, food.

ee Dit komt ook met de Dupsche pronuntiatio van ie over een / als in dese woorden blijkt / wheele, feel, thee, see, mee, beer, steeple, feed, bleed.

eo heeft 't geluyt van ie in Dups / als in people, behal-
ben in eenige woorden alwaer 3^{en} het distinct geluyt van e ende o hebben / doch soo volkomelijck niet als wanneer 3^{en} apagt staen / als in Leopardie, Geometrie, George, ende wanneer de leste van de twee de Syllabe divideert / als in More-over.

oa wiens geluyt ook met oo in Dups over een komt / als in cloath, cloathed, boate, goale, broad, ten 3^{en} wan-
neer die laerste van dese twee vocalen de Syllabe af-deelt / als in Mo-ab, Io-ab.

Maer onder alle onse diphthongen zijnder geen onse-
kerder om daer regulen van vooz te stellen als onse oe, die somtijts gepronuncieert wert gelijk oe in Dups / als in Shoe, doe, shoes, &c. Maer meermals ghelyck oo in Dups / als in

{ toe } { too } { foe } { foo }
 { } { } { } { }
 { goe } { goo } { mœe } { moo }

Ma wanneer die gebzuycht werden als een diphthongus / geven als dan haer geluyt gelijck aa, als in guard gaard : Maer wanneer u achter g ofte q tot beter klang van dese letteren konit / dan luyt het andersints / eben ghelijck de Duytschen gemeenlijck dese woorden prononciëren Gualter, quarrell.

Dit selve magh van ue geseyt werden / die de kragt van u verliest in quest gest : Maer in quest, guerdon, &c. ver- spicht het de kragt van u.

Niet veel onghelycker is uo, als in quoth : doch dese diphthongus wert weynigh in de Engels. he tale gebzuycht.

Capit. III.

Van Consonant-Syllaben, ende veel noodige observatien, aengaende 't lesen ende 't geluyt der woordē.

Een Consonant-Syllabe / is het gene welcke neffens een vocale ofte diphthongus / een ofte meer Consonanten in sich heeft / waer van woorden gemactt werden ; en daer van sullen wy nu spreken / niet 't onderscheyt der pronuntiatioe van dien / soo verre als onse tale eenigh verschil niet de Nederlantsche heeft. Wy occasie van dien / sal ick oock alle sulcke observatien inboeren als tot dese saetse noodigh zijn / so in 't lesen als geluyt der woorden in onse tale : maer mede ick het eerste deel van Engelsche Etymologie eyndigen sal : waer dooz het rechte lesen ende gheluyt der woorden geleert wort.

Maer hier in en kan ick niet verseeckeren / dat ick bequame regulen booz sal stellen tot onderwijfinge in elcke stuch die in onse tale booz soude mogen vallen / om dat het zwaer balt exempelen in andere talen te vinden / waer mede men het rechte geluyt van heele Syllaben in de Engelsche tale boozstellen kan : Even-wel hope ick daer soo verre in te gaen / datter weynigh dingen in onse tale gebonden sullen worden / verscheulende van de Duytsche / maer den leerlingh sulcke goede onderwijfinge daer inne hebben sal / waer dooz hy met heel weynige nyeyt tot goede perfectie sal konnen geraken.

Ende

Ende daerom dunct my gort ten eersten alsulche exempelen vooz te stellen/ maer in de pzonuniarie van onse tale eenighsins zwaer is: welcke vooz eerst wel geleert zynde/ sal den leerlingh bebinden / dat hy een goeden voozgangh inde pzonuniarie en 't geluyt der woozden gedaen heeft/ ende andere dingen sullen daer vooz te eerder begrepen of te verstaen werden.

Ad, ed, id, od, ud.

Ag, eg, ig, og, ug.

As, es, is, os, us.

Ba, be, bi, bo, bu.

Ca, * ce, ci, co, cu.

Fa, fe, fi, fo, fu.

Ga, ge, gi, go, gu.

Ia, je, ji, jo, ju.

Qua, que, qui, quo.

Sa, se, si, so, su.

Bab, beg, big, bog, bug.

Dad, ded, did, dod, dud.

Dag, deg, dig, dog, dug.

Gag, geg, gig, gog, gug.

Hag, heg, hig, hog, hug.

Iag, jeg, jig, jog, jug.

Cha, ene, chi, cho, chu. * Nota/

Pha, phe, phi, pho, phu. dat ee en

Sha, she, shi, sho, shu. ci geluyt

Tha, the, thi, tho, thu. moeten

Wha, whe, whi, who. worden

Ath, eth, ith, oth, uth. als se, si.

Atch, etch, itch, otch, utch.

Ach, ech, ich, och, uch.

Glad, bled, fid, chod, chud.

Brad, legge, pigge, log, mug.

Exempelen vooz de pzonunceeringe van ch in 't voozste deel van een Syllabe / chap, chapple, chamber, Charles, cheft, cherrie, chiese, chose, churle, children, chide.

ch in 't eynde van een Syllabe / als which, warch, such, much, fetch, filch, witch, preach, match, stresh, pitch, botch, butcher.

Die vooz byzondelingen beyde moepelijck ballen/ vermits het swaer valt eenige exempelen in andere talen te binden tot onverzettinge van de rechte pzonuniarie; doch sommige seggen dat het geluyt geeft na de Spaense: daerom sal het den leerlingh pzoysitelijck zijn eenige hulpe hier in te ghebruycken / want sonder goede pzonuniarie van dien kan hy zwaerlijck van een Engelsman verstaet werde.

Maer ch in 't eynde oft in 't begin van een Syllabe in Hebzeuse ende Griekise woozden / ende eygen of pzoepere namen / werden na de Duytsche maniere gepzonuniceert/ als in Melech, Melchisadech, Alchymie, Catechisme.

c Vooz c ofte i heeft het geluyt gelijck s. doch seet sijn en scherp / als in faced, center, circle: Maer vooz a, o, en u heeft altijt het geluyt van k, als in came hame / come hame / cunning humming.

Maer c in 't eynde van een woort met e daer aen vol-
gende / heeft het geluyt van s als te voren geseyt is / doch
met een snyder / dunner / en een maniere van sluypende ge-
luyt / als in place, lice, race, grace, trace, mal ce, truce,
mice, surplace, price, sluice, whence, thence, vice, justice.

de in 't eynde van een woort / een ander d daer vooz
gaende / is een overbloedigh ghebruyc van schryben / het
welcke ons dickwils ontmoet inde Engelsche tale ; waer
dooz den leerlingh (hem in andere talen onbekent zijnde)
in 't lesen ofte pronuncieeren deser tale seer verabuseert
kan worden / indien hy van te voren geen generale regelen
tot snyder onderwijfinge ontfangen heeft : Daerom moet
den leerlingh hier aen mercken / dat dde in 't eynde van
woort 't zy van een ofte meer Syllaben / niet meer kracht
en heeft als een enckele d of d alleen / ende mach in 't lesen
geen ander geluyt hebben / als in de volgende exempelen
gesien kan worden.

adde	} leest	ad	} bedde	} leest	bed	
gladde		glad			padde	pad
fedde		led			madde	mad

Exempelen dooz de pronunciatie van dg.

edge	judgement	Sedge
Silvedge	knowledge	Hedgethog.

e in 't eynde van een Syllabe / een enckel Consonant
volgende / indien daer een ander boraet in de selve Syllabe
hooz is / 't zy in 't eynde of in 't midden van een woort /
meer niet syn eygen krachtigh geluyt niet geprononceert /
maer dient alleenlyk somtijts tot de verlenginge der Syl-
labe / als in dese exempelen blyckt : beside, before, life, wife,
wife, attire, haire, safety, abode, whereof, d welcke gelesen
moet worden als of zy aldus in Duytsch geschreben wa-
ren / namentlyck : besyd / befooz / lyf / wyf / wijs / attijf /
hanz / saaftr / abood / wheerof.

Ende somtijt streckt het meynigh ofte niet tot pzo-
natie / tot kennisse van welcken onderschept den leerlingh
dooz pzaetjche ofte oefeninge haest sal kommen geraken.

sawe	} leest	Saw	} leest	owne	} leest	own
Jewe		Iew		serve		serv
domb		domb		meane		mean
performe		perform		moone		moor

Schale

Behalven in eenige eppen of pzoovere namen/ofte woorden/die haren oozpzonck van andere talen hebben; alſmaer e in 't eynde van een woort ſynen geluyt bereyſcht / als in Penelope, Epitome, &c.

ſſe in 't eynde van een woort / heeft ghemeenlijck niet meer kracht noch geluyt als van een enkele f, daeromme iſſer oock een onnodigh gebzuyck in onſe tale/als van dde te boren geſeyt iſ/ gelijck als booz.

Scoffe	} leeft	Scof	} grafte	} leeft	graf	
chaffe		chaf			muſſe	muſ
ſtaffe		ſtaf			ſtuſſe	ſtuſ

Onſe g meet ſomtijts gepzonuncieert als g in Duytſch/ of g in 't Griekſch / als in glad, God, governē, Gog, Magog, Galilee, gather.

Somtijts heeft het meer het geluyt van j Conſonant / ofte na de maniere van de Franſche tale : als in

geneſis	George	age	marriage
generation	geographie	sage	bondage
ingage	equipage	mortgage	lineage
heritage	ſtrange	change	Savage.
prodigious	pigeon	beſiege	

Kengaende 't geluyt van welcke letter g, H II. deſe naſtvolgende regulen tot H beter onderwijſinge in acht ſult nemen/namentlijck: g booz a, o, oo, u. heeft altyt ſijn pzoover of eppen gheluyt / als in Gad, Gamaliel, God, gum, good, &c. Maer booz e, i, ofte y, verandert het menighmael in j Conſonant / als in gentle, jentle/ ginger, jinger/ generation, jeneration.

De deſtinctie waer van en kan mer kenniſſe en ſeeckerheyt niet geſtelt werden / al hoewel den leerlingh eenighe conceptien vertoont mogen werden op het obſervatie in 't leſen/als namentlijck: ge booz m, of n, of de diphthongus eo, geeft altyt 't geluyt van j Conſonant/ als in gem.gentry, George, leeft jem/ jentry/ jeo/ge/ &c.

ge booz d, l, r, s, heeft een variabel geluyt / als in hangēd, hanjed/ eſtranged, eſtranjed/ gelly, jelly/ geld, geld/ ſinger, ſinger/ danger, danjer/ rangēſt, ranjeſt/ ſingeſt, ſinjeſt/ &c.

Maer ge booz t ofte w iſ altyt eygentijck / als in get, gew, gether, &c.

ge by malhander staende met e daer achter / heeft die-
 wils (ja meestendeel) in 't lesen niet meer geluyt en kracht
 als een enchele g, endeschijsint een overbloedigh gebruyck
 in onse tale te zyn / ghelijck te boren van dde aengemercht
 is / als in dese exempelen verdoont wert.

egge	} leest	eg	} dogge	} leest	dog	
legge		leg			hogge	hog
pigge		pig			dugge	dug

Doorder is het aen te merken / dat wanneer g de vorael
 i volght / ende n ofte h in 't selve woort den g volght / dan
 heeft de g sijn eygentlijke ende natuerlijck geluyt soo niet.

Maer dient alleenlijck tot volkomender en stroefli-
 gender geluyt van de Syllabe / als in Signe, raigne, fighe,
 right, bright, mighty; welcke na de Duytsche tale ghelesen
 mogen werden / zyn: rapn / sijh / rijt / brijt / misp. uptge-
 sept wanneer in een woort van vele Syllaben / de letter n
 de g volght ende een i vorael achter de n komt / welcke de n
 van de g boert / als in Signification, benignity, &c. uptge-
 nomen eenige meynige woorden / die het geluyt van g, ende
 boeren als ghelijck comperkoren / als benigne, oppugne,
 condigne, en dierghelijck / welcke met grooter adbept en
 moeyte ghepronunciert werden om datter woorden zyn
 van niet meer dan twee Syllaben.

Al-hoe-wel dat h in onsen alphabet / een ander name
 heeft / eventwel heeft het 't selve geluyt in onse tale als inde
 Duytsche wanneer die als een enkel Consonant staet:
 Maer wanneer die met ofte by andere Consonanten ge-
 boecht is / dan valt het de byemdelingen moeyelijck te
 pronuncieren / als hier boven gheobserveert kan worden
 in de pronunciatie van ch, ende hier na in andere saecken
 behouden sal worden.

Exempelen vooz de pronunciatie van j Consonant /
 Iacob, Iames, Iesus, Ieremiah, Iohn, Ioshua, Iulice, Ieru-
 salen, jacket, jade, jag, jakes, jam, janifary, Iagues, jar-
 joy, jusse.

Alwaer aengemercht moet werden / dat de gene die onse
 g pronuncieren kan / wanneer de selve van sijn eyghen
 proptere geluyt degeneriert / die kan dan onse j Consonant
 oock pronuncieren: want die twee zyn by ons van een
 geluyt.

Ende tegentwoedigh kan ich het nergens naeder by
 gelijcken

gelijcken als by gic in de fransche tale / hoewel het noch niet volkomenlijck over een konit met het geluyt van onse **j** Consonant.

ke achter **c** wert seiden in Engels ghepronuncieert / en schijnt een overbloedige maniere van schryven te zijn / om het woort volkomender geluyt te geven / en tot verhooringe van den vocael die woort-gaet. Daerom wanneer dese twee consonanten t'samen in een Syllabe staen / dan zijn die niet meer in geluyt dan de enkele **k** of **c** als in crack crac / brecke, bzek / rocke. rot / mocke, moh / mucke. muh.

Voorders moet het oock aengemercht werden / dat le in het eynde van een woort / en somtijts in 't midden niet gepronuncieert wert als in andere talen / indien een ander Consonant woort de **l** gaet : Maer moet dan liever gelijck el gepronuncieert werden / als little, stable, people, visible, bridle, wimble, eagle, troublesome, nimble, Apostle, noble, tabernacle, able, recepticle, circle, &c.

Ebenwel en heeft el so volkomen geluyt niet als in het woort bell, maer 't gheluyt van **e** wert (by maniere van spreken) in gestvolgen / gelijck of het mogelijck ware Bl, el, dl, fl, gl, pl, &c. sonder te pronuncieren.

Almaer **H** II. b menighmael achter in in verscheydene Engelsche woorden geschreven bint / als Combe, dombe, wombe, tombe, en diergelijcke / daer moet **H** II. aenmercken dat **b** sijn volkomen gheluyt niet en heeft / oock isser woort in 't geluyt so niet als het geschreven staet / maer of ghy in Duyts wilde seggen Coorn / dom / woom / toem / &c. Maer indien **b** de Syllabe divideert / dan heeft sijn gebuyckelijck ende eygen geluyt al soude in woortgaen ; als nom-ber, com-ber, combination, &c.

Oock wanneer mn t'samen in een Syllabe zijn / 't welck seiden in onse tale gebeurt / dan wert de **n** niet upgesproken / als in hymne, leest hym.

Van nn in 't eynde van een Syllabe met de **e** achter aen / daer van mach geseyt werden als boven van dde geseyt is / namenelijck dattet een overbloedige maniere van schryven is / en heeft maer 't geluyt van een enkele **n**, als woort henne, penne, Anne, leest hen / pen / An.

Van gelijcken ne achter m in 't eynde van een Syllabe / heeft in pronuntiatio geen gheluyt / als in solemne, leest solem.

Ph. 't zy in 't begin ofte eynde van een Syllabe heeft het geluyt

geluyt van f in Duprsch / als Pharaoh, leest Jaraoh / Phaltiel, Jaltiel / Phineas, Jineas / Epitaph, Elitaf / Philip, Filip / phlegme, sleam / phlegmatique, flegmatich / phantatie, fantafie / philosophy, filosofie / blasphemy, blassemp / pheasant, seasant / Elephant, Elefant / Orphan, ofsan / prophet, pzofer / triumph, triumf / &c.

Somtijts hebben wy in woorden van de plurael nomber pp met es daer achter in 't eynde van een Syllabe / 't welck niet anders uytgesproken wert als ps, dan so ick meene een corruptie in onse schryven is / als trappes, whippes, shippes : leest traps / whips / ships.

Doorder staet het aen te merken dat in de Engelse tale wanneer re na een ander r volght / het geluyt van re niet en heeft : Maer schijnt een overbloedigh gebzupek in onse tale te zijn / 't welck wel na ghelaten mochte werden / als starre, itarres, jarre, warre, carre, deferre, firre, abhorre, curre. d'welcke alsoo wel geschreven mochten worden gheleijckse gepronuncieert worden / sta2 / sta2s / ja2 / wa2 / ca2 / defer / fir / abho2 / cur.

Exempelen booz de pronuntiatio van s in 't begin van een Syllabe : Safety, safe, selie, sift, soft, supper, sommer, some, same, &c.

Van de s in 't eynde van een Syllabe / als this, kisse, thus, neverthelesse, transgressie.

Ende het heeft sijn geluyt wat fijnder en dunner dan de Nederlanders hare s in het woort sijn pronuncieeren / en by na gelijk zy de s in sacrament uytspzeken.

Doch somtijts heeft het de kracht en het gheluyt van z, als in dese woorden / was, is, his, praise, glale, grale, greale, pleale, eale, peale, thofe, nose, whose, guise, wise, cheese, liquefe, sneefe, freefe, chufe, loofe, use, excuse : en vele andere / 't welck den leerlingh metter tijt ervaren sal.

Kenmerckt hier oock dat se in 't eynde van een Syllabe oock dichtwilg een overbloedige maniere van schryven in onse tale is / gelijk ick te booren van dde hebbe gesept : en heeft niet meer geluyt als een enkele s, ghelijck men booz dese exempelen sien kan / Crosse, trog / righteoufnessse, righteoufnes / distresse, distres / wildernessse, wildernes.

Exempelen booz de pronuntiatio van sh in 't begin van een Syllabe / shall, shell, sheaf, shift, shirt, shop, shovel, shun, shuffle.

Van sh in 't eynde van een Syllabe / Marsh, harsh, fish, dish, flesh, lash, dash, gash, wash.

Merckt

Maerſt dat enkel s alſſer een e voozgaet in 't eynde van een woort dat den name van eenigh dingh is / gemeenlych het rechen van 't plurael number (of getal van veel) is / als

sing: {	part art widow	}	plur: {	partes artes widowes,	}
sing: {	hand town dream	}	plur: {	handes townes dreames	}

Ende ſomtijts veroozſaccht het niet dat woort tot meerder Syllaben in 't plurael als het in 't getal van een was / als inde voozgaende exempel: Maer ſomtijts maecht het wederom een ander Syllabe / als in deſe.

sing: {	forge place reſemblance	}	plur: {	forges pla-ces reſemblan-ces	}
sing: {	Countenance change purſe	}	plur: {	Countenan-ces chaun-ces pur-ſes	}

Ende veel andere / die dood oeffeninge en obſervatie wel gebonden ſullen werden.

De pronuntiatio van th in een Syllabe / is een van de ſwaerſte dingen (vooz een van een ander natie) die in onſe Engeliſche tale te binden is ; en daerom heeft den leerling daer inne de grooſte hulp van doen / om 't rechte geluyt te bekomen / waer toe hem deſe navolgende exempelien dienen ſullen : *the, thing, thither, there, them, though, thorow, through, ſithewee, death, hath, faith, ſaith, without, with, within, froth, broth, cloath, both, ſeeth, aſſureth, north, ſouth, both, moneth, &c.*

ti vooz een vocael in 't midden of coꝝpus van een woort moet ti gepronuntieert werden gelijck ti, als

pronuntiatio	{	leest	pronunſiation
Congregation			Congregation
alteration, &c.			alteraſion, &c.

v Conſonant heeft in onſe tale gemeenſchap met f, maer heeft altyt een groober en gemakelijcker geluyt als f. waer

maer van de pronuntiatie seer wel by de duitsche v ber-
geleken magh werden inde navolgende woorden / vader/
voeren / vier / looven / &c. kan mede doo; d'oeffeninge van
dese en diergelijcken exempelen ghelert werden viz. live,
give, lives, have, gave, twelve, move, grove, above, brave,
grave, wives, &c.

Altmaer aen te merken staet / dat manneer een nomen
substantivum niet se in 't getal van een eyndicht / so marcht
het diekwils 't getal van veel doo; de veranderingh van
f in v, als sing. wife, life, theefe, knife, plur: wives, lives,
theeves, knives, &c.

Mermercht als ue achter g in 't eynde van een woort
staet / een ander Syllabe alrijt niet en beroofsacht / maer
dient alleenlijck om 't geluyt te bekrachtigen; als tongue,
tongues, plague, rogue, Hague, Prague; die geluyt geve als
of si / tung / tungs / plaag / roog / Haag / Praag / &c. ghe-
schreben waren.

Maer u achter g in 't begin of corpus van een woort/
dient tot herhazdinge des gheluyts / als guile, guilt, &c.
ende somtijts is het gelijck een halve consonant met g. ge-
lijck het oock somtijts achter q staet / als guerdon, langua-
ge, quarter, quaternion, &c.

Oock soosult ghy somtijts binden que in 't eynde van
woorden achter den vocael j. altmaer het geluyt moet heb-
ben als ek, als Catholique, rhetorique, publique, Cin-
que, &c. leest Catholich / rhetorich / publick / Cinck / &c.

Somtijts mach de ue in Engelse woorden oock ghere-
kent werden doo; een diphthongus / om dattet het geluyt
heeft van de diphthongus eu of ew, 't welck so menigh-
mael geschiet als de ue de vocaels plaetse bekleet / als due,
true, enlue, pursue, leest deuy / tretim / ensetm / purssetm / &c.

wh in het begin van een Syllabe valt bzeemdelingen
oock heel swaer / als what, where, whit, whome, which,
when, whence, whither, wherefore, &c. die doo; gheene
exempelen die ick tot noch toe in de duitsche tale debon-
den hebbe / konnen uptgeleyt worden.

Mercht / dat ie in 't eynde van een woort in d' Engelse
tale diekwils soo veel is als y, ende moet als ij in Ne-
berduitsch gepronuntieert werden: exempel / onlie, verelie,
trulie, angrie, heartie, froathie; leest only / verely / truly /
angery / heary / froathy / &c.

Ick bekenne datter vele andere regulen behoorden voorge-
 stelt te werden / indien het mijn oogten-merck ware de
 Engelschen in hare eyghen tale te onderwijzen : Maer in
 dese saecke houde ick het genoeg sulche dingen te noemen
 die een Nederlander (ofte andere vzeemdelinghen die de
 Nederlantsche tale gheleert hebben) mogen behulpzaam
 zijn / In 't gene waer in onse Engelsche tale verschillende
 is vande naturelijcke sprake der ghener die ick hier door
 aengenomen hebbe te onderzichten. Tot welken eynde de
 voorge-melde obseruarien aengaende de letteren / vocalen/
 diphthongen / en Syllaben met hare respectiue pronun-
 ciatie / en geluyt der woorden / (verhoep ick) genoeg sulcken
 zijn. Ende in 't voorgehy gaen laet den leser hier (eens door
 al) aenmercken / dat indien hy iets vint waer van hier vo-
 ben geen regel ghestelt is / dat magh hy na den wyse sijner
 eygen naturelijcke (of Nederlantsche) tale vyzelijck pro-
 nunciëren / tot dat hy van my ofte iemand anders een
 grond-regel ter contrarie hooren sal.

Wat de puncten / distinctien / en andere directien om
 recht te schryben aengaet / ('t welcke Orthographie is) heb
 ick geensins willen aenroeren noch daer van spreken / als
 in dese saecke onnodigh zijnde / vermits wy daer in gheen
 andere regulen en hebben / als wat de Latynsche / Neder-
 landsche / en andere talen mede vzenen ; ende het voorge-
 len van dien soude dese volumen al te groot maacken om
 door een geringe penningh te koopen / en de regelen veel te
 vele om in een korten tijt geleert te werden.

Ende die voorge-seyde sal dienen door 't eerste deel van
 de Etymologie , 't welcke wel geleert en in 't werck gestelt
 zijnde / na de meeninge des Auteurs / ('t welck in een kort-
 en tijt mogelijk is te doen) en vryffele ick niet / of eenig
 verstandigh leerlinck alwaer hy van de Engelsche tale
 noch soo vzeemt / eventwel sal hy machigh zijn alles wat
 hem daer in soude moghen door-komen / duydelijck en
 pronuncieelijck te lesen en pronunciëren / en daer door te
 meer kennisse hebben om de dictionarissen te gebruiken
 tot significatie van woorden / en sal niet veel meerder
 snelheyt in 't leeren / verstaen en spreken van de Engel-
 sche tale voortgaen.

Het tweede deel van de Engelse Etymologie.

Hebbende in 't voorgaende deel van mijnen Engelsen School-meester/ den leerlingh so bezre ghebracht/ dat hy (indien hy hem aen die voorschreven observatien houdt) machtrigh sal zijn de Engelse tale prononprelijck te lesen en pronuncereen; so sal 't nu raedsaem zijn/ sulcke regelen en institutien vooz te stellen/ die behulpsaem mogen zijn tot het verstaen ende spreucken der selver/ op dat de voozgaende regelen diensrigh mogen zijn om 't gene dat een ander spreekt of schrijft/ te mogen verstaen; als oock sijn eygen sin en meeninge upt te konnen spreken. Tot welken eynde ick mijnen begonnen methoodus vervolgen sal/ namentlijck/ om van de deelen der sprake en d'aenkleven van dien te handelen/ soo bezre als in dese sake noodigh sal zijn; ende daer na van de Syntaxis of Constructie spreucken.

Cap. I.

Van den nomen Substantivum en adjectivum.

In onse Engelse tale hebben wy acht deelen der sprake/ gelijk inde Latynse/ waer van d'eerste ghenacht woort nomen ofte een naem/ om dat het in sich begrijpt de namen van alle dingen die gesien/ gevoelt/ gehoozt/ ofte verstaen mogen werden: als a man een mans siecknes, siecktez the voyce, de stemme; good, goet; great, groot; Edward, Edwardus; John, Jan/ &c.

In namen isser hier noodzakelijck van twee soozten te spreucken/ Substantivum en adjectivum.

De substantivum/ is sulcken name die by sich selven (of alleen) bestaen kan/ en bereyscht niet geen ander woort vereenicht te werden om sijnen significatie te toonen: als an house, een huys; the dyall, de wijser; the King, den koningh/ &c.

Daer zijn drie dingen den nomen Substantivum aengaende/ die heel noodigh zijn om weten/ om onse Engelse tale recht te konnen verstaen en spreucken/ als namentlijck/ aytjcklen/ getallen/ en casus.

Wy gebuycken in onse tale twee aytjcklen/ namentlijck a ofte an, waer vooz de Duytschen een ghebruycken; als

als a man, een man: an house, een huyſ: ende the waer
 booz de Dupſchen het en d gebzupchen/ als the horſe, het
 paert; the house, het huyſ; the King, de Koning. Ende de
 gene die 't gebzupch van een ende het ofte de verſtaen / als
 azyſchelen by de namen in 't dupſch geboeght/ konnen ook
 't gebzupch van a of an, ende the in onſe Engeliſe tale wel
 verſtaen. Alleenlych dat top eenige diſtinctie of onder-
 ſcheyt in 't gebzupch van a ofte an maken / 't welch aldus
 is/ wanneer de nomen (ofte name) booz welch de azyſchel
 geſtelt is met een Complete conſonant begint/ ſo gebzup-
 chen top de azyſchel a, als a man, a dog. Maer indien het
 begint met een letter dat eygentlych een vocael is / ofte
 maer een aspiratende conſonant / dan gebzupchen top de
 azyſchel an, als / an ox, an apple, an house.

2. Gelyck in vele andere talen/ alſo in onſe Engeliſe tale/
 weten top van geen meer als twee getalen (of numeri:)
 ſingularis en pluralis, ofte 't getal van een / en 't getal van
 meer. De ſingularis ſpreekt maer van een/ als ſtone, ſteen:
 tree, boom: de pluralis ſpreekt van meer; als/ ſtones, ſteen-
 nen: trees, boomen. 't Is oock aen te merken / dat in het
 keeren van een nomine ſubſtantivo uit het ſingulari in plu-
 rali, ſo boegē top in 't eynde van 't wooz d ofte n met ſom-
 mige veranderinge / 't welch den leerling booz d' oefeninge
 en obſervantie der volgende regelen heeft ervaren ſal/ als:

ſing. { Horſe face man woman	plur. { Horſes faces men women

Maer hier is aen te merken/ dat wanneer de ſingularis
 met s, ſe, ſle, ce, ge, ch, sh, ofte x eyndicht/ dan werd'et booz
 de byvoeginge van s of es pluralis gemacht / als witneſſe,
 witneſſes: horſe, horſes: croſſe, croſſes: place, places: pledge,
 pledges: cage, cages: patch, patches: fiſh, fiſhes: box, boxes.
 Ende in ſodanigen gelegentheyt macht 't formieren van
 de pluralis dat de nomen ſubſtantivum een Syllabe meer
 heeft als 't in de ſingulari hadde/ als grace, gra-ces; pledge,
 pledg-es: ende alle de boozgaende exempelē in deſen regel.

Maer wanneer de ſingularis met eenige andere letteren
 eyndicht/ dan is de pluralis booz de byvoeginge van s ge-
 formeert ſonder eenige vermeerderinge der Syllaben in
 het woozt / als:

clog, clogs,	key keys	seal seals
web, webs,	Conney Conneys.	ram rams
robe robes.	flie flies.	game games
rod rods	toe toes	gun guns
bee bees	shoe shoes.	bone bones
fee fees	pew pews	bar bars
lee lees	book books.	bough boughs,
tree trees.	bell bells.	

Maer in de foormeetinge van 't pluralis zijn vele anomalie of moorden die geen regel hebben: welke den leerling wel moet aen merken / als namentlijk :

foot feet	leaf leaves	loaf loaves
tooth teeth	sheaf sheaves	turf turves
goose geese	beef beeves	wolf wolves
louse lice	theef theeves	brother brèthres
mouse mice	knife knives	child children
staffe staves	life lives	hose ende pease
calfe calves	wife wives	betanderen in 't plurali niet.

't Pluralis wort gelijckertwijs doo de by-voeginge van en gefoormeert / als van

oxe oxen	man men	} doo Contractie.
chick chicken	woman women	

3. Daer zijn oock in namen (of nomina) ses casus in beyde getallen / waer van men 't onderschept aldus magh voostellen.

Casus nominatives gaet alrijt doo 't verbum, en antwoort de vrage wie ofte wat; als the master teacheth, de meester leert; the waters doe flowe, de wateren bloijen; a man loveth, een man bemint.

De genitivus casus heeft gemeentlijk dit teeken of (i. e. van) en antwoort op de vrage wiens ofte waer van / als; the learning of the master, de geleertheit van den meester; the crying of frogs, 't gekrijt der kich-bozzen.

Ofte anders is de genitivus casus van de nominativo gefoormeert doo de byvoeginge van s wanneer van possessie gesproken wort / als the Master's bookes, des Meesters boecken / the mans wisdom, de wijsheit des mans: an horses strength, de sterckte van een paert: an asses burden, een

een Esels last: the chickens meat, het eten der kiehens: the childrens bread, het broot der kinderen: my fathers house, mijn vaders huys. 't Welck na de Duytsche maniere van spreken is/ Godes Sone / of de Sone Gods. Ende in sulchen geballe wort de casus genitivus alstijt vooz de nominativum ghestelt / als Abraham's God, in plaetse van the God of Abraham.

De datus casus wert gemeenlijck bekent door het teeken to (i. e. aen of tot) ende antwoort op dese vrage/aen of tot wien? of aen of tot wat? als / I give a book to the master, i. e. Ich geve een boeck aen den meester: I gave 12 pence to the watchmen, i. e. Ich gaf 12 penningen aen de machters.

De accusativus casus volgt d' verbum en antwoort op de v2age wie ofte waar/ als I read Virgil, i. e. Ich lees Virgiliū: I love the elders, i. e. ich bemin de Ouderlinghen. Ten 3° wanneer het doot een p:opositie (die voot gaet) de casum accusativum gemaakt wort/ als I goe towards London, i. e. Ich gaē na Londen toe.

Mercht ooch, dat de accusativus casus ende het nomina-
tivus gelijk zijn in 't maken van Engelsche woorden / en
verscheelt alleenlyck doo; d' verbum daer het voo; ofte
achter komt / als / the Master teachoth the Schollar , i. e.
de Meester leert den Scholier ; (altwaer the Master de no-
minativus casus wert / en the Schollar de casus accusativus.)
the waters did overflow the cities , i. e. de wateren over-
bloopden de Steden : the fire burned the hay-reeck , i. e. het
hier herbzandert den Wop-bergh.

De vocativus casus is het gene waer mede wy tot een ander roepen of sprekken.

De ablativus casus is gemeenlijk bergeselschap met een propositie den ablativum casum dienende/ als/ of, ofte from the Master. Ende dese zijn gemeenlijk teechenen van de ablativi casus, te weten : in, with, through, for, from, by, ende oock than na den Comparativus gradus ; als greater than Alexander , stronger than Hercules. Ende soo veel sal megens den nomen substantivum genoegh zijn.

Alu daer is een ander soorte van namen/welcke genoemd werden adjectiva, om dat de selbe sonder een Substantivum niet en konnen staen; ende dienen om de qualiteyt van de Substantivum te betrouwen; als/ a good man: A stubborn son: faire weather: a prosperous voyage: an angrie woman:

fil waters, &c. waer van ghy de form en beduydinge vinden sult in de dictionaris ofte vocabulaer en andere boeken tot dien eynde behulpsaem.

Woozders staet het hier aen te mercken / dat al 't geene hier bovens megens de nomen (of naem) in het generael verklaert is / den adjectivum soo wel toebehooren als de Substantivum, vermits de adjectivum altyt met de substantivum gaet / ofte een substantivum in sich selve begrepen ofte verstaen heeft.

Ende daerom sullen de institutien ofte regelen woozders / rijck / len / getallen / ende casus te boren gestelt / gebuyche-lyck zijn wooz de nomen adjectivum.

Afleenlijck staet het den leerlinck te weten / waerom hy in sijn Engels spreken sozghbuidelijck moet letten / dat onse adjectivum, 't zy in getal ofte casus / sijn terminatie niet en verandert : Maer behoudt altyt de selve forma en letteren in alle ghetallen en casus / dien het in nominativo casu singulari heeft; als men in dese nabolgende woozden sien kan / a good Scholler learneth good instructions, from a, good master, by reading good bookes, and using good indeavours, neglecting no good oppertunities. Waer in H. L. sien kont / dat good die de nomen adjectivum is / sijn terminatie ofte form van letteren nimmermeer verandert. Ende diergelijck staet het in andere exempelen.

Oock Adjectiven wiens beduydinghen vermeerderen ofte verminderen mogen / konnen Comparatie ofte vergelijkinge sozmeven; ofte vergeleken woozden. Van Comparatie zijn daer drie graden gelijck in 't Latijn / ende andere talen; te weten / positivus, Comparativus en Superlativus.

In onse Engelsche talen horen wy de Comparativus gemeenlijck wooz toe-voeginge van er aen 't eynde van de positivi / ofte wooz 't ghebuyck van de adverbium more met ende wooz de positivum. De Superlativus wert wooz het toe-doen van est aen 't eynde van de positivum geso- meert; ofte wooz het stellen der adverbium most ofte very wooz ende met de positivus: als in dese nabolgende exempelen gesien kan woozden.

greater,

great	greater, ofte more great.	greatest, ofte most great.
large	larger, ofte more large.	largest, ofte most large.
Possit: strong	stronger, of te more strong.	Strongest, ofte most strong.
Highe	Higher, ofte more high.	highest, ofte very high, ofte most high.
mighty	migh yer, ofte more mighty.	mightiest, very mighty, most. mighty.

Hygenomen enige weynige / die hare Comparativum en Superlativum alsoo uyt hare positivo dooz toevoeginge van er en est niet en konnen vormen; maer maecten een verandering van 's mooz: als / good, better, best: evill, ill; bad, naught; worle; worst, &c. Eben-toel mogense alle vergeleken werden dooz mote ende most, houdende de sozm van de positivus: Behalven much ende many, die een bysondere sozm van vergelijkinge hebben / te weten: much; more, ofte moe, very much ofte most, &c. Many; more; very many, ofte most, &c. Desgelijcks / little; lesse; least: ende nigh, die haren Superlativum nighest ofte next maecht: mitsgaders / farre; farther; farthest. Ende in sommige adjectiven is most achter de positivum gestelt / als juner, innermost, ofte inmost: utter ofte outer, uttermost, urmost, outmost, outermost: upper, uppermost: under, undermost: nether, nethermost: former, foremost: hinder, hindermost ofte hinmost.

Wy hebben oock diminutibe adjectiven / die bande voozgaende geformeert zijn / ofte dooz toevoeginge van ish in 'r eynde van de positivus, ofte dooz het voozstellen van het reekken some what, ofte a little aende positivus; als van white komt whitish, ofte some what white. van black, komt blackish, some what black, ofte a little black, &c. Ende dooz desen regel werden somtijts Substantiven adjectiven in gelijkenis gemaect / als van child komt childish, &c. Desgelijcks oock dooz ly ende like: als / van man komt manly: van Christian, komt Christianlike, ende meer andere / hier te lange om te verhalen.

Wy hebben oock privative adjectiven / die uyt de positivus

gefozmeert werden doo: 't hoozſtellen van vn, im, ofte in, aende poſitivus: als van godly wozt vn godly ghemaccht: van wiſe, unwiſe: van equal, unequal: van patient, impatient: van temperate, intemperate, &c. Ende dan is de bedupdinge heel contrarie ofte ſtrijdig regens de bedupdinge van de eerſte poſitivus. Vande ſelfde nature en ſignificatie zijn adiectiven geſozmeert upt Subſtantiven / doo: by-voeginge des arijchels leſſe: als van guilt komt guilt-leſſe; van blame, blameleſſe, &c.

Ende dus vele ſal genoegh zijn in deſe gelegentheyt geſproken te werden van 't eerſte deel der ſpraak / namentlych een nomen hejde Subſtantivum ende adjectivum.

Cap. II.

Van den pronomen ofte by-naeme.

Næſt aen den nomen hebben wy in de deelen der ſpraak een pronomen, om dat het den nomen ſeer gelijck is; ende wert in 't betonen ofte 't verhalen zeniger dinghen gebuycht / ende heeft inde Engeliſe tale driederley ſoort: namentlych / personale, demonſtrativum, ende relativum.

De personale zijn die / die de dieſe perſonen in hejde geſtallen denoteren: als /

1 I. ich	} plural.	1 we. wy.
2 thou. ghy. v. l.		2 ye. ghy l.
3 he. hy.		3 they. ſy l.

Ende werden aldus in haeſen betandert / te weten.

1. De pronomen I maecht in alle andere haſen in de numero ſingularime, met het teekenen des casus, als te worden in de nomen geſeyt is: ende inde casu nominativo plurali we, ende inde andere haſen plurali us, met het teekenen des casus als horen. Behoudelijck dat wanneer in de casu genitivo van poſſeſſie gheſproken wozt; wert myne ende our in plaetſe van of me, of us, gebuycht: als in plaetſe van the bookes of me, ſeggen wy / my bookes; ende in plaetſe van the bookes of us, ſeggen wy / our bookes.

2. Thou maecht de andere haſen van 't getal van een thee, en inde nominativo plurali yee; ende in de andere you, met de rekenen als horen: ten zy dat wanneer in de casu genitivo van poſſeſſie geſpoochen werd / als dan werden thine en your in plaetſe van of thee, of you ghebuycht: als in
plaetſe

plaats van the horse of thee, gebzupchten top thine horse;
en in plaats van the land of you, seggen wy/your land.

3. He is genus masculinum en casus nominativus van 't
getal van een/her welck de femininum in de selve casus she
ende het neutrum it maecht: ende in alle andere casen van
't getal van een / het masculinum him, het femininum her,
en het neutrum it. Ende in de nominativo plurali, alstijde
they in omni genere, en in de andere casen them: De welcke
dooz de vorige teekenen onderschepden werden/ als boven
geseyt is.

4. Van dese drie personalen zijn gelijke dyp possessiben
gekomen: de significatie en declineeren/waer van/ aldus
in 't hofte aengemercht mogen werden / te weten:

	1	my, myne.	mijn
	2	thy, thine	dijn / utwe
sing:	3	His	
		her	zijn.
		its	haer.
	1	our, ours.	onse.
	2	your, yours.	utwe.
plur:	3	their	
		theirs.	haer lieder.

5. Van gelijke natuere zijn our ende your, wanneer die
beide Singulariter en pluraliter gebzupcht werden/gelijcke
in sulcke saechen zijn/ alwaer meer als een persoon posses-
seuren zijn/ ende als de possessie of erf-deel van 't ghe-
taal van een is.

6. My ende myne houden hare form alstijt alleens so wel
in 't getal van een als van meer / ende betwijfen haer ver-
schil alleenlijck dooz 't tecken der casus: ingheseyt dat
wanneer de Substantivum (die volght) niet een Consonant
beginnt/dan seggen wy my, als my father, my wife, en wan-
neer 't niet een vocael ofte niet een aspirerende Consonant
beginnt/als dan segge wy myne, als myne aunt, mijne hant.

7. Van gelijke mag van thy en thine gesproken werden.
Oock wanneer men een vrage beantwoorden sal / als
whose boók is this? dan seggen wy / it is myne, not thine.

Maer soo het dooz her, our, ofte your beantwoort wert/
dan seggen wy/hers, ours, yours: als/ it is hers or ours, not
yours or theirs. Andersints houden our ende your alstijt de

selfde fogme in alle casen in beyde getallen / ende meer dooz
het reechen van de casus onderscheyden.

8. Dese personalen en possessiven zijn somtijts oock met
selfe gecomponeert / houdende de selfe fogme in casen met
de personalen ofte possessiven waer van zy gecomponeert
zijn / dooz byboeginge van 't woort selfe ofte my selfe in 't
getal van een / en selves in 't getal van meer / als :

Ich selber my self.

1 sing. I my self.

myne owne self.

byliedder thy self.

selver thou thy self.

2 sing. thine own self.

himself

her self

it self

he himself

3 sing.

she her self

his own self

her own self

its own self.

Our selves.

plur. we our selves.

our owne selves.

your selves.

plur. you your selves.

your own selves.

plu. them selves.

plu. they them selves.

plu. their own selves.

De pronomina demonstrativa zijn drie / en werden so ge-
noemt om dat zy op eenige dingen wijzen / als :

this dese / dit.
sing: that dat / die.
the same deselve.

these dese.
plur. those die.
the same. deselve.

Daer van de selfe oock met self gecomponert magh
worden / als : the self same.

De andere twee met same ofte self same, als : this same,
this self same: that same, that self same thing: the same, these
self same, those same, those self same things or persons.

De pronomina relativa zijn oock drie ; also genoemd om
dat zy een persoon refereren daer te horen van ghesproken
is / ende zy zijn :

1 who, whom, what.

2 which, the which.

3 that.

wie / wat.

welcke / de welcke.

die ofte dat.

who

who is het nominativus casus in 't ghetal van een / ende refereert alleenlijck op personen (mannen en geesten) en maecht in alle andere casen whom , ghedistingueert zijnde dooz het teyken der casus , als te voren betwefen is. which ende dat zijn indifferentelijck aen pers gerefereert ; als the man which spake to me. Ofte / the man that spake to me.

That beduyt somtijts so vele als that which , als I gave you that you asked, **vooz** that which you asked. Ende alsoo wert what oock menighmael gebuycht / als I brought what you bade me : **vooz** / that which you bade me.

Oock staet hier aen te merken / dat manneer het **woozt** dat gekeert magh worden in which , dan is het een relatiuum : andersins is het een Conjunctie ; als / I have read the book that (which) you lent me . Ick hebbet oock gelezen dat ghy my geleent hebt. I wish that I might goe hence : Ick wensche dat ick van hier mochte gaen.

Hier is oock aen te merken dat where, here, ende there, met een seckerhe propositie daer toe geanneert (sulcx als about, at, by in, of, unto, with, &c. wert somtijds **vooz** which, this, en that gestelt ; als wherein, **vooz** in which ; hereby, **vooz** by this ; therewith **vooz** with that.

Who, which, en what, zijn oock interrogatijven : als who brought this cheese ? wie heeft dese kaas ghebracht ? which is the way to Leyden ? welck is de wegh na Leyden ? what doe you say to me ? wat seght ghy aen my ?

Ende soo vele zy genoeg **vooz** de pronomina (ofte bynamen) in dit stuck.

Cap. III.

Van 't verbum. (ofte woord.)

Het volgende-deel der spreken is een verbum, 't welck een **woozt** is / dat met modus en tempus (i. e. maniere en tijt) ghedeelneert wert / en beteeckent actie ofte passie : als / I goe ; I love ; I am loved ; it irkerh ; it is writen.

Ende zy zijn ofte personael / als I teach ; ofte impersonael / als It behoveth. Van beyde welcke soorten den leerlingh verscheyden exempelen in den dictionario daer te voren van gesproken is / vinden sal.

Verben (ofte **woozden**) van actie zijn ofte Suppletijve ofte absoluyte.

Suppletijbe woorden zijn teekenen en supplementen waer doo: enige actie op gemaecht en in allen mooden en tijden onderscheiden wert: en han op de volgende maniere uptgedrukt ofte geformeert werden.

Indicativus modus,
tegenwoordige tijt.

I doe	ich doe.		we doe	top doen.
si: thou doet	ghy doet.	pl:	ye doe	ghy l. doet.
he doth.	hy doet.		they doe.	sy doen.

Imperfecte tijt.

I did	ich dede.		we	top deden.
si: thou didst	ghy dedet.	pl:	ye did	ghy dedet.
he did.	hy dede.		they	sy deden.

Perfekte tijt.

I have	ick hebbe.		we	top hebben.
si: thou hast	ghy heeft.	pl:	ye have	ghy hebt.
he hath.	hy heeft.		they	sy hebben.

Pluperfekt.

I had	ick hadde.		we	top hadden.
si: thou hadst	ghy hadde.	pl:	ye had.	ghy hadden.
he had.	hy hadde.		they	sy hadden.

Futuro.

I will or shall	ick sal		we	top sullen.
si: thou wilt or shalt	gy sult.	pl.	ye shall or	ghy sult.
he will or shall.	hy sal.		they will.	sy sullen.

In den imperativo modo.

let me	laet mi.		let us	laet ons.
si: doe thou	doet ghy.	pl:	doe ye	doet ghy.
let him.	laet hem.		let them.	laet harr.

In den potentiali modo.

Tegenwoordige tijt.

I may or can	ich magh of kan.
thou mayst or canst	ghy mooght ofte kunt.
he may or can	hy magh ofte kan.
we	top mogen / of kunnen.
ye may or can	ghy mooght ofte kunt.
they	sy mogen of kunnen.

Ima

Imperfecte tijt.

- 1 I might, could, would, should.
 Ick moght / kost / wilde / soude.
 2 Thou might'st, could'st, would'st, should'st.
 Ghy mooght / kost / woudest / soude.
 3 he moght / kost / wilde / soude.
 1 we might, could, w^op mochten / kosten / wilden / souden.
 2 ye would, should, ghy mooght / kost / wildet / souder.
 3 they sp mochten / kosten / wilden / souden.

De perfectte voeght have aen de imperfecte / als :

I might have, &c. Ick moghte hebben / &c.

De pluperfecte voeght had, als :

I might have had, &c. Ick moght gehad hebben / &c.

De future voeght hereafter (i. e. hier na) aen de tegen-
 woordige / als : I may hereafter, hier na soude ick mogen.

In den infinitivo modo.

In de perfectte en pluperfecte.

to have or had, hebben of gehad.

Soo dat door de kennisse van de voorgaende Supple-
 tijden / ghy toeten konr hoe ghy eenige verbum van actie
 formeeren sult / na dese volgendermaniere / 't zy met ofte
 sonder het teeken.

In den indicativo modo en de tegenwoordige tijt.

I love, or I doe love,	ick beminnē.
thou lovest, or doest love,	ghy bemint.
he loveth, or doth love,	hy bemint.
we love,	w ^o p beminnen.
ye love, or doe love,	ghy l. bemint.
they love.	sp beminnen.

Imperfecte tijt.

I loved, or did love,	ick beminde.
thou lovedst, or didst love.	ghy beminder.
he loved, or did love,	hy beminde.
we	w ^o p beminden.
ye loved, or did love,	ghy l. beminden.
they,	sp beminden.

Perfette tijt.

I have loved.
thou hast loved.
he hath loved.
we
ye have loved.
they

ick heb bemint.
ghy hebt bemint.
hy heeft bemint.
wy hebben bemint.
ghy lieden hebt bemint.
sy hebben bemint.

Pluperfette tijt.

I had loved.
thou hadst loved.
he had loved.
we
ye had loved.
they

ick hadde bemint.
ghy haddet bemint.
hy hadde bemint.
wy hadden bemint.
ghy lieden hadt bemint.
sy hadden bemint.

Futuro.

I shal or will
thou shalt or wilt love.
he shall or will
we
ye shall or will
they love.

ick sal of wil beminnen.
ghy sult of wilt beminnen.
hy sal of wil beminnen.
wy sullen of willen
ghy l. sult of willet beminnen.
sy sullen of willen

In den Imperativo modo.

1 let me love.	laet my beminne.
2 love thou, or doe thou love.	bemint ghy.
3 love he, or let him love.	dat hy beminne.
1 love we, or let us love.	laet ons beminnen.
2 love yee, or doe yee love.	bemint ghy lieden.
3 love they, or let them love.	dat sy beminnen.

In den subijunctivo modo.

Dese regentwoudige tijt is eben alleens gefozintert als de regentwoudige tijt van de indicativi modi, niet een conjunctie als when, &c. ofte by aldien het de kracht van wenschinge heeft/so isser niet would God ofte God graunt: ende manneer het de kracht heeft van de potentialis, dan worden dese teekenen may ofte can doet by geboeght als te horen in de Suppletijven.

De reste van de tijden (of tensen) zijn na de selbe reghel ghesoformeert / met de Suppletijve teekenen als boven. Welcke ick om kortheyt wilte / na-late in 't byende te verghalen / denckende dat de gene die maer een weynigh kennis in grammatica hebben / het selbe lichtelijck sullen begripen dooz 't gene ick alreede voorgestelt hebbe. Ende dooz de gene die daer geen kennis in hebben soudet maer confusie veroorzaken om de verscheydenheyt van soemen te multipliceren.

In den Infinitivo modo.

Tegenwoozdigh ende imperfecte tijt.

to love.

te beminnen.

Perfecte ende pluperfecte.

to have

bemint te hebben.

or had

loved.

bemint hadde.

Merck / dat indicering aen d' absolute verbum van actie geboeght wert / soo maeckt het in onse tale een participium van de tegenwoozdige tijt / als: love, loving; teach, teaching: d'welcke als een participium gebuyscht magh werden / als: he came running: ofte als een adjectivum genomen van een verbum: om dat het dickwils de plaetse van een adjectivum besleert / als: a loving man; a teaching master. Ten zy dat het participium een ander adjectivum volghet / ende dan magh het de plaetse van een Substantivum besleeden / als: my loving of thee; thine hating of mee.

Na den verbum activum moeten top-leeren hoemen de passijve stemme van een absolute verbum soemen sal.

Dat gedaen wozt dooz de Suppletiven am ofte be, toeboegende het verbum gelijck het in de perfecte tijt gesoemt is ('t welck is loved, taught, slain) naer dese volghende maniere.

In den Indicativo modo.

Tegenwoozdige tijt.

1 I am

ich werde.

2 thou art loved.

ghy wert bemint.

3 he is

hy wert.

1 we are, or be

top werden bemint.

2 ye are or be loved.

ghy lieden wert bemint.

3 they are

sp werden bemint.

Imperfecte tijt.

1	I was		ich wierde	
2	thou wast	loved.	ghy wierde	bemint.
3	he was.		hy wierde.	
1	we were		wy wierden	
2	ye were	loved.	ghy lieden wierd	bemint.
3	they were		sy wierden	

De perfecte is gesoemt dooz have bin, hast bin, hath bin; als te horen.

De pluperfecte boeght bin aen had, hadst, als te horen.

Futuro.

I Shall, or will, be	ich sal of wil bemint werden.
thou shalt, or wilt, be loved.	gy sult of wilt bemint werdt.
he shall, or will, be	hy sal of wil bemint werden.
we shall, or will, be	wy sullen of willen bemint werden.
ye shall, or will, be loved,	ghy lieden sult of wilt bemint werden.
they shall, or will, be	sy sullen of willen bemint werden.

In den imperativo modo.

1	let me be	laet my bemint werden.
2	be thou loved.	laet ghy bemint.
3	let him be	laet hy bemint werdt.
1	let us be, or be we,	laet ons bemint werden.
2	be ye loved,	laet ghy lieden bemint wert.
3	let them be, or be they.	laet sy bemint werden.

In den subjunctivo modo.

regentmoedige tijt.

I am loved,	ich bemint werde.
thou art loved,	ghy bemint werdt.
he is loveds,	hy bemint wert.
we are loved,	wy bemint werden.
ye are loved,	ghy lieden bemint wert.
they beloved,	sy bemint werden.

Imper

Imperfecte.

1	I was loved, or I should be loved,	ich bemint wierd / of ich sou- de bemint werden.
2	thou wast loved, or thou shoul'dst be loved,	ghy bemint wiert / of soudet werden bemint.
3	he was loved, or he should beloved,	hy bemint wierd / of hy soude bemint werden.
1	we were loved, or should be loved,	wy bemint werden / of souden werden bemint.
2	ye were loved, or should be loved,	ghy l. bemint wiert / of soude werden bemint.
3	They were loved, or should beloved.	sy bemint wierden / of sy l. souden werden bemint.

De perfecte ende pluperfecte tijden zijn dooz toedoenin-
ge van have bin, ofte should have bin, had bin, ofte should
had bin, geformt; als dooz de voozgaende exempelen ghe-
leert kan werden.

Desgelijcx is de futurum dooz toe-doeninge van shal
ofte wil be hereafter, &c.

In den infinitivo modo.

regentwoozdige en imperfecte.

to be loved, bemint te werden.

Perfette en pluperfecte.

to have, or had hebben / of hadde
bin, loved, bemint werden.

Participium præt:

loved, or being loved, bemint zijnde.

Ende dus vele sal genoegh van de verba personalia ghe-
spzoken te hebben.

Daer zijn oock eenige verba die impersonaliker gebzuycht
werden / te weten: wanneer daer geen veranderinge der
personen is / als I, thou, he, &c. Maer werden in de
stemme des deden persoon singularis / alleenlijcx ghe-
bzuycht het teyken ic daer vooz hebbende: als /

it raineth,	het regent.	it thunders	het dondert.
it snoweth,	het sneut.	it becometh,	't behoeft.
it bloweth,	het wapr.	it is certaine,	't is seker.

En 't selve is dooz alle mooden en tijden met het sup-
plement van het teeyken daer van / gebozint / als voren.

Ende dus vele van verben ende participien / soo bezes
als in dese sake noodigh is.

Cap. IIII.

Van de deelen der sprake die indeclinabel
ofte onveranderlijk zijn.

De deelen der sprake daer toe noch van te spreken hebben / zijn de gene die ongedeclineert zijn / te weten : die hare forme dooz getal ofte casus niet en veranderen : waer van daer vier zijn. Adverbium, Coniunctio, prepositio, interiectio. Van de welcke het genoech sal zijn hare sozma ende beduydinge dooz te stellen / misgaders sulche observatien als in dese saecken noodigh zijn om haer ghebruyck te vertoonen.

Adverbien zijn Sommige
van plaetse / als :

here hier.
there daer.
where waer.
any where ergens.
elsewhere, elders / op een
ander plaetse.
every where, over al.
within binnen.
without buiten / &c.

Van tijdt / als :
ever immermeer / opt.
never nimmermeer / hoort.
to day, van dage / heden.
yesterday, gisteren.
now, nu / &c.

Sommige zijn van nomi-
ber / als :

once, eens.
twice, tweemaal.
thrice, driemaal / &c.
maecht zijn : als / learned, learnedly : valiant, valiantly :
happy, happily : ende vele andere soorten.

Notert oock / dat sommige adverbien dooz terminatie
ofte teeken vergeleken moghen werden : als / oft, after,
oftener, more oft, oftest, most oft, Seldome, seldomer,
more

Van o:der / als :
after that, daer nae.
before that, te voren.

Van v:ragen / als :
howe? hoe?
wherfore? waerom?
how so? hoe soo?

Van affirmeringe / als :
truly, secker.
yea, alsoo / ja.

Van ontkennen / als :
no, not, neen / niet.
no wise, geensins.

Van vertoonen / als :
behold, siet daer.

Van qualiteyt / als :
learnedly, geleerdelyck.
well, te degen / wel.

Ende alle de gene die van
nomina adjectiva dooz / &c.
Toe-boeginghe van ly ghe-
maecht zijn : als / learned, learnedly : valiant, valiantly :
happy, happily : ende vele andere soorten.

Notert oock / dat sommige adverbien dooz terminatie
ofte teeken vergeleken moghen werden : als / oft, after,
oftener, more oft, oftest, most oft, Seldome, seldomer,
more

more ſeldome, ſeldomest. Maer adverbien in ly, werden alrijt vergheteeken dooz het teeken: als / wiſely, more wiſely; moſt wiſely, &c.

Conjunctien boegen woorden en ſententien ofte reden by een; en zijn als deſe die volgen.

and,	ende	either, or;	of / ofte.
also,	ook	although,	al-hor-wel.
not, neither,	noch / ook niet.	But,	Maer / doch.
not only,	niet alleen.	Moreover,	wijders.
but also,	Maer ook.	Further,	woorts / &c.

Prepoſitien zijn woorden / die in 'r gebuuch woort andere geſtelt werden / of in appoſitie / als into Amſterdam, ofte in Compoſitie / als: intollerable. Ende zijn als de naſ volgende.

to, unto.	na toe / tot.	within.	binnen.
at, by.	by.	beneath.	onder.
before.	woort / eer dan.	besides.	diehtre by.
about.	omtrent.	through.	deur.
againſt.	tegen.	neare.	nae by.
without.	bupten.	for.	om.
between.	tuiſſchen.	aſter.	achter / &c.

Merckt hier / dat d'Ongeſſe ſamrijt in plaetſe van de prepoſitie to den arijckel a gebuicken; als / I goe a field: woortnamentlijck woort verbaalen; als / I goe a fishing. I goe a hunting, &c.

Den Interjectie is een woort dat een haeltige paſſie ofte klachte der ſinnen uybeelt; ende is ſodanigh als volght.

oh, alas.	och azmen / och lary.
woe.	wee.
I pray thee.	ey liebe. Ick bidde u.
fy.	forp / &c.

Daer zijn ook andere regelen en obſervatien / die ick tot beter perfectie en volkomentheyt van dit Werk / hadde konnen woortſtellen / wegens accenten / puncten / en andere dinghen / die hier niet eens aen-gheroert werden / om datſe in onſe tale meefften-deel niet andere talen ober een komen / en dat mijn woortnemen alleenlijck is (als ick te voren verklaert hebbe) de vermadelingen hier ſulcke regulen woort te ſtellen / waer woort neffens de hulpe die zy in haer eyghen tale hebben / zy tot de rechte kennisſe

kenisse en 't spreken onser Engelse tale mogen gheraken:
't Welcke ick tot hier toe gedaen hebbe / met soo veel sozge
en updruckelicheyt als mijnen tijt ende andere impo-
sante affairen wilde toelaten.

Ende soo veel booz d'eerste ofte Etymologice deel des
Engelschen School-meesters.

Het Tweede Deel.

Cap. I.

Van Syntaxis.

Hebbende tot hier toe vande pronuntiatie der letteren/
vocalen / Spilaben / en woorden ; misgaders de ghe-
deelten der sprake / soo vele als den Engelsche Etymologie
aengaet / gesproken ; nu soude wy tot de regelen van Syn-
taxis komen / 't welcke is de behoortijck en eerste con-
nexe ende vast-bindinge van de deelen der sprake aen en
onder hun selven / na de rechte bozme ende oorde.

Maer vermits ick onwilligh ben den leerlingh in sijn
gemoedt met onnodige regelen te bezwaren / ofte hem op
te groote kosten in 't kopen van die boeckken te jaghen ;
wilde ick wel / dat het in een woorz aengemerckt mochte
worden / dat de gene die de Duytsche ofte Larinsche tale /
en de regelen van Etymologie geleert heeft / en de woorden
die hy in Engelsch spreken moet / kent (waerinne hem den
Dictionarium vele helpen han.) sal dooz sijn eegen nature-
lijcke sprake / ofte de constructie van eenige andere tale /
ook weten hoe hy sijne woorden inde Engelsche tale t'sa-
men voegen moet. Doch hy moet wel toe-sien / dat hy
sijne woorden niet na de Duytsche ofte Larinsche ma-
niere stelt / in welcke talen menighmael eerst in 't spre-
ken en schrijven gestekt wort / dat inde constructie ofte ver-
klaringe lest komt. Waer tegens wy in onse Engelsche
tale onse spraek gemeneijcken meest na de oorde van de
constructie ordineren / niet anders als of school-jongens
een woorz na den andere verbatim moeste verklaren / als :

- 1 He hath well administred his office.
d. i. hy heeft wel bedient sijn ampt.
hy heeft sijn ampt wel bedient.

2 There

- 2 There is need of diligence.

d. i. Daer is nood van naerstigheyt.
daer is naerstigheyt van noode.

- 3 He is worthy to be loved.

d. i. Hy is waerdigh te worden bemint.
Hy is waerdigh bemint te worden.

- 4 If myne honour remaine whole and undamnified,
I regard not the damage of myne estate.

d. i. In dien mijn eer blijft geheel ende onbeschadicht;
ich en passe niet op de schade van mijn goet.
Als mijn eer geheel ende onbeschadicht blijft; en
passe ich op 't verlies van mijn goet niet.

Behoudende dat in het schrijven ofte spreken van relativen/sulchs als/ whom, which, what, whole, &c. gebuysen op de selve order in Syntaxis, als de Dupesche en Latijnsche doen / als in dese volgende sententien ofte redenen gesien kan werden.

- 1 Without delay I will doe (what) thou hast commandad.

dat is:

Dat ghy bevolen hebt sal ich sonder vertragen (ofte uytstel) volbrengen.

2 Blessed is he (whose) transgression is forgiven and (whose) sin is covered. Blessed is the man unto (whom) the Lord imputeth not iniquity , and in (whose) spirit there is no guile.

dat is:

Wel-gelucksaligh is hy wiens overtredinge vergeven is / ende wiens sonde bedekt is. Wel-gelucksaligh is de mensche / dien de Heere d'ongerechtigheyt niet toe en reekent / ende in wiens geest geen bedrog en is.

Behalven oock dat wy in 't formeeran van dichten ende rijmen de byzigheyt der Poeten gebuysen / die soo veel op d'ordze des Syntaxis niet en letten / als op de mate en loope harer gedichten; en daerom stellen zy de woorden vooz ofte achter / nae dat het best in de versen te passe komt.

Cap.

Cap. II.

Maer om te besluypen en alle de boozgaende regelen
 dooz oeffeninge dienstigh te maken / en den leerlingh tot
 meerder perfectie in dese sake te brengen / soo sal 't hem on-
 getwijffelt profijtelijck zijn / dat hy sich in 't lesen ende van
 buyten leeren der redenen / phrasen / spzeck-woorden / en
 andere volgende discoussen oeffent. Want daer mede sal
 hy sich behelpen niet alleen in 't verstaen en kennisse der
 namen van dinghen / ende konsten ; maer sal de tale oock
 heel supberder en eleganter spzeeken. Ende vermids dat
 de vzeest des Heeren de eerste ende booznaemste dingh is
 daer wy ons moeten in oeffenen : soo sal ich den leerlingh
 eenige stucken van Goddelijcke leeringe ten eersten booz-
 stellen / waer inne het seer van noode is dat een ygelijck
 sich exerceert : daer na sal ich de sin met verscheydene ver-
 maeckelijcke redenen en spzeuken verberfchen ; ende eyn-
 delijck den leser eenige nuttelijcke t'samen-spzeechinghen/
 brieven / en andere ghemeyne en noodwendige stucken
 booz-houden.

Certaine common Eenige gemeyne
scripture - places , and Schriftuer - plaetsen ,
Christiaen speeches , ve- en Christelijcke rede-
ry usefull for the practise nen , seer dienstigh tot
of the former rules. 't gebruyck der voor-
 gaende regelen.

The some of the law De somma des Wets
of God , taken out of Godts , ghenomen uyt
Math. 22. 37 , 38, Matth. cap. 22. vers. 37,
39, 40. 38, 39, 40.

THou shalt love the Lord
 thy God with all thy-
 ne heart , and with all thy
 soule , and with all thy un-
 derstanding. This is the first
 and great commandement.

And

Ghy sult lief-hebben den
 Heere ulwen God met ge-
 heel ulm' herte / ende met ghe-
 heel ulme Ziele / ende met ge-
 heel ulm' verstant. Dit is het
 eerste ende het groot Gebodr.
 Ende

And the second is like unto it, thou shalt love thy neighbour as thy selfe. On these two commandements hang al the law and the prophets.

Ende het tweede desen gelijck is / ghy sult uwen naesten lief hebben als u selven. Aen dese twee geboden hangt de gantsche Wet ende de Propheten.

The ten Commandements.

De tien Geboden. Exod.

Exod. 20. Deut. 5.

20. Deut. 5.

GOd spake all these words and sayd: I am the Lord thy God, which have brought thee out of the land of Egypt, out of the house of bondage.

GOd sprak alle dese woorden ende seyde. Ich ben de Heere uwen God / die u uyt Egypten-landt / uyt den diensthuse geleyt hebbe.

The first commandement.

Dat eerste gebodt.

Thou shalt have none other Gods before my face.

Ghy en sult gheen andere Goden vooz mijn aengesicht hebben.

The second commandemēt.

Dat tweede gebodt.

Thou shalt make to thy self no graven image, nor any likeness, either of any thing in heaven above, nor of any thing that is in earth beneath, nor of any thing that is in the water onder the earth: Thou shalt not bow down to them, nor serve them: for I am the Lord thy God, strong and jealous, who visit the iniquity of the fathers upon the children, (even) to the third and fourth generation of them that hate me; and shew mercy to many thousands of them that love mee and keep my commandements.

Ghy en sult u geen beelden / noch geen gelijckenisse maechen / noch van 't gene dat boven in den Hemel is / noch van 't gene dat onder op der aerden is / noch van 't gheue dat in 't water onder der aerden is: En buight u vooz die niet / noch en dientse niet: want ich ben de Heere uwe God / sterck ende pberigh die de misdaed der vaderen besoecht aen de kinderen / tot in dat derde ende vierde lid der gener die my haten; ende doe barmherticheyt aen veel dynsenden der gener die my liefhebben / ende mijn gheboden houden.

The third commandement.

Dat derde gebodt.

Thou shalt not take up the name of the Lord thy God in vaine

Ghy en sult den name des Heren uwer Godes niet re vergefs

vaine or lightly : For the Lord wil not hold him guiltlesse, nor leave him unpunished, that taketh his name in vaine.

The fourth commandemēt.

Remember the Sabbath-day, that thou keep it holy : Sixe daies shalt thou labour, and do all thy work: but the seventh day is the Sabbath of the Lord thy God, in it thou shalt doe no worke, nor thy son, nor thy daughter, nor thy servant, nor thy mayd, nor thy cattell, nor the stranger, which is within thy gates. For in sixe dayes the Lord made beaven and earth, and the sea, with all that is therein, and he rested the seventh day : wherfore the Lord blessed the Sabbath day, and hallowed it.

The fift commandement.

Thou shalt honour thy father and mother, that thou mayst live long upon the earth, and that it may goe well with thee in the land, which the Lord thy God shall give thee.

The sixt commandement.

Thou shalt not kil.

The sevēth commandemēt.

Thou shalt not commit adultery.

The eighth commandemēt.

Thou shalt not steale.

The

vergeefs ofte lichtbeerdeljck gebruycken : want de Heere en sal hem niet onschuldigh houden/noch ongestraft latē/die synen naem misbruyckt.

Dat vierde gebodt.

Sijt gedachtigh des Sabbath-daege / dat gy dien heyliger : Ses dagen sult ghy arbeiden / ende alle u werck doen: maer de sevensden dagh is den Sabbath des Heeren utwes Godts / dan sult ghy geen arbeit doen/noch u Sonne / noch u dochter / noch u knecht / noch u dienst-maegt / noch u bee / noch de vzeemdelingh / die in utwe stadt-pooztē is. Want in ses daghen heeft de Heere Hemel / ende aerde gemaecht / ende de Zee met alle dat daer in is / ende hy rustede den sevensden dag : daerom segende de Heere den Sabbath-dagh / ende heyligde den selven.

Dat vijfde gebodt.

Gy sult u Vader ende moeder eeren / op dat ghy lange leeft op der aerden / ende dat het u wel gae in den Lande / dat u de Heere utwe Godt geven sal.

Dat sesste gebodt.

Ghy en sult niet dooden.

Dat sevensste gebodt.

Ghy en sult niet Echt-breken.

Dat achtste gebodt.

Ghy en sult niet steeten.

Dat

The ninth commandemēt.

Thou shalt beare no falsē witnes against thy neighbour.

The tenth commandement.

Thou shalt not cōvert thy neighbours house, thou shalt not cōvert thy neighbours wife, nor his servant, nor his mayd, nor his oxē, nor his asse, nor any thing, which is thy neighbours.

Dat negenstē gebodt.

Ghy en sulst gheen valsche getuygenisse spzecken tegen utwen naesten.

Dat tiende gebodt.

Ghy en sulst niet begeeren utwes naesten huys / ghy en sulst niet begeeren utwes naesten wijs / noch sijn knecht / noch sijn dienst-maegt / noch sijn osse / noch sijn esel / noch noch eenigh dingh / dat utwen naesten heeft.

The Lords prayer.

O Ur father, which art in heaven. Hollowed bee thy name. Thy kingdome come. Thy will be done on earth, as (it is) in heaven. Geve us this day our daylie bread. And forgive us our debts, evē as we forgivē our debtors. And lead us not in te tentation, but deliver us from eyill. For thine is the kingdome, the power, and the glorie, for ever, Amen.

Het Gebed onses Heeren.

O Onse Vader / die daer zijt in de Hemelen. Geheylicht werde utwe name. Howe rijcke kome. Howe wille gheschiede / op der aerden / als in den Hemel. Geeft ons heden ons dagelijcks broot. Ende vergeeft ons onse schulden / gheleijck wy vergheven onse schuldenaren. Ende en leydt ons niet in versoeckinghe, maer verlost ons van den quaden. Want u is dat rijck / de kracht / en de Heerlijckheyt / in der eeuwigheyt / Amen.

The Commission given by Christ to his Apostles
Math. 28. 18, 19.

Goe yee therfore, and teach all nations; baptising them in the name of the Father, and of the Son, and of the holy Ghost: Teaching them to observe all things what-

Het bevel door Christum aen sijn Apostelen gegeven, Matth. 28. 18, 19.

Ghet dan henen / en onderwijst alle de volkeren / de selve doopende in den name des Vaders / en des Soons / en des Heyligen Geests: leerende haer onderhoude alles wat

whatsoever. I have commanded you: and loe, I am with you always, (even) unto the end of the world.

wat ich u geboden hebbe; ende siet / ich ben met u lieden alle de dagen / tot de voleyn-
dinge der werelt.

The institution of the holy supper of our Lord, taken out of 1. Cor, 11. vs. 23, &c. *and* 1. Cor. 10. 16, 17.

De Insettinge des Heyli-
gen Avontmaels onses
Heren. Genomen uyt
1. Cor. 11. 23, &c. en
1. Cor. 10. 16, 17.

FOR I have receaved of thy Lord that which also I delivered unto you, that thy Lord Iesus in the same night in which hee was betrayed, took bread: And when he had given thanks, he brake it, and said, Take, eate; this is my body, which is broken for you: this doe in remembrance of me. After the same manner also he took the cup when hee had supped; and sayd, This cup is the new testament in my blood; this doe yee, as oft as yee drink it, in remembrance of me. For as often as ye eat this bread, and drink this cup, yee doe shewe the Lords death till hee come. Wherefore whosoever shall eat this bread, and drink this cup of the Lord unworthily; shall be guilty of the body and blood of the Lord.

WAnt ich hebbe van den Heere ontfangen / t gene ik oock u overgegeven hebbe / dat de Heere Iesus in den nacht in welken hy bezaden wiert / het broot nam: Ende als hy gedaenkt hadde / brack hy t / ende seide / nemet / Eten; dat is mijn lichaem dat voor u gebroken wort: doet dat tot mijner gedachtenisse. Desgelijks nam hy oock den dzinck-beker na het eten des Avontmaels; ende seide / dese dzinck-beker is het Nieuwe Testament in mijnen bloede; doet dat / so dickwils als ghy dien sal dzincken / tot mijner gedachtenisse. Want soo dickwils als ghy dit broodt sult eten / ende dese dzinck-becker sult dzincken / so verkondicht ghy den doot des Heeren / tot dat hy komt. So dan wie onwerdelick dit broot eet / ofte den dzinck-beker des Heeren dzinckt / die sal schuldigh zijn aen het lichaem ende bloede des Heeren.

But let a man examine himself, and so let him eat of that bread, and drink of that cup. For hee that eateth and drinketh unworthily, eateth and drinketh damnation to himself, nor discerning the Lords body.

The cup of blessing which wee blesse, is it not a Communion of the blood of Christ? The bread which we break, is that not a Communion of the body of Christ? For (it is) one bread, (so) wee many are one body: seing we are all partakers of one bread.

Rules of Church-discipline, Matth. 18. 15, &c.

MORE-over if thy brother hath trespassed against thee, goe and tell him his fault between thee and him alone: if he heareth thee, thou hast gained thy brother. But if hee heareth thee not, then take with thee one or two more, that in the mouth of two or three witnesses every word may be established. And if he give them no hearing, then tell it to the church: and if he also give the church no hearing, then let him be unto thee as an heathen man, & a publican. Verely I say unto you, what-

Maer laet de mensche bezoeke hem selven / ende eere also van het broot / ende dzinck van den dzinck-becker. Want die ontoederlijck eet ende dzinck / die eet ende dzinck hem self een oordeel / niet onderscheydende het lichaem des Heeren.

De dzinckbecker der danksegginge / dien wy seggen / is die niet een gemeenschap des bloeds Christi? Het brood dat wy breken / is dat niet een gemeenschap des lichaems Christi? Want een broot [is het / soo] zijn wy vele een lichaem: dewijle wy alle eenes broods deelachtigh zijn.

Regelen van Kerckelijcke disciptyne. Matth. 18. 15, &c.

Voorders indien u' broeder regt u gesondigt heeft / gaet henen ende bestraft hem tusschen u ende hem alleen: indien hy u hoorst / so hebt ghy uwen Broeder ghewonnen. Maer indien hy u niet en hoorst / soo neemt noch een of twee met u: op dat in den mond van twee ofte d'g getuyghen alle woordt bestaet. Ende indien hy de selve geen gehoor en geeft / soo seght het der Gemeente: ende indien hy oock der Gemeente gheen gehoor en geeft / soo zij hy u als de heyden ende de rolle naer. Doo?waer segge ich u /

whatsoever yee shall bind on earth, shalbe bound in heaven: and whatsoever yee shall loose on earth, shal be loosed in heaven, Againe I say unto you, that if two of you shall agree on earth, as touching any thing, that they shal ask; it shalbe done for them of my father which is in heaven. For there two or three are gathered together in my name, there am I in the midst of them.

at wat ghy op der aerden binden sult / sal in den Hemel gebonden wesen: ende al wat ghy op der aerden ontbinden sult; sal in den Hemel ontbonden wesen. Weder om segge ick u / indien daer twee van u t'samen stemmen op der aerden / over eenige saecke die zy souden moghen begeren / dat die haer sal gheschieden van mijnen Vader die in de Hemelen is. Want waer twee ofte dzy vergadert zijn in mijnen name / daer ben ick in 't midden van haer.

*The 12. articles of the
Catholique Christian
faith.*

I Believe in God the Father, the Almighty maker of heaven and earth. And in Iesus Christ his onely begotten Son our Lord: which was conceived of the holy Ghost, born of the virgin Mary; who suffered under Pontius Pilate, was crucified, dead, and buried, descended into hell. The third day he arose again from the dead, ascended into heaven, (and is) sitting at the right hand of God, the father Almighty, from whence he shall come, to judge the quick and the dead. I believe in the holy Ghost. I

believe

*De 12. Artijckelen des al-
gemeynen Christelijcke
Geloofs.*

I Ik geloobe in Godt den Vader / den Almachtighen Schepper des Hemels ende der Aerden. Ende in Iesum Christum synen eenigh-geborenen Sone onsen Heere: die ontfanghen is van den Heyligen Geest / geboren upt de Maeghet Maria; die geleden heeft onder Pontio Pilato / is gekruyscht / gestorven / ende begraven / neder-ghedaelt ter hellen. Ten derden dage weder op-ghestaen van den dooden / op-gebaren ten Hemel / sittende ter rechter-hant Godts / des Almachtighen Vaders / van waer hy komen sal / om te oordeelen de levendige en de dooden. Ich geloobe in den H. Geest. Ich geloobe

geloobe

believe an holy Catholique Christian church: the Communion of Saints: forgiveness of sins: resurrection of the flesh: and life everlasting.

geloofte een Heylighe alghe-
meyne Chriftelijke Kiercke:
gemeenschap der Heylighen:
vergevinge der sonden: op-
standinge des vleeschs / ende
eeuwigh leven.

*The Confession of faith
composed in the Coun-
cil of Nice, in the 325.
year after the birth of
Christ.*

Belijdenisse des Geloofs,
gesteld in het Concilium
van Niceen, in den jare
nae Christi Gheboorte
325.

WE beleeve in ons God,
the father Almighty,
maker of heaven and earth,
and of al things visible and
invisible; and in one Lord
Iesus Christ, the only begot-
ten son of God, begotten of
the father before all worlds,
God of God, light of light,
very God of very God, be-
gottē and not made (being)
of one substance with the fa-
ther, by whom all things we-
re made; who for us men,
and for our salvation, came
downe from heaven, and
was incorporate by the holy
Ghost in the virgin Mary,
and was made man, and was
crucified also for us under
Pontius Pilate, who suffered
and was buried, and the
third day hee rose againe ac-
cording to the scriptures,
and ascended into heaven,

Wij ghelooven in eenen
Godt / den Almachtigen
Vader / Schepper des He-
mels ende der aerde / ende al-
ler dingen sietlijke / ende on-
sietlijke: ende in eenen We-
re Jesum Christum / den ee-
nigh-geboren Sone Gods /
geboren upt den Vader vooz
alle eeuwen / Godt upt Godt /
licht upt licht / waerachtigh
Godt upt waerachtigh Godt /
geboren ende niet gemaecht /
van 't selve wesen met de Va-
der / vooz welke alle dinghen
ghemaecht zijn; die om ons
menschen ende om onse Sa-
licheyt is neder-gekomen upt
den Hemel / ende vleesch ghe-
wozden is upt den Heylighen
Geest inde Maer Maria /
ende een Mensch is ghewoz-
den / die vooz ons oock ghe-
crucriget is onder Pontius
Pilatus. Die geleden heeft /
en begraven is / en ten derden
dage opgestaen is na Schrif-
ten / en opgebarē is tē Hemel /

and

C 2

ende

and sitteth on the right hand of the father. And that hee shall come againe with glory to judge (both) the quick and the dead, whose kingdom shall have none end. And we beleve in the holy Ghost, the Lord and giver of life, who proceedeth from the father and the son, who with the father and the son together is worshipped and glorified, who spake by the Prophets. And we beleve one holy Catholike and Apostolike church; wee acknowledge one baptisme for the remission of sins. And we look for the resurrection of the dead, and the life of the world to come.

ende sit ter rechter-hant des Vaders. Ende dat hy sal weder komen met heerlijckheyde om te oordeelen de levende ende de doode / wiens Rijcke geen eynde en sal hebben. Ende wy gelooven in den Heyligen Geest / den Heere ende geber des leuens / die van den Vader ende den Sone uytkomen is / wie t'samen met den Vader ende den Sone ghe dient ende geheerlicht is / die gespoken heeft dooz de Propheten. Ende wy ghelooven eenen Heyligen algemeyne ende Apostolische Kercke. Wy belyden eenen doop tot vergevinge der sonden. Ende wy hertwachten de opstandinghe der dooden / ende het leven der toekomende eeuwe.

The form of Creed, and Confession of Athanasius Bishop of Alexandria, written in the 333 year after Christs birth.

Geloofs-forme ende bekentenisse Athanasij, Biscop van Alexandrien, geschreven in 't jaer na Christi geboorte 333.

WHosoever wil be saved, before all things it is necessary for him, that he hold the Catholike faith: which faith whosoever doth not keep whole and undefiled, without doubt he shall perish everlastingly.

And the Catholike faith is this: That wee worship one God in Trinity, and Trinity in unity; without con-

SOo wie wil Saligh zijn / dien is dooz alle ding nodig dat hy het algemeyn geloove houde: het welcke ghe loove so wie niet geheel ende ongeschent en bewaert / die sal sonder twijffel ewighlijck verderben.

Ende 't algemeyne geloove is dit: dat wy den eenighen Godt inde Dypheyt / ende de Dypheyt inde eenigheyt eerē; sonder

confounding the persons, or dividing the essence and substance. For there is one person or the father, another of the Son, and another of the holy Ghost: but the father the son, and the holy Ghost have one godhead, glory equall, and Majestie coeternall. Such as the father is, such is also the son, and such is the holy Ghost. The father is uncreated, the son is uncreated, and the holy Ghost is uncreated. The father is incomprehensible, the son is incomprehensible, and the holy Ghost is incomprehensible.

The father is eternall, the son is eternal; and the holy Ghost eternall. And yet they are not three eternals, but one eternall: as also not three incomprehensibles, nor three uncreated: but one uncreated and one incomprehensible. So likewise the father is almighty, the son almighty & the holy Ghost almighty: & yet they are not three almighties, but one almighty. So also the father is God, the son God, and the holy Ghost God: and yet they are not three Gods, but one God. So likewise the father is Lord, the son Lord, and the holy Ghost Lord: and yet there are not three Lords but one Lord. For li-

sonder de persoonen te vermengen / ofse het wesen ende substantie te deplen. Want het is een ander persoon des Vaders / en ander des soons / en een ander des H. Geests: Maer de Vader / Sone ende Heylighen Geest hebben een Godheyt / gelijcke eere / ende gelijcke eeuwige eerlijsheden. Hoedanigh de Vader is / soodanigh is oock de Sone; soodanigh is oock de H. Geest. De Vader is ongeschapen / de Sone is ongeschapen / en de Heyligen Geest is ongeschapen. Onmetelich is de Vader / onmetelich is de Sone / en onmetelich is de H. Geest.

De Vader is ewigh / de Sone is ewigh / en de Heyligen Geest is ewigh. Nochtans en zijn 't niet drie ewighen / maer een ewigh: gelijck oock niet drie onmeteliche / noch drie ongeschapene: Maer een ongeschapen ende een onmetelich. Desgelijck is de Vader almachtigh / de Sone almachtigh / en de Heyligen Geest almachtigh: ende nochtans en zijn het niet drie almachtigen / maer een almachtigh. Alsoo oock is de Vader Godt / de Sone Godt / ende de Heyligen Geest Godt: ende nochtans zijn 't niet drie Godden / maer het is een Godt. Alsoo is de Vader Heere / de Sone Heere / ende de Heilige Geest Heere: Ende nochtans zijn 't niet drie Heeren / maer

ke as we be compelled by the Christian verity, to call every person by himself God and Lord: so are we forbidden by the Catholique faith, to acknowledge three Gods or (three) Lords. The father is made of none, neither created, nor begotten; the son is of the father allone, not made, nor created, but begotten: the holy Ghost is of the father, and the son; neither made, nor created, nor begotten, but proceeding. So that there is one father, not three fathers, one son, not three sons; one holy Ghost, not three holy Ghosts. And in this Trinity there is neither first nor last, nor greatest nor least: but the whole three persons have equall eternity, and are in all things coequal. So that in all things as is aforesaid, the vnity in Trinity, and Trinity in vnity is to be worshipped. He therefore that will be saved, must thus think of the Trinity.

Furthermore it is necessary to everlasting salvation, that he also beleeeve rightly the incarnation of our Lord Iesus Christ. For the right faith is, that we beleeeve & confesse, that our Lord Iesus Christ the Son
of

een Weere. Want gelijck wy dooz de Christen-waerheydt bedwonghen worden / enen pegelijchen persoon by-sonder / Godt ende Weere te noemen. Also is ons oock dooz het algemeyn geloobe verboden dyp Goden oft Weeren te bekennen. De Vader en is van niemant gemaect / noch geschapen / noch gegeneert / de Sone is van den Vader alleen / niet gemaect / noch geschapen / maer gegeneert: de Weplige Geest is van de Vader ende den Sone / niet gemaect / noch geschapen / noch gegeneert / maer wt-gekomen. So is daer dan een Vader / niet dyp Vaders; een Sone / niet dyp Zonen; een Weplige Geest / niet dyp W. Geeste. En in dese dypheyt en is niet eerst / noch laetst / niet meest noch minst: maer de gantsche dyp personen hebben gelijcke eeuwigheyt / ende zy den selven allesins gelijck. So dat alomme gelijck nu gesept is / de eenheyt inde dypheyt / ende de dypheyt inde eenheyt zy te eeren. Daerom soo wie wil Saligh zijn / die moet aldus bande dypbuldicheyt geboort.

Woozts het is tot de eeuwighe Saligheyt noodigh / dat hy oock de mensch-werdinge onses Weert Iesu Christi trouwelijck gheloobe. Want het rechte geloobe is / dat wy gelooven ende belijden / dat onse Weere Iesus Christus Gods Sone /

of God, is God and man. God of the substance of the father, begotten before all worlds; and man of the substance of his mother, born in the world: perfect God, and perfect man; having a reasonable soul, & humane flesh. Equal to the father as touching his godhead, inferior to the father touching his manhood: who although he be God and man, yet is he not two, but one Christ; One, not by conversion of the godhead into flesh; but by taking of the manhood into God; one altogether, not by confusion of substance, but by unity of person. For as the reasonable soul and flesh is one man: so God and man is one Christ. Who suffered for our salvation, descended into hell, rose again the third day from the dead, he ascended into heaven, sitteth on the right hand of God the father almighty: from whence hee shall come to judge the quick and the dead.

At whose coming all men shall rise again with their bodies, & give accompt for their own works: and they that have done good, shall

Sone/3p Godt ende mensche. Godt uyt de substantie des Vaders/booz alle tijden ghegeneret: ende mensch/uyt de substantie sijns Moeder/in den tijdt geboren: volkornen God ende volkornen mensche: hebbende een verstandige ziele/ende menschelijck vleesch. Den Vader gheleijck nae de Godheyt/minder dan de Vader nae de menscheyt: de welcke hoe-wel hy Godt is ende mensche/soo is hy nochtang niet twee/maer een Christus. Een/niet dooz veranderinge der Godheyt in het vleesch/maer dooz de aenneminge der menscheyt in God;een al t'samen/niet dooz de vermenginghe der substantie/maer dooz de eenheyt des persoons. Want geleijck de verstandige ziele ende t'vleesch een mensche zijn: also is Godt ende de mensche een Christus. De welcke geleden heeft om onser salighen wille/neder-gedaelt is ter hellen/ten derden dage weder op-ghestaen van den dooden/opghelommen t' den hemel/sit ter rechter-handt Gods des Vaders Almachtigh: van daer hy komen sal om te op-deelen de lewendige ende de doode.

Tot des welckes komste alle menschen sullen weder opstaen met hare lichamen/ende van hare eegene werken rekeninghe geven: ende die goet gedaen hebben/sullen in het

goe into life everlasting; but they that have don evil, into everlasting fire.

This is the Catholike faith: which if a man beleeveth not faithfully and certainly, hee cannot be saved.

The 38. and 39. chapters of the book of Iob: and a part of the 40. and 41. chapters.

THen the Lord answered Iob out of the whirlwind, and said, who is he that darkeneth counsel by words without knowledge? Gird up now thy loynes like a man, and I wil demand of thee, and teach thou me.

Where wast thou when I laid the foundations of the earth? declare if thou hast understanding, who hath laid the measures thereof, if thou knowest it? or who hath stretched the line upon it? where upon are the foundations thereof fastened? or who layd the corner stone thereof? when the morning stars sang jousfully together, and all the children of God shouted for joy.

Or who shut up the sea with doors, when it brake forth as if it had issued out of the womb? when I made the cloud the garment thereof, and thick darknes

a swad-

teuwighe levent gaen/maer die quaet gedaen hebben / in het ewighe byer.

Dit is het algemeyn ghe-loove: het welck soo wie niet trouwelyck ende vast en geloof / die en sal niet moghen Saligh zijn.

Den 38. en 39. capittelen des boecks Jobs: oock een gedeelte des 40. en 41. capittelen.

Die nae antwoorde de Heere Iob upt den onmeder/en seide; wie is hy/die den raedt verduystert met woorden sonder wetenschap? Gort nu als een man uoelendenen; so sal ich u byagen/ende onbezicht my.

Waar waert ghy/doe ich de aerde grondede? gheeft het re kennen/indien ghy kloek van verstande zijt. Wie heeft hare maten geset indien ghy weet het? ofte wie heeft oer haer den richt-snoet ghetrokken? want op zijn hare gront-vesten neder-ghesoncken? ofte wie heeft haren hoek-steen geleght? Doe de moezghen-steyren t'samen byolich songhen/ende alle de kinderen Gods juycheden.

Ofte wie heeft de Zee met deuren toegesloten/doese uptbyack/als ofte upt de baer-moeder boort quam? Doe ich de wolcke tot hare kleedinge sielede; ende de donckerheydt tot

a swadling-band for it: when I brake up for it my decreed place, and set bars and doores, and said, hit herto shalt thou come, but no further: and here shall hee set himself against the pride of thy waves.

Hast thou commanded the morning since thy dayes? hast thou caused the day-spring to know its place, that it might take hold of the ends of the earth, that the wicked might be shaken out of it? that it should be turned as clay to the seale, and they stand as a garment. And that from the wicked their light is with-folden, and the high arm shall be broken. Hast thou entred in to the springs of the sea? and hast thou walked in the search of the depth? Have the gates of death been opened unto thee? and hast thou seen, the doores of the shadow of death?

Hast thou perceaved the breadth of the earth? declare if thou knowest it all. Where is the way where the light dwelleth? and (as for) darkness, where is the place thereof? that thou shouldest bring it to the bound thereof, and that thou shouldest know the paths to the house thereof? Thou knowest it, for thou wast then borne: ad thy dayes are many in number.

Hast

thou haren twindel-doerh: doe ick vooz haer mijn beslupte-plaetse doozbzach / ende setre de grendelen / ende deuren / ende seyde; Tor hier toe sult ghy komen / en niet voozder: ende hier sal hy sich stellen teghen den hoogmoedt uwer gouden.

Geht ghy van uwe daghen den morgen-stont geboden? hebt ghy den dagheraetsijne plaetse ghewesen? op dat hy de eynden der aerde vatten soude; dat de godloose upt haer upt-geschuddet souden woorden? dat zy verandert souden worden / gelijck segel-lijm; ende zy gheselt worden / als een kleedt. Ende dat vande godloose haer licht getweerdt worde; ende den hoogen arm worde gebroken. Zijt ghy gekomen tot aen de oosprongen der Zee? ende hebt ghy in het onderste des afgronts gewandelt? Zijn u de poozen des doots ondecken? Ende hebt ghy ghesien de poozen van de schaduwe des doots?

Zijt ghy met u verstant gekomen tot aen de breedten der aerde? geeft het te kennen / indien ghy dit alles weet. Waer is de wegh daer het licht woont? ende de duysternisse maer is hare plaetse? dat ghy dat brengen soudt tot sijne pale / ende dat ghy mercken soudt de paden sijner wijs? Ghy weet 'er / want ghy waert doe geboren: ende uwe dagen zijn vele in getale.

G 5

Zijt

Hast thou entred into the treasures of the snow? and hast thou seen the treasures of the baile, which I have reserved against the time of trouble, against the day of battel and war?

Where is the way where the light is parted, & the east winde scattereth it self upon the earth? who hath divided a water-courfe for the overflowing of waters: and a way for the lightening of thunder? To cause it to raine on the earth, where no man is; on the wildernes, wherein there is no man; to satisfie the de solate and wast grounds, and to cause the bud of the tender herb to spring forth. Hath the raine a father? Or who bringeth forth the drops of the dew?

Out of whose wombe cometh the ice? and who gendereth the hoary frost of heaven? The waters are hid as with a stone, and the face of the deep is frozen.

Canst thou binde the sweet influences of Pleiades, or loose the bands of Orion? Canst thou bring forth Mazzaroth in his season, or canst thou guide Arctures with his sons? Knowest thou the ordinances of heaven: or canst thou set the dominion thereof on the earth? Canst thou lift up thy voice to the

clouds,

Zijt ghy ghekomen tot de schat-kameren der sneeuw? ende hebt ghy de schat-kameren des Wagens ghesien / dien ick ophoude tot den tijdt der benaetheydt / tot de dach des strijts / ende der oorloge?

Maer is de wegh daer het licht verdeelt wort; ende de oosten-wint sich verstroyt op der aerde? Wie deelt vooz den slozt-regen eenen water-loop upt; ende eenen wegh vooz het weersicht der donderen? Om te regenen op het lant / daer niemant en is op de woestijne / daer in geē mensche en is. Om het woeste ende het verwoeste te versadigen: ende om het uytspuytsel der grasscheutkens te doen wassen. Weest de regen eenen Wader? ofte wie haert de druppelen des dauws?

Hyt wiens buick komt het na voozt? ende wie haert den rijn des Hemels? Als met eenen steen verbergen haer de wateren: ende het blacke des af-gronts wort ombar.

Vond ghy de lieflicheden van het seven-ghesternte binden / ofte de stringen Orions los maechen? kondt ghy de Mazzaroth voozt-bringhen in haren tijt / ende den wagen met sijne soonen leyden? weet ghy de ordinarrien des Hemels / ofte kent ghy de heerschapppe des selven op de aerde bestellen? komt ghy utwe stemme tot de wolcken opheffen;

clouds, that abundance of waters may cover thee? canst thou send forth lightnings, that they may goe 3d say unto thee, behold, Here we are?

Who hath put wildome in the in wards parts? or who hath given understanding to the mynd? who can number the clouds in wildome? or who can stay the bottles of heaven? when the dust groweth into hardnes, and the clods cleave fast together.

Wilt thou hunt the prey for the old Lyon: or fill the appetite of the young Lyons? when they couch in their dens, and abide in the covert to lye in wait? who provideth for the raven his food, when his young ones cry unto God, when they wander for lack of meat?

Knowest thou the time when the wild goats of the rock bring forth? Hast thou marced when the hindes doe calve? Canst thou number the moneths which they fulfill? &c knowest thou the time when they bring forth? when they bow themselves, they with Splitting bring forth their young ones, they cast out their sorrowes. Their young ones are in good liking, they grow up with corne: hey goe forth, and returne not unto them.

Who hath sent out the wilde ass free: and who hath loosed

heffen; op dat een oberbloet van water u bedecke? konde ghy de bliemen upt laten / datse hemen baren / ende tot u seggen / siet hier zyn tog?

Wie heeft de wijs heyt in t binnenste geset? ofte wie heeft den sin het verstant gegeven? wie kan de wolcken met wijs heyt tellen? ende wie kan de flesschen des Hemels nederleggen? Als het stof doozgooten is tot vastigheyt / ende de kluypten t samen kleben?

Sult ghy vooz den ouden Leuto roof jaghen? of de graegheyt der jonge Leutoen verbuilen? Als sy nederbueken in haer holen ende in den kuyt sitten / ter loeringe. Wie bereyt de rabe haren kost / als hare jongen tot Godt schryuwer / als sy dwalen / om dat ter geen Eten en is?

Weet ghy den tijt van het baren der steen-gepten? hebt ghy waer-ghenomen den azbeyt der hinden? Sult ghy de maenden tellen die zy verbuilen? ende weet ghy den tijdt van haer baren? Als zy haer krommen / hare jongen met versplijtinge voort brengen / hare smerten upt-werpen? Hare jongen worden kloech / worden groot dooz t koozn / zy gaen upt / ende en keerten niet weder tot de selve.

Wie heeft den Wout-Ezel by hem gesonden? ende wie

loosed the bands of the wilde ass: whose house I have made the wilderness, & the barren land his dwellings. He scorneth the multitude of the city, neither regardeth hee the crying of the driver. The raunge of the mountaines is his pasture, and hee searcheth after every green thing.

Will the unicorne bee willing to serve thee, will hee abide by thy crib? Canst thou binde the unicorne with his band in the furrow: will hee harrow the valleys for thee? wilt thou trust him becans his strength is great? and wilt thou leave thy labour to him? wilt thou believe him that he will bring home thy seed, and gather (it) into thy barne?

Gavest thou the goodly wings unto the peacocks, or the feathers unto the Stork, and unto the ostrich? That she leaveth her egge in the earth, and warmeth them in the dust, and forgetteth that the foot may crush them, ad that the beasts of the field may break them. She hardeneth her self against her young ones, as if they were not hers; her labour is in vain because she is without feare. Becaus God hath deprived her of wisdom, and hath not imparted to her understanding. When it is

time,

heest de banden des wilden Ezels ghelost? Dien ich de wildernisse tot sijn Wups bestelt hebbe/ ende het sulrige tot sijne wooningen. Hy belacht het getwgel der Stad/ het menigerley getier des drijvers en hoozt hy niet. De uytspueringe der bergen is sijne weyde: ende hy soecht allerley groensel nae.

Sal den Eenhoozn u willen dienen? sal hy vernachten aen uwe kribbe? Sult gy den Eenhoozn niet sijn roudt aen de horen binden? sal hy de leeghten u eggen? sult ghy op hem verroudten/ om dat sijne kracht groot is/ ende sult ghy uwen azbeyt op hem laten? Sult ghy hem gelooven/ dat hy u zaet sal meder brengen/ ende vergaderen tot uwen dozsch-bloet?

Zijn van u de verheugelicke vleugelen der pauwen? of te de vederen des Opdrats/ ende des Strups-boghels? Dat gy hare eyeren inde aerde laet/ ende in het stof die verknazmt. Ende vergeet/ dat de voet die drucken kan/ ende de dieren des velds die vertrappen konnen? Hy verhaet sich tegen hare songen/ als ofse hare niet en waren: haer azbeyt is te vergesst/ om dat gy sonder vreeset. Want Godt heeft haer van wijsheyt ontbloet/ ende heeft haer des verstants niets mede ghegevt. Alst tijt is/ verheft sy haer

time, she lifreth up her self
on highe: she scorneth the
horse and his rider.

Canst thou give thou horse
strength? Canst thou cloath
his neck with thunder?
Canst thou make him affraid
as a grasshopper? the glory of
his nostrils is a terrour. He
paweth in the valley, and re-
joyceth in his strength: and
he goeth on to meet the ar-
med men. He mocketh at fe-
are, and is not affrighted;
neit her turneth he bak from
the sword. The quiver rat-
leth against him, the glitte-
ring, iron of the pike and the
launce. He swalloweth the
ground with fiercenes and
rage: and he beleiveth not
that it is the sound of the
trumpet. He saith among
the trumpets ha ha; and he
smelleth the battel afar off,
the thunder of the captaines
and the shouting.

Doth the hawke slee by thy
understanding, and stretch
her wings toward the south?
Is it at thy command that
the Eagle doth mount up on
high, and that he maketh his
nest on high? Hee dwelleth
& abideth on the rock, upon
the crag of the rock, and the
strong place. From thence
hee seeketh the prey: his eyes
behold a far off. His young
ones also suck up blood: and
where the slaine are there is
he. Behold now Behemoth
which

haer inde hooghte: 39 belacht
het peert / ende sijn ryder.

Sult ghy het peert sterckte
geven? konn ghy sijnen hals
niet donder bekleeden? Sult
ghy het beroeren / als eenen
sprinch-haen? de pzaecht van
sijn gesnuyf is eene verschiet-
linge. Het graeft in de gront/
ende het is vzolich in sijn
kracht: ende trecht up / den
gehaemastchten te gemoete. Het
belacht de vzeze / ende en wort
niet ontfelt / ende en keert
niet wederom van wegen het
sweert. Tegen hem rotelt de
pijl-hoker; het blannigh pfer
der spieffe / en der lance: niet
schuddinghe ende beroeringe
rocht het de aerde op / ende en
geloofst niet dat het is 't ghe-
luyt der basupne. In 't volle
geklant der basupnen seyd
het Wa/ha; en riecht de krijg
van bezren / den donder der
Dorsten / ende 't gesuygh.

Wliegt de Sperwer doo; u
verstant / ende vzeyd 39 hare
vleugelen up na het supden?
Is na u bevel dat den Arent
sich om hooghe verheft / ende
dat hy sijnen nest inde hoogte
maecht: Hy woont ende ver-
nacht inde steen-rotzse / op de
scherpte der steenrotzse / ende
der vaster plaerse. Van daer
speult hy de spijs op: sijn oog-
gen sien van bezren af. Doth
suppen sijn jongen bloet / en-
de waer ver slagene sijn daer
is hy.

Siet nu / Behemoth / welc
C 7 hru

which I have made with thee, he eateth gras as an ox. Lo now, his strength is in his loynes, and his force is in the navall of his belly. When he pleaseth his taile is like a cedar: the sinews of his shame are wrapt together. His bones are as strong bras, his bones are like bars of iron. He is a cheif part of the wajes of God: hee that made him, can make his sword to approach unto him. Becaus the mountaines bring him forth food: therefore al the beasts of the field play there. Hee lyeth under the shady trees, in the covert of the reeds, and fens. The shady trees cover him, each one with his shadow: the willows of the brook compass him about. Behold hee doth violence to the river & hasteth not: hee trusteth that he can draw up Iordan into his mouth. Can men take him before his eyes? can men pierce him through the nose with snars?

Canst thou draw out Leviathan with an hook, or his tongue with a cord which thou lettest downe? Canst thou put an hook into his nose, or boare his jawe through with a thorne? wil hee make many supplications unto thee? wil hee speak soft words unto thee? will

ken ick ghemaecht hebbe nebens u/hy eet hoo/ gelijck een ruint. Siet doch/ sijne kracht is in sijne lendenen; ende sijne macht in den nabel sijns buxer. Als 't hem lust/ sinen steert is als een Cedar: de semelken sijner schaemte zijn doorblochten. Sijne beenderen zijn als vast hooper: sijne gebeente zijn als yfere hantboinen. Hy is een hooft-stuck der wegen Gods: die hem gemaakt heeft/han sijn smeer tot hem voeghen. Om dat de bergt hem voeder doozbren-gen/daerom spelen alle de dieren des belts aldaer. Onder schaduwachtige boomen leyt hy neder: in een schuyplaeft des riets/ende des slijks. De schaduwachtige boomen bedekken hem/elck een met sijne schaduw: de beech-wilghen omringen hem. Siet/hy doet de rebiere gewelt aen/ende en verhaest sich niet. Hy vertrout tot/dat hy de Iordane in sinen monde soude konnen intreken. Soude men hem dooz sijn oogen konnen vangē? soude men hem mer strickē den neuse doozboren konnen?

Sult ghy den Leviathan met den angel trecken / ofte sijne tonghe met eene hoozde/ die gy laet neder sincken? Sult gy hem eene angel in de neuse leggen: of met een doozn sijne hant doozboren? sal hy aen u vele smectingen maken? sal hy sachtens tot u spreken? sal

will hee make a covenant with thee, wilt thou take him for a servant for ever? wilt thou play with him as with a bird? or wilt thou bind him for thy maidens? Shall the companions make a banquet of him? shall they part him among the Merchants? Canst thou fil his skin with barbed irons: or his head with a fishers spear? Lay thine hand upon him, remember the battel, doe no more. Behold his hope shall faile; shall hee not be cast down at the sight of him? None is so fierce that dare stir him up: who then is hee that will stand before mee? who hath prevented me that I should repay him? what-soever is under the whole heaven is myne. I will not conceale his parts, nor the relation of his power, nor the comelines of his proportion. Who can discoper the face of his garment? or who can come to him with his double bridle? who can open the doors of his face? Round about his teeth is terrour. His strong scales are very excellent; each one shut up together as with a clososcal.

One is so neare to an other,
that the aire cannot come
between

sal hy een verbont met u maken: sult ghy hem aen-nemen tot eenen eutoigen slabe? sult ghy met hem spelen / ghelijck met een vogelken: of sult ghy hem binden booz utwe jonghe dochteren? sullen de mer-ghesellen van hem een maeltijdt bereyden: sullen zy hem deelen onder de hoop-lieden? Sult gy sijne huyd met haken vutlê; of met een vissefers krauwel syn hooft? Leght utwe handt op hem / ghedenck des strijds / doet het niet meer. Siet, sijne hope sal seplen: sal hy oock niet booz syn gesichte neder-geflaghen worden? niemant en is soo hoen / dat hy hem optwecken soude; wie is dan hy/die sig booz mijn aers-geichte stelde soude? Wie heeft mij boozgehoen / dat ik hem soude vergelden? wat onder den garuschen Hemel is / is mijne. Ich en sal sijne leden niet verzwijghen / nochte het verhael sijner sterchten/nochte de bevallighejdt sijner gheslaltenisse. Wie soude het opperste synes sileers ondeckt; of se wie soude niet synen doebelen brydel hem aenkomt? wie soude de deur sijns aers-geichts open doen? rontom sijne tanden is verschrikkinge. Seer upnemende zijn sijne sterke schilden; elck een gesloten als met eenen hantdruckende zegel.

De een is so na aenden anderen / dat de wind daer niet

between them. they are ioyned one to another, they stick together, that they cannot bee sundered. Everie one of his needings maketh a light to shine, and his eyes are like the eye lids, of the morning. Out of his mouth goe burning lamps: and sparks of fire leap out. Out of his nostrils goeth smoke, as out of a seething pot or caldron. His breath would kindle coals, and a flame goeth out of his mouth. In his neck lodgeth strength, and sorrow it self leapeth for ioy before him. The flakes of his flesh are ioyned together: every one is firm in hem, it cannot be moved. His heart is as firme as a stone, yea as hard as a peice of the nether milstone. When hee raiseth up himselfe the mighty are afraid: by reason of his breakings through, they purifie themselves.

If any one touch him with the sword, that shal not hold: the speare, the dart, nor the habergeon. He esteemeth iron as straw, and Steele as rotten wood. The arrow cannot make him flie: sling-stones are turned with him into stubble. Darts are counted as stubble: and he laugheth at the shaking of the spear. Sharp sheards are under him:

hee

en kan tusschen komen. Sy kleben aen malkanderen / zy batten sich t'samen / datse sich niet en scheidten. Elk eene sijner needings doet een licht schijnen: ende sijne oogen zijn als de oogen-leden des dage-raets. Uyt sijne mont gaen fackelen / ende vperige boncken rakender uyt. Uyt sijne neusgaten komt rook voozt / als uyt eenen ziedenden pot / of ruymen ketel. Sijne adem soude kolen doen blammen / ende een blamme komt uyt sijnen mont voozt. In sijnen hals herbergt de stercke: voozt hem spznght selve de droefheyt van vzeughden op. De stucken sijns vleeschs kleben t'samen: elck een is vast in hem / 't en wozt niet beweegt. Sijn herte is vast gelijck een steen: jae vast gelijck een deel des ondersten meulensteens. Van sijn verheffens schromen de stercke: om sijner doozbhingen wille / ontsondigen zy hen.

Maecht hem pmanit met den sweerde / dat en sal niet bestaen; spieffe / schicht / noch panzrier. Wy acht 't yser voozt stroo / ende het stael voozt verrot hout. De pijl en sal hem niet doen blieden: de slingersteenen worden hem in stoppelen verandert. De werpsteenen worden van hem geachtet als stoppelen: ende hy belacht de dzillinge der lance. Onder hem zijn scherpe scherpen:

hen:

hee spreadeth himselfe, on sharp pointed (things) as upon mire. Hee maketh the deep to boile like a pot: he maketh the sea like a pot of ointment. He maketh the path to shine after him; one would think the deep to be hoarie. Upon earth there is not his like: who is made to be without feare. He beholdeth all high things: he is a king over al young proud beasts.

ben: hy sprekt sich op het puntachtige/als op slijck. Wy doet de diepte zieden/ghelijck eenen pot/hy stelt de Zee als een Apotckers rokerie. Achter hem verlicht hy het pat: men soude den af-gyont dooz grijsigheyt houden. Op der aerden en is niet met hem te vergelijken/die gemacht is/om sonder schijck te wesen. Wy aensiet alles wat hoogh is/hy is een Koningh ober alle jonge hoogmoedige diert.

The 4, 5, and 6. chapters of the epistle of Paul to the Ephesians: wherein the duty of Christians is largely handled.

De 4, 5, en 6. capittelen des Sombriefs Pauli aen den Epheseren: waer in de plicht der Christenen int het breed verhandelt wordt.

I Therefore beseech you, (even) I the prisoner in the Lord, that ye walk worthy of the vocation wherewith ye are called: with all lowliness and meeknes, with long suffering, forbearing one another in love; Endeavouring to keep the vnity of the Spirit by the bond of peace, There is one body, and one Spirit, even as also yee are called unto one hope of your calling: one Lord, one faith, one baptisme, one God & father of all, who is above al, and through all, and in you all.

S **B**idde ick u dan/ick de ghevangen in den Heere/dat ghy wandelt weerdiglich der roepinghe/met welcke ghy gheroepen zijt: Met alle ootmoedigheyt ende sachtmoedighenyt/met lanchmoedighenyt/verdragende malhanden in liefde: u beneerstigende te behouden de eenigheyt des Geests dooz dē bant des vrede. Een lichaem is het/ende eenen geest gelijckertwijls ghy ook geroepen zijt tot eene hope uwer beroepinghe: een Heere/een Geloobe/eenen Doop/een Godt ende Vader van alle/die daer is boven alle/ende dooz alle/ende in u alle.

But

Maer

But to every one of us is
 grave given, according to
 the measure of the gift of
 Christ: Therefore hee saith,
 when hee ascended up on
 highe, he led captivity capti-
 ve, and gave gifts unto men.
 Now this, he ascended, what
 is it, but that he also de-
 scended first into the lower
 parts of the earth? He that
 descended, is the same also
 that ascended up farre above
 all heavens, that he might
 fill all thinges. And hee gave
 some to be Apostles, and so-
 me for Prophets, and some
 to be Evangelists, and some
 for pastours and teachers:
 For the perfecting of the
 Saints, for the work of the
 ministrie, for the edifying of
 the body of Christ; untill
 wee all come unto the unity
 of the faith and of the
 knowledge of the son of
 God, unto a perfect man,
 unto the measure of the sta-
 ture of the fulnes of Christ.
 That we henceforth bee no
 more children, who like the
 flood are tossed to and fro,
 and carryed about with eve-
 ry winde of doctrine, by the
 sleight of men, by the cun-
 ning craftines whereby they
 lye in wait to deceave: But
 following the truth in love,
 may in all thinges grow up
 unto him, who is the head,
 even Christ: From whom

the

Maer elck een van ons is
 de genade gegeven/ na de ma-
 te der gabe Christi: Daerom
 seght hy; Als hy op-gebaren
 is in de hooghe/ heeft hy de ge-
 vanchenisse ghevangen genos-
 men/ ende heeft den menschen
 gaben gegeven. Nu dit/ hy is
 opgebaren/ wat is 't/ dan dat
 hy oock eerst is neder-gedaelt
 in de nederste deelen der aer-
 de? Die neder-gedaelt is/ is de
 selve oock die op-ghebaren is
 bezre boven alle de Hemelen/
 op dat hy alle dingen verbul-
 den soude. Ende de selve heeft
 gegeven sommige tot Aposte-
 le/ ende sommige tot Prophe-
 tet/ ende sommige tot Euan-
 gelisten/ en sommige tot Wer-
 ders ende Leeraers: Tot de
 volmakinge der Bepligen/ tot
 het werck der bedieninge/ tot
 ophouwinghe des Lichams
 Christi; tot dat wy alle sullen
 komen tot de eenigheyt des
 geloofs ende der kennisse des
 Soons Gods/ tot eenen vol-
 kommenen man/ tot de mate
 der groote der volheyt Chris-
 ti: op dat wy niet meer kin-
 deren en souden zijn/ die als
 de bloed betweeght ende omge-
 voert worden met alle wind
 der Leere/ dooz de bedziengerpe
 der menschen/ dooz archlistig-
 heyt om listelick tot dwalin-
 ge te brengen: Maer de waer-
 heyt betrachtende in liefde/
 allesins souden op-wassen in
 hem die het hoofde/ name-
 lijk Christus: uyt welcken
 het

het

the whole body fitly joynd-together and compacted, by that which every joynt supplieth, according to the working of every part in its measure, maketh the increase of the body, to the edifying of it selfe in love.

This I say therefore, and testifie it in the Lord, that you henceforth walke not like as the other gentiles walke in the vanity of their minde, darkened in the understanding, being alienated from the life of God, through the ignorance that is in them, because of the hardness of their hearts: who being past feeling, have given themselves over unto lasciviousness, to work all uncleanness with greediness. But ye have not so learned Christ, if so be ye have but heard him, and are taught by him, as the truth is in Iesus: To wit, that ye should put off, concerning the former conversation, the old man, which is corrupt through the lusts of deceitfulness: and that you should be renewed in the spirit of your minde, and put on the new man, which after God is created in true righteousness and holiness.

het geheel lichaem bequaem-
sich t'samen geboeght / ende
t'samen vast gemaekt zijnde /
dooz alle boeghselen der toe-
hizinge nae de werckinghe
van een pegelijck deel in sijne
mate / den wasdom des Lic-
haems maect / tot sijns selfs
opbouwinge in de Liefde.

Ich segghe van dit / ende
beruppe het in den Heere / dat
ghy niet meer en wandelt ge-
lijck als de andere Heydenen
wandelen in de pdelheyt ha-
res gemoeds / verdupstert in
het verstant / verbezemt zijnde
van het leven Godis / dooz de
onweteneheyt die in haer is /
dooz de verhardinge haers
herten. Welcke ongeboeligh
geworden zijnde / hebben haer
selven overghegeven tot on-
ruchtigheyt / om alle onre-
nigheyt gherijghich te bedri-
ven. Doch ghy en hebt Chri-
stum also niet geleert / indien
ghy maer hem ghehoort hebt /
ende dooz hem gheleert zijt /
ghelijck de waerheyt in Iesu
is: Te weten / dat ghy sou-
det af-leggen / aengaende de
vorige wandelinghe / den ou-
den mensche / die verdoort
wordt dooz de begeerlijche-
den der verleydinge: ende dat
ghy soudet vernicutot wor-
den in den Geest utwes ghe-
moeds / ende den nieuwen
mensche aendoen / die nae
Godt gheschapen is in ware
rechtveerdigheyt ende Vre-
ligheyt.

Wherefore

Therefore

Wherefore put away lying, and speak the truth every man with his neighbour: For we are members one of another.

Be ye angry, and sin not; let not the sun goe down upon your wrath: neither give place to the devill.

Let him that hath stolen, steale no more, but rather labour, working with his hands the thing which is good, that he may have to distribute to him that hath need.

Let no filthy communication proceed out of your mouth: but if there be any good communication to profitable edification, that it may give grace to them that heare it.

And grieve not the holy Spirit of God, by whom yee are sealed unto the day of redemption.

Let all bitterness, and wrath, and anger, and clamour, and evill speaking, bee put away from you, with all malice.

But be ye kind one to another, mercifull, forgiving one another, even as also God in Christ hath forgiven you.

Bee yee therefore followers of God, as deare children: and walke in love, even as Christ also hath loved us, and

Daerom legget af de leugens / ende spreeket de waarheid een iegelijk met sinen naesten: want wy zijn medekanders leden.

Wozt rooizig / ende en sonicht niet: de Sonne en gae niet onder oer utwe rooizigheyt. Noch en geest den Duyvel geen plaetse.

Die gestolen heeft / en stele niet meer / maer arbeide liever / werkende dat goet is met de handen / op dat hy hebbe mede te deelen den genen die noot heeft.

Gheen vuyle reden en gae uit uwen mond: maer soo daer eenige goede reden is tot nuttige stichtinge / op dat zy ghenade gebe dien diese hooren.

Ende en bedroeft den Heiligen Geest Godt niet / dooz welken ghy versgelt zijt tot den dagh der berlossinge.

Alle bitterheyt / ende rooizigheyt / ende gramschap / ende geroep / ende lasteringe zy van u gemerct / met alle boosheyt.

Maer zijt tegen malkanderen goedertieren / barmhertigh / vergevende malkanderen / ghelijkerwijs oock God in Christo u-lieden vergeven heeft.

Zijt dan nabolgers Gods / als gheliefde kinderen: ende wandelt in de liefde / gelijkerwijs oock Christus ons lief gehad

and hath given himself up for us, for an offering and a sacrifice to God, for a sweet smelling savour.

But fornication, and all uncleannes, or covetousnes, let it not be once named among you, as it becometh Saints: neither filthynes, nor foolish talking, or jesting, which are not comely, but rather giving of thanks. For this you know, that no whoremonger, or unclean (person), or covetous (man) who is an Idolater, hath inheritance in the kingdom of Christ and of God.

That no man deceive you with vaine words: for becans of these things cometh the wrath of God upon the children of disobedience. Be not ye therfore partakers with them. For yee were sometimes darknes, but now are yee light in the Lord: walke as children of light: For the fruit of the Spirit is in all goodnes, and righteousness, and truth. Preveing what is acceptable unto the Lord.

And have no fellowship with the vn fruitfull workes of darknes: but much rather also reprove them. For it is even shamefull to speak of those thins which are don of them in secret.

But

ghadht heeft/ ende hem selven booz ons heeft overghegeven tot een offerhande ende een slacht-offer Gode / tot eenen wel-riechenden reuch.

Maer hoeterpe / ende alle onreynicheyt / ofte giericheyt / en laet oock onder u niet ghe-naemt worden / gelijckertwijz het den heplighen betraemt: noch onterbaerheyt / noch sor-ghelap ofte geckernye / welcke niet en betamen; maer veel meer danch-segginghe. Want dit weet ghy / dat geen hoereerder / ofte onreyn / ofte gierigaert / die een afgodendienaer is / erffnisse en heeft in het Koninckrijcke Christi ende Godes.

Dat u niemant en verleyde met ydele woorden: want om dese dinghen komt de rooze Godes over de kinderen der ongehoozsaemheyt. Soo en zijt dan hare mede-ghenoten niet. Want gy waert eertijts duyfternisse / maer nu zijt gy licht in den Heere; wandelt als kinderen des lichts: want de vucht des Geests is in alle goedigheyt / ende rechtveerdigheyt / ende waerheyt. Bezoevende wat den Heere wel behagelijck zijt.

Ende en hebt gheen ghemeynschap met de onvuchtbare werken der duyfternisse / maer bestrafte oock veel eer. Want het ghene heymelijck van haer gheschiedt / is schandelijck oock te segghen.

Maer

But al these things, being reprov'd of the light are made manifest. For whatsoever doth make manifest, is light. Therefore he saith, Awake thou that sleepest, and arise from the dead, and Christ shall give thee light.

See then thae ye walke circumspectly, not as fools but as wise, redeeming the time, becaus the dayes are evil. Wherefore bee yee not without understanding, but understand what the will of the Lord is. And be not drunk with wine, wherein is excessse, but be filled with the Spirit: Speaking among jour selves with psalmes, and hymnes, and spirituall songs, singing, and making melody to the Lord in jour heart: giving thanks alwayes for al things to God and the father, in the name of our Lord Iesus Christ: being subject one to another in the feare of God.

Yee wives be subject to your owne husbands, as unto the Lord: For the husband is the head of the wife, even as Christ is the head of the church; and hee is the saviour of the body.

Therefore as the Church is subject unto Christ, so also (let) the wives (bee) to their owne husbands in every thing. Ye husbands love your owne wives, even as Christ

also

Maer alle dese dinghen / van het licht gestraft zijnde / worden openbaer: want alle dat openbaer maecht / is licht. Daerom segt hy / Ontwaecht ghy die slaeyt / ende staet op up den dooden / ende Christus sal over u lichten.

Siet dan hoe ghy voorzigtelijck wandelt / niet als onwijse / maer als wijse / den tijt upkopende / dewijle de dagen boos zijn. Daerom en zijt niet onverstendig / maer verstaet welcke de wille des Heeren is. En en wort niet dronken in wijn / waer in overdaet is / maer wordt vervult met den Geest / sprekende onder malckanderen met Psalmen / ende lof-sangen / ende Geestelijcke liederen singende / ende Psalmen den Heere in uw herte: danckende alle tijt over alle dinghen Godt ende den Vader / in den name onses Heeren Iesu Christi: Malckanderen onderdanigh zijnde in de vreesse Gods.

Ghy vrouwen weest uwe eygene mannen onderdanig / ghelijck den Heere: want de man is het hooft des wijfs / gelijk oock Christus 't hooft der Gemeynthe is: ende hy is de behouder des Lichaems.

Daerom gelijk de Gemeynthe Christo onderdanig is / also oock de vrouwen hare eygene mannen in alles. Ghy mannen hebt uwe eygene Vrouwen Lief / gelijk oock Christus

sal

also hath loved the Church, and hath given up himself for her: that hee might sanctifie it, having cleansed her with the washing of water by the word: that he might present it to himself glorious, a church which hath no spot or wrinkle, or any such thing, but that shee should be holy and vnreproveable. So are men bound to love their owne wiver, as their owne bodies. He that loveth his owne wife, loveth himself. For no man hath yet ever hated his owne flesh, but hee nourisheth and cherisheth it, even as also the Lord the church. For we are members of his body, of his flesh, and of his bones. Therefore shal a man leave his father and mother and shall cleave to his wife: and they two shalbe one flesh. This myserie is great: but I speake this, having respect unto Christ, and unto the church. Therefore also let every one of you in particuler, so love his wife as himselfe: and the wife see that she reverence her husband.

Ye children be obedient to your parents in the Lord: for that is right. Honour thy father

stus de Gemeynthe lief gehad heeft / ende hem selven dooz haer heeft overgegeven: op dat hyse Verlygen soude/ haer gereynicht hebbende met het badt des waters dooz het woort: op dat hyse hem selven soude Weerlijck doozstellen / een Gemeynthe die gheen vleeke ofte rimpel en heeft / of yet diergelijcke / maer dat zy soude Weelig zijn ende onberispelijck. Also zijn de manne schuldigh hare eygene vrouwen lief te hebben / ghelijck hare eygene Lichamen. Die sijne eyghene Vrouwte lief heeft / die heeft hem selven lief. Want niemant en heeft opt sijn eygen vleesch gehaet / maer hy voert het / ende onderhouert / gelijckertwijls oock de Heere de Gemeynthe: Want wy zijn leden sijns lichaems / van synen vleesche / ende van sijne beenen. Daerom sal een mensche synen Vader ende Moeder verlaten / en sal sijn Wyf aenhanghen: ende zy twee sullen tot een vleesch twesen. Dese verborghentheyt is groot: doch ick segge dit siende op Christum / ende op den Gemeynthe. So dan oock ghy-lieden elck in het besonder / een neghelijck hebbe sijn eygen Vrouwte alsoo lief als hem selven: ende de Vrouwte sie dat zy den Man vreesse.

Ghy hinderen zijt uwe onderen gehooft saem in de Heere: want dat is recht. Eert uwen Vader /

father and mother (which is the first commandement with a promise) that it may goe well with thee, and that thou mayst live long upon the earth. And ye fathers, provoke not your children to wrath: but bring them up in the nurture and admonition of the Lord.

Ye servants bee obedient unto your Masters according to the flesh, with feare and trembling, in singleness of your heart, as unto Christ: not according to eyeservice, as men pleasers, but as servants of Christ, doing the will of God from the heart; with good will doing service to the Lord and not to men: knowing that whatsoever good thing any man doth, the same shall hee receive of the Lord, whither he be bond or free. And ye Masters, doe the same things to them, forbearing threatening: as knowing that also your Master is in heaven, and that no respect of persons is with him.

Furthermore, my brethren, bee strong in the Lord, and in the power of his might. Put on the whole armour of God, that you may stand against the crafty wiles of the devil. For we wrestle not against flesh and blood, but against principalities,

against

Vader/ en Moeder/ ('t welck 't eerste gebodt is met een belofte) op dat het u wel gae/ en dat ghy lange leeft op de aerde. Ende ghy Vaders en verwecht utwe kinderen niet tot toorn/ maer boedse op in de leeringhe ende vermaninghe des Heeren.

Ghy dienstknechten zijt gehoozsaem utwen Heeren nae den vleesche / met vreesse ende bebt / in eenboudigheyt utwen herten / ghelijck als Christo: niet nae ooghen-dienst / als menschen behagers / maer als dienstknechten Christi / doende den wille Gods van herte; dienende mer goetwilligheyt den Heere / ende niet den menschen: wetende dat soo wat goet een pegelijck gedaen sal hebben / by dat selve van den Heere sal ontfangen; het zy dienst-knecht / het zy vrye. Ende ghy Heeren / doet 't selve by haer / malatende de dreyginge als die wetet dat oock utw' selfs Heere in de Hemelen is / ende dat gheen aenminninge des persoons by hem en is.

Doorders / mijne broeders / woort krachtigh in den Heere / ende in de sterckte zijner macht. Doet aen de geheele wapen-rustinghe Gods / op dat ghy konnet staen teghen de listige omleydinghen des Duybels. Want wy en hebben den strijt niet tegē vleesch ende bloet / maer teghen de

Ober-

against powers, against the rulers of the world, of the darknes of this world, against Spirituall wickednes in the aire. Therefore take on the whole armour of God; that you may be able to withstand in the evil day, and having finished all to abide standing. Stand therefore, having your loynes girt about with truth, and having put on the breast plate of righteousness: and having your feet shod with the preparation of the gospel of peace. Above all having taken on the shield of faith, wherewith ye shall be able to quench all the fiery darts of the wicked: And take the helmet of salvation, and the sword of the Spirit, which is the word of God: praying alwayes with all prayer and supplication in the Spirit, and watching thereunto with all perseverance, and supplication for all Saints: And for me, that Speech may be given to me in the opening of my mouth with boldnesse, to make knowne the mystrie of the gospel for which I am an ambassadour in a chaine, that in the same I may speak boldly as I ought to speake.

And that yee also may
know

Ouerheden/ tegen de Mach-
ten/ tegen de Gewelt-hebbers
der werelt/ der duysternisse
deser eeuw/ teghen de geestes-
lijcke boosheden in de lucht.
Daerom neemt aen de gehee-
le wapen-rustinghe Gods/ op
dat ghy konnet weder-staen
in den boosen dagh/ ende al-
les bezicht hebbende/ staende
blijven. Staet dan/ uloe len-
den omgegozt hebbende met
de waerheyt/ ende aengedaen
hebbende de borst-wapen der
gerechtigheyt: ende de voeten
gheschoept hebbende met be-
reijtheit des Evangeliums
des vrede. Boven al aenge-
nomen hebbende de schilt des
geloofs/ met welken ghy alle
de vyertige pijlen des boosens
sult konnen uyt-blusschen:
Ende neemt den helm der
Saligheyt/ ende het sweert
des Geestes/ welch is Gods
woort: Met alle biddinge
ende smeekinghe/ biddende tot
aller tijt in den Geest/ ende tot
het selve wakende met alle ge-
duerigheyt/ ende smeekinghe
voor alle de Heylige: Ende
voor my/ op dat my 't woort
gegeven worde in de openinghe
mijns mouts met bymoes-
digheyt/ om de verdoogen-
heyt des Evangeliums be-
kent te maken/ waer oer ick
een gefante ben in een keten/
op dat ick in 't selve bymoes-
delijck mach spreken/ gelijck
my betaemt te spreken.

Ende op dat oock gy moogt
weten

know myne affaires, & what I do, Tychicus the beloved brother, & faithful minister in the Lord shal make known to you all things: whome I have sent vnto you for the same purpose, that you may know our affairs, and that he may comfort your hearts.

Peace be to the brethen, and love with faith, from God the Father, and the Lord Iesus Christ.

Grace be with al them, that lover our Lord Iesus Christ in incorruption,

A M E N.

meten het gene my aengaert/ ende wat ick doe/ dat alles sal u Tychicus de geliefde broeder ende getrouwe Dienaer in den Heere bekent maken: den welken ick tot dien selven eynde tot u ghesonden hebbe/ op dat ghy onse saken soudet weten / ende hy uwe herten soude vertroosten.

Bezede zy den Broederen/ ende liefde met geloof / van Godt den Vader / ende den Heere Iesu Christo.

De ghenade zy met alle de gene / die onsen Heere Iesum Christum lief hebben in onverderstijcheyt / Amen.

Psal. 91.

HE that dwelleth in the hiding-place of the most high, he shall rest in the shadowe of the Almighty.

I wil say to the Lord; My refuge and my fortress: my God in whom I trust.

For he shall rid thee from the snare of the fowler: from the grievous destructive pestilence.

He shall cover thee with his feathers, and under his wings shalt thou trust: his truth is a shield and buckler.

Thou shalt not be affraid for the terrour of the night: for the arrow that flieth by day:

Psal. 91.

Die in de schuyt-plaetse des Alderhooghten is gheseten / die sal vernachten in de schaduw des Almachtigen.

Ick sal tot den Heere seggen; Myne toevlucht ende mijn burght: mijn Godt op welke ick vertrouwe.

Want hy sal u redden van den strick des Vogel-vangers: van de seer verderfliche pestilentie.

Hy sal u deken met sijne bletcken / ende onder sijne vleugelen sult ghy verwonen: sijne waerheyt is een rondasse ende beukelaer.

Ghy en sult niet vresen vooz den schzich des nachts: vooz den pyl die des daegs vlieg: vooz

day : for the pestilence that walketh in darknes : for the destruction that wasteth at noon-day.

A thousand shal fal at thy side, and ten thousand at thy right hand : it shal not come nigh thee. Only with thine eyes shalt thou behold it : and thou shalt see the reward of the wicked.

For thou, oh Lord, art my refuge, thou hast made the most highe thine habitation : there shal none evill befall thee, neither shall any plague come nigh thy tent. For hee shall give his Angels charge of thee, that they keep thee in all thy wayes. They shall beare thee upon their handes, that thou dash thy foot against no stone.

Thou shalt tread upon the fierce lyon and the adder, thou shalt trample under feet the young lyon and the dragon.

Because he loveth me much (saith God) therefore will I deliver him : I will set him on highe, for hee knoweth my name. He shal call upon me, and I will heare him : I will bee with him in trouble, I will draw him out, and will honour him. I will satisfie him with length of dayes, and will cause him to see my salvation.

voorz de pestilentie die in de donckerheyt wandelt : voorz het verderf dat op den middaghe verwoestet.

En utwe zijde sullender duysent vallen/ende tien duysent aen utwe rechterhand; tot u en sal 't niet genaken. Alleenlijck sult ghy 't met utwe oogē aenschoutwē/ en ghy sult de vgelinge der godlosen siē.

Want ghy/ Veeze/ zijt mijne rochluhr: den Alderhoogsten hebt ghy ghestelt tot u vertreck/ u en sal gheen quaet wederbaren/ noch geen plage sal utwe tente naderen. Want hy sal sijne Engelen van u bevelen/ datse u bewaren in alle utwe wegen. Sy sullen u op de handen dzagen/ op dat ghy utwen voert aen geennē siē en stootet.

Op den sellen leuto ende d'adder sult ghy treden/ ghy sult den jongen leuto/ ende de Dake vertreden.

Welijle hy my seer bemint (spreekt God) so sal ich hem uprhelpen : ich sal hem op een hooghte stellen/ want hy kent mijnen name. Hy sal my aenroepen/ ende ich sal hem verhooren: in de benaemtoheyt sal ich by hem zijn/ ich sal der hem uptrecken/ ende sal hem bereerlichen. Ich sal hem met lancheydt der dagen versadigen/ ende sal hem mijn Saligheyt doen sien.

Certaine morall sayings, and familiar (or proverbiall) speeches, very pleasant to the mynd, and profitable for the exercise of the tongue.

Eenige stichtelijcke spreucken, en ghemeene (of proverbiale) spreek-woorden, den Geest seer vermaeckelijck, en voorderlijck tot d'oeffeninge der sprake.

1. *Of the feare of God.*

Van de vreesse des Heeren.

HONOUR and serve God.
Eert en dient Godt.

Follow piety.

Beherricht de Godsalighent.

The feare of the Lord is the begining of wisdom.

De vreesse des Heeren is 't beginn' der wijsheyt.

In all that thou sayest or doest, remember that God heareth and seeth it.

In al' het geen ghy seght of doet/ denckt dat God 't hoozt en siet.

God punisheth evil and rewardeth good.

Godt straft het quade/ ende belooft het goede.

Godlines is the foundation of all vertue.

Godtbruchtigheyt is de gront van alle deughden.

2. *Of duty to parents and superiours.*

Vande plicht aen ouders en Overheden.

LOve thy parents.

Hebt uwe ouders lief.

Strive not with thy parents, although thou hast right in what thou sayest.

En twist niet met uwe ouders / al hebt ghy schoon gelijk in 't gene ghy seght.

Like as thou dealest with thy parents, so shall thy children
deale with thee.

Gelijck ghy met uo' ouders handelt / soo sullen uo' kin-
deren mer u handelen.

Yeild some what to your elder.

Geest uwe meerder wat toe.

Respect thy friends.

Houdt uwe vrienden in waerde.

Honour them to whom honour is due.

Eert die geene die eere toe komt.

Fear thy master.

Ontset uwe meester.

Reverence an aged person.

Zijt eerbiedigh tegen een oud bejaerde.

Obey the lawes and ordinances.

Onderhoudt de keuren en ordonantien.

Esteem thy self little among great ones.

By den grooten houdt u klein.

3. Of duty to a mans self.

Van de plicht aen eens selven.

P Reserve thy substance.

Betwaerd uwe goed.

Look to preserve honour and grace.

Siet eer en schaemt te behouden.

Preserve thy good name.

Betwaerd uwe goeden naem.

Know thy self.

Kent u selven.

Be like thy self.

Zijt u selfs gelijck.

If a man cut off his nose, he marreth his face.

Snijt men sijn neus af / so schent hy sijn aengesicht.

Every man for himself, and God for us all.

Elck booz hem selven / en Godt booz ons allen.

Who brings water to his neighbours hous, when his owne
is on fire?

Wie brenghet water aen sijn buermans huys / als sijn e-
gen bzant?

Every one wil have the butter on his owne cake.

Elck wil de boter op sijn koek hebben.

4. *Of duty to neighbours.*

Van de plicht tot d'even-naesten.

W Hat thou wold'st not have don to thee, that doe not
to another.

't Geen ghy niet en wilt dat u geschiede / 't selve doet dan
ook een ander niet.

With such measure as thou shalt have measured to an other
shall be measured to thee againe.

Met sulcke mate als ghy niemant sult ghemeten hebben /
sal u weder toe gemeeten worden.

5. *Of repentance.*

Van bekeeringe.

H Ast thou erred? then chaunge thy counsell.
Weet ghy gedwaelt / soo verandert van raet.

Hard joge (shakings) teach well.

Harde schocken leeren wel.

He that straveth and quickly returns, is thereby taught better.

Wie dwaelt / en haestigh weder keert /

Die woget beter dooz geleert.

By falling men learn to goe sure.

Met vallen leert men seker gaen.

A burnt child dreads the fire.

Een verbrant kind vrees het vier.

6. *Of vertue.*

Vande deught.

G Lory is the shadow of vertue.

Eere is de schaduwte des deughts.

Honest men hate evill doeing, through love to vertue.

De vrome haten 't quaet doen / dooz liefde tot de deughte.

7. *Education of children.*

Opvoedinge van kinderen.

T He twig must be bent while it is tender.

Terwijl het rijs zwach is moet men het buigen.

He that loveth his child well, will chastise him.

Wie wel bemint: castijt sijn kind.

't Is ill leading old dogs in a string.

't Is quaet oude honden aen banden te leggen.

Custom is a second nature.

Getwoonte is de tweede nature.

Correction bringeth fruit.

Tucht baert vrucht.

What one in youth well learne can ,

That hangs him all his life time on.

Wat heeft geleert de jonger man /

Dat hanght hem al sijn leven an.

What is bred in the bone will not out of the flesh.

Dat in 't gebeente gegroent is / wil uyt het vleesch niet.

Teach a child in the way he should goe : and when he is old,
hee wil not depart from it. Prov. 22. 6.

Leert den jongen de eerste beginselen na den eytschijns
weghs : als hy oock out sal gewoorden zijn / en sal hy
daer van niet af-wycken.

8. Of pride and humility.

Van hoovaerdye , en nederigheyt.

BE not high minded.

En zijt niet hoogh-dragende.

Despise not , nor reject thy inferiour.

En veracht noch verstoet uw' minder niet.

The higher the mountaine the lower the vale :

The greater the tree , the harder the fall.

Hoe hooger bergh / hoe laeger dal :

Hoe groeter boom / hoe zwaerder val.

Doest thou feare the lightening ? then duck.

Vreesje vooz den blixem : so duycht.

He that abideth low , cannot fall hard.

Die laegh blijft aan niet hard vallen.

Lowlie set , and richly warme.

Laegh geseten en rijckelijcken warm.

Wilt thou not be shot , then stoop downe.

Wiltse niet geschoten worden / soo huyck neder.

A man forgotten , hath the best.

Een vergeten man / isser best aen.

God resisteth the proud , but giveth grace to the humble.

Iam. 4. 6.

(hy genade.

Godt wederstaet de hoobaerdige / maer de nederige geest

9. *Of covetousnes and liberality.*
 Van gierigheydt en mildigheydt.

A Miser doth no good, but when he dyeth.
 Een gierigaert doet niet goets / dan als hy sterft.
 Deare sea-men oft times stay on shoare.
 Diere Schippers bestrijft aen landt blijven.
 Great fishes teare the net.
 Gzootte visschen scheuren 't net.
 Men must not swallow such great brocks as to choak them.
 Men moet soo groote brocken niet inswolgen / datmer aen
 wurght.
 Hy red horses make short miles.
 Gheuerde peerden maken korte mijlen.
 It's good bidding guests where the provision costs nothing.
 Daer 't byn gelagh is / is goet gasten nooden.
 It's ealy to make a good fire of an others turf.
 't Is licht goet byer maken van een anders turf.
 It's good cutting large girths of an other mans leather.
 't Is goet breede riemen snijden ynt een ander mans leer.
 It's good to keep feast in an others hall.
 't Is goet feest houden op een anders zael.
 It's good dauncing on an other mans floore.
 't Is goet danssen op een ander mans bloer.
 He that hunteth two hares at once gets neither.
 Die twee Hasen gelijck jaeght / krijght geen van beyden.
 Fathome much, but gather little.
 Veel om-bamen / weynigh versamen.
 Great pears may hurt.
 Gzootte peeren / konnen deeren.

10. *Of hatred and envy.*
 Van haet en nijt.

S Pite gapes wide.
 Spijt gaeyt wijt.
 When love turneth into hatred, then is it unmeasurable.
 Als liefde keert in haet:
 Dan gaetse buyten maet.
 Envy cryeth of spitewhere honour rideth.
 Nijt hrijt van spijt / waer eere rijt.

It grieveth one dog, that the other goeth into the kitchin.
 't Is den eenen hont leet / dat d'ander in de keucken gaet.
 Who so prospereth well, is envyed.

Wie wel gedijt / die woxt benijt.

After honour and dignity, followeth envy and hatred.

Maer eer en staet / volght nijt en haet.

Wrath is cruel and anger is outragions but who is able to
 stand against envy? Prov. 27. 4.

Gimmigherdt / ende overlooppinge van toorn is wiet-
 heyt: maer wie sal booz nijdigheyt bestaen?

11. Of wisdom and knowledge.

Van wijsheyt en wetenschap.

MEn must respect wisdom above strength.

Men moet de wijsheyt boven de sterckte aensien.

Wealth is uncertaine and fading: but knowledge abideth
 alwayes.

Nijckdom is onsecker en vergankelijk / maer de wetens-
 schap blijft alrijt.

Be not ashamed to learne.

En schaemt u niet te leeren.

Remember what thou hast read.

Onthoudt dat ghy gelesen hebt.

Fooles despise wisdom and learning.

De sorten verachten wijsheyt ende leeringe.

There is nothing more excelent than knowledge.

Darr is niet treffelijcker als wetenschap.

12. Of patience and anger.

Van lijdsamheyt en toornigheyt.

IN prosperity think of adversity.

In boozspoet denckt op tegenspoet.

Bear that which thou sufferest by thine owne fault.

Verdraeghet gene ghy dooz u eugen schult lijt.

Men goe not laughing to heaven.

Men komt niet lachende in den Hemel.

Be not angry without cause.

En wilt niet toornigh wesen sonder oorzaeck.

Anger is a short madness, or a noise that lasteth not long.

Gamschap is een korte dulligheyt / of een raserpe die niet
 langh duurt.

A man of little understanding is soon angry.

Een mensche van kleyn verstant is haest verstoort.

A little pot is soone hot.

Een kleyne pot wert haest heet.

To a little oven there needs little fire.

Tot een kleynen oven isser weynigh vuer van noode.

Many think it to be great honour to suffer nothing (patiently:) but sound doctrine teacheth clearly, that there is no greater magnanimity than to be able to suffer injury with patience.

Veel meynen groote eer te zijn niet te verdragen: maer de gesonde leere wijst klaerlyck upt/ datter geen meerder grootmoedighedyt en is / als ongelijck met ghedult te kunnen lyden.

13. Of temperance and mediocrity.

Van matigheyt en middelmaet.

BE neither prodigal nor covetous.

En weest niet verquistigh noch gierigh.

He shund the raine and fell into the ditch.

Op schoude de regen en viel inde sloot.

The pitcher goeth so long to the water, till at last it breaks.

De kruyck gaet so langh te water / tot datse eens breecht.

Hee is a fool who suffers much paine for an hare: and yet kills an horse worth many pounds.

Op is een dwaes / die om een haer / veel smerten lijft:

En noch een peert/veel pondē weert/den hals af-tijt.

High trees give more shadowe than fruit.

Hooge boomen geven meer schaduwē als vruchten.

He that the candle too deep doth cut,

Blowes lightly all her luster out.

Wie de keers te diepe snijt/

Bluist wel licht haer luster upt.

Men must sheare the sheep, according as they have wooll.

Men moet de schapen scheeren na zy wol hebben.

Cut the hearb so that it may continue growing,

If thou wring'st too hard, the nose must bleed.

Snijt soo het krypt dat het magh blijven groeyen/

Snijpt ghy te hart so moet de neuse bloeyen.

When a man is satisfied, then a hony combe rellisheth not.

Wanneer men is versiet/

Dan smaecht geen honigh-rart.

Druncken-

Drunkennes is sin, losse, and shame.

Dronckenschap is sonde / schade en schande.

Enough, is as good as a feast.

Genoegh is eben so goet als een feest.

Too much of one thing, is good for nothing.

Te veel van eenen dingh is niemands nut toe.

They that drink wyne without relish, commit a great error.

Die Wijn drincken sonder smaect /

Doen een onbesupsde saech.

Who so drincks without thirst,

And eats without hunger,

He dyeth the younger.

Wie drinckt sonder dorst /

En eet sonder honger /

Die sterft te jonger.

14. Of good and bad Companie.

Van goet en quaet geselschap.

Converse with the good.

Gaet niet de hzome om.

Convers with wise folkes.

Verkeert niet misse luden.

Esteem much of honest people.

Houdt veel van hzome luden.

An evil man is the worst beaft.

En quaet mensch is 't alderslimste beest.

It is good, to have dealing with good men.

Miet den goeden is 't goet doen.

Beware of bad company.

Wacht u booz quade geselschap.

One rotten apple in the basket, spoileth also the sound fruyt.

Een rotten appel in de mande

Maecht oock het gawe fruyt te schande.

Is thou touchest pitch thou shalt be defyled.

Handelt ghy pech / ghy sijnicht een blech.

Among wolves and owles, men learne to howle.

Op Wolven en Hylen: daer leertmen huylen.

One scabbed sheep spoiles the whole flock.

Een schurft schaep bederft de heele huddle.

One fool makes many.

Eenen dwase maechter veel.

He that dwelleth with cripples, learneth to limpe.

Die by de kreupelen woont / leert hinken.

He that lyeth with dogs gets fleas.

Die met honden gaet te bed /

Oecst van haer bloeyen niet.

Foule ground spoils the cables.

Duple gronden bederven de kabels.

Who so hunteth with cats,

Catcherh nought save rats.

Die jaeght met katten /

En hanght maer ratten.

It's ill workin' with bad tooles.

Met quaet tuygh ist quaet werken.

He that mingleth himself among drasse, is eaten of the
Swines. (geten.

Wie sich onder de dzaf menght / wert van de Swijnen ge-

Better alone, than with bad company.

Beter alleen als qualijck verselt.

He that dwelleth neare a mill, is made dusty with the
meale

Die ontrent een molen woont / bestuyft van het meel.

He that walketh with wise men shall be wise: but a Com-
panion of fools shall be destroyed. Prov. 13. 20.

Die met de wijsen om gaet / sal wijs worden: maect die de
sotten met-geselle ist / sal verzoeten worden.

15. Of Courtesie, and kindnes.

Van beleeftheit en vriendelijckheyt.

Salute willingly.

Goet gaerne.

Be not hard to those that are under you.

Wilt uwe minder niet hart.

Be freindly in speech

Zijt vriendelijck in 't spreken.

As thou salutest another, so shalt thou againe bee saluted.

Gelijck ghy een ander sult groeten / soo sult ghy weder ge-
groeter worden.

Do good to the good.

Doet den goeten goet.

Honour them which have don thee good;

Eertse die u goet gedaen hebben.

Doe good even to thyne enemies.
 Doet ooch uto' byanden goet.
 Recompence a good turne.
 Dooz een welbaet doet vergeldinge.
 Men lock up no bread from friends.
 Men sluyt geen bzoot dooz de bzinden.

16. *Of the tongue, and the good or evill use thereof.*

Van de Tonge, en het goet of quaet ghebruyck der selve.

BEfore thou speakest, meditate well what thou wilt say.
 Eer ghy spzecht / versint wel wat ghy seggen wilt.
 Heare much, but speak little.
 Hoord veel / maer spzecht wepnigh.
 Many things befall him that speaketh much.
 Die veel halt / die veel ontvalt.
 To the wise there is soon enough spoken.
 Den verstandigen ist haest genoegh gesept.
 A word to the wise is enough.
 Een den verstandigen is een woort genoegh.
 Evill words corrupt good manners.
 Boose reden / bederven goedseden.
 Agreement in speech, or officiousnes maketh friends; but speaking the truth causeth ill will or hatred.
 Geseggelijchheyt of gediensstighheyt maecht bzinden / maer waerheyt te spzeken veroorzaeckt onminne of haat.
 He that hath gall in his mouth can not spit honey.
 Die gal heeft in de mondt en kan gheen Honigh spoutwen.
 Little said is soon amended.
 Wepnigh gesept is haest verbeter.
 He that would alwayes live at rest,
 Must heare, and see, and say the best.
 Die sijn tijt in rust wil leven /
 Maer hooren en sien / en 't beste spzeken.
 Silence and thought can hurt no body.
 Swijgen en denken / kan niem ant krencken.
 Many flays, little butter.
 Veel blaggen / luttel boters.

They are empty vessels which make the greatest sound.

't Zijn ledige baten / die meest bommen.

Still waters have deep bottomes.

Stille waters / hebben diepe gronden.

Full vessels sound not.

Volle baten bommen niet.

A man that speaks not, and a dog that barks not, must at all times be most narrowly looked to.

Een mensch die niet en spreekt /

Een hond die niet en bast /

Daer dient tot aller int /

Een nausten op gepast.

Foolles will first give their judgement.

Dwazen willen eerst oordeelen.

The cripple will be first in the dance:

Den kreupel wil eerst aen den dans.

The worse carpenter, the more chips.

Hoe slimmer Timmerman / hoe meer der spaenders.

The worse wheel, the more it crakes.

Hoe slimmer Wiel / hoe meer het kraecht.

One penny in the spare-pot makes more noise, than when it is full.

Een pennin g' in den spaer-pot maecht meer geraes / dan als 't vol is.

An empty fat soundeth most.

Een pdel vat bomt aldermeest.

Great boast, little roast.

Groot roemen / weynigh gebaert.

Great talkers no great doers.

Groot sprekers zijn geen groot daders.

The goose bloweth indeed, but biteth not.

De Gans blaest wel / maer en bijt niet.

They doe not all bite, that shew their teeth.

Sp en bijten niet al / die haer tanden laten sien.

A Cat that meweth much, catcheth but few mice.

Een kat die veel maemt / vanght weynigh musen.

Threateners fight not.

Drengers en bechten niet.

Threats are the weapons of the threatned.

Het drengen is der gedrengden geweer.

When thieves fall out true men come to their goods. (ren.

Wanneer dieven sijben / behoven vrome liede hare goede.
Cowardly

Cowardly dogs bark moch.
 Bloode honden bassen veel.
 Scabbed sheep bleat most.
 Schurft de Schapen bleeten meest.
 Still Sows eat up all the drasse.
 Stille Seugen eten al de dras op.
 A threatened man, liveth leaven years.
 Een gedreyghet man leeft seiven jaren.
 Long of tongue, short of hand.
 Lange tonge / kort van hant.
 Dissembling cats take the flesh out of the pot.
 De luppemde harten halen het vlees upt de por.
 The more love the lesse speech.
 Hoe meerder liefde hoe minder spracch.
 Ful ears of corne hang lowest.
 De holle horen-apren hangen laegst.
 Every bird singeth according as he is beacked.
 Elck vogelke singht soo het gebeckt is.
 Men see whether the Hog be meafeld by his tongue.
 Men siet aen de tonge oft vercken goetrich is.
 Fowle mouths fowle bottomes.
 Vuyle monden vuyle gronden.
 The vessel giveth out such as is in it.
 Het vat geeft upt soo het in heeft.
 Men know trees by the fruit, and a wanton hart by les sport.
 Men kent de boomen aen de vruchten /
 Een weeldigh hertje by de kluchten.
 Unclean birds seldome crow good weather.
 Onreynne vogels kraeyen seldom goet weder.
 A cuckow cryeth out his own name.
 Een hoethoek roept sijn eygen naem upt.

17. Of back-biting.

Van achter-klap.

S Peak none evil of any one behind his back.
 Een sprecht geen quaet van yemant achter sijn rugge.
 He must have a great deal of fromity that wil stop every ones
 mouth.
 Wy moet veel bijjs hebben die elck den mont sal stoppen.
 He

He must rise betimes who wil please every body.

Op moet vroegh op staen die alleman belieben wil.

Its bad straightening all crooked timber.

't Is quaet alle krom-houten rechte.

Men can hardly take care of all.

Men kan qualijck al besorgen.

It's bad hanging yarne before all holes.

Doo? alle gaten is 't quaet garen hangen.

With holding ones tongue all things may bee overcome:
but not with wrangling.

Men kan alle dingh door stuygen / niet doot lijben.

He is truly askilfull man who can make all well.

't Is boozwaer een kunstigh man /

Die het al wel maken kan.

18. Of Corruption, and nature.

Van verdorventheydt, ende aerdt.

MEn will be alwayes thwart in the way.

Altijt wil men dwaze in de wegen.

None among men is wise at all tymes.

Niemand onder de menschen is 't aller uren wijs.

An old hunter delighteth to heare of hunting.

Een out Jager hoozt geerne van de weijer.

It hath loone rayned enough in a wet pool.

In een natten poel is haest genoeg geregent.

The hoarie frost cometh quickly on oldice.

Wet rijpt haest op een out ys.

A wolf catcheth at the sheep, when he is a dying.

Een wolf hapt noch na 'r schaep / als hem de Ziele up-
gaet.

He is not yet wholly free, that draweth a peece of his bands
after him.

Op is niet geheel hzy die noch een stuck van sijn banden
nae-sleept.

Not only the leaf but the root must be plucked up of weeds.

Dan 't onkruid dient niet het loof alleen / maer de wo-
tel upgetogen.

19. *Of riches and poverty.*
Van rijkdom en armoede.

P Overty seeketh craft.

Armoede soecht list.

Riches long in getting are wholesome.

Langsaem rijkdom is saligh.

Light gaine maketh a heavy purse.

Licht gewin maecht swaere beursen.

Where there is much goods, there are many that eat it.

Daer veel goet is / daer zijn veel die het eten.

Great house, great crosse.

Groot huys / groot kruys.

Little ship, little saile.

Kleyn schip / kleyn zepl.

Little house, little care.

Kleyn huys / kleyn soogh.

Many Cowes, much trouble.

Weel hoepen / veel moeyen.

A little hearth, though cold (is good)

That hath allone but little wood.

Een kleynen heert al is hy hout /

Die heeft alleen maer weynigh hout.

A young Courtier, an old begger.

Jongh Hobelingh / out schobelingh.

He that nothing wanteth is rich:

Although he dwelleth on the ditch.

Wie niet onthrecht is rijk:

Al woont hy aen den dijck.

Rich with little, is like God.

Met weynigh rijk / is Godt gelijk.

Little with honour, what need you more.

Weynigh met eer / wat hoefst meer?

Every one knoweth where the shoe wrings him.

Elck weet waer hem de schoen mzinght.

All is not gold that glisters.

Ten is geen goudt al matter blinkt.

No happines, without adversity.

Geen geluck / sonder druck.

What glistereth that wringeth.

Wat blinkt / dat mzinght.

A new shoe can cause paine.

Een nieuwe schoen / kan pijn doen.

Even there where men it can nooſe ſee,
Will often times great ſorrow be.

Oock daer men 't niet en ſiet /

Is dickmael groot verdriet.

Every man wil wipe his feet upon the poore.

Men den armen wiſ alle man ſijn voer wiſſen.

Every one wil goe over the longeſt garden.

Daer de ruyn langſt is / wiſ pder over.

When the Salmon is taken the eele ſucketh him out.

Als de Salm gebangen is / ſo ſught hem den ael uyt.

When a dog lyeth under, all the world will ſcratch him.

Als den hond onder licht / al de werelt wiſ hem kretſen.

Men deal ill with him with whom it goes ill.

Men miſdeelt die 't miſgaet.

The laſt man is bitten of dogs.

Den leſten man bityen de honden.

Upon a leane or ſcabby beaſt,

All theſies moſt take their reſt.

Op een ſchrael of ſchurſt beest /

Sitten al de vliegen meeſt.

Where the cauſy is loweſt the water runneth ſooneſt over.

Daer de dijk laagſte is / loopt het water eerſt over.

When the ſtream changeth his courſe men ſet the beakons in
anether place.

Als het diep verloopt verſer men de bakens.

When the wolfe growes old, then the crows ride him.

Als de wolf out mozt / ſoo reyen hem de kraepen.

Every one is better plea ſed with a riſing than with a falling
market.

**Pder houdt er meer met de riſende mact als met de af-
gaende.**

There is but little ſorrow for an old cove.

Alen is de rou / om een oude koe.

Even hares pull a lyon by the beard when he is old.

**Oock Waſen trecken een Leeuw by den baert als hy out
is.**

What ſmarteth teacheth.

Wat verſeert / dat leert.

No man learneth but by hurt or ſhame.

Niemant leert als met ſchade of ſchande.

What

What doth not sowre men, dot not sweeten them. i. e. what
men get not with trouble is not sweet to them.

Wat men niet en besuert / en besort men niet.

What costs nothing is good for nothing.

Wat niet en kost en deught niet.

Blowes make wise.

Slagen maken wijs.

After sowre comes the sweet.

Nac het suere komt het soet.

Short braunches long yintage.

Korte tacken / langen Wijn-oegst.

Little wood much fruit.

Wepnigh houta / veel vruchten.

20. Of prosperity.

Van voorspoet.

O Ne that hath all after his wish (orwill)
Accompt him an unhappy man (still.)

Een die 't al heeft na synen wensch /

Acht dien een ongeluchigh mensch.

Men can beare all thinges, except good dayes.

Alle dagen kan men dragen /

Uytgesondert goede dagen.

When prosperity smileth on thee, stand then on thy wath.

Als 't geluck u lacht:

Staet dan op de wacht.

Men in good condition give good advise.

Menschen in goeden staet / geven goeden raet.

It's pleasure to see it raine, when one stands in the drey.

't Is geneugelijck te sien regenen / als men in droge staet.

The best pilotes are a shoare.

De beste Stuer-luyden zijn aen landt.

It is good steering before wynd and tide.

Doo? wint en stroom is 't goet stieren.

21. Of thriftines.

Van suynigheyt.

S Et thy expence according to thy trade.

Set u teringe / na u neeringe.

Sparlingnes is a great revenue.

Suynigheyt is een groote rente.

Cut your cloak, according to your cloth.

Snijt u Mantel naer u Maecten.

Spoiling is a bad costume, Sparing is a sure revenue.

Spilen is een quae getente:

Sparen is een wijsse rente.

Green wood, hot bread, and new wine, can not be profitable for the house.

Groen hout / heet broot / en nieuwe Wijn /

En kan booz 't Huys niet dienstigh zijn.

The thout costs much.

De heet / kost veel.

When the season gives new increase, Bee not then too hastie in buying: But tarry a little is thou be wise. For it differeth the hals in prise.

Wanneer de tijt geeft nieu getwas /

Weeft dan in 't hoopen niet te ras.

Maer roeft een meynigh ydy wijs /

Want 't scheelt de helft mel in de prijs.

Velvet and silk are strange hearbs, they blowe the fire out of the kitchen. To be lazie, dainty, and to love to eate much, as three things which are good for nothing.

Velvet en Zijde is seltsaem kruyt /

Het blust het vyer de heucken upt.

Luy en lecher en veel te meugen /

Zijn drie dingen die niet en deugen.

Spare some money in the half empty vessell: But saving wil not help when the vessell is empty.

In 't half leegh vat / gelt sparen wat /

Maer booz sege baten / kan 't sparen niet baten.

22. Of labour and diligence.

Van arbeyt en naerstigheyt.

Wisdome increaseth by diligence.

Wijsheyt neemt toe dooz blijghheyt.

He that esteems not a penny, will not be master of guldens.

Die geen penning en acht / en mozt geen guldens heet.

Stockfish is made soft with much beating.

Met veel slagens mozt de Stock-bisch moztwer.

Small fish, sweet fish.

Kleyn visje / soet visje.

Little gaine brings in wealth.

Sleyn getoyn / bzenight rijkdom in.

By little and little striking, the tree falls.

Allenxse slagen / halt de boom.

Many handes make light worke.

Veele handen maecken licht werck.

Many littles make a mickle.

Veel sleynrijens maken een groot.

Soft and faire goeth farre.

Sachtgeng en soetgeng gaet verre.

Nothing so hard but by diligence may be overcome.

Hier so swaer of men kant met neerstigheyt overwinnen.

Labour is profitable for the body.

A:beyt is booz het lichaem pzojjtelijck.

God giveth the fowles meat but they must sie for it.

Godt geeft de Vogelen de kost / maer zy moetender om bliegen.

He becometh poor that dealeth with a slack hand: but the hand of the diligent maketh rich. Prov. 10. 4.

Die met een bedriegelijcke hant werckt / woert azm: Maer de hant der blijsigen maecht rijck.

23. Of Idlenes.

Van ledigheyt.

Poverty is the reward of idlenes.

A:moede is luyheys loon.

He that in his land no corne doth sowe:

Shal truly (none other but) thistles mowe.

Wie in sijn Lant geen koren saept:

't Is secker / dat hy distels maect.

Of idlenes cometh no goodnes.

Van ledigheyt komt niet goets.

An idle person is the devils pillowe.

Een ledigh mensch is duyvels ooskussen.

No sheep runs into the mouth of a sleeping wolfe.

De slapende wolf en loopt geen schaep in den mont.

A flying crow catcheth some what.

Een vliegende kraep vanght wat.

Idlenes nourisheth all evill:

To doe some what is better Counsell.

Leedigheyt doet alle quaet:

Wat te doen is beter raet.

If the mill findeth no corne, it grindeth stones.
Dint de meul geen koren / soo maeltse stenen.
 Idienes is famines mother,
 And of thift (it is) full brother.
Leedighent is hongers moeder /
En van dieſte volle broeder.

Rest makes ruſtie.

Ruſt maecht roeſt.

A plough that worketh, glistereth:

But the ſtill water ſtinketh.

Een ploegh die wercht / blinkt:

Maer 't ſtille water ſtinkt.

To doe nothing teacheth to doe evill.

Niet doen / leert quaet doen.

Becaus of the winters the ſuggard will not plow: therfore
 ſhall heſ beg in harveſt, but there ſhalbe nothing (for
 him) Prov. 20. 4.

Om den winter en ſal den ſupaert niet ploegen: daerom
ſal hy bedelen in den oogſt / maer daer en ſal niet zijn.

24. Of jeſting.

Van jockinge.

HE that jeſteth inticeth.

Die jockt / die locht.

It's ill jeſting with edged tooles.

't Is quaet gecken met ſcherp gereetſchap.

He that will jeſt muſt beare jeſting, els it were better let
 alone.

Die jocken wil / moet jock verſtaen /

't Is anders betet ongedaen.

An ape wil be mocking with every one although ſhe can not
 cover her owne aſe.

Een aep wil met een peder gecken /

Maer kan haer eygen aers niet decken.

25. Of rebukes.

Van berispinge.

A Scabbed head fears the combe.

Een ſchuzriſt hooft onſiet de ſtaam.

Touch a gald horſe and he will kicke.

Maecht een beſeert peert aen / en hy ſal ſlaen.

Clawe

Clawe me, and Ile claw thes.

Uraeumt my / en ich hraeumt dy.

He that buildeth upon the high way hath many that carpe at him.

Die aen den megh timmert / heeft veel berichts.

He had need of a good advocate that is called to every mans sessions.

Die behoeft wel een goede boozspzaech / die booz all mans byerschaer berocken mozt.

Who is it that remaines unceusurd, if hee speak or write for the world.

Wie ist die sonder op-spzaech blijft /

Die booz de werelt spzecht of schryft?

He is wise that is alwayes wise.

Dy is wijs / die alrijt wijs is.

A mastes may misse.

Het mist een jHeester wel.

No piot so crafty but her nest may be once robbed.

Geen so loosen Exter of haer nest mozt wel eens gerooft.

No Hen so witty but she layeth one eg lost in the nettles.

Geen so snegen Win / of zy leyt wel een ey verloren in de nerelen.

A good fisher may let slip an eele.

Een goede visscher ontslipt wel een ael.

A shod mare may stumble.

Een beslagen jHezie struyckelt wel.

A good gunner may misse.

Een goet Schutter mist wel.

None so wise, but hee may fail.

Niemand soo wijs / of hy kan falen.

It happeneth (some time) that a good Seaman fals over board.

't Gebeurt wel / dat een goet Zeeman ober boogt valt.

He is a good gunner who alwayes hits the mark.

't Is een goet Schutter die alrijt het wlt raecht.

He that hath an head of butter wil come neare none oven.

Die een hooft van borer heeft en wil by geen oven komen.

Bad eyes can endure no light.

Quade oogen konnen geen licht verdragen.

Slight gold will not be touche.

Slegt gout en wil niet gerouft wesen.

He that hath a Scabby head will suffer no combing.

Die een schurft hooft heeft / wil geen kammen lijden.

He that doth evil hateth the light.

Die quaet doet / haet het licht.

A scabby horse fears the curry combe.

Een schurft paert vrees den rog-ham.

An unsound body wil suffer no shaking.

Een meeps lijf wil geen betoeginge lijden.

Ho that reproveth a scorner, getteth to himself shame; and

hee that rebuketh the wicked, (getteth himself/his blot.

Rebuke not a scorner least hee hate thee: rebuke a wise man and he will love thee.

Wie den spotter tuchtrecht / behaelt sich schande: ende die

den Godtlosen bestraft / sijne schand-blecke. En be-

straft aen spotter niet / op dat hy u niet en hate: be-

straft den wijzen / ende hy sal u lief hebben / Prov. 9.

verff. 7/8.

26. Of injury.

Van ongelijck.

NO man shall prosper long with evill doing.

Niemand sal langh boospoet hebben / niet quaet doen.

Doe no man wrong first.

Doet niemant eerst ongelijck.

Is 's better to suffer wrong, than to do it to another.

't Is beter ongelijck te lijden / als een ander aen te doen.

Unjust Substance enricheth not.

Onrecht'veerdigh goet en rijcht niet.

So gotten, so spent.

Soo gewonnen / soo vertereert.

Lightly come, lightly gon.

Licht gekomen / licht gegaen.

Men get no profit by couenage.

Mer doet geen boordel mer bedrog.

A false ballance is an abomination to the Lord: but a just weight is his delight. Prov. II. 1.

Een bedriegelijcke weegh-schale is den Heere een grou-
mel: maer een volkomen weegh-steen is sijn wel-
geballen.

27. *Of time, and oppertunity.*
 Van tijt en gelegentheyt.

THe time that 's past, cometh not againe.

De tijt die voozby is / en komt niet weer.

First come, first served (grindeth.)

Die eerst komt / die eerst maekt.

Men must catch when the time is.

Men moet grijpen als tijt is.

Men must set out their tubs while it raineth.

Men moet sijn robben uyt setten / tertijs het regent.

Men must saile while the wind serverth.

Men moet zeilen tertijs de twint dient.

The opportunity stanes not still before any mans door.

Het geluck en staet niet stil vooz niemants deur.

Land purchase, and good marriage, happeneth not every day.

Landt hoopen en goet houwelych doen / en verschijnt alle dagh niet.

Use time while time is.

Gehuyecht den tijt tertijs het daer is.

The cat will eat fish, but she will not touch the water.

De kat wil visch eten / maer sy wil het water niet raken.

It 's bad combing where there is no haire.

't Is quaet hemmen daer geen hay: en is.

It 's bad making stornity of water allone.

't Is quaet byn maken van water alleen.

It 's bad making cakes without fire or fat.

't Is quaet hoeken backen sonder byer of bat.

A good fire makes a quick cooke.

Een goet byer maecht een snellen hock.

It 's bad grinding without water.

't Is quaet slijpen / sonder water.

When old dogs barke, its time to look out.

Als oude honden bassen ist tijt uyt te sien.

When thy neighbours house burneth its time to look about thee.

Als u buermans huys bzaant / ist tijt uyt te sien.

28. *Of Contentation.*

Van vergenoeginge.

EAt, west, at home is best.

Oost / west / t'huys is best.

Often removing costs much bedstraw.

Veel verhuysen kost veel bed-stroo.

There grows no cob web upon the combe of a mill that is
alwayes turning.

Daer wast geen ragh aen een draeyende meulen- ham.

A Rolling stone gathereth no mosse.

Een rollende steen wozt niet geen groen gewassen.

Trees that are often replanted prosper seldom.

Boomen die men veel verplant geduyert seldom.

An unconstant man prospereth noth.

Een looper en gedijt niet.

Stability causeth prosperity.

Blijven doet beklijven.

Not to throw away our old Shoes before wee have new.

Geen oude Schoenen wegh werpen / eer men nieuwen
heeft.

Godlines is great riches if a man bee content with what he
hath.

Godsaligheyt is groote rijkdom als men te vreden is
met het geene men heeft.

29. Of Contention and unity.

Van twist en eenigheyt.

Love peace.

Hebt de vrede lief.

Shun contention and pleading.

Schutot het twisten en pleiten.

The truth is lost with too much contention.

Met al te veel kahelens / wozt de waerheyt verloren.

Contention bringeth decaie.

Twist verquist.

Concord (or agreement) maketh strong.

Eendracht geeft macht.

Agreement can doe very much.

Eenigheyt vermagh veel.

Better is a dry morsell, and quietnes therewith, than an
house full of sacrifices with strife. Prov. 17. 1.

Eene drooge bete / ende rust daer by / is beter / dan een
huys vol van geslachte beesten / met twist.

30. Of lying.

Van leugen.

H Atelying.

Haer de leugen.

The mouth that lyeth, killeth the soule.

De mont die lieghet / die doot de Ziel.

Shew me a lyar, and He shew thee a thief.

Wijst my een leugenaer / en ick wijs u een dief.

A lyar must have a good memorie.

Een leugenaer moet een goede memorie hebben.

The getting of treasures by adying tongue, is a vanity tossed to and fro of them that seek death. Prov. 21. 6.

Te azbeyden om schatten met een valsche tonge / is een hooft-gedrevene ydelheyt der genen / die den doot soekē.

31. Of women, love, weeing, marriage, and dutien of man and wife.

Van Vrouw-menschen, liefde, vryen, trouwen, en plichten tusschen man en wijf.

A Vertuons woman is a Crown to her husband: but she that maketh a shamed, is as rottennes to his bones. Prov. 12. 4.

Een kloecke Dins-bzoutre is een kroone haer Heeren: maer die beschamit maecht / is als bezrottinge in syne beenderen.

A woman faire and wine that 's sweet.

Are full of poyson (though) secret.

Een schoone Drouw en soet wijn /

Die zijn vol heymelijch sijn.

Married in hast, repented at leaseure.

Haest getrouwt / langh berout.

Of early breakfast, and late marriage, men get not lightly the head-ach.

Van hooft ontbijten / en laet te trouwen / en krijght men niet licht den hooft-zweer.

He that asketh timorously learneth to denie.

Wie beschroomelijch vraecht / die leert weygeren.

By labour men get fire out of a stone.

Met azbept krijght men vyer uut den steen.

The constant hunter catcheth thee deere.

De stadige Jager vanght het wilt.

Impottuniry doth obtaine.

Menhouden doet verkerijgen.

That which is gotten with trouble is possessed with love.

Dat niet moeyte verkerijgen is / too:dt niet minne besetent.

He that will lay out but little, seldome buyeth good flesh.

Die weynigh besteden wilt / selden goet vleesch koopt.

They who with loves dart pierced be,

Can neither spot nor defect see.

Die van de liefde zijn gesteken /

En sien noch vlekken noch gebreken.

Yo love is no lack.

In liefde en is geen gebreke.

Love is blinde and cannot see.

Liefde is blind en kan niet sien.

It's best to woe where a man can see the sinoake.

't Is best te vrien / daer men de roock kan sien.

Beaury is but dirt if honesty be lost.

Schoonheyt is maer dreck als d'eerbaerheyt verloren is.

Woman and pears that doe not crack men esteem to tast the best.

Vrouwen en peeren die niet en kraecken /

Die acht men alderbest te smaken.

Bad legs and good wives, ought to stay within doores.

Quade beenen en goede wijben /

Oenen wel in huys te blijven.

Much on the street causeth a bad Name.

Deel op de straat: licht op de praet.

Cleanly cloth'd: and not too gawdie.

Reyn gekleet: en niet te vreet.

See not husbands, be blind ye wives, that shall preserve the hous in quiet.

En siet niet mannen / weest blind ghy Vrouwen /

Dat sal het huys in rusten houten.

(ce.

Good speeches for bad words, set many a froward pate a pea-

Op quade woorden / goede reden /

Stelt menigh kofsel hoeft te vreden.

No wahon rides so softly, which some times suffereth not a jog.

Geen waagen opt so sacht en reet /

Die somtijts niet een stootje leet.

It's a great sorrow in the house, where the hen crows, and not the cock.

't Is in het huys een groot verdriet /

Daer 't hien kraept / en 't haentje niet.

The wives vertue is the husbands honour.

Wans eere / Vrouwen deught.

Neither reprove nor flatter thy wife, where any one heareth or seeth it.

En strast of streelt u Vrouwe niet /

Vaer 't pement hoozt of pement fiet.

The eye of the master makes the horse fat ?

The eye of the mistres makes the chambres neat.

Het ooge van den Heer dat maecht de peerden vet /

Het ooge van de Vrouw dat maecht de kamers net.

They that use the looking glas often, spin seldome.

Wie beeltijrs spiegelen / selden spinnen.

A continuall dropping in a very rainy day, and a contentious woman are alike. Hee that hideth her hideth the wind, and the ointment of his right hand which bewrayeth (it self) Prov. 27. 15. 16.

Eene geduyrige druppinge ten dagh des slagh-reghens / ende een lijfachtige Wuyf-vrouwte zijn eben gelijck. Elck een diese verbergh / soude den mint verbergen / ende de olpe sijner rechterhant die roept.

32. Of hast and sobriety.

Van haestigheyt en sachtmoedigheyt.

HAst maketh wast.

Haest verquist.

Hasty speed is seldome good.

Haestige spoet / is selden goet /

Folly hath eagles wings but owles eyes.

De dwaesheyt heeft Arents vleugelen / maer Hys oogen.

Hastie questions must have slow answers.

Op haestige bzagen dient traegh geantwoort.

Hastie men ought to ride on asses.

Tachtige menschen dienen op Ezels te rijden.

He that creepeth falleth not.

Die krumpt en valt niet.

Men come to their journies end with going easily.

Met goet gemach raecht men oock voozt.

Soft and faire goeth farre.

Wilsachtgens en soergens gaende / raecht men bezre.

A soft fire maketh sweet malt.

Een sacht beertjen maectt soete mout.

Ride on, but look about.

Rijdt voozt / maer stiet om.

Hast is no speed.

Haest is geen sport.

More hast than good speed.

Meer haest dan goeden sport.

Speedy Counsell seldome profitable.

Snelle raet / selden baet.

Of hasty advise, never (came) good action.

Dan snellen raet / noyt goede daet.

The taylor that maketh no knor, looseth his stich.

De naper die geen knoop en leyt / verliest sijn steek.

Measure thrice ere thou cut once.

Meer dziemael eer ghy eens snijdt.

Who so oveneth in hast, gets horned bread home.

Wie in der haest obent / krijght gehorende brooden t'huys.

Before you ryde on look to your girths.

Eer ghy voozt rijt / stiet na de linze.

Make trial first, and then weigh.

Eerst wickt / dan waeght.

The candle that goeth before giveth best light.

De keerse die voozt goet / licht best.

Nothing in hast but to catch fleas.

Geen dingen metter haest als bloon te bangen.

With time and straw the medlers ripen.

Met tijt en stroo rijpen de mispelen.

In tyme a mouse wil bite a cable in pieces.

Metter tijt bijt de muis een kabel in stucken.

Time bringeth roses forth.

De tijt brenghet roosen voozt.

In time the corne ripeneth.

Metter tijt rijpt het horen.

The diligent hand and sparing tooth boyeth ather folkes land.

De neerstige hand / en sparige tant /

koopt ander luy Lant.

The water in time maketh a hole in an hard stone.

Het water doot tijt holt een harden steen.

He that wil make a golden gate, must every day, bring a naile
(thereto.)

Die een goude poozte wil maken / bzenghlyer elcken dagh
een nagel.

The thoughts of the diligent tend only to plentiousnes : but
of every one that is hastie , only to want. Prov. 21. 5.

De gedachten des bljrtigen zijn alleen tot overschor; marc
eens peders die haestigh is / alleen tot gebzeth.

33. Of promises.

Van Beloften.

Promise not lightly.

En beloof niet lichtelijck.

Performe what thou hast promised.

Houd dat ghy beloof hebt.

An honest man is as good as his word.

Een eerlijck man is soo goet als sijn woort.

An honest mans word is as good as his bond.

Het woort van een eerlijck man is soo goet als sijn obli-
gatie.

It's certainly a poor man that cannot promise faire.

Het is boozwaer een armen man /

Die niet wat schoons beloven kan.

Faire promises , fowle performances.

Schoone beloften vuple volbzengingen.

34. Of friendship and confidence.

Van vrientschap en vast betrouwen.

Prove thy friend and try thy sword , which will be worthy
great treasure to thee.

Beproeft u bzient / beproeft u zwoert :

Dat is u groote schatten weert.

Losse breaketh friendship.

Schade schent bzientfchap.

That dog from whom men take a bone respecteth no
friends.

Die hont die men een been ontnemt en kent geen bzientf.

In the parting of the inheritance friend ship standeth still.

In 't deelen van 't erf / staet de bzientfchap stille.

Nephew so long as I give.

Nees soo langh ich geef.

A friend is known in need, the richer are known after death.

Den bziemt die kent men in der noot /

Den rijcker kent men na de doot.

A friend in need is a friend indeed,

Een bziemt in noot / is een bziemt in der daet.

Thrust not thy finger in a fools mouth.

Steecht u vinger in geen dwaasens mont.

With fools men must not play the foole.

Miet gecken en maect men niet dwaesen.

If thou give a staff to a foole, surely hee will strike thee in the neck.

Soo ghy een stock geeft aen een geck /

Getwis hy slaet u in den necht.

Too much trusting maketh many to repent.

Te veel betrouwen : doet veel berouwen.

Before thou trust a friend, eat a peck of salt with him.

Al eer dat ghy een bziemt betrouwt /

Soo eet met hem een mudde sout.

If thou offer a fool thy fingers, it 's strange if he take not the fist.

Soo ghy een geck de vingers biert /

't Is bzeemt neemt hy de vuysten niet.

Give a fool an inch, and hee'l take an elne.

Geft een sot een taelp / en hy sal een elle nemen.

35. Of discretion.

Van bescheydenheyde.

IT's bad catching hares with drums.

't Is quaet hasen met trommels bangen.

All birds shun the open net.

Alle vogels schouwen d'openbare netten.

He that spits against the wind, maketh his beard fowie.

Wie tegen de wint spoutwt / maecht sijn baert vuyl.

36. Of secrecy.

Van verborgemheden.

THere is nothing secret that shal not be revealed.

Daer en is niet verhoegē / dat niet openbaer en worde.

The

The truth that lay in the darke cometh clearly to light;

De waerheit die in duyster lagh /
Die komt niet sclaerheit aen den dagh.

Although a lye be finely clothed, yet it hurteth its master.

Hi is een seugen schoon bekleet /
Sy doet noch haren meester leet.

That cometh to light at last that laye hidden under the
snowe.

Wat komt ten lesten aen den dagh /

Wat in de sneeu verholen lagh.

Men see at last by the dung who hath eaten the medlars.

Men siet ten lesten aen den stont wie de mispels gegeren
heeft.

37. Of necessity.

Van nootsakelijckheyt.

Need causeth the cat to put forth her foot.

Hyt noot / roert de kat haer poor.

The bitings of dying beasts are mortall.

De beten van steruende gedierten zijn doodelijck.

To force an enemy into a strait,

Makes him many times escape.

In engte sijnen vyant dzingen /

Doet hem menighmael ontspringen.

When thyne enemy retreateth, make freely a golden bridge
for him.

Als u vyant gaet te rugh /

Maecht hem vry een gulden brugh.

Necessity hath no lawe.

Het nootwendigheyt heeft geen wet.

Need maketh the old wife trot.

De noot doet een ouw wijf draben.

Need driveth.

Noot / stoot.

When the water runs into any ones mouth, then learns he
first to swim.

Als yemant 't water in den mont loopt / dan leert hy
eerst zwemmen.

No gold so red; but it must out for bread.

Geen goud soo roet; of moet uyt om broot.

Hunger eats through stone wals.

Honger eet door steene mueren.

No better masters than poverty and need.
 Geen beter meesters als aemoed en noot.
 Diligent searching cometh from poor folks.
 Naer ondersoecken komt van aeme lieden.

38. Of retribution.

Van weder-looning.

W Hat thou doest to another shall be don to thee.
 Gelijck ghy een ander doet / sal u geschieden.
 As thou hast so wed so shalt thou reap.
 Gelijck als ghy sult ghesaeyt hebben / soo sult ghy oock
 maepen.
 He that dorth weil, shal fynd well.
 Die wel doet / die wel vindt.
 He is fallen in to the pit which himself hath made.
 Hy is in de kuyt gevallen / die hy selfs gemaecht hadde.
 He hath plucked the net over his owne head.
 Hy heeft hem selfs het net over het hooft gehackt.
 So gotten; so spent.
 Soo gewonnen / so verteert.
 As it came, so it is gone.
 Soo 't quam / soo 't voer.

39. Of service.

Van dienft.

T Here is much to be learned of froward masters.
 By moepelijcke Weeren / is veel te leeren.
 It must bee a wise hand that shall sheare a fools head well.
 't Moet een wijse hant zijn die een sorten kop wel scheere
 sal.
 What hindereth that teacheth.
 Wat let / dat leert.
 Men have need of great skill to hibe content to a fool.
 Men heeft groote kunst van doen /
 Om een na:re te voldoen.
 He must rise betimes that will please every body.
 Hy moet vroegh op staen die alle man believen wil.

40. *Journie-speeches.*

Reys-spreucken.

NO manis esteemed in his own Countrie.

Niemand is in weerdt / in sijn eygen eerd.

He that is nipped here and there, and often pulled by the nose;
 se; though hee were dull, hee should bee sharpened.

Die hier en daer eens wort genepen /

En dickwils by de neus gegrepen;

Al is hy plomp / hy wort geslepen.

Hard stones sharpen iron:

Hard thrusts make wiser.

Wazde steenen slijpen yser:

Wazde stoeten maken wijser.

Everie bird praiseth its owne nest.

Een yder vogel prijst sijn nest.

Home is home though never so homely.

't Huys is 't huys / al ist noch so slecht.

Travail east or travil west,

A mans own hous is still the best.

Daert ghy dan oost / of vaerje west /

Eens eygen huys is alderbest.

Dogs have teeth in all Countries.

Wonden hebben tanden in alle landen.

A man must not ride a free horse to death.

Een willich paert en moet men niet over rijden.

A tyred horse seeth a fowle stable rather than a faire way.

Een vermoept peert siet liever een vuylen stal als een
 schoonen wegh.

41. *Of imitation and likenes.*

Van navolginge en gelijckheyt.

THe servaunt is like his master.

De knecht gelijcht sijn meester.

Like master, like servaunt.

Sulche Heer / sulche knecht.

Birds of one feather, will flie together.

Vogelen van eender veeren vliegen geent samen.

Like will to like, be they poor or rich.

Eich sijns gelijch / 't is ayn of rijck.

Unequall horses draw badly.

Ongelijke peerden trecken qualijck.

Young cats will mouze:

Young apes will louze.

Matte-jongens willen muisen:

Ape-jongens willen luisen.

42. Of honour, offices, and matters of state.

Van eere, ampten, en saecken van State.

When apes will (adventure to) climbe too high,
Then men their naked buttocks first espie.

Als apen hooge klimmen willen /

Dan siet men eerst haer naeckte bissen.

A man is not knowne before that he cometh to honour,

Men kent een man niet eer /

Doer dat hy komt tot eer.

Set a beggar on horse-back and he will ride a pace.

Set een bedelaer te Paert en hy sal dzagen.

Men know a mans	{	wisdome payment patience humility riches.	}	when he is.	{	an head trusted in need great dead.	}

Men kent een mans	{	wijsheyt betalen gedult nederigheyt rijckdom	}	als hy	{	een hoofs geloof in noot groot doet	}	is.

Smiths children are used to sparks.

Smiters kinderen zijn wel boncken gewoon.

Many cookes salted the pottage.

Veel koken versouten den bry.

At much command, is least don. or Least is don when ma-
ny command.

Men te veel belast woert minst gedaen.

Common goods are ofteneſt loſt.

Gemeen goet gaet meeft verlore.

Coupled ſheep drowne (one another.)

Gehoppelde ſchape die verdrinken.

Many ſheepheards with the ſheep,

Will but the longer ſleep.

Veel Herders bij de ſchape /

Sullen maer te langer ſlapen.

Common eſtate, none eſtate.

Gemeen goet / geen goet.

It 's needles to have two great maſts on one ſhip.

Twee groote maſten op een ſchip en dienen niet.

The paſtor and Sexton leldome a gree.

Pastoor en koster zijn ſelden eens.

Who ſo climbeth higher than becomes him, hee falleth lower than he wiſeth.

Wie hooger klimt als 't hem betaemt /

Die valt wel lager als hy raemt.

After high floods (come) lowe ebs.

Naee hooge bloeden diepe ebben.

He that exalteth his gate ſeeketh diſtruction. Prov. 17. 19.

Die ſijn deure verhooght / ſoecht verberkinge.

Favour feedeth arts.

Gunſt boert kunſt.

What is ſhamefull though it bee hidden, yet can it not all be accompte d'honourable.

't Gene dat ſchandelijck is / al-hoe-wel het verhooghert mocht / ſoo en kan het nochtans geenſins eerlick geacht werden.

Honour once loſt returns no more.

Verloren eer / keert nimmermeer.

When gentlemen begin to domineer then countrymen come to loſſe.

Als de jonckers blint-rouſen / dan moeten de boeren hant laten.

Whenſore a Prince leaps out of the band :

Oft therfore ſuffers all the land.

Wanneer den Prins ſpringht uyt de bant /

Daerom lijdt dickmael al het lant.

Men hang the little theeves, and let the great ones eſcape.

De kleene dieſens hangmen / de groote laet men loopen.

What the sowe doth, the pigs are punished for.
Wat de seuge doet: mozt by de biggen geboort.
 It's good fishing in troubled waters.
In troubel water is 't goed vijssen.
 The camell loveth to drinke when the water is stirred.
De hemel dzinckr lieffst als 't water geroert is.
 Where churning is there is farnes.
In de rommelinghe is ver.
 Men cannot heare laws when the drum is beaten.
Onder den trommel en hoor men geen wetten.
 Robd masters make rich servants.
Veropde meesters maechen rijke knechten.
 Dignity loadeth.
Straet / belae.
 Care and watchfulnes are the matters of lords.
Scygen en maken / zijn Heeren saken.
 No crowne cureth head-ach.
Geen kroon heelt hoofst-sweer.

43. *Mingled speechen*

Gemengde spreucken.

THe wrath of God goeth forth with a soft pace to the vengeance of it self.
De gramschap Godes gaet met een langsaem tred voort tot het toezien harez selfs.
 Honesty is little accompted of.
Wromigheyt mozt wepnigh geacht.
 Money is very much esteemed.
't Gelt mozt seer wel geacht.
 Thou labourest in vaine.
Schp doet verloren a?heyt.
 We are al the worse for too much liberty (too much will.)
Wy zijn allegaer dooz re veel wijs re slimmer.
 Reports are as well feigned and fals as true.
De geruchten zijn soo wel versterd ende leugenachtigh als waer.
 Although strength faile, yet the wil is to be praised.
Alhoewel de krachten ontbreken / nochtans moet men de wil prijsen.
 Those things are most desired which cost most.
Die dingen zijn meest begeert / die meest kosten.

The dearer, the acceptabler.

Hoe dierder / hoe liever.

Farre fetched and deare bought is meat for ladies.

Van bezre gehaelt en dier gehoecht is eten vooz Me-brouwen / (of edel Luffrouwen.)

There is nothing that sooner dryeth up than a teare.

Daer is niet dat eerder opdrooght als een traen.

He that hath once bin perjured, must not againe bee credited.

Die eens een valschen eet ghedaen heeft / die moet men daer na niet meer gelooven.

It's an honourable shame to dye for a good cause.

't Is een eerlijcke schande / vooz een goede sake te sterben.

If thou art feared by many, then hast thou also many to feare.

Indien ghy van vele wozt ontsien / soo hebt ghy oock vele te vreesen.

He who nameth any man unthankfull, he nameth all evill in him.

Die yemant ondankbaer noemt / die noemt alle gebreken in hem.

The ungodly cannot prosper.

Den godloosen en kan 't niet wel gaen.

To erre is humane : but they are fools that persevere in their error.

Dwalen is menschelijck : maer 't zijn sorten die in haer doolinge volhazden.

One mischance cometh not alone.

Een ongeluck komt niet alleen.

A good beginning is good : but the end must beare the burden.

Een goed begin is goed behagen : maer 't eynde sal de last dzagen.

We live all by one God, but not by one mynd.

Wy leven al by een Godt / maer niet by een sin.

Many men have many mindes.

Veel menschen hebben veel sinnen.

No man can content all men.

Niemaent kan 't alle man te pas maechen.

He that thrusts his head in every hole may lightly lose his cares:

**Die 't hooft licht steecht in alle gaten /
Die hander licht sijn ooren laten.**

What the eye sees not, the heart desires not.

Wat het ooge niet en siet /

Wat begeert het herte niet.

There is no hunting with unwilling dogs.

Met ontrillige honden is 't niet te jagen.

He that hath an ill name is half hanged.

Die in een quaet geruchte hont / is half gehangen.

Money answereth all things.

Het gelt beantwoort alles.

Pennyes reason soundeth best.

Penniner reden klinket best.

Money that 's dombe, makes that which is crooked straight.

Gelt dat stom is / maect recht dat froom is.

One quill is better in the band,

Than seven geese upon the strand (shore.)

Een schaft is beter in de hant /

Als seven gansen op de strant.

One bird in the hand is worth two in the bush.

Een vogel inde hant is beter als twee in 't bos.

An old cat plays with no ball.

Een oude kat speelt niet geen ballen.

It's hard cosening an old foxe.

Een oude vos is qualijch te bedzielen.

An old rat will not into the trap.

Een oude rat wil niet in de val.

It's ill catching old birds with chaffe.

Men kan oude vogelen qualijch met kaf vangen.

Although the dog seems not to be too great : yet he taketh a mighty swine.

Al schijnt den hont niet te groot te zijn /

Noch vanght hy wel een machtrigh zwijn.

A cat may look upon a King.

Een kat siet wel op een koningh.

He is little indeed, that can doe no hurt.

Hy is wel kleyn die niet kan schaden.

It's better to have a dog ones friend than foe.

't Is beter een hont te vrient / als te vyant hebben.

That which hath hornes will sting.

Wat hooren heest / wil stingen.

A very gnat can hurt the sight of a Lyon.

Een mugge kan selfs aen de Leeuw' het gesicht quetsen.

Little undertaking great rest.

Wittel onderwints / groote rust.

The nobler the hart is the more bending wil the body be.

Hoe edelder hert / hoe buighsamer hals.

Liberty is Ioyfulness.

Blyheyt / blyheyt.

Death spareth neither young nor old.

De doot spaert jongh noch out.

It is appointed to all men once to dye but after that the judgement. Heb. 9. 27.

In alle menschen geset eenmael te sterben / ende daer na het oordeel.

44. *Good counsell in severall cases.*

Goede raden in verscheide saecken.

Take not that in hand, which thou mayst repent hereafter.

Neem niet by der hant dat u hier na mocht rouwen.

Never give thy mynd lost.

Geef nimmermeer de moet verloren.

i. e.

Give not over to hope well.

Maet niet af wel te hoopen.

Forbear to ask narrowly after that which concerneth thee not.

Houdt op van sekerpolijck te vragen na 't gene u niet aen en gaet.

All that	{	seest	{	doe not	{	judge	{
thou		bearest				believe	
		knowest				speak	
		canst				doe.	

Al dat ghy	{	stet	{	en	{	oordeelt	{	niet.
		hoopt				geloofst		
		weet				seght		
		meught				doet		

Wat with young, but advise with old.

Met jonge te hirigen / maer met oude te raden.

Never esteem an enemy too small.

En acht geen vyant opt te sleyn.

Play with the hoope,
 Speeld mette hoepe.
 Flie the dice.
 Schutted de dobbel-steen.

45. *Christian remembrances.*

Christelijcke bedenckingen.

THe dog bites the stone, and not him that throwes it.
 De hond bijt den steen / en niet die hem werpt.

The horse pisseth most where it is wet.

Het peert stalt meest daer 't nat is.

When every one sweeps before his owne house, then are all
 streets clean.

Als elck booz sijn huys beeght / soo worden alle straten
 schoon.

That which burns thee not, koole not.

Wat u niet en brandt / dat en koelt niet.

Where every one searcheth himself, no man is lost.

Daer elck hemselfs soecht / gaet niemant verloren.

Consider before thou beginnest.

Besint / eer ghy begint.

Counsell before action.

Gaet booz daer.

Late repentance is seldome good repentance.

Laet berou seldom goet berou.

Its profitable for a man to end his life, before he dye.

't Is dienstig sijn leven te eyndigen eer men sterft. Seneca.

Feare God, honour the King, & in al thy works remember
 thine end.

Wrecht Godt / eert den Koningh / en in alle uwe wercken
 bedencht uwen eynde.

Remember now thy Creatour in the dayes of thy youth,
 while the evill dayes come not, nor the yeare draw nigh,
 of which thou shalt say, I have no pleasure in them.
 Eccles. 12. 1.

Gedencht nu aen uwen Schepper inde dagen uwer jonge-
 lynchschap / eer dat de quade dagen komen / ende de jaren
 naderen / van de welcke ghy seggen sult / ick en hebbe
 genen lust in de selve.

The head-number.

O Ne, two, three, foure, five, sixe, seven, eight, nine, ten, eleven, twelve, thirteen, fourteen, fifteen, sixteen, seventeen, eighteen, nineteen, twenty, one-and-twenty, two-and-twenty, &c. thirty, fortie, fiftie, sixtie, seventy, eightie, ninety, hundred, two hundred, three hundred, foure hundred, five hundred, sixe hundred, seven hundred, eight hundred, nine hundred, thousand, three thousand, thousand thousand, or one million, &c.

The ordinall number.

T He first, second, third, fourth, fifth, sixt, seventh, eight, ninth, tenth, eleventh, twelverth, thirteenth, fourteenth, fifteenth, sixteenth, seventeenth, eighteenth, nineteenth, twentieth, thirtieth, fortieth, fiftieth, sixtieth, seventieth, eightieth, ninetieth, hundredth, two hundredth, three hundredth, foure hundredth, five hundredth, sixe hundredth, seven hundredth, eight hundredth, nine hundredth, thousandth, &c.

*The dayes of the week;
and moneths of the
yeare.*

T He Lords day, Sunday :
Moonday : Tuesday :
Wednes-

Het hoofst-getal.

E En / twee / drie / vier / vijf / ses / seven / acht / negen / rhien / elbe / twaelbe / dertien / veertien / vijftien / zestien / zeventien / achteen / negentien / twintigh / een-en-twintigh / twee-en-twintigh / &c. dertigh / veertigh / vijftigh / tsestigh / zeventigh / tachtentigh / negentigh / hondert / twee hondert / drie hondert / vier hondert / vijf hondert / ses hondert / seven hondert / achte hondert / negen hondert / duysent / drie duysent / duysentmael duysent / ofte een miljoen / &c.

Het order-getal.

D E eerste / tweede / derde / vierde / vijfde / sesste / sevende / achste / negenste / thienste / elfste / twaelfste / dertienste / veertienste / vijftienste / zestienste / zeventienste / achthienste / negentienste / twintighste / dertighste / veertighste / vijftighste / zestighste / zeventighste / tachtentighste / negentighste / hondertste / twee hondertste / drie hondertste / vier hondertste / vijf hondertste / ses hondertste / seven hondertste / acht hondertste / negen hondertste / duysentste / &c.

De dagen van der weke ;
en maenden van den
Jare.

D En dag des Weerz / Son-
dag : Maendagh : Dings-
dag :

Wednesday : Thursday : Friday : Saturday.

January : February : March :

April : May : June :

July : August : September :

October : November : December.

dagh: Woensdag: Donderdag: Vrydag: Saterdag.

Januarius / [Lou-maent:]
Februarius / [Sprockel:]

Martius / [Lente-maent:]

Aprilis / [Gras-maent:]

Majus / [Bloep-maent:]

Junius / [Wiede-maent:]

Julius / [Hoy-maent:]

Augustus / [Gogst-maent:]

September / [Herfst-maent:]

October / [Wijn-maent:]

November / [slacht-maent:]

December / [Wintermaent:]

*Dialogues and ordinary
discourses among men.*

t'Samen-sprecking en
gemeyne coutingen on-
der de menschen.

Morning salutations.

A G Ood morrow Sir.

B And you also Sir.

A Good morrow neighbour,

B And to you also my lo-
ving neighbour.

A God give you good mor-
row Bernard.

B And you also Austin:
God give you good
morrow.

A Good morrow be to you.

B I thank you Sir.

A I wish you a good mor-
row.

B I wish the like also to
you.

A I wish this day may be
prosperous to you.

B And I wish it may not
goe il with you.

A What doe you up so ear-
lic.

Morgen groetenissen.

A G Gede morgen Heer.

B En u oock mijn Heer.

A Goeden dagh buerman.

B Ende u alsoo mijn lieve
naesten.

A God geve u goeden dagh
Bernard.

B Ende u mede Augustijn:
goeden dagh gheve u
Godt.

A Goeden dagh zy u l.

B Ik bedancke u mijn Heer.

A Ich wensch u goeden
dagh.

B Ich wensche u desgelijcx.

A H moet desen dagh wel
zyn.

B 't En moet u oock niet
qualijck gaen.

A Wat maecht ghy so vroeg
op?

B Is

B Iffet

B Is it not time to be up?

A Wherefore doe you rise so soon?

B To rise betimes in the morning is the wholesomest thing in the world.

B Iffet niet tijt op te zijn?

A Waerom staet ghy soo vroegh op?

B 's Morgens vroeg op te staen / is het gezondste dingh in de werelt.

2. *Salutations at meeting and parting.*

C God save you David.

D And you also Clemens.

C God save you heartily.

D And you also, as heartily.

C How doe you?

D I am well I thank God; at your service: and you Clemens, how is it with you? well?

C I am also in health: how doth your father and mother?

D They are in health praised be God.

C Now goes is with you my good friend?

D It goeth well with me, goes it but so well with you.

C I wish you good health.

D I wish the same to you also.

C I salute you.

D And I you also.

C Are you well? Are you in good health?

D I am well. Indeed I am in good health. I am healthfull, and in prosperity.

C That

2. Groetenissen in 't ontmoeten en van malkanderen scheiden.

C Weest gegroet David.

D Weest ghy oock ghegroet Clemens.

C Weest seer gegroet.

D Ende ghy oock so seere.

C Hoe vaert ghy.

D Ick vare wel God danck; tot uwen dienst. Ende ghy Clemens / hoe ist met u? wel?

C Ick vare oock wel: hoe baren u Vader / en u Moeder?

D Sy zijn / (Godt lof) ghesont.

C Hoe gaet het met u mijn goede vriend?

D Het gaet my wel / gaet 't maer so wel met u.

C Ik wensche u gesontheyt.

D Dat selve wensche ick u oock.

C Ick groete u.

D Ende ick u oock.

C Vaert ghy wel? zijt ghy wel te passe?

D Ick vare wel. Ick ben boozwaer wel te passe. Ick ben gesont / ende welbarende.

C Dat

C That is good. That is well. That is pleasing to me. That maketh me glad. I love to heare that. I beseech you to take care of your health. Preserve your health.

D I can tarry no longer now. I am in hast to be gone. I must goe. I have need of my time. I cannot abide standing here. Fare you well. God be with you. God keep you still. I wish your health may continue.

C And you also my loving friend God protect you. God guide you. God be with you. May it please you in my behalf, hartely to salute your wife and children.

D I will doe your message: But I pray commend me also to your father and mother.

3. *Salutations for the evening ti de and night.*

E Good even my friend.

F You are welcome Edward: I am glad to see you. How is it with your whole family? come you now from home?

E Yea, I came even now from home, and have left al in good health for so much as I know: and am come

C Dat is goet. dat gaet wel. dat is my lief. dat verblift my. Ich hooze dat gaerne. Ich bidde u dzaeght sozege vooz utwe gesontheit. Beware u gesontheit.

D Ich mach nu niet langer roeven. Ich ben haestigh om gaen. Ich moet gaen. Ik heb mijn tijt van doen. Ich kan hier niet blijve staen. Daert wel / Adieu. Blijft Gode bevolen. Blijf gesont.

C Ende u oock mijn liebe vrient. God behoeft u. God geleyde u. God zy met u. Belieft u mijne wtgehen **H L.** Hupsboutwe en kinderen van herten te groeten.

D Ich sal de hooftschap wel doen: Maer segget vooz my oock utwen Vader ende Moeder goeden dagh.

3. *Groetenissen voor den avondt-stont, ende nacht.*

E Goeden avont vrient.

F Gy zijt welkome Edward: het is my lief dat ich u sien. Hoe ist met u heel hupsgefin? komte ghy nu van hups?

C Ja / Ich home soeven van hups / en hebbe alle gaer in gesontheit gelaten vooz soveel als ich weet: en ben

come hither to visit you
myne old acquaintance.

F That is very wel don:
friends ought to befriend-
dly. I am bound highly to
thank you for your so
great love and remem-
brance of us; I wish that
I may deserve, and if it be
possible, againe requite it.

E Forbeare I pray you to
complement so. I have
don you no such great
friendship, but you have
done ten times more for
me. But I can not tattr
here. I must returne ho-
me, for it beginneth to be
late and darke. My friend
Francis, I wish you a
good even.

F I thank you hartily: and
I wish you the same with
a good heart. But what
hast have you? It is not so
late as it seemeth to be:
for the dayes begin to
shorten.

E Although it were not la-
te, yet I must be at ano-
ther place of an errand,
before I can goe home.

F Goe to, I will not detain
you. Only I wish this
evening may be prosper-
ous to you.

E And I wish it may not be
unprosperious to you.

en ben hier ghekomen / om
H L. mijn oude kennis te
besoeken.

F Dat is heel wel gedaen:
vrienden behoren vriende-
lijke te zijn. Ich heb u
hooghelijck te bedancken
wegens uwten soo groote
liefde en gedachtenis t'ons-
waerts; Ich wensche dat
ich het verdienen / ende soo
het mogelijk is / weder ver-
gelden magh.

E Laet af bidde ich u soo te
complementeeren. Ik heb-
be H L. so grooten vrient-
schap niet ghedaen of ghy
hebt my thienmael meer
gedaen. Maer ich en kan
hier niet beyden / ich moet
weder t'huyjs gaen / want
het begint laet en doncker
te worden. Mijnen vrient
Francis ich wensche u
een goeden avont.

F Ich bedanche u hertelijck:
ende wensche H L. desge-
lijcks upt goeder herten.
Maer wat haest hebt ghy?
Het en is soo laet niet als
t'schijnt: want de daghen
beginnen te verkozten.

E Al waer 't niet laet / noch
rang moet ich op een ander
plaats om een bootschap
wese / ter ik t'huyjs kan gaen.

F Wel aen / ich en sal u niet
ophouden. Alleenlijck wen-
schende dat u dit een geluc-
higen avont magh zijn.

E Ende u en zijt het niet on-
geluckigh.

Another.

Een ander.

G W Hat is the clock?
what time a night
is it?

H It is ten a clock. It hath
strucken ten. It is almost
ten a clock.

G I know it not. I think it
is not so late. It cannot be
so late.

H It is indeed. It is sutely.
I have heard it strike.

G Then it is time to goe to
bed. We must then goe to
sleep. We must then de-
part, and goe to rest.

H I am not sleepeie. I have at
present no need of rest. I
am not sleepeie. I am very
wakefull.

G But I am verie sleepeie. I
have great need of rest. I
am very sleepeie. I cannot
hold open mine eyes. I
bid you therefore good
ninhht my friend. God gi-
ve you good night.

H Goe then to sleep: and
God keep you. I wis this
night may be prosperous
to you. I wish you a good
night. I wish this night
may further you, and that
you maie sleep soundly.

G I thank you for al your
kindnes. God be with
you.

H But

G H De laet isstet? wat tijt
isstet?

V Het is thien uren. Het is
thien gheslagen. Het is by
thien uren.

G Ick weet 't niet. Ik mey-
ne niet dat het soo laet is.
Het kan so laet niet wesen.

V 't Is immers. 't Is booz
secker. Ick hebbet hooren
slaen.

G Soo isstet tijt om te bedde
te gaen. Soo sal men gaen
slapen. Wy moeten dan
van malckander scheyden
en gaen rusten.

V Ick en heb geen en vaech.
Ick heb rechteboort geen
ruste van doen. Ick ben
niet slaperig. Ick ben heel
wacher.

G Maer ick ben vol vaech.
Rust is my seer noodigh.
Ick ben heel slaperigh.
Ick kan mijn ooghen niet
open houden. Daerom
wensche ick u goeden nacht
inijnen bziert. Godt gebe
u goeden nacht.

V Gaet dan slapen: ende
Godt beware u. Desen
nacht zy u geluckigh. Hebr
einen goeden nacht. Desen
nacht vordere u / en slacpt
ghy gesondelijck.

G Ick bedanck u booz alles
goets. Godt zy met u L.

H Maer

H But stay a little. Me thinkes you doe much forget your self. Ought we not first to pray to God together?

G I thanke you for your remembrance. If it please you to performe the duty, I shal joyne with you willingly.

H Goe to, I will doe it for this time by Godt helpe.

H Maer wacht een weynig. Igh dunkt dat ghy u selfs bijn wat vergeet. Behoren wy niet eerst aen te bidden.

G Ick bedanche u wegens d'indachtigmakinghe / soohet u l. belieft te doen: Ick sal u geerne geselschap houden.

H Wel aen / ick sal het voorsz derst tijt met Godts hulpe doen.

Evening prayer.

O Merciful God, eternal light shining in darkness, thou who expellest the night of sin and all blindness of heart: seing thou hast ordained the night to rest, as the day to labour, wee beseech thee graunt, that our bodies may rest in peace and quiet, that afterwards they may be fit to undergo the labour which they must endure. Moderate our sleep, that it be not disorderly, that we may remaine unspotted both in body and soule: yea that our sleep it self may be to thy glorie. Enlighten the eyes of our understanding, that wee may not sleep in death, but alwayes expect our redemption from this miserie. Defend us also against all assaults of the devill, taking

Het avont Gebedt.

O Barmhertige Godt/ eeuwig licht schijnende in de duysternisse/ghy die verduyst den nacht der sonden ende alle blintheit des herten: na dien ghy den nacht veroordeent hebt om te rusten / gheslijck den dag om te arbeiden/ wy bidden u / geest dat onse lichamen in vrede en stilheit rusten / op datse daer na bequaem zijn moghen / den arbeit te lijden dien zy dragen moeten. Watigt onsen slaep/ dat die niet onnozdelijck en zy / op dat wy aen lijf ende ziele onbedeckt mogen blijven: ja dat onse slaep selfs geschiede tot uwer eere. Verlicht de ooghen onses verstants/op dat wy in den doot niet en ontslapen/ maer altijt verwachten op onse verlossinge upt dese elendigheyt. Bescherm ons oock voorsz alle aenberchtighe des duibels/

us into thyne holy protecti-
on. And forasmuch as we
have not passed this day wi-
thout sinning greatly against
thee, wee beseech thee to co-
ver our sins by thy bottome-
les mercy, like as now thou
hast covered all things on
earth with the naturall dar-
knes of the night; that so we
may not therefore bee cast
from thy presence. Graunt
also rest and comfort to all
sick, sorrowfull and assaul-
ted hearts, through our Lord
Iesus Christ, who hath thus
taught us to pray: Our fa-
ther, &c.

ons in uw' heylige gheleyde
nemende. Ende nadien top
desen dagh niet toe-gebracht
en hebben / sonder reghen u
grootelijcks ghesondicht te
hebben / top bidden u / wilt
onse sonden bedecken dooz
uw' grondelose barmhertig-
heyt / gelyck ghy nu alle din-
gen op aerden metre natuer-
lijcke dupsternisse des nachts
bedeckt hebt; op dat top daer-
om van uw' aenschijn niet
verstoten en werden. Geest
ook rust ende troost aen alle
kranken / bedroefden / ende
aengebochten herten / dooz
onsen Heere Iesum Chri-
stum / die ons alsoo heeft lee-
ren bidden: Onse Vader / &c.

3. *Childrens talke, of ri-
sing up in the morning,
and going to schole and
other familiar things.*

3. Kinder-gespreck, van
's morgens op te staen,
schoole gaen, en andere
gemeynsame saecken.

I **H** Eare you not? rise.
K Let me sleep a little
yet.

I How long will you sleep?
It is time to rise.

K It is not yet day.

I Open your eyes, and you
will see that it is late.

K Tell me truly I pray thee,
what a clock it is.

I It will suddainly strike
seven: therefore rise pre-
sently, or otherwise you
will bee chidden of the
master:

I **H** Oordp niet? her op,
K Laet my noch een
wepnigh slapen.

I Hoe lang wilt ghy slapen?
Het is tijt om op te staen.

K Ten is noch geen dagh.

I Doet uwe oogen op / ende
ghy sult sien dat het laet
is.

K Ich bidde u seght my in
waerheyt wat ure isst.

I Het sal haest seven slaen:
daerom staet datelijck op /
of anders sult ghy van
den meester bekeken wor-
den:

master: And as you rise,
look to it, that you trusse
up your hose close, and
tye them round about, so
shall you take the lesse
cold.

K Myne eyelit-holes are all
in peices.

I Why have you not caused
them to be mended?

K I thought not on it.

I See that it be don to mor-
row.

K I will take care of it.

I Doe you put on your best
coate?

K I thought it had bin my
working dayes one.

I Fit your cloths well. You
stretch them too highe.

K That adornes well.

I Let us goe downe now;
and let us look before us.
But think you not on our
loving Lord?

K We will doe that by and
by, when we are at church.

I What if some evill befall
you in the meane time?
Truly you are unthankfull.

K Whence doe you gather
that?

I Know you not that hee
hath preserved you this
night?

K What ought a Christian
to doe herein?

I You must kneele, and
with great devotion pray
after this manner.

den: Ende in 't opstaen/sie
roe / dat ghy utoe houffern
bast op treckt / en nestels
rontsom / alsoo sult ghy te
min houde hebben.

I Mijn nestel-gaten zijn al
in stukken.

I Waerom hebt ghy die niet
doen vermaecken?

I Ick dachtet niet op.

I Maecht datter moeghen
gedaen wort.

I Ick sal 't besorgen.

I Doet ghy u besten rock
aen?

I Ik meynde dattet mijnen
dagelijchsen hadt geweest.

I Schicht u klederen wel?
Ghy stretchte te hoogwaerts.

I Dat riect wel.

I Laet ons nu aegaen / ende
laet ons hoor ons sien.
Maer dencht ghy op onse
lieven Heere niet?

I Dat sullen wy sijn doer
als wy in de kerck zijn.

I Of u daer-en-tusschen per-
quaet gebeurde? hoorwaer
ghy zijt ondankhaer.

I Waer uyt neemt ghy dat?

I Weet ghy niet dat hy te
desen nacht bewaert heeft.

I Wat behoort een Christen
hier in te doen.

I Ghy sult gaen knielen / en
met groote devotie suldt
aldus bidden.

Morning prayer.

Het Morgen-gebedt.

Lord God, heavenly father, wee thanke thee that thou hast so faithfully watched over us this night; and beseech thee to strengthen us by thy holy Spirit, who may henceforth guide us: that we may devote this day and all the dayes of our life unto all righteousness and holynes, and that whatsoever we take in hand our eyes may alwayes look to the preading abroad of thy glory; yea that we expect all the succes of our intendements only from thy bountifull hand. And that we may obtaine such grace from thee, be pleased according to thy promise to forgive us al our sins, through that holy passion and bloodshedding of our Lord Iesus Christ: for wee are hartily sorrowfull for them. Illuminate our hearts; that we having put off all the works of darknes may walk as children of the light in a new live in all godlynes. Give also thy blessing to the preaching of thy divine word. Destroy all the works of the devil, strengthen all church-officers, and governours of thy people. Comfort all persecuted and distressed hearts, through Iesus Christ thy beloved son, who hath promised

Heerer Godt / Hemelsche Vader / wy danken u dat ghy desen nacht so getrouwelyck doo: ons gewaecht hebt; ende bidden u dat ghy ons wilde stercken met uwen heyligen Geest / die ons doo: taen geleide: dat wy desen dagh / mitsgaders alle de dagen onses lebens moghen besteden tot alle gherechtigheyt ende heyligheyt / ende wat wy in handen nemen / dat onse oogen alrijt sien / om uw' eere te verheypden; also dat wy allen doo:spoet onses doo: nemens van uwe milde handt alleen verwachten. Ende op dat wy sulcke ghenade van u verkrigen / wilt ons na uwe belostenisse vergeven alle onse sonden / doo: dat weylighe Lijden ende Bloet-vergieten onses Heeren Iesu Christi; want zy zijn ons van herten leet. Verlicht onse herten / op dat wy alle wercken der duysternisse af-gelept hebbende / als hinderen des lichts / in een nieuwt leven mogen wandelen in alle godsaligheyt. Geest doch uwen segen totte verhoondige uwes Goddelijcken Woords. Verstroyp alle wercken des duyvels / sterckt alle kercken-dienaers ende Overheden uwes Volcks. Troost alle vervolghde ende benaude herten / doo: Iesum Christum uw' lieben Sone / die

sed us, that thou wilt assuredly give us all that wee beg in his name, and therefore hath taught us to pray after this manner, Our father, &c.

K Is that enough?

I Yea, if you could doe that with good understanding true faith, and an upright heart.

K Let us then go to schole now.

I You must first wash your hands, and rinse your mouth: you must also rinze out your throat wel with gorgelling; after that dresse your head if it bee tangled, and buckle your shoes, if they be unbuckled.

K That is don already.

I Let us now goe strait forward through the church, to schoole.

K But I would break my fast first, for I am yet fasting.

I Doe that freely, and forget not first to call upon Almighty God.

K I pray your teach me that also: for I would faine doe it alwayes.

I After this manner shall you doe it, if you please.

die ons beloofst heeft / dat ghy ons alles wat wy in sijnem naem bidden / seckerlijck gaben sult / ende daerom ons also heeft leeren bidden / Onse Vader / &c.

I Ist soo genorgh?

I Iae / indien ghy dat niet goet verstant / ware geloofte / ende een oprecht hertghofst doen.

I Laet ons dan nu ter schoelen gaen.

I Ghy moet eerst u handen wasschen / ende u mont spoelen: oock moet ghy gorgelende utwe heel wel uyt-spoelen; daer na redt u hooft / soo het verweert zy / ende utwe schoenen gespen / indiensse ongegesht sijn.

I Dat is al gedaen.

I Laet ons nu rechte uyt doot de kercke nae der schoolen gaen.

I Maer eerst soude ick wel ontbijten / want ick vast noch.

I Doet dat byz / ende verget niet eerst den Almachygen Gode aen te roepen.

I Ick bid u l. leert my dat oock / want ick soude het gaerne alrijt doen.

I Aldus sult ghy het doen / alst u belieft.

*A short prayer before
break fast.*

Een kort Gebedt eer
men ontbijt.

F Red our souls, oh Lord
Christ, with thy love,
who by thy goodnes doest
sustaine all things that have
receaved life. Grant, Lord,
that these thy gifts may bee
holylie used by us, as thou
the giver of the same art
holy. AMEN.

S Dijst onse zielen / Heere
Christus / met uwe liefde/
die doo? uwe goetheyt alles
onderhoudt dat leven herft
onsfangen. Geest / Heere / dat
dese uwe gaben heylighlijck
by ons genutticht moghen
worden / gelijck ghy der selfs
de geber heyligh zijt. Amen.

K Come now and eat some-
thing with mee, if you
please: you are very wel-
come.

K Komt nu ende eet wat
met my / soo het u belieft/
ghy zijt seer welkome.

I Not I, I thank you hartily,
it is yet too early for
mee to break my fast. I
doe not use to eat so soone.
Or I have broken my
fast an houre agoe, I can
not fast so long. But I
will attend you for your
company so long while
you eat if you please.

I Neen ich. Ick danck u
herlijck / het is voo? my
noch te vzoegh om te ont-
bijten. Ick ben niet ghe-
went soo vzoegh te eeten.
Ofte / Ick hebbe ober een
ure ontbreeten. Ick en kan
so lange niet vasten. Maer
soo het u belieft sal ick soo
langh als ghy eetet na u
geselschap wachten.

K I am sorry Sir to make
you wait so long upon
mee, but you know the
proverb, Necessity hath
no law: and I hope to re-
compence your patience
ere long with the like at-
tendaunce, if I can but
rise soon enough.

K Het is my leed Sr. u l. so
lang op my te doen wacht-
ten / maer ghy kent het
spreek-woort / noot breekt
wer: oock hope ick eer lan-
ge dese uwe geduldigheyt
met gelijck op-wachten te
vergelten / indien ick maer
soo vzoegh kan opstaen.

I It is no matter Sir. The
service is not so great as
to have a word spoken of

I Het is gheen noot Heer.
Den dienst is so groot niet
datter een woort van be-
hoorde gesproken te wordē.

K Now

K Godt

K Now God bee praised for his good gifts; I have eaten enough till noone.

I Much good may it doe you. shall wee goe now?

K Yea willingly, What a clock is it think you?

I About eight.

K That is the right time for to goe to schoole. How much am I obliged to you, that you have furthered mee so much this morning? It is surely a token that you beare good affection to mee: God graunt that I may in some kinde deserve it from you.

I Godt zy nu ghelooft vooz sijne goede gaben; Ick hebbe tot aen den middagh ge-noegh gegeten.

I Wel mach het u bekomen. sullen wy nu gaen?

I Ja gaerne. Wat ure isset meyn dy?

I Omrent acht.

I Dat is de rechte tijdt om na schoole te gaen. Hoe seer ben ick aen u l. verobli-geert / dat ghy my desen morgen so veel geboozdert hebt. Het is een seker tepeken dat ghy my goede ghe-negentheyt dzaget: Godt geve / dat ick het van u eenighsins verdienen magh.

4. *Schoole-talks, about writing, lessons, and the things therewithinto belon-ging.*

4. School-praetje, wegens schrijven, leesen, ende het gene daer aen be-hoort.

L You make good letters, and write very brave-ly: but doe you write now in earnest, or doe you scribble?

M Truly I write in good earnest, for why should I mispend the tyme? But wherfore doe you aske me that?

L Becaus I have once seen, that you wrote better, and therefore I marvaile how it cometh to passe that now you write worse.

M That

I Ghy maecht goede lette-ren / ende schrijft hoel treffelijch / maer schrijft gy nu niet ernst / of beuselt ghy?

M Woorwaer ick schrijf ernstelijch / want waerom soude ick de tijt misbruycken? Maer gy / waerom dzaccht ghy dat?

I Om dat ick eens ghesien heb / dat ghy beter schrijft / ende daerom ben ick verwondert / hoe het komt / dat ghy nu qualijcher schreeft.

f 4 **M** Dat

M That is worthy of no admiration, for I want the helps to write well.

L Which be they?

M Good paper, good inke, a good pen: for this my paper (as you see) doth miserably fleet, the ink is waterie and whitish, the pen, is soft and il prepared: moreover I have also lost my copie.

L Wherefore have you not provided, al these things in time?

M I wanted money, and that I want now also.

L You are fallen into that common proverb, Hee that wanteth money wanteth all things.

M It fareth so with me.

L But when doe you hope that you shall get it?

M At the next market my father will send it mee, or els hee will come himself.

L I will helpe you in the mean time.

M If you can doe that, you will doe me a great favour.

L Take these fixe flyvers which I send you, to provide you paper and other things.

M How truly is that spoken,

M Dat is gheen wonder waerdigh / want my ontbzercken de behulpselen om wel te schryben.

L Welcke zynse?

M Goet pampier / goeden inck / een goede penne: want dit mijn pampier (ghelick ghy siet) slaet elendigh deur / den inck is waterigh ende witrachigh / de pen is weech ende quaelijck bereyt: voorders heb ick oock mijn voorschijft verloren.

L Waerom hebt ghy alle dese dinghen niet in tijds voorszien?

M Het geldt ontbzerck my / ende dat ontbzercht my nu oock.

L Ghy zijt in dat gemeene spzeck-woozdt verfallen / die geldt ontbzercht ontbzercken alle dinghen.

M So gaet het met my.

L Maer wanneer hoopt ghy dat ghy 't sult krijgen.

M Op de toe-komende merckt sal het mijn vader my senden of hy sal selver komen.

L Ick wil u ondertuschen helpen.

M So ghy dat vermeught / ghy sult my een groote weldaet gedaen hebben.

L Neemt dese ses stupvers te leen om pampier ende andere dinghen te versoegen?

M Hoe waerlijck is dat geseyt /

ken, A sure friend is tryed
in a doubtful matter?
but what is in your mynd,
that you doe so wel for
me of your owne accord?

L The love of God, which
(as Paul sayth) is shed
abroad in our hearts.

M The power of Gods spi-
rit who is the author of
that love is wonder full
in our hearts. But I must
consider in the mean time
how I may be thankfull
to you.

L It is a small matter: let
those thoughts passe, least
they hinder you from
sleeping quietly; restore
but to mee what I have
lent you, when It is con-
venient for you.

M I shall I hope returne it
to you with the first.

L But what say you of the
pen-knife which I sold
you the day before yester-
day? Is it not good enoug?

M Yea, it is very good, but
(wretch that I am) there
wanted little but I had
lost it.

L How, what say you? how
happened that?

M When I came without, it
fel from me on the streer.

L From whence did it fal
from you?

M Out of my sheath, which
unwittingly I had left
open.

L How

sept/ Een seker bziemt wert
in een onseerchere saech ghe-
sien? Maer wat hebt ghy
in u sin dat ghy my van
selfs soo wel doet?

L De liefde Gods / de welc-
he (gelijck Paulus seyt) in
onse herten uyrgestort is.

M De macht des Goddij-
lijchen Geests is wonder-
lijck in onse herten die de
Auteur van die liefde is.
Maer ick moet onderus-
schen ober-leggen hoe ick u
dankbaer sal zijn.

L 't Is een liepne saech:
Laet die gedachten baten/
op dat zy u niet en belet /
dat ghy te geruster slaept;
gheeft my maer weder het
geen ick u gheleent heb als
't u te pas komt.

M Ich sal 't soo ick hoop u
eerstdaeghs weder geven.

L Maer wat seght ghy van
het pennemes dat ik u eer-
gisteren verhoort hadde?
Is niet goet genoeg?

M Ja 't is seer goet/maer
(my ellendige) 't isser weu-
nigh af getweest of ick had
het verloren.

L Hoe / wat seght ghy? hoe
is dat gebeurt?

M Als ick bukten quam /
was het my onthallen op
de straet.

L Van waer was het u ont-
ballen?

M Hyt mijn hoocher / die
ick onverschens open gela-
ten hadde.

F 5

L Hoe

L How did you get it a gaine?

M I stuek presently a note on the gates of the door: after dinner a boy out of the sixt forme brought it mee againe.

L Oh that they were every one so faithfull who find lost things.

M Indeed there are few which restore, if the matter bee but of any worth.

L And yet that is expressly commanded by the word of God.

M Wherefore not? for it is a kind of theft, if any man keep an other mans matter that is found, if hee doe but know to whom he must give it againe.

L But many think that they do rightly enjoy whatsoever they have found that is lost.

M They erre very grossely.

L But (that wee may return to our begun discourse) what did you give the boy which found your pen-knife?

M I gave him an ortgie and some wall-nuts: moreover I praised him, and in few words admonished

L Hoe hebt ghy 't weder gekregen?

M Ich had terstont een briefken aen de poozzen van de deur gehecht: na het noenmael heeft een jongen uyt het sesse school het my weder-gezocht.

L Ogh of sy alle te samen so getrou waren/ die verloren dingen vinden.

M Woorwaer daer zijnder weynigh die wedergeven / indien de saeck maer van renige waerde is.

L Ende dat woort nochtans dooz: 't woort Gods bynamen geboden.

M Waerom niet? want het is een manier van dieberije so pemaer een ander mans saeck die gebonden is/hout/ soo hy maer weet / wien hy het weder geven moet.

L Maer veel meynen dat sy niet recht besitten / al wat sy ghebonden hebben dat verloren is.

M Die dwalen seer zwaerlijck.

L Maer (op dat top wederheeren tot onse begonnen reden) wat hebt ghy de jongen ghegeven die u pennemes gebonden had?

M Ich heb hem een oortgen gegeven ende senige ocher-nooten: ich heb hem daeren-boven ghegeven / ende niet weynig woorden hebbe ich hem vermaent dat hy

him that hee must doe the same alwayes.

L You did well, for so another time hee will restore the rather, if hee have found any thing. But what if you had lost it?

M I should have borne it with good courage, and I would have bought another.

L Should you so have borne it with good courage?

M Certainly not without somme trouble.

L Not with a good courage then, but I will not urge you more strictly.

M wee are no divines (Theologants.)

L What then?

M Grammer-boys.

L And indeed unskil full.

M So much the more diligently must wee pray to God, that he would deliver us by his gospell from the darknes of ignorance, wherein we have walked and doe yet walke.

L We will doe that if we obey his holy admonitions, which wee dalyie heare from the master, and often times of the preachers the administrators of the word of God.

hy het selve altydt moeste doen.

I Ghy hebt wel ghedaen / want soo sal hy op een ander tijdt te liever weder-geven / soo hy pers ghevonden heeft. Maer indien ghy het verloren hadde?

M Ich soude het met een goet ghemoedt verdzagheit hebben / ende ich soude een ander gekocht hebben.

I Soud ghy het also met een goet ghemoedt verdzagheit hebben.

M Doozsecker niet sonder eenige moeyelijchheyt.

I Niet dan met een goet ghemoedt / maer ich wil u niet nautwer dzingen.

M Wy zijn geen Gods-geleerde.

I Wat dan?

M Grammaticas jongens.

I Ende oock onerbaren.

M Soo veel te neerstigher moeten wy Godt bidden / op dat hy dooz sijn Evangelie ons berlosse van de duyfstermissen der ontrekentheid in de welcke wy verkeert hebben / ende noch verkeeren.

I Dat sullen wy doen so wy sijne Heylighe vermaningen gehoozamen / die wy daghelijck hooren van de meester / ende dickmaels vande Predicanten / bedienaers des Goddelijcken Woorts.

M Behold how much the losse of my pen-knife hath profitted us.

L For that cause I am doubly glad in your behalf, first for that I had sold it wel, then that you have gotten againe that which you lost.

M I thank you my Lambert.

L To our heavenly father also be prais & thanksgiving. And now seing you have your pen-knife againe, what if you did make me two or three pens of these quils?

M Let it content you, if for the present I make one for you. Are they new?

L They are indeed new, but ready except cutting, for I made them all smooth but now, I cut off the tail and pluckt off the feathers.

M Let me see them. Truly they are very good and very fit for writing.

L Whereby knowe you that?

M Becaus they have a great, stiffe, and cleare stalke, for the soft and such as have a shorter stalke are little fitting for the use of writing.

L I am glad that I bought them profitably.

M Not

M Siet hoe veel ons de verliesinge van mijn pennemes gebaet heeft.

L Om die oorzaeck ben ick dubbelt van uwent wegen bly / eerstelijck om dat ick het wel vercocht hadde / daer na om dat ghy 't geen verloren was weder gekregen hebt.

M Ich danck u mijn Lambertus.

L Oock zy onsen Hemelschen Vader lof ende danksegginge. Ende nu / dewijle ghy uwe pennemes weder hebt / wat soo ghy my twee of drie pennen van dese schaften versneet?

M Laet het u genoegh zijn / soo ichter een vooz teghen woordig sal versneden hebben / zijne oock nieuw?

L Zy zijn wel nieuw / maar veerdigh als zy versneden zijn / want ick hebse nu al glat ghemaeckt / ick heb de steert afgesneden / ick heb de veertens af-getrocken.

M Laet sien. Woorwaer zy zijn seer goet ende tot het schryven seer bequaem.

L Van waer weet ghy dat?

M Om dat zy een groote stijbe ende heldere steel hebben / want de meerre ende die een korter steel hebben zijn weynigh tot het ghebruyck van Schryven bequaem.

L Ich ben blijde dat ickse profytelijck gekocht hebbe.

M Siet

M Not without cause, but for how much?

L I gave two doysts for these three, it is a final price considering the worth of the matter.

M Of whom have you bought them?

L Of a certaine pedlar.

M By the merchaunts of this city each and yet not so good is sold for two pennies.

L And yet they dare sometimes say, that they cost them more at Lions.

M That is in a manner the custome of merchaunts. For they gaine nothing except they lye much (as Cicero saith.)

L But goe to, that I may not longer delay, let us doe what we have to doe.

M I shall presently dispatch it, marke me diligently, that you may learne it some time or other.

L I observe you with a diligent eye: but I have longer space.

M That shall be in the chamber if you will visit me.

L When?

M After the goeing forth of the schoole, that is at eleven of the clock in the morning, or four of the clocke in the after noon. Now you have two pens

well

M Niet sonder oosfaeth / maer hoe veel?

L Dooz dese dyy heb ick twee dypen gegeven / hee is een kleyne prijs na des saeths waerde.

M Van wien hebt ghyse gekocht?

L Van een seecker Aramer.

M By de kooplynden van dese Stadt wert elck ende noch soo goet niet / booz twee penningen verkocht.

L Ende nochtans durven sy somtijts seggen / datse haer te Lions meer kosten.

M Dat is by nae de ghesmoonte der kooplynden / want zy doen geen profijt / ten zy sy seer liegen (gelijck Cicero seyt.)

L Maer wel aen / op dat ick niet langer en vertoebe / laet ons doen dat booz handen is.

M Ick sal 't haest beschickt hebben siet my naerstigh aen / op dat ghy 't d'een tijt of d'ander leeren mooght.

L Ick sie u aen met omerckende ooghen: maer ick heb langer tijt.

M Dat sal inde kamer gheschieden / soo ghy my wilt besoeken.

L Wanneer?

M Na het upgaen van de School; dat is 's morgens ten elf uren / ofte vier uren na de middagh. Nu hebt ghy twee pennen / (ten zy

well fitted (if I be not deceived) for your use. This third you shall preserve whole for your self untill an other time.

L Take it you, if you please.

M Keep it rather for your self. There are enough brought to me from home.

L Have you also good inke?

M Why aske you that?

L That you may give me a little.

M Why, have you none?

L Yea, but I can not write with it.

M What is the matter?

L Becaus it is too thicke.

M Can you not mixe it?

L I have no water.

M Mixe it with wine.

L Much lesse.

M What if you mixed it with vineger?

L That would make the paper fleet.

M How know you that?

L I have heard it from a certaine master who taught me to write.

M But I have heard somewhat els.

L Tell it me, I pray thee.

M What will you give me?

L A good quill.

M Heare then what I have learned of a certaine usher of myne : The ink which is thinned with
vinegar

ich bedrogen ben) tot u ge-
buzpck wel bereypt. Dese
derde sult ghy tot op een
ander tijdt heel vooz u be-
waren.

L Neemt ghy het / soo 'r u
beliest.

M Bewaert het lieber vooz
u selven/daer verderder my
genoegh van hups gebzacht.

L Hebt ghy oock goeden
inck?

M Waerom vzaegt gy dat?

L Op dat ghy my een wep-
nighschen geeft.

M Hoe / en hebt ghy geen?

L Ja/maer ich en kan daer
niet mie schryben.

M Wat schozter aen?

L Om dat het al te dick is.

M Kunt ghy het niet men-
gen?

L Ich heb geen water.

M Menght het met wijn.

L Veel minder.

M Of ghy het met edick
menghde?

L Daer soud het pampier
van deur-slaen.

M Hoe meer ghy dat?

L Ich heb dat gehoozt van
een secker meester / die my
leerde schryben.

M Maer ich heb wat an-
ders gehoozt.

L Gy liebe vertelt het my.

M Wat sult ghy my geven?

L Een goede schaft.

M Hoozt dan wat ich van
een secker onder-meester
van my gheleert hebbe :
Den inck die met edick dun
gemaccht

vinegar is hardly wiped out.

L That may bee, but in the meane time give mee a little for my present use.

M Hold up your inck-horne well: I wil powre some in to it.

L Loe there, powrein: fye! how thin it is.

M Possibly becaus there is not gall enough in it.

L But how pale is it?

M Use it if you pleas for such as it is; for I have no better.

L What shall I doe then?

M Ah fool, can you not mixe it well with your pen?

L I have mixed it enough: what can I doe more?

M Powre it againe into myne horne.

L Hold it close to, is there enough?

M Presse the cotton with your pen.

L I have pressed it so much that it is almost dry, what wil it be at length?

M Good inck, or at least between both.

L The rule of mediocrity is good, as wee have learned of the master. But can any good be brought out of two evill things?

M When

gemaecht is / wert nautoe-lijcx upt gecregh.

L Het kan geschieden / maer onder-tusschen gheeft myren wepnigh vooz mijn tegenmoozdigh gebuyck.

M Houdt u incht-hoocker te degen op: ick sal u daer in gieten.

L Siet daer / giet in / seyt? hoe dun isse?

M Mogelijc om datter niet gals genoegh by is.

L Maer hoe bleech.

M Gebuyckt het soo ghy wilt vooz het greene dat het is / want ick en heb gheen beter.

L Wat sal ick dan doen?

M Ho beuselact / hant ghy 't met u pen niet wel mengen?

L Ick heb het genoegh ghemengt: wat soude ick meer kunnen?

M Giet het weder in mijn hoorn.

L Houdt het dicht aen / isse genoegh?

M Druckt de boom-wol met u pen.

L Ick hebt soo gedruckt dat het by na droogh zy / wat sal 't eyndelijc wesen?

M Goeden incht / ofse ten minsten middel-marige.

L Den regel van middelmarigheyt is goet gelych wy van de meester geleert hebben. Maer hau daer upt twee quade saecken yet goets gemaecht werden?

M Als

M When I shall have mixed it and powred it in againe, you shal see the tryall.

L I am inflamed through desire to see that.

M Reach now hither your inckhorne.

L Loetheere, powrein. Oh thee is enough now: what wast is that? you have given me more than you have kept for your self.

M Mixe it once or twice together.

L A Cook were neverable to confound his paitages and sauces better together.

M Try it now at length.

L Rehearse before me some proverbe that I may learn some thing in the mean time.

M Experience (as men commonly say) is the mistres of things. Have you it? doe you understand it?

L I rehearse it sooner.

M To wit, hecaus you could say it before.

L Who should not know that, which is so common?

M Let us see now.

L The matter wil appeate better when the writing is dry.

M Wherefore will you tarry? It is now more than dry enough.

L Ho! see how black it is?

M Have

M Als ich 't gemenght ende weder in-gegoren sal hebben/ sult ghy de pzoef sien.

L Ich ben vierigh dooz verlangen om dat te sien.

M Langht nu hier u inckhooker.

L Siet daer/ giet in. Oeh het is nu genoeg: wat is dat dooz een verquistinge? Gy hebt my meer gegeven als ghy dooz u selfs behouden hebt.

M Mengt het eens of twee mael t'samen.

L Een koch en soude nimmermeer sijn soppen ende saussen beter konnen t'samen sloppen.

M Versoekt 't nu eyndelijch.

L Verhaelt my eenige spreuken dooz / op dat ich ondetruffchen wat leere.

M De erbarentheyt (gelijck men gemeenelijch seyt) is de meesteresse der dinghen. Webt gy 't? verstaet ghy 't?

L Ich segh het rasser.

M Pamentelijch/ om dat ghy het te boren konr.

L Wie sou dat niet weten/ dat soo gemeen is?

M Laet ons nu sien.

L De sacch sal beter blijcken als het schrift gedrooght sal zyn.

M Wat wilt ghy wachten? het is nu meer als droog genoeg.

L O! siet hoe swart dat het is?

M Weh

M Have not I spoken true?

L You had tryed it at some time or other.

M It will be then sure that experience is the mistres of things.

L By this wee also finde, that by mixing things together and good medecrity is made.

M Now you begin to philosophate higher, therfore Ile bee gon. For wee have writtin long enough. I must goe to my book.

L That is well said: let us goe and repeat together.

M What should I repeat?

L That which the master hath this day written out.

M Is it not sufficient that I have repeated allone?

L If you have repeated but once or twice, it is little to learne without book.

M Yea, I have repeated neare ten times.

L And yet that is not enough.

M What wil you more then?

L If you wil say your lesson perfectly to the master, it is necessary that you have repeated with some body?

M I knew not that: but I assent willingly to you. Beg in you then who have admonished mee.

L Goe to, attend diligently, and suffer me not to misse.

M I am

M Wel ich niet waer geseyt?

L Ghy had het al op d'eem of d'ander tijt versocht.

M Het sal dan sekerlijc zijn dat de erbarenheyt een meesterse der dingen is.

L Hier dooz pzoeben wy ook dat uyt de r'samen-menginge der dingen een goede middelmarigheyt gemaecht wort.

M Nu begint ghy hooger te filosofheren / derhalven gae ich wegh. Want 't is lang genoeg geschreuen. Ik moet aen mijn boeck gaen.

L Dat is wel gheseyt: laet ons r'samen gaen verhalen.

M Wat soude ich verhalen.

L 't Gene heden van de meester is boozgeschreuen.

M En ist niet genoeg / dat ich aften verhaelt heb?

L So gy maect eens of tweemaal verhaelt hebt dat is weynigh om van bukten te leeren.

M Ja / ik hebt by na thienmael verhaelt.

L En dat is noch niet genoeg.

M Wat wilt ghy dan meer?

L So ghy tegens de meester seer sekerlijc wilt opseggē / soo ist van noode / dat ghy met yemant verhaelt hebt.

M Dat en wist ich niet: maer ich staet u gaerne toe. Beginst ghy dan die my bermaent hebt.

L Wel aen letter op / ende en laet niet toe / dat ik afdwale.

M Ich

- M** I am more ready to heare than you are to pronounce.
- L** But if the observatour cometh in the mean time, he will thinke that we prate.
- M** Why doe you feare where no feare is? If he comes hee shall not find us in idlenes or a bad matter: let him if hee will heare our discours.
- L** You speak very well: let us sit aside somewhere in a corner, that no body may hinder us.
- M** But I feare that it is too late for us to benefit our selves by so doing, for we must presently lay our lesson to the master.
- L** For your good companie, and all your good deeds to mee I give you as great thanks as I can. Fare wel.
- M** God preserve you in health. But heare, never spare my labour.
- L** And doe you use me and my things againe, if there bee any need. Againe fare well.
- M** Ich ben meerderig om te hooren/als ghy om te spreken.
- L** Maer indien onderruschen de roesfender quame/hy soude meynen dat wy klaptren.
- M** Wat vzeest ghy daer niet te vzen is/so hy komt/hy sal ons niet in leedighede ofte in een quade saech bebinden: laet hem onse r'samen-sprekingen hooren so het hem belieft.
- L** Ghy spreekt seer wel: laet ons elders in een hoek afschicken/op dat ons niemant en belette.
- M** Maer ich vzeze dat het te laet is om ons so doende te behelpen/want wy moeten strack aen de meester op-seggen.
- L** Ich weet u booz u goet geselschap ende all' u wel-baden aen my / soo grooten danck als ich kan. Daert wel.
- M** Godt spare u ghesont. Maer hoozt / en spaert nimmermeer mijn arbejt.
- L** Ghy oock / gebuycht my ende mijn dinghen wederom / so der pers van noode sal zijn. Wederom daert wel.

5. *A child relateth orderly to his ussher what hee and his school-fellows have don in their rising up, slothing them, and other things. Whe- rein the names of many things belonging to the body are spoken of. Af- ter that they discourse of divine matters. A sermon is heard but no- thing remembred of it.*

5. Een kindt vertelt or- dentlijck aen sijn onder- meester al wat hy ende sijn, mede-gefallen ghe- daen hebben in haren opstaen, kleedinghe, en- de andere dingen. Waer- inne van de namen van vele dingen het lijf aen- gaende, gesproken zijn. Daer na spreken zy van Goddelijcke saken. Een Predicatie wort gehoort maer niets daer van onthouden.

V. AT what houre were you awakened this morning?

S. Before day, but at what houre I know not.

V. Who awakened you?

S. The weekly awaker came with his lanthorne; knocked hard at the cham- ber doore, some body open- ed (to him,) the awaker lighted our candle, called out with a loude voice, all were awakened.

V. Relate to mee orderly what you have don from that time untill the end of breaklast. You children at- tend diligently with ears and hearts, that you may learn to imitate this your schoole-fellow.

S. Being

D. Op wat ure zijt ghy slapden moghen op- geweckt.

S. Voor den dagh/ maer wat ure en weet ich niet.

D. Wie heeft u opgeweckt?

S. Den weerkelijcken op- wecker is met sijn lanteren gekomen/ heeft haer op de deur van de kamer gheklopt/ per- mant heeft op ghedaen/ den optwecker heeft onsen keers opgesteken/ heeft met een ver- heven stemme uitgeeroepen/ altemael werden opgeweckt.

D. Vertelt mi oydentlijck wat ghy gedaen hebt van die tijt af tot het eynde des ont- bijtens. Ghy kinderen hoorz niet ooren ende herten naer- stelijck toe/ op dat ghy-lieden leert dese utwen mede-discipel na te volgen.

S. Op

S. Being awakened I arose out of my bed, I put on my coat with my dublet, I sate me downe on a footbench, I got my breeches and my stockens, I put them both on, I put on my shoes, I made fast my breeches to my dublet with points, gartered my stockens above my knees, I put on my girdle, combed my head diligently, I put my hat on myne head, I put on my gowne, after that being gon out of the chamber, I went down, I made water in the yard against the wall, I got cold water out of the paille, washed both myne hands and face, rinzed my mouth and teeth, I wiped myne hands & face with a towell, in the mean time the token to praye was given with the little bell, thay came into the private hall (parlour) we prayed together, we receaved our break-fast orderly from the servant of the kitchen (Cooke,) we breakfasted sitting at the hearth, and that still, without murmuring, without noise: Such as I heard prating unseemly, or speaking idle words, or have seen wanton, I admo-

S. Opgetweckt zijnde ben ich upt het bed opgestaen / ich heb mijn rock aengetrochen met mijn wambus / ich heb geseten op een bancken / ich heb mijn bzoock ende mijn koussen ghekegen / ich hebse beyde aengetrochen / ich heb mijn schoenen geschoeyt / ich heb mijn bzoock aen mijn wambus met nestelen vast gemaecht / mijn koussens boven mijn knien gebonden / ich heb mijn gozdeis omgedaen / mijn hooft naerstelijck ghekenut / ich heb mijn hoertgen op mijn hooft geboeght / ich heb mijn tabbert aengedaen / daer na upt de kamer gegaen zijnde / ben ik na beneden gegaen / ich heb mijn water op de plaets teghen de muer ghemacht / ich heb hout water upt den emmer ghekegen / bey mijn handen ende aensicht gewasschen / mijn mont ende tanden gespoelt / ich heb mijn handen ende aensicht met een dzoogh-doeck afgewist / on-dertusschen wort het tecken om te bidden gegeven met het klapue kloerken / men komt op de bysondere zael / wy bidden t'samen / wy krijghen on-dertelijck onse ontbijten van de keucken-knecht / wy on-beeten aen den heert sittende ende dat stille / sonder gerups / sonder geraes: die ich gehoozt hebbe onbequamelijck slap-pen / ofte ledige woozden spre-ken / ofte oock dertel ghesien heb /

nished friendly, and such as were not obedient to my admonition I brought them to the observatour that he might note them.

V. Did no body oversee you, while you were at break-fast.

S. Yea, the usher.

V. What did he in the mean time?

S. He walked along in the midst of the hall, holding a book in his hands, and some times exhorting the observatour, that he should note those that did prate unseemly.

V. Is it not then permitted to let fall a word?

S. Yea, it is permitted, but they use only to be noted, who prate long, and with many words unseemly and without any fruit. But it is lawful for every one among themselves to hold pleasant discourses of good and honest matters, yet so as it bee don quietly, without crying out and brawling.

V. You have satisfied me hitherto. But you, have you pronounced already the context against to morrow morning?

S. I ha-

heb / die heb ick vriendelijck vermaent / ende die mijn vermaninge niet hebben gehoort / saem gheweest / heb ick aengebrocht by den opsiender / op dat hy haer rephenen soude.

D. En was niemant ober H. L. doen ghy ontbeet?

S. Ja / de Ondermeester.

D. Wat deed' hy onder tusschen?

S. Hy wandelde midden ober de zael / houdende een boeck in de handen / ende somtijts de toesiender vermaende / dat hy die onbequamelijck slapten / soude rephenen.

D. Is het dan niet geoorlooft een woort upt te laten gaen?

S. Ja / het is gheoorloft / maer die pleghen alleenelijck gherephent te worden / die langh ende mer veel woorden onbequamelijck ende sonder eenighe brucht klappen. Maer het is een yder geoorloft onder malkanderen gheuegelijcke redenen te handelen van goede ende eerlijcke saecken / so nochtans dat het stillekens geschiet / sonder georrop ende hpbagie.

D. Tot hier toe hebt ghy my voldaan. Maer ghy hebt ghy nu al den inhoudt tegen morgen vroegh op-geseyt?

S. Ick

S. I have repeated it.

V. Well enough?

S. Enoug God be thanked.

V. Who hath heard you?

S. The master.

V. It's well, but there is some thing which I wil admonish you.

S. I desire much to heare that.

V. You must often meditate, how much you are indebted to God the giver of all things who hath given you understanding and such an happy memory.

S. What am I not indebted to him, who hath given me all things?

V. Tell some of his especiall benefits, as I have sometime taught you.

S. That heavenly father hath given me a body, a soul, life, a good mynd, good parents, rich, noble, well affected to me; and who doe not only abundantly supply mee with all things needfull for this life, but also (which is the greatest of all by far) take care to have mee so diligently instructed in good language, and good manners, that there is no more to be desired.

V. You have said al those things truly: but you have omitted one thing, which

is

S. Ick heb het op-gesept.

V. Le deegh genoegh?

S. Genoegh Godt 3p danck.

V. Wie heeft u gehoozt?

S. De Meester.

V. 't Is wel/maer daer is pers dat ick u toilde verma-

S. Ick begeere seer dat te hooren.

V. Ghy moet dickwils dencken / hoe veel dat ghy Godt den verleenner van alle dingen schuldigh zijt / die u verstant ende soo geluchigen memorie gegeven heeft?

S. Wat sal ick hem niet schuldigh zijn / die my alle dingen gegeven heeft.

V. Verhaelt eenige van sijn boognaemste weldaden / ghelyck ick u 't eeniger rijt geleert hebbe.

S. Dien hemelschen Vader heeft my gegeven een lichaem / een ziel / het leven / een goeden sin / goede ouders / rijcke / edele / wel tot my gene- gen; ende die my niet alleen overvloedelijck alle dinghen noodigh tot het leven beschaffen: maer oock (het welcke bezet het aldergrootste is) my in goede talen / ende goede manieren verzoegen / so naerstelijck ondertwisen te worden / datter niet meer te ver- cyschen 3p.

V. Ghy hebt alle die din- gen waerlijck gheseyt: maer ghy hebt een dingh achter-ge- laten/

is an espetiall blessing of God. Doe you know what it is?

S. Let me meditate a little.

V. Meditate at leasure.

S. Now I remember it, but by reason of the greatness of the matter, I know not with what words I shall expresse it.

V. Say it nevertheles in so good a manner as you can.

S. I bethink me more and more.

V. Speake it at last.

S. In numerable are the benefits of the most great and good God towards me in my body and soule in externall things; but there can be no greater said or thought, than that of his grace he hath given mee his only son, who hath redeemed me most miserable sinner, and captivated under the tyranie of Satan, and that by his death (which was) of all (deaths) the most cruell and shamefull.

V. You have said it wel enough, and very neare just with so many words, as I have taught you at other times. But hath God don thoe so great benefits to you only?

S. No truly.

V. To whom more?

S. To

laten / het welcke een besondere weldaet Gods is. Weet ghy wat het is?

S. Laet my een weynigh bedencken.

V. Denckt met gemak.

S. Nu ghedenck ick het / maer doo? de grootheit van de saech en weet ick niet / met wat woorden dat ick dat uytzucken sal.

V. Seght het nochtans op soodanigen manier als ghy kunt.

S. Ick dencke voort ende voort.

V. Seght het eyndelijck.

S. Ontastijck zijn des seer goeden ende grooten Gods weldaden regens my in mijn lichaem / in mijn ziel in de uytterlijcke dingen; maer daer kander geen grooter gheseyt noch ghedacht woorden / dan dat hy sinen eenigen Sone uyt genade my gegeven heeft / die my seer ellendige sondaer ende ghevangen onder de tyrannye des Satans / verlost heeft / ende dat doo? sin doot van alle de woedeerste ende schandelijckste.

V. Ghy hebt het bequaem genoegh gheseyt / ende by nae met eben soo veel woorden / als ick u t' anderen tijden geleert hadde. Maer heeft God u alleen die soo grooten weldaet bewesen?

S. Geensins doo?waer.

V. Wie daer en boven?

S. Allen

S. To all as many as God out of his pure grace hath chosen to eternall life in Christ, and accordingly doe faithfully and truly beleeve the gospell.

V. Go to, produce a place out of the gospell of Iohn to that purpose.

S. God so loved the world, that he gave his only begotten son: that every one that beleeveth in him should not perrish, but have everlasting life. For God sent not his son into the world, that hee should condemne the world, but that the world throug him might be saved. Hee that beleeveth in him is not condemned, but hee that beleeveth not is condemned already, becaus hee hath not beleeved in the name of his only begotten son.

V. Hitherto enough. But whose wordes are they?

S. Christs himself, speaking of himselfe.

V. To whom doth he speake?

S. Nicodemus, who came to him by night.

V. Christ himself our only Saviour graunt, that you may grow more and more in the knowledge of him.

S. He will doe it, I hope.

V. Goe

S. Allen so veel alffer God upt syn loutere ghenade upt verhooren heeft tot het eeuwige leven in Christo / ende nadien het Euangelium ghetrouwelijck ende waerlijck gelooven.

D. Wel aen / bzencht voort een plaets upt het Euangelium Johannis op die sin.

S. Also heeft Godt de werelt lief gehadt dat hy synen eenigen geboren soone ghegeven heeft: op dat alle die in hem geloofst niet verloren en gaen / maer het eeuwige leven hebben. Want Godt heeft synen soone niet in de werelde gesonden / op dat hy de werelt verdoeme / maer op dat de werelt behouden worde dooz hem. Die in hem geloofst en wort niet verdoemt: Maer die niet en gheloofst die is nu alreede verdoemt / om dat hy niet gheloofst en heeft in den Name van synen Eenighen geboren Soon.

D. Tot hier toe genoegh; maer wiens woordt zijn die?

S. Christi selfs / van sich selven spreekende.

D. Wien spreekt hy aen?

S. Nicodemus / die tot hem in de nacht gekomen was.

D. Christus selfs onsen eenige Saligmaker machit / dat ghy meer ende meer in syn kennisse toeneemt.

S. Wy sal 't doen / soo ick hoop.

D. Gaet

V: Goe forward then chearfully, as you have begun, which I pray God prosper to the glory of his name.

S: That is my desire.

V: Let us goe to supper. But in the meane time let me aske you one thing more. Have you not bin to day at the holy sermon?

S: I was there.

V: Who are your witnesses?

S: Many of the schoole-fellowes who saw me can witness it.

V: But some must be produced.

S: I shall produce them when you commaund it.

V: Who did preach?

S: Master N.

V: At what time began he?

S: At seven a clock.

V: Whence did he take his text?

S: Out of the epistle of Paul to the Romanes.

V: In what chapter?

S: In the eighth.

V: Hitherto you have answered well: let us now see what follows. Have you remembered any thing?

S: Nothing that I can repeat.

V: Nothing at al? Bethink (your self) a little, and take heed that you bee not

D: Gaet dan ghelijck gha-begonnen hebt waackerlijck voort / het welcke Godt ter eeren sijns namens wel wil doen gelucken.

S: Soo bid ick.

D: Laet ons gaen om het avontmael te houden. Maec ondertusschen laet my H L. noch een dinge vraghen. Zijt ghy hunden niet in de heylige Predicatie getweest?

S: Ick bender getweest.

D: Wie zijn u getungen?

S: Deele van de mede discipulen / die my ghesien hebben / konnen 't getungen.

D: Maer men moeder en nige voort-vzengen.

S: Ick salse voortvzengen / als ghy het sult gebieden.

D: Wie heeft u gezeacht?

S: Den Heer N.

D: Wat u? heeft hy begonnen?

S: Te sebenen.

D: Waer u? heeft hy sijn text genomen?

S: Hyt den brief Pauli tot den Romeynen.

D: In het hoe veelste capittel?

S: In het achtste.

D: Tot noch toe hebt ghy wel geantwoort: laet ons nu sien watter volght. Hebt ghy pers onthouden?

S: Niet dat ick vertellen kan.

D: Niet met al? Bedencht een weynigh ende siet toe dat ghy niet onthroert

not disturbed, but bee of good courage.

S. Truly master I can remember nothing.

V. What, not one word?

S. None at all.

V. I am ready to strike you: what profit have you theu gotten?

S. I know not, other wise than that perhaps I have in the mean time abstained from evill.

V. That is some what indeed, if it could but so be that you have kept your self wholly from evill.

S. I have abstained so much as I was able.

V. Graunt that it bee so, yet you have not pleased God, senig it is written, depart from evill and doe good, but tell mee (I pray thee) for what cause principally did you goe thither?

S. That I might learne something.

V. Why have you not don so?

S. I could not.

V. Could you not knave? yea you would not, or truly you have not addicted your self to it.

S. I am compelled to confesse it.

V. What compelleth you?

S. My Conscience, which accuseth me before God.

V. You

en woerdt / maer zijt goets moets.

S. Doozwaer meester ick en kan niets bedencken.

V. Niet een woort?

S. Gantsch niet.

V. Ick slae by-liang: wat boozdeel hebt ghy dan ghesdaen?

S. Ick en weet niet / dan dat ick misschien onderruschen van quaet my onthouden heb.

V. Dat is wel wat / soo het maer heeft konnen gheschieden / dat ghy geheel van het quaet u hebt onthouden.

S. Ik heb my onthouden so veel als ick heb gekonnen.

V. Seght dat het so zy / ghy en hebt nochtans Godt niet voldaan / derwijl daer geschreven staet / wijcht af van het quade ende doet het goede: maer seght nu (bid ick) om wat oozsaeck waert ghy daer booznamentlych gegaen?

S. Op dat ick pers soude leeren.

V. Waerom en hebt ghy dat niet gedaen?

S. Ick heb niet gekonnen.

V. Hebt ghy niet ghekonnen boes? jae ghy hebt niet gewilt / ofte boozseker ghy hebt u niet na geschickt.

S. Ick werde het gedwongen te bekennen.

V. Wat dwinght u?

S. Mijn ghewisse / die my booz Godt beschuldighet.

V. Ghy

V. You say well : oh that it were from the heart.

S. Truly I speak it from myne heart.

V. It may bee so : but goe to, what was the caus that you have remembred nothing ?

S. My negligence : for I attended not diligently.

V. What did you then ?

S. Sometimes I slept.

V. So you use to doe : but what did you the rest of the time ?

S. I thought on a thousand fooleries, as children are wont to doe.

V. Are you so very a child, that you ought not to be attentive to heare the word of God ?

S. If I had bin attentive, I should have profitted something.

V. What have you then meritted ?

S. Stripes.

V. You have truly meritted them, and that very many.

S. I ingenuously confes it.

V. But in word only I think.

S. Yea truly from myne heart.

V. Possibly, but in the meane time prepare to receive stripes.

S. O master forgive it, I beseech you, I confes I have sinned, but not of malice.

V. But

D. Ghy seght wel : och of 't van herten waer.

S. Voo?waer ick segghet van herten.

V. Het kan gheschieden : maer wel aen / wat is d'oor?saek ghetwerst / waerom ghy niets onthouden hebt ?

S. Mijn onachtsaemhente : want ick hoor?de niet naerstig toe.

D. Wat deed' ghy dan ?

S. Somtijts sloop ick.

D. Soo pleeght ghy : maer wat deed' ghy in de overige tijdt ?

S. Ick docht om dunsent beuselingen / gelijk de kinderen plegen.

D. Zijt ghy so seer een kind / dat ghy niet en behoort aendachtigh te wesen om Godes Woort te hooren ?

S. So ick aendachtig ware ghetwerst / ick soude pers konnen boozderen hebben.

D. Wat hebt ghy dan verdient ?

S. Slagen.

D. Voo?waer gy hebtse verdient / ende dat by? wat veel.

S. Ick bekien het by?pelijk.

D. Alleenlijck niet woort?den meen ick.

S. Ja? voo?waer van herten.

D. Mogelijck / maer on?dertusschen maecht u bereypt om slagen te ontfangen.

S. O meester ggeeft het bid ick / ick heb gesondicht ick bekent / maer uyt ge? quaetheyt.

G 2 D. Maer

V. But such an evill negligence comes very neare wickednes (malice.)

S. Truly I strive not against that: But nevertheles I implore your clemencie throug Iesus Christ.

V. What will you then doe, if I shall forgive you?

S. I will doe my dutie herenoeforth, as I hope.

V. You should have added thereto, by Gods helpe: but yoe care little for that.

S. Yea master, by Gods help, I will hereafter doe my duty.

V. Goe to, I pardon you the fault for your teares: and I forgive it you on this condition, that you bee myndful of your promise.

S. I thank you most Courteous master.

V. You shall bee in very great favour with mee, if you remember your promise.

S. The most good and great God graunt that I may.

V. That is my desire, that hee would graunt it.

D. Maer soo een verkeer: de onachtsaemheyt komt seer na by de boosheyt.

S. Doozwaer ick en stry daer niet tegen: Maer nochtans hid ick om u goederleerrenheyt dooz Iesum Christum.

D. Wat sult ghy dan doen/ indien ick het u vergeben sal?

S. Ick sal hier nae mijn ampt doen/ soo ick hoop.

D. Men behoozde daer by gedaen te hebben niet Gods hulpe: maer daer vzaeght ghy meynigh nae.

S. Iae meester/ met Gods hulp/ sal ick hier nae mijn ampt doen.

D. Wel aen/ ick vergeef u schult dooz utwe tranen: ende ick vergeef het u op dese conditione/ dat ghy u beloften gheachtigh zyn.

S. Ick bedanch u seer beleeftde meester.

D. Ghy sult by my in een seer grooten aengenaeemheyt zyn/ indien ghy utwe beloften gedencken sult.

S. De seer goede ende groote Godt maecht dat ick kan.

D. Dat hy het maecht/ dat wensch ick.

6. *Certaine short dialogues wherein Schollers ask their master leave to goe forth on severall occasions.*

6. Eenige korter'samen-sprekingen, waer in die School-jongens van haren Meester verlof eyschen om verscheydene oorfaecken uyt te gaen.

S. **A**M I permitted to goe out with my Brother?

S. **I** Shet my geoorloft uyt te gaen met mijn broeder?

M. What is the occasion?

M. Wat is de oorzaak?

S. That our mother may buy us shorne : afterwards that we may go to the barbers.

S. Dat onse Moeder ons schoenen koopt : daer na dat wy na de barbier gaen.

M. What to doe there?

M. Wat daer?

S. To cut off our haire.

S. Om ons hayt af te snijden.

M. What need is there of that now?

M. Wat is dat nu van noode?

S. That to morrow we may goe and visit our uncle if the Lord permit.

S. Op dat wy morgen (soo het de Heere sal toe-ghelaten hebben) onsen Oom versocht.

M. Goe, and betimes in the morning bring me a testimony or witnes with you.

M. Gaet ende breng morgen broegh een ghetuygenisse ofte een getuyge met u.

S. I will diligently take care of that by God's helpe. will you have any thing more Sir (master?)

S. Met God's hulp sal ick dat naerstelich versorgen: wilt ghy noch iets meer meester?

M. That you remember my service to your mother.

M. Dat ghy van mijne wegen u Moeder gedienselijcken groet.

Another.

Een ander.

S. **M** After, may I have leave to goe forth?

S. **I** Shet geoorloft buyten te gaen meester?

M. Whither.

M. Waer heenen?

S. First to the taylor, then to the barber.

S. Eerst na de snijer / daer na tot de barbier.

M. Why

G 3 M. Waer

M. Why to the taylor?

S. That I may put my hose to be amended.

M. Are they torne?

S. Yea, so torn that I can hardly draw them on.

M. Wherefore to the barber?

S. That I may shew him a fore which is risen this day on my thigh.

M. Uncover it, that I may see it.

S. See it when you please.

M. It is a byle.

S. I gessed it so.

M. When you shew it to the barber, desire him to lay a fit plaister thereon.

S. I will follow your Counsell.

M. But is there no body that will goe with you?

S. Yea, Iohn Fluvian.

M. What hath he to doe?

S. He wil goe to the barber also.

M. Go then together, and return in like manner.

S. Will you have any thing els?

M. That you make hast to come againe, that you lose not your after-noons drinking.

M. Waerom tot de snijer?

S. Dat ick mijn houffen te bermaken besozge.

M. Zijnse gescheurt?

S. Also gescheurt / dat ickse nauwelijchs kan aentrecken.

M. Waerom tot de barber?

S. Op dat ick hem roone sen gezweer / het welcke my desen dagh op mijn dye ontstaen is.

M. Ontdeckt het / op dat ick het sie.

S. Siet het wanneer 't u belieft.

M. Het is een pynsken.

S. Zoo gisten ick.

M. Als ghy her ontdeckt sult hebben / soo begeert dan dat hy een bequame pleyster daer op leyt.

S. Ick sal doen dat ghy my raet.

M. Maer isser oock niemant die met u gaen wil?

S. Ja / Joannes Fluvianus.

M. Wat heeft hy te doen?

S. Hy wil oock na de barber gaen.

M. Gaet dan t'samen / ende seert te ghelijch wederom.

S. Wilt ghy pers meerder?

M. Dat ghy u haest weder te komen / op dat ghy u achternoen-mael niet en verliest.

Another.

Een ander.

S. M After, may I speak a little to you?

M. Say on.

S. We two have propounded if you think so good, to walk abroad while the rest doe play.

M. Whither well you goe?

S. In the next suburb.

M. But what wil yee doe as you are walking?

S. Wee will discourse (handle some dialogue.)

M. But it must be of some good and honest matters.

S. This clearnes of the season, and the beautifull face of the earth, will afford us an honest subject.

M. There never wants matter to prais God, only it must be by his faithfull servants.

S. Truly never. But to returne to the matter propounded, doth it please you master to permit us to goe without the city?

M. Unles your constant fidelity, and true love of learning were known to mee; I would never suffer it: especially for that wicked youths have often deceived me in this way. Goe yee therefore hence, and come againe betimes to supper.

Another.

S. M Eester / iijer gheoorloft een weynigh te spreken.

M. Spreekt.

S. Wy twee stelden vooz / so her u alsoo goet dunct / buyten te gaen wandelen / terwyl de andere speelen.

M. Waer wilt ghy-lieden henen gaen?

S. In de naeste hooren.

M. Maer wat sult ghy al wandelende doen?

S. Wy sullen eenige t'samen-sprekinge handelen.

M. Maer van goede ende eerlijche dingen.

S. Dese helderheydt des tijts / ende so schoonen gelaet des aertrijens sullen ons een eerlijchen inhoudt geven.

M. Daer en ontbrecht nimmermeer stoffe om Godt te loven / alleen vooz sijne wasre dienaers.

S. Nimmermeer vooz waer : maer op dat wy tot onse voozgestelde redē wederkeren / laet gy 't ons toe meer siet buyten de Stad te gaen?

M. Een waer dat my bekiemt waer uwe geduerige getrouwigheyt ende ware liefde tot de salē / ik en soude 't nimmermeer toe-laten : vooz namentlijch / nadien loofse jongelingen my dickmaels in dese maniere bedrogē hebben. Gylieden dan gaet henē : en heert vooz wederom tot 't Abontmael.

G 4

Een

Another.

Een ander.

S. **M**ay it pleas you to give me leave to goe out?

M. Whither?

S. Home.

M. How is it that you goe so often home?

S. My mother commanded that I and my brother should come to her this day.

M. For what cause?

S. That our mayd may beat out our clothes.

M. What is that to say? Are you lounzie?

S. Yea very lounzie.

M. Wherefore have you not told my wife of it?

S. We dare not.

M. You speak as if shee were so churlish, she keeps a mayd principally for that cause, that she may take care to keep you all clean, and you know that well enough, but you are glad when you can have an opportunity to visit your mother. Tarry therefore, to morrow I will take care that your clothes shal be beaten out.

S. But our mother will chide us.

M. I will satisfie her. Bee you still.

S. **I** S her niet gheoorloft upt te gaen?

M. Waer henen?

S. Na hups toe.

M. Hoe so dickwils t'hups te gaen.

S. Mijn moeder had geboden dat ick ende mijn broeder op hunden tot haer souden gaen.

M. Om wat oorsaeck wille.

S. Om dat de meyt onse klederen soude upt-sloppen.

M. Wat is dat te seggen? hebt ghy-lieden lupsen?

S. Iac seer veel.

M. Waerom hebt gy't mijn hupshout niet vermaent.

S. Wy durben niet.

M. Al even eens of sy soo fluers waer / sy heeft een meyt aldermeest om die oorsaeck wil / op dat sy sozgebzagt booztwer alken reyn delijchheyt / ende ghy-lieden weet dat wel / maer ghy zijt blijde dat u gelegentheyt gegeven mozt om u moeder te versoeken. Ghy-lieden blijft dan/morgen sal ick versoegen dat uwe klederen uptgehlopt werden.

S. Waer onse moeder sal ons berispen.

M. Ich sal haer versoenen. Rust elc.

7. *A Scholler inviteth his master in his fathers name to walke to the garden.*

S. **G**od save you master.
M. You are well come, what message have you?

S. My father desireth that wee may goe together on pleasure into his garden without the city.

M. The fairnes of the weather inviteth us thereunto, and we have now leasure, but what shall we see there that is pleasant to be looked upon?

S. Divers and faire trees with their fruits, also a wonderfull variety of hearbs and flowers.

M. There is nothing more pleasaunt than those things.

S. That is the bounty of God toward us.

M. Which wee must prosecute with continuall praises.

S. But I feare that we make my father tarry for us.

M. Tarry so long till that I put off my gowne, that I may bee the fitter to walke. Now I am ready, let us goe. But is your father at home?

7. Een School-jonghen noodight sijn Meester uyt naem van sijn Vader in den Hof te gaen.

S. **Z**ijt gegroet Meester.
M. Het geluck moet gy ghekomen zijn / wat boodschapt ghy?

S. Mijn Vader bidt dat wy t'samen om geneught / in sijn thuyt / buyten de Stad moghen gaen.

M. Tot die saeck noodight ons de helderheyt des tweers / ende wy hebben nu tijt / maer wat sullen wy daer sien gheueghelijcks om te aenschouwen?

S. Verscheyden ende schoone boomen met hare vruchten: Item / een wonderere verscheydenheyt van kruiden ende bloemen.

M. Daer en is niet geneuegelijcker als die dingen.

S. Dat is de mildadigheyt Gods tegen ons.

M. Die wy niet gedurigent lof moeten navolgen.

S. Maer ick vrese dat wy mijn Vader naer ons doen wachten.

M. Wacht soo langh tot dat ick mijn tabbaert verandere / op dat ick te veerdiger zy om te wandelen. Nu bent ick bereyt / laet ons gaen. Maer is u Vader t hups.

S. He tarryes for us at the doore.

M. That 's well : See that you salute him decently.

S. Wee have bin often warned of that by your teaching.

8. *The diligence of a learned father in teaching of his children at home.*

N. **W**hen came you again from home?

O. I came but even now.

N. Where is your brother?

O. He stays at home.

N. Why doth he tarry?

O. That he might dine with his mother.

N. But wherfore did you not tarry also?

O. Thad dyed before with my father.

N. Who served you?

O. The maide.

N. What did your mother? where was she?

O. At home also, but busy.

N. About what busines?

O. In receaving wheat, which was brought to us.

N. When shall you goe home againe?

O. When

S. Wy wacht ons boo? de deur.

M. Die sacck is goet: Siet dat ghy hem bequamenlych groot.

S. Daer van zijn wy doo? u leeringen dickmaels vermaent geweest.

8. De neerstigheydt van een geleerden Vader in het onderwijsen van sijn kinderen binnens huys.

N. **W**anneer zijt ghy weder van huys ghecomen?

O. Ich kom nu eerst wederom.

N. Waer is u broeder?

O. Hy is t' huys gebleven.

N. Waerom is hy gebleef?

O. Op dat hy met sijn moeder t' middaghmael soude houden.

N. Maer ghy/waerom zijt ghy oock niet gebleven?

O. Ich had mijn middaghmael al gehouden met myn Vader.

N. Wie dienden u?

O. De meyr.

N. Wat deed u moeder? waer was die?

O. Oock t' huys/maer besigh.

N. In wat sacck?

O. In rartw te ontfangen die ons roegeoert werde.

N. Wanneer sult ghy weder na huys keeren?

O. Als

O. When I shalbe sent for by my father.

N. On what day will that be?

O. It may be foure dajes hence.

N. Wherefore goe you home so often?

O. Our parents will have it so.

N. What doe ye at home?

O. That which our parents bid us.

N. But in the meane time your time of learning is lost with you.

O. It is not altogether lost.

N. What then?

O. As often as my father is not very busie, he exerciseth us at all houres, in the morning, before and after dinner, before supper, long enough after supper, lastly also before we goe to bed.

N. In what things doth he exercise you?

O. He asketh of us principally those things which wee learned the whole week at schoole, he looketh into our theams, and questioneth us from the same: O ten times doth he give us something to write out sometimes in latin, sometimes in our mothers tongue, Sometimes also he propoundeth to us a short sentence in our

mothers

O. Als ich van mijn vader onthouden sal worden.

N. Op wat dagh sal dat zijn?

O. Moghelijck over vier dagen?

N. Waerom gaet ghy-lieden soo dickmaels t'hups?

O. Soo willen 't onse ouders.

N. Wat doet ghy-lieden t'hups?

O. Dat ons van onse ouders beholen wert.

N. Maer ondertusschen gaet by u de tijt der leeringen verloren.

O. Sy en gaet niet geheel verloren.

N. Wat dan?

O. So menighmael mijn Vader niet nootsakelijck besigh is / so oeffent hy ons tot allen uren smorghens / voorsz ende na 't middagmael / voorsz 't avontmael / na het avontmael lang genoeg / eyndelijck ook eer wy te bedde gaen.

N. In wat dingen oeffent hy u?

O. Hy bereyscht van onse aldermeest die dingen die wy de gantsche week in 't schoof geleert hebben / hy fiet in onse themata / ende vraecht onse van de selve: dickwils geefc hy ons nu pers in Latijn ofte in onse moeders tael up te schryben / sonijts stelt hy ons oock voorsz een korte spreuke in onse moeders

mothers tongue, which we translate into latin: Sometimes on the other hand he bids ne translate some thing out of Latin into our mothers tongue. Lastly before and after meat, doe we read something out of the English or French Bible and that in the presence of the whole family.

N. Doth hee ask you nothing of the Catechisme?

O. He doth that every Sunday unles perhaps he be from home.

N. You tell me wonderful things if they be but true.

O. Yea there are many more than I have told you: For I have forgotten the civility of manners, of which he useth also to Admonish us at the table.

N. Why doth your father take so much paines to teach you?

O. That so hee may understand whither in the schoole wee doe cast away his labour, and mispend the time.

N. Wonderfull diligence and providence of man! Oh how much are you bound to your heavenly father, who hath given you such a father!

O. God grannt, that wee may never forget that and all his other benefits.

N. It

tael / die wy in het Latijn oversetten: somtijts daer-entegen gebiedt hy pers latijns in onse moeders tael over te setten. Wyndelijck/voorz ende na den eten/lesen wy altdaer per wyt de Engelse of Fransse Bybel / ende dat in het bywesen van het geheele huysgesin.

N. En bzaecht hy niet van de Catechismus?

O. Dat doet hy alle Son-
dag/ren zo dat hy mischien van huys zo.

N. Ghy verrelt wonder-
lyche dinghen / soose maer waerachtigh zijn.

O. Jaer daer zijnder noch veel meer als dien ich u ver-
telt heb: want ich heb verghe-
ten de beleeftheit der manie-
ren / van de welcke hy ons
oock pleeg te vermanen over
de raeffel.

N. Waerom neemt u Wa-
der so veel arbeit om u te lee-
ren?

O. Op dat hy also verstaet/
of wy in het Schoolsyn ar-
beit verdoen / ende de tijde
misbruycken.

N. Wonderlijcke neerstig-
heyt ende voorzichtigheyt des
menschen! O hoe seer zyt gy-
lieden verbonden aen den He-
melschen Vader/ die u sooda-
nigen Vader ghegeven heeft!

O. Godt gebe dat wy dat
ende sijne andere weldaden
nimmermeer vergeten.

N. Het

N. It is a good and godly thing to wish that : Take heed that you have it not only in your mouth , but more also in your heart.

O. I thank you, that you admonish me so faithfully.

N. We owe the duty of good admonition to all men, but most of all to our brethren.

O. Doe we then owe that to our brethren allone ?

N. I call them chiefly brethren here, who are made one with us by faith in Christ.

O. You judge well. But I will goe and see whither my brother he also come from home at last : for hee is more than too ready to loytes.

9. *Two boys compare their age together. The diligence of a learned pedagogue is praised.*

P. How old are you ?

Q. Thirteen years , as I have understood from my mother : but how old are you ?

P. Truly I am not so old.

Q. How old then ?

P. I want one yeare of it.

Q. You

N. Het is goet ende God-
bzuchtigh dat te wenschen :
Maecht dat ghy het niet al-
leen inde mont hebt/maer ook
noch meerder inder harten.

O. Ick bedanck u dat ghy
my soo gherroutwelyck ver-
maent.

N. Den dienst van wel te
bermanen zijn my schuldigh
aen alle menschen / maer al-
dermeest aen onse Broeders.

O. Zijn wy dat dan aen
onse broeders alleen schuldigh ?

N. Ick noem die hier booz-
namielijck broeders / die wy
het geloof in Christum met
ons vereenigh zijn.

O. Gy oordeelt wel. Maer
ick gae sien of mijn broeder
ten laetsten oock weder van
hups ghekomen is / want hy
is meer dan al te veerdig om
te vertoeven.

9. *Twee jongens verge-
lijcken hare jaren. De
naerstigheyt van een ge-
leerde kinder - meester
wert gepresen.*

P. Hoe veel Jaren hebt
ghy ?

Q. Verthien / ghelijck ick
van mijn Moeder verstaen
hebbe : maer ghy ?

P. Doozwaer ick hebber so
veel niet.

Q. Hoe veel dan ?

P. Daer ontbrecker een.

G 7

A. So

Q. You are them twelve.

P. That accompt is ready.

Q. But your brother, what yeare doth he goe in?

P. In his fift.

Q. What say you? Hee speaks latin already.

P. Why doe you marvaile? wee have alwayes apedagogue at home, who is both learned and diligent, he teacheth us alwayes to speak Latin, and speaketh nothing in our mothers tongue except to expound something: also we dare speak none other to our father but latin.

Q. Doe you then never speak English?

P. Only with our mother, and that at a certaine houre when shee bids us come to her.

Q. What doe you with the household?

P. We have seldome speech with the household, and that only as they go by: and yet the men servants them selves speak to us in latin.

Q. What doe the mayds?

P. When occasion is offered that we speak to them, then we use our mothers tongue, like as we use with our mother her self.

Q. Oh happy are ye, who are so diligently instructed.

P. God bee thanked, by whose grace wee have a father,

Q. So zijnder dan twaelf.

P. Die rekening is beerdig.

Q. Maer u broeder/ in syn hoe veelste jaer gaet hy?

P. In syn vijffte.

Q. Wat seght ghy? hy spreekt nu al Latijn.

P. Wat verwondert ghy u? altijd hebben wy t' huys een kinder-meester die gheleert ende neerstigh is / hy leert ons altijd Latijn spreken / oock en seft hy in onse moeders rael niet / ten zy om yet te verklaren: oock en derben wy onsen vader niet dan in 't Latijn aenspreken.

Q. Spreekt ghy-lieden dan nimmermeer Engelsch?

P. Alleen met onse moeder/ ende dat op een seker ure als zy ons gebiedt tot haer te komen.

Q. Wat doet ghy-lieden met het huysgesin?

P. Mer het huysgesin hebben wy selden reden / ende oock alleen in het hooz-bygaen: Ende nochtans de knechten selfs spreken ons in 't Latijn aen.

Q. Wat doen de mepstiens?

P. So wannert het te pas komt dat wy haer aenspreken / soo gebruiken wy onse moeders rael/ gelijk wy met onse moeder selfs plegen.

Q. O ghy geluckige die so naerstighlych onder-wesen wert!

P. Godt zy danck dooz wiens gratie wy een vader hebben/

ther, that taketh care to have us so well taught.

Q. Truly the prais and glory of that matter belongeth only to the heavenly Father.

P. But what doe wee? I heare the roul called.

Q. Let us then make hast.

10. *Two boys count their books. Men must read extraordinary books sometimes. It is better to learn late than never. A book that is finely bound is shewed. Some questions about it. We must not provoke God in our justs.*

R. **H** Ave you many books also?

S. Not very many.

R. But which have you?

S. The grammar rudiments, the schoole dialogues, Terence, Tullies epistles, Cato, a dictionary, the high dutch testament, the Psalms with a catechisme besides a writing book to write out the masters dictates. But what books have you?

R. I ha-

hebben / die verzoeght dat wy so fraey geleert werden.

Q. Woorwaer den lof ende de eere van die sacker komt alleen den Hemelschen Vader toe.

P. Maer wat doen wy? ick hoor de naem-rossen nu al op-seggen.

Q. Laet ons dan haesten.

10. *Twée jongens tellen malkanders boeckē Men moet somtijts ongewoone boecken lesen. Het is beter te laet als nimmermeer te leren. Een boek dat fraey ghebonden is wert vertoont. Eenige vragen daer over. In onse boertingen moet men Godt niet vertoornen.*

R. **H** Ebt ghy oock veel boecken?

S. Niet seer veel.

R. Maer welke hebt ghy?

S. De beginselen van de Gramatica / de Schoolsche t'samen-sprekingen / Terentius / de brieven van Cicero / Cato / een Dictionarium / het Hooghduytsche Testament / de Psalmen met een Catechismus / daer-en-boven een schryf-boeck / om de uytlegginghen des meesters in te schryven. Maer ghy / wat boecken hebt ghy?

R. Ick

R. I have all them which you reckoned except Cato, Terence, and Tully's epistles. For wherfore should I have books, that are not read in our Schoole?

S. But I read those sometimes when wee are at leasure, that I may alwayes take on some new thing especially in the latin tongue and good manners.

R. You doe wisely my Solomon. O wretch that I am, who have never yet learned, what it is to be studious.

S. Learne therfore, for it is better to learne late than never.

R. But what is that new guilded book which you shew so stately?

S. A Terence.

R. Where was it printed?

S. At Paris.

R. Who gave it you?

S. I bought him with my money.

R. Where got you the money?

S. You ask that foolishly, as if I had stollen it.

R. Far bee it from mee to think so, but I asked that for my mynds sake.

S. Neither

R. Ich hebse al die ghy gestelt hebt/behalven Cato/Terentius / ende de brieven van Cicero. Want waerom soude ick boeckien hebben die in onse School niet booz-gelesen en werden?

S. Maer ick lees die somtijts terwyl my leedigh zijn/ om dat ick altyt wat nieuws aenneme / booznamentlijck inde latijnsche taal ende de goede zeden.

R. Ghy doet boozsichtigh mijn Solomon. O mijn elendige die nimmermeer gheleert hebbe wat 't 3p blijgh te zijn.

S. Leert dan/ want het is beter te laet als nimmermeer te leeren.

R. Maer wat is dat booz een nieuw vergult boeck dat ghy so heerlijck vertoont?

S. Een Terentius.

R. Waer gedrukt?

S. Te Parijs.

R. Wie heeft u die ghegeven?

S. Ich heb hem booz mijn gelt gekocht.

R. Van waer hadt ghy het gelt ghelegen?

S. Sottelijck vzaeght ghy dat / al eben eens of ick het gestolen hadde.

R. Dat 3p bezre van my dat te denken: maer ik vzaegde dat om de geneught.

S. Noch

S. Neither do I reprove your words in good earnest : but we are wont to jest so with our good friends.

R. Jestings is not forbidden, if God bee not provoked thereby. But goe to, let us returne to our purpose. Of whom did you buy that Terence ?

S. Of Clement.

R. Of that pedler ?

S. Yes indeed.

R. How much did it kost ?

S. Ten styvers.

R. No more atall ?

S. Not at all.

R. Truly a price small enough.

S. Especially seeing it is gilt & bound so finely.

R. Were there other such like books also ?

S. Two or three.

R. Conduct me I pray thee to him.

S. Let us goe.

S. Mochte ich en berispe u woorden niet ernstelijck : maer op die manier plegghen wy te spotten met onse goede vrienden.

R. Niet verbieter te jochten als Godt / maer niet verrooznt te werde. Maer wel aen / laet ons tot onse booznemen weder-heeren : Van wien hebt ghy dien Terentius gekocht ?

S. Van Clement.

R. Van dien Kramet ?

S. Jaer boozmacr.

R. Hoe veel heeft hy gekost ?

S. Thien stupvers.

R. Niet met al meer ?

S. Gantsch niet.

R. Doozwaer een prijs slecht genoegh.

S. Dooznamentlijck des wijl her vergult ende so fraey gebonden is.

R. Warendere oock andere diergelijcke boecken ?

S. Twee ofte dzye.

R. Gelept my bid ich tot hem.

S. Laet ons gaen.

11. *All things ought to be set after heavenly matters. It is shamefull for one to reprove another of that whereof hee himself is guilty. A father giveth the master charge of his son. Correction is necessary, and therefore to be borne. The commendations of Scholasticall discipline. A rare example of a boy that desires of himself to dwell in the Schoole.*

T. W Herfore were you not at the sermon to day?

V. I was busy in writing letters.

T. Could you not defer that busines?

V. The hast of the Carrier forced me.

T. But the master teacheth us that we must set al things after Gods matters.

V. He teacheth it indeed, neither doe I make dour of it: but we are never so perfect, but wee often set God after earthly things.

T. That is naught.

V. Yea

11. Alle dinghen moet men achter de Goddelijcke saken stellen. Het is schandelijck voor yemant een ander te berispen voor het gene hy selver doet. Een vader beveelt sijn Soon aende Meester. Tucht is noot-sakelijck, en daerom moet men 't verdragen. Lof der school-tucht. Een uytnemend exempel van een jongen die van sich selfs in 't school begeert te woonen.

T. W Aerom zijt ghy heden niet in de predieratie geweest?

V. Ick was besich met brieven te schrijven.

T. Hont ghy die saech niet opstellen?

V. De haestigheydt des boods dzongh my.

T. Maer de meester leert ons dat men alle dingen achter Gods saken moeten stellen.

V. Hy leert het wel / daer twijffel ick oock niet aen: maer wy en zijn nimmermeer soo volmaecht / of wy stellen die hemelsche Godt achter de aerische dingen.

T. Dat is quaet.

V. Iac

V. Yea very evil : but we are alwayes men, untill God doe chaunge us by his spirit. But tell mee (I pray thee) was the auditory ful ?

T. Not very full, according to the wonted manner.

V. Whereby comes that ?

T. Know you not that the people are now busie in gathering grapes ?

V. I know it well : but can not men spend one houre in divine matters.

T. It belongeth not to mee to give you a reason of that ; Only this I say , It is a shame to a teacher when the fault doth reprove himselfe againe.

V. Ho : what a blow hast thou given mee on the cheek ! Fare well , I wil not adda word more.

T. Be more circumspect then an other time. But I heard even now that your father came to schoole to day.

V. You have heard the truth.

T. For what cause came he ?

V. To pay the master money for my dyet : and with one to give him charge of me.

T. Had he never given him charge of thee ?

V. Yes very often.

T. What

D. Iae seer quaet : maer myn zyn altyt menschen / ten zy dat Godt ons dooz syn geest verandere : Maer seght my (bid ich) was de hoorplaers vol ?

T. Niet seer vol / na de gewoone manier.

D. Waer dooz komt dat ?

T. Weet ghy niet dat het volck nu besich is in de wijnpluckinge ?

D. Ick weet het wel : maer konnen de menschen in Goddelijche saecken niet een ure besteden.

T. Het en komt my niet toe u daer reden van te gheben : Ick segg alleen ; dat het schandelijck is dooz een leeraer als de schult hem selfs weder berispt.

D. Ho : wat een kinneback-slagh hebt ghy my ghegeben ! Daert wel / ich en salder niet een woort by doen.

T. Zijt dan op een ander tijt boozsichtiger. Maer terstont heb ick gehoort dat u Vader hupden in 't School gekomen is.

D. Ghy hebt de waerheydt gehoort.

T. Om wat oorsaeck was hy gekomen ?

D. Op dat hy booz mijn kost de meester gelt soude tellen : Met eenen op dat hy my aen hem soude bevelen.

M. Had hy u nimmer meer bevolen.

D. Iae seer dichtwils.

T. Wat

T. What meane then so manyfold admonitions?

V. Heloveth me truly.

T. What then?

V. Therefore he desires that I may be taught diligently.

T. What if he give charge that you should be often beaten?

V. It may bee that is the cause, but what of that? hee doth not therefore love me thelesse.

T. Whence doe you draw that?

V. Becaus correction so necessary for a child as food.

T. Indeed you speak true: but few judge so. Also there is no body but he would rather have bread than the rod.

V. That is naturall to every one, who denyeth it? but yet men must beare punishment patiently, especially when it is just.

T. This sentence is in the little book of manners: Remember to beare patiently that which you suffer justly. But what if the punishment bee unjust?

V. Wee must beare that also nevertheles.

T. For whose sake?

V. For Iesus Christ, who hath suffered an unjust and cruell death for our sins.

T. Wat wil sich die so menighvuldige bemaninge?

V. Op heeft mijn waerlijck lief.

T. Wat dan?

V. Daerom begeert hy dat ick naerstelijck onderwesen werde.

T. Wat indien hy beveele/ dat ghy dickmaels gheslagen wierde?

V. Dat is misshien doozsaet/maer wat daer van? hy en sal my daerom niet te minder lief hebben.

T. Waer uyt treckt ghy dat?

V. Om dat de bestraffinge den kinde so noodigh is / als voedsel.

T. Ghy seght wel maer: maer weynigh oozdelen soo. Daer is oock niemant/maer hy wil liever bzoot als de garde.

V. Dat is natuerlijck by een peder/wie loochent her? maer nochtans moet mē de straffe lijtsamelijc verdzagē/voorzamenlijc alse rechtbeerdig is.

T. Dese spreucke staet in 't boetken van de manieren: Dat ghy met recht lijdt / ghedencke dat lijtsamelijc te dzagen. Maer wat / soo de straffe onrechtbeerdigh zy?

V. Die moet men oock niet te min verdzagen.

T. Om wiens wil?

V. Om Iesum Chzistum/ die een seer onrechtbaerdige ende roeyde doot booz onse sonden geleden heeft.

T. Oh

T. Och

T. Oh that that came in-
to our mynds so often as we
suffer any thing.

V. The master doth often
teach us that, so often as the
occasion serbeth: but he
knocketh at a deaf mans
door as the proverb is.

T. Let us then doe our
indeavour that wee may be
more diligent hereafter.

V. God graunt it.

T. But doe you not know
what came into my mynd a
while since?

V. What is it, I pray?

T. I think to betake my
self to the Schoole.

V. What in the schoole?
to dwell?

T. Not that I would dwell
there as an hireling, but that
I may learne with you at the
master's table.

V. O would to God that
you spake that heartily and
truly.

T. By our mutuall acquaint-
tance and friendship you
ought sufficiently to under-
stand, that I am not wont to
feigne or dissemble any
thing with you.

V. I understood that plain-
ly long since, but when I
heard that word from you,
my affection caught me into
that exclamation, so wholly
was I forget full of my self.

T. I

T. Och of ons dat inde
sin quame / soo menighmael
wy pers lijden.

V. De meester vermaent
ons dat dichtwils so menigh-
mael de ghelegentheit vooz-
komt: maer het is vooz een
doof mans deur geklopt / ge-
lijch in 't spreekwoort staet.

T. Laet ons dan alle blijt
aenwenden / op dat wy hier
na naerstiger zijn.

V. Dat gebe Godt.

T. Maer weet ghy niet
wat my dese dagh in den sin
ghekommen is?

V. Wat is dat bidich?

T. Ick ghedenck my in 't
school te begeben?

V. Wat in 't school? om
te woonen?

T. Niet op dat icker als
een huerlinck woone / maer
op dat ick met u l. leere aen
de tafel des meesters.

V. Och ofte ghy dat van
herren ende waerlijch seyde!

T. Hpt onse onderlinghe
ghewoonte ende vrientschap
behoorde ghy het genoegsaem
te verstaen / dat ick niet ghe-
went en ben by u l. pers te
beynsen ofte te verzwijgen.

V. Dat verstonde ick ober-
langh klaerlijch. Maer als
ick van u dat woort gehoozt
hadde / heeft my de genegent-
heyt gerucht tot die uproe-
pinge / so was ick geheel mij-
ner vergeten.

T. Ick

T. I take your speech none otherwise, but to the purpose, my father truly do. h. not compel me: but I perceive wel enough by his countenance and words that it pleaseh him very well.

V. Namely that is, because your father being a very prudent man knoweth well, that liberall wits will not bee compelled, but wil be easily led. But yet I doubt not bus that it happeneth by the instinct of Gods Spirit. But what doe you think?

T. I am of the same mynd: especially sith that I am bent therto of myne own accord.

V. It is a great argument, that counsell is of God.

T. I believe that, for they who are compelled to that thing by their parents, doe for the most part seek refuges (excuses) by which they may avoyd the command.

V. To speak the truth, I have found it sometimes in my selfe, namely before I entred therein. For what thinkest thou? I heard of those slaves of Sathan, so many evil speeches what of the master, & what of the discipline, that mee thoughts I rather went into a prison or a bakehous than into a schoo-

T. Ick en neem u reden niet anders/maer tot de sake/ mijn Vader en dwinght my wel niet / maer uyt sin gelact ende woorden sie ick genoegh dat het hem seer wel-behaegt.

V. Namentlyck / dat is daerom/ u vader eē seer boozsichtrigh man / weet wel / dat vrye gheboozne verstanden niet en willen ghedwongen worden/maer datse lichtelyck geleyt worden / maer noch tans en twijffel ick niet of dat sulcx gebeurt booz in-geven des Goddelijcken Geests. Maer wat oordeelt ghy?

T. Ick ben in het selve gevoelen: booznamentlyck/ dewijl ick oock nae die zy van selfs helle.

V. Het is een groote betwijfs-reden / dat die raet van Gode is.

T. Dat gheloof ick wel / want die tot die saech van haer Ouders ghedwonghen worden / soecken by nae uytbluchten booz de welcke sy de gebeden ontgaen.

V. Ick (op dat ick 't vryelyck bekenne) heb dat sommijts in mijn selfs bevonden/ namentlyck eer dat ick daer in getreden was. Want wat geboelt ghy? ick hoorde van die slaven des Sathans / so veel schelt-woorden so bande meester/als van de rucht/ dat my docht dat ick maarlijcker een gevangenisse oft een bakhuys

schoole. If you also should fal into such a plague, it is no marvail il hee doe with hands and feet and al his power attempts to terrify you from so holy a persone.

T. I have not yet made it known to any body.

V. What you say to me is not to make it knowne.

T. I know it wel enough, but that happened to mee out of Terence, let us now proceed to the things which remaine.

V. What remayneth, but that you pray to God, and that you goe forth manfully with your purpose?

T. You shall heare of your daily dyet at your table, of the familiarity of the master and usher in hearing the repetition of the lessons, of the masters gentlenes while wee are eating together, of that friendly strife of the learning after supper, of the freedome of speaking of honest things when there is leasure time, of the free reproofe which is among you. I say of all these things you have told mee enough at an other time, all which pleas me very well: yet me thinks there is nothing more profitable than that continuall exercise of speaking latin;

hups inginck als een school. Indien ghy oock in eenigen soodanighen peste verballen waert / het en is geen twijffel ofte hy soude u oock met handen ende voeten en alle kragt getracht hebben te verbeeren van een so heyligē booznemē.

C. Ick had het noch niemant geopenbaert.

D. Dat ghy my seght / dat en is geen openbaren.

C. Ick weet het genoegh / maer my is dat ontballen upt Terentio / laet ons nu boozt-gaen tot de aerdighe dingen.

D. Wat isser ober dan dat ghy Godt bidde / ende dat ghy kloetkelijck in u booznemen boozt gaet.

C. Ghy sulr hooren van u dagelijcke kost ober utwe tafel / van de gemeensaemhepde des Meesters ende Ondermeesters in het verhooren van de verhalinge der lessen / van de goeder tierenthepde des meesters in het t'samen eten / van dien vrendelijcken strijt der leeringen na het abontmael / van de vryhepde om t'samen te spreken als t'leeghe tijdt is van eerlijcke dinghen / vande vrye berispinghe onder H. L. Van dese dingen al (segh ick) hebt ghy my genoegh vertelt op een ander tijdt; de welcke my al t'samen seer behaghen: myn dunckt nochtans nietgē profijtelijcker / dan die gedurige oeffeninge van latijn te spreken /

For what greater fruit is there of study? what more honest? what more pleasant? especially where one doth steely reprove another without hatred or envy.

V: What is in that, that the conquered in the strife of those things are only punished with shame, and the conquerours rewarded with a prize?

T: In a word, all your exercises doe delight mee marvelously, by the very hearing of them.

V: How much more would you say that, if you saw those things, if you were present when they are don?

T: I will God willing bee present.

V: Would to God it might bee shortly.

T: I hope so truly: But there remaines one scruple. Whereof you can easily free me if you will.

V: I will doe it in good truth if I am able, but in the mean time take heed that you bee not too inquisitive, as wee have heretofore seen in Terence Goe to, tell mee at length what that difficulty is?

T: I have evill thoughts of your Scholastical discipline, nothat I will therefore desist from

spreekien/want wat isser groo-
ter vrucht der leeringen: wat
eerlijcker? wat gheneughe-
lijcker? booznamentlijck als
den een den anderen sonder
haet ofte nijdigheyt bijelijck
berispt?

D: Wat is daer aen / dat
de oertwonnene inde strijdt
van die dinghen / alleen niet
schaemte gestraft werden/en-
de de oertwinners niet prijs
begaeft?

C: Eyndelijck alle utve-
refferingen / verheughen my
wonderlijck / selfs dooz het
gehooz.

D: Hoe veel te meer soudt
ghy dat seggen so ghy die din-
gen saeght / soo ghy ertwyl sy
gedaen worden teghenwooz-
digh waert?

C: Ick salder (indien het
Godt wil) by wesen.

D: Och ofte eerst-daeghs.

C: So hoop ick wel: maer
daer is nochtans een zwa-
righert daer ghy my licht-
lijck van sult bebjiden (soo
ghy wilt.)

D: Ick sal het ter goeder
troutoen doen soo ick sal kun-
nen / maer siet onderusschen
toe dat ghy niet al te naeuw-
siende zijt / gelijk wy te voren
gesien hebben in Terentio:
wel aen / wat is dat eynde-
lijck booz een zwaarighert.

C: Ick heb quaet vermoes-
den op u School-rucht / niet
dat ick wil van mijn begon-
nen

from my begun work : but that when I have heard of that matter I may come the more cheerfully and pleasantly.

V: Unles you were one who (as I know) esteeme me neither vaine nor a lyar, I would verely bee rather wholly silent of that, than tell those things to you which I conceive.

T: Whyso?

V: Becaus it is difficult to make those things seem true, albeit they are otherwise very true, so long as thou Common people speak and judge very evill things of them.

T: Why so, I pray?

V: For by the lyes of the ungodly our discipline soundeth so ill among those idiots, that it is a wonder that any one will dwell in our school: Nevertheles (which is the work of God) how worse name we have, so many the more come to us.

T: There is no need of so long an introduction: Tell mee all things plainly, and feare not: you shal not terrifie mee. I have understood all things, and pondered them in my mynd before.

V: Attend therefore: I wil breiffly tell all that seems to bee of any worth. First I would that you did perswade your self this that the

men werck a ffaeten: maer op dat ick te wackerder kome ende te genuegelijcker / als ick van die sacch gehoozt sal hebben.

D. Ten waer dat ghy die gene wert/die (gelijck ick sien) my niet ydel nochte een leugenaer achtede/ik wilde dooz waer liever daer van geheelijck zwijgen / dan die dingen u verhalen die ick gehoere.

T. Hoe so eyndelijck?

D. Om dat het zwaer is die dingen waerschyndelijck te maken / hoewel zy andersin seer waerachtigh zijn / dewijf van dese dingen het gemeene volck seer quade dingen seydte ende oordeelt.

T. Waerom dat / bid ick?

D. Want onse rucht luyt so qualijck dooz de leugens des godloosen onder die slechte bloets / dat 't wonder zy dat ter een eenige in onse school wonen/alhoewel wy ('t welcke een werck Gods is) hoe wy quader naem hebben/ hoe veel te meer tot ons komen.

T. Daer en is soo langent inlepinghe niet van doen / seght my opentlijck alle de dingen en breeft niet: ghy en sult my niet berberen/ ick heb alle dingen verstaen/ende niet mijn gemoet te vorz oberlept.

D. Letter dan op/ik sal het seer hozt segghen al wat van eenige waerde sal schijnente wesen. Dooz eerst / wilde ick wel dat ghy u selben wijs maecthe

master is much more courteous to us than in the schole hee maketh shew of before us. For he converseth so familiarly with us as a wife father useth to doe among his children. But you will say them, why is he so severe in publike? I answer, because that without such a severity (as I have heard from himself when he once told it to a good friend) so greyt an heap of schollers endued with so many different fashions, can neither be kept under, nor held to their bounden duty, for every one would live after his own fashion, after his own mynd.

T. Besides that I have by my self often admired that there is in the Schoole such great reverence, so great silence, lastly so great modesty.

V. You would wonder much more, if you had ever seen the Country schooles.

T. I have seen them sometimes, and have diligently considered them. There is more quietnes in our schoole of sixe hundred, than of forty children, yea thirty in those petty schooles: But goe forward I pray thee; I

fearc

maechte dat de meester heel beleefder tegens ons is als hy in het School vooz ons schijnt. Want hy gaet so ghe-meensaem met ons om / als een vooz-sichtigen vader pleeg onder syne kinderen. Waerom (sult ghy dan seggen) is hy in het openbaer soo ghe-streng? Ich antwoorde: om dat sonder soodanighen ghe-strengigheyt (ghelyck als ick uyt hem gehoozt hebbe / als hy het eens een goed vziemt vertelde) soo grooten school hoop / begaest zijnde met soo verscheypden manieren / noch bedwonghen / nochte in haer schuldighe plicht ghehouden konde woerden / want een yder soude op sijn manier / een yder soude na sijn gheboelen willen leven.

T. Daer-en-boven so verwondere ick mi by mi selven seer dickwils dattet in het school soo grooten eerbiedigheyt / so grooten stilzwijgentheyt / eyndelijck soo grooten zedigheyt is.

V. Veel meer soud ghy u verwonderen / so ghy immer meer de doorp-schoolen gesien haddet.

T. Ich hebse somtijts gesien ende hebse naerstelijck overleyt. Daer is meer stilte in onse school van ses hondert / als van veertigh kinderen / sae als veertigh inde gemeynne schoolen: Waer gaet voozt (bid ick) ick sozge dat ghy

feare that you will bee an Asian Oratour for your speech begins already to digres too far.

V. But you doe interrupt my speech your self.

T. I have spoken nothing besides the purpose: but goe on now.

V. Shall I tell you in a word? This domestical discipline although it seems odious to a few ungodly ones, yet it very well liketh the good and diligent children for the profits sake. For if our matters were loose at home what should we have then against the assaults of those wanton and saucie fellows? what rest should we have? what stilnes of our studies? Therefore the discipline it self is to the true lovers of study a refuge & as it were a bulwark, none otherwise than as an haven is to seamen in a storme. To conclude, whosoever among us is peaceable, & alwayes ready to doe well, he is preserved by the discipline. For the master doth not busy himself to draw us by stripes to the study of learning: but he rather indeavoureth to bring us therto most chiefly by these things, by an honest and new entertaynement, by

ghy een Asiaen Orateur sult zijn: want u reden begint nu gelijk als verder af te dwalen.

D. Maer ghy valt selfs in mijn reden.

T. Ich heb niet bukten mijn booznemen gheseydt: maer nu verbolghse.

D. Wilt ghy dat ich het u met een woordt segge? Dese binnens-huyssighe tucht / als hoe-wel zy weynige Godlosen hatelijck schijnt / soo beshaeghtse nochtans de goede ende naerstige kinderen seer om het profijts wil. Want indien t'huyse onse saeck onghEBonden waer / wat soude ons dan tegen die dertele ende groot-dronckene een aensoot zijn? wat rust soude ons zijn? wat stilligheyt van onse leeringen? Verhalven soo is de tucht selfs den waren liefhebbers der leringen een toeblucht ende ghelijck een bolwerck / niet anders als de schippers een haven in onweer. Eyndelijck / al wie onder ons breedsaem is / ende bereyt om alijt wel te doen / die is van de tucht seer behouden. Want de meester is daer over niet besich / op dat hy ons niet slagen ende strafsen trecht tot de letter-honsten: maer hy tracht ons liever in te leyden aldermeest doo? dese dingen / doo? een eerlijck ende nieu onthael / doo? goetwilligheyt / belesstheydt

good wil , Courtesie , and gentlenes of manners , by benefits , and lastly by the love of virtus and learning, whence it comes to pas, that the greatest part of us are so affected that we study how to obey him heartily.

T: Other wise yee would not discharge the bounden duty of schollers.

V: But there are some knaves , who fear neither God, not their parents , nor stripes : who doe also hate study worse than a dog and snake that I may use the words of Horace : Against such (I say) severe discipline is some times used ; namely becaus necessity constra ineth.

T: I have enough. For now I see to what end the severity of your discipline tendeth.

V: Namely , that it may defend good manners , but either to amend or drive out the bad.

T: Truly I doe salute that discipline very much , so far is it from mee to fear it. And I love you my Valentine for this freedom of speech of those things, whereby you have given me sharper provocations.

V: But I give immortall thanks to our heavenly Father

ende goedighejdt der manieren / dooz weldaden / eynde-lijck dooz de liefde des deugts ende der leeringen / waer upt dat volghet dat het liefste deel van ons also genegen is / dat wy hem van herten trachten te gehoozsamen.

T. Anders souder ghy-lieden de schuldighē plicht der discipulen niet onderhouden.

D. Maer daer zijn sommige lechers / die noch Godt breefen / noch haer Ouders / noch de slagen / die oock de studien haten slimmer als een hont ende slangh / op dat ik de woorden van Horatius ghebzuypke : tegens de sulcke (segh ick) wert somtijts een gestrenge rucht ghebzuypke : namentlijk om dat de noot-sakelijckhejt dwinght.

T. Ick heb genoeg. Want nu sie ick waer heen dat u de manier van de gestrengighejt uwer rucht siet.

D. Namentlijk / op dat hy de goede manieren beschermē / maer de quade verbeterē ofte uytdrijbe.

T. Doozwaer ick kuste die rucht seer / soo heer is het daer af dat ickse soude breefen. Ende u mijn Valentijn / bemin ick / om de vrijighejt van die dingen te spreken / waer dooz ghy my scherper pzielen hebt gegeven.

D. Maer ick weer onsterf-lijcken danck den Hemelschen Vader /

Father who hath given you a good mynd & sincere judgement.

T: Farewell then, and expect me the next week if God permit. Againe farewell, and earnestly commend the work which we have begun unto God in your prayers.

V. I wish you a quiet night, and sound sleep.

Vader / die u een goeden sin gegeven heeft / ende een oprecht oordeel.

T. Vaert dan wel / ende verwacht my so het Godt sal toegelaten hebben / tegen toekomende weech. Vaert wederom wel / ende bebeeldt onse begonnen werck Gode seer dooz uwre gebeden.

V. Ich wensch u een geruste nacht ende een stille slaep.

12. *A meale of ten persons.*

12. Een maeltijt van thien Persoonen.

H. **F** Rom whence come you?

I. From Schoole. From Church. From the exchaunge. From the market.

H. Whither goe you? whither are you going?

I: I goe home. I am going home.

H: What a clock is it? what houre is it?

I: It is al most twelve a clock. It is past twelve a clock.

H: Is it so late?

I: Yea surely, and therefore I must goe hence, for I feare that my mother wil be displeased with me. I shalbe I doubt shent of my mother. God with you Hermes.

H: Have you such great hast? hath not our master asked for me?

I: I

H. **V** An waer komdy?

I. Vander schoolen. Vander kercken. Van de beurse. Vander merckt.

H. Waer gae dy? waer gaet ghy heen?

I. Ich gae t'huys. Ich gaen na huys toe.

H. Wat ure ist? wat tijt ist? Hoe laet isst?

I. Het is by twaelf uren. Het is over twaelf uren.

H. Ist alsoo laet?

I. Jaee boozsecker / ende daerom moet ich heene gaen / want ich vrese dat mijn moeder quaet op my sal zijn. Ich twijffel dat ich van mijn Moeder bekeeben sal zijn. Godt bewaer u Herman.

H. Weddy so grooten haeste? en heeft ons meester na my niet gebraecht?

H: I

I. Ich

I. I have not heard him? I can tarry no longer. Farewell. I goe.

H. Goe your way. God guide you.

I. God give you good even mother, and al the company.

M. Whence come you Iohn? where have you tarried so long? wherefore come you so late? Is 't well don? I bade you to come at foure of the clock: it is now almost sixe. Tell mee now where you have bin? For you have bin long out of the schoole, I know that well: I will tell your master.

I. Pardon me I pray, I come even now from the schoole. I knew not that it was so late. I have tarried no where. You may send and aske our master, if you pleas whether it be not so.

M. I will doe that. I will know the truth. Goe now, cover the table, (lay the cloth) prepare the table, and hast you quickly.

I. Well mother. I will doe it. I will set all things well. But where is the tablecloth?

M. The tablecloth is within there upon the cupboard. Set on the salt first. Can you not remember that? I have told you of it more than twenty times: you

I. Ich en hebr niet gehoozt. Ich en mach niet langer roeven/Adieu. Ich gae.

H. Gaet. Godt gelejde u.

I. God gebe u goeden avond mijn moeder/ende al het gheselschap.

M. Van waer komt ghy Jan? waer hebdy soo langh gebyrt? waerom komdy soo laet? Ist wel gedaen? Ich hebbe u bevolen ten vier uren te komen: het is nu by den sessen. Seght my nu waer ghy getweest hebt? want ghy hebt lange upter Schoolen gheweest/dat weet ich wel: ich sal 't utwe meester seggen.

I. Behoudens u gratie/Ich home nu terstont van der schoolen: Ich en wiste niet dattet soo laet was. Ich en hebbe nergens gebydr. Ghy moget onse meester doen vraggen/soo het u belieft/oft also niet en is.

M. Dat sal ich doen. Ich sal de waerheyt weten. Gaet nu/deckt de tafel. Bereyt de tafel. Ende haest u seer.

I. Wel moeder ich sal het doen. Ich sal 't te rechte beschicken. Maer waer is de ammelaken?

M. Dat ammelaecken is daer binnen op 't Tresoor. Setter sout eerst op. Condy dat niet onthouden? Ich hebber u meer dan twintigh reysen gesept: ghy en leert niet.

't Is

you learne nothing. It is a great shame. Goe fetch trenchers, goblets, and napkins.

I. Well mother, where bee they?

M. You can finde nothing. There they bee, was it not wel sought? Goe fetch bread.

I. Well, give money. How much shall I bring?

M. Bring two styvers worth, for one styver of white and for one styver of browne, half one and half an other. Bring that which is new baked.

I. Well, I goe. Loe here is bread mother.

M. You have don wel. Wash the beere pots.

I. I have washed them a good while since.

M. Bring hither the spoon-basket.

I. That hangeth there on the naile.

M. Set on the platter-ring. And goe fetch wood to make afire. Goe whet the knives. Put water into the laver, and hang up a white to wel there. And then come and make the fire burne.

I. Hitherto mother I have don what you have commanded. What now is your further pleasure?

M. Come now to me, and I wil teach you manners which you ought to observe at the table.

I. I

't Is groote schande. Gaet telloiren / kroesen / ende servietren halen.

I. Wel mijn Moeder. Waer zynse?

M. Ghy en kont niet vinden / daer zynse. 't Is 't niet wel gesocht? gaet bzoot halen.

I. Wel geeft my geldr. Dooz hoe veel sal ick bzengē?

M. Bzenght dooz twee stupbers / dooz eenen stupber wit / en dooz eenen stupber bryn bzoot / half een half ander / en bzenget al nieu backen.

I. Wel / ick gae. Siet hier is bzoot moeder.

M. Ghy hebt wel gedaen. Wascht die bzinch-potten.

I. Die heb ick langh ghe-wasschen.

M. Bzengt hier den lepel-kopf.

I. Die hanght aen den nagel.

M. Set op den Schotel-rinch. Ende gaet nu hout halen / om een byer te maken. Gaet wt de messen. Giet water in 't labooz ende hangt daer een witte hant-doeck. Komt dan ende doet het byer bzanden.

I. Moeder tot nu toe heb ick ghedaen 't ghene ghy my bevolen hebt. Wat is 't dat ghy nu verder begeert.

M. Komt nu by my / ende ick sal u manieren sterren / die ghy ober de tafel behoort te houden.

H 4

I. Ich

I: I pray you teach them me, and I will harken diligently to you without interrupting a word in your speech: and I hope that I shall also observe what you give me in charge.

M: Goe to, first of all you shall cleanse your nailes. After that wash your hands. Presently after that blesse God. Then set your selfe handsomely downe. Take the meat with your fingers, and grasp it not with the fist. Offer not to eat first. Also drink not first. Lean not on your elbowe. Sit upright. Spread not out your armes. Drink not greedily. Also eat not hastily or greedily. Take that which lyeth next before you. And keep not your trencher too long. Gape not on other folkes. Wipe your mouth when you will drink, not with your hand but with the napkin. What you have bitten of dip not again into the dish. Lick not your fingers. Gnaw also no bohes. Cut your meat in peeces with your knife. Greaze not your mouth. Wipe your fingers often. Pick not your nostrils. Be silent when no body asketh you any thing. Eat so much as you desire. When you have eaten enough then rise from the table, and how submissively to the Company.

Wash

I. Ick bidde u/ leertse my/ ende ick sal u neerstelijck roe-
hooren sonder met een woort
tusschen u reden te vallen:
Ick verhoope oock dat ick
onderhouden sal 't gene ghy
my bevelen sult.

J. H. Wel aen/ In den eer-
sten sult ghy u nagelen reyni-
gen. Daer na wasschet u han-
den. Cerstont daer na gebe-
nedijt Godt. Dan stelt u pro-
perlijck neder. Ghyt de spijse
met de vingeren aen/ en vatse
niet met de vuyst. En bestaet
niet eerst te eten. Drinkt oock
niet eerst. Leent niet op dijn-
en ellebooge. Sit recht op.
Spreyt de armen niet upr.
Drinkt niet begeerlijck; oock
en eet niet haestelijck of be-
geerlijck. Preemt dat naest
voor u leyt. En houdt u tel-
joor niet te lange. Gaep an-
der lieden niet aen. Waegh
dijnen mont als ghy drinken
wilt/ niet metter handt/maer
metter serbet. Daer ghy aen
gebeten hebt en soyt niet we-
der. En leckt u vingeren niet.
Inaeght oock geen beenderg.
Sijnt u spijse metten messe
ontwee. En besmeert dijnen
mont niet. Waeght u vinge-
ren dichtwils. En peutert u
neus - gaten niet. Swijght
als men u niet en vraeght.
Eet soo veel als ghy begeert.
Als ghy genoegh ghegeten
hebt staet dan van de Tafel
op / en buycht u onderda-
nighlijck voor het geselschap.

Wascht

Wash your hands againe.
Take away the table cloth,
and give thanks to the Lord.

I: I thank you forsooth.
I shall indeavo God willing
to observe al that you have
bidden me. But in the meane
time what further service
have you for me to doe?

M: Behold your father is
coming and your cofin Da-
vid with him: Goe meet
them, put off your hat, and
bow your self handfomely.

I: Well mother, I goe. You
are well come my father,
and your Company.

D: Peter is that your son?

P: Yes, it is my son.

D: It is a goodly child.
God make him a good man.
I pray God make him alwa-
jes to prosper in vertue. God
bless him.

P: I thank you cousin.

D: Doth he not goe to
Schoole?

P: Yea, hee learneth to
speak french.

D: Doth hee so? It is very
well don. Iohn can you
speak good french?

I: Not very good cousin:
but I learne.

D: Where goe you to
Schoole?

I: In the Lambard street.

D: Have you gon to schoo-
le long?

I: About half a yeare.

Wascht u handen weder.
Neemt de Tafel-laken op/
ende dancht den Heere.

I. Ich bedanke u. Met
Godts hulpe sal ich trachten
al 't geene ghy my bevolent
hebt/na te komen. Maer wat
hebt ghy ondertusschen vooz
voozderen dienst vooz my te
doen?

M. Siet u Vader komt/
ende David u nebe komt met
hem. Gaet hen-lieden tegen/
doet u bonette af/ende buigt
eerlijck.

I. Wel mijn moeder / Ich
gae. Weest welckom mijn
Vader/ende u geselschap.

D. Pieter is dat u sone?

P. Ja 't/het is mijn soon.

D. 't Is een schoon kindt.
Godt maecht hem een goet
man. Godt laet hem alrijt in
deughden toe-nemen. Godt
segene hem.

P. Ich danck u nebe.

D. En gaet hy niet ter
schoole.

P. Ja hy/hy leert Fran-
cops spreken.

D. Doet hy? het is seer wel
gedaen. Jan hondy wel fran-
cops spreken?

I. Piet seer wel Nebe:
maer ich leere?

D. Waer gady ter schoo-
len?

I. In de Lombaert-strate.

D. Vebdy lange ter scholen
gegaen?

I. Omrent een half jaer.

D. Doe you learne to write also?

I: Yes cousin.

D: That is well don, learne alwayes wall.

I. Well cousin, if God please.

M. Cousin, you are well-come.

D: I thank you Cousin.

M: Cousin, wil you tarry there? why come you not in? Come warme you and then wee'll goe ear.

D: Doe you think that I am a cold? That were great shame forme.

M. Cousin, how doe you?

D: Well, I thank God.

M: Where is my neece (my cousin) your wife? wherefore have you not brought my cousin with you?

D: She is sick.

P: Is it true? Is she sick? what dileas hath she?

D: She hath an ague.

M: Hath she had it long?

D: About eight dajes.

M: I knew that not. I will goe see her to morrow if it please God. Francis bring hither a stool for your cousin. Cousin come to the fire. Francis, goe to the doore, some body knocks, Look who is there. It is Roger, I know very wel.

F. Well mother, I goe.

W. Well mother, I goe.

D. Leerdyn oock schryben?

I: Jae ich nebe.

D: Dat is wel ghedaen / leert altoos wel.

I: Wel nebe/bellebet God.

M: Nebe / weest welles kom.

D: Ich dancke u nichte.

M: Nebe wilddy daer blijben? waerom en komdy niet binnen? komt u wermen dan sullen wy gaen eten.

D: Jhepriddy dat ich houde heb? het zoude my groote schande zijn.

M: Nebe hoe ist met u?

D: Wel Godt danck.

M: Waer is mijn nichte? waerom hebdy mijn nichte niet mede gebzacht?

D: Sy is sieck?

P: Jisset waer? Is sy sieck? wat sieckte heeft sy?

D: Sy heeft de kooztse.

M: Heeft sy die lange gehad?

D: Omtrent acht dagen.

M: Dat en wist ich niet. Ich salse morgen gaen besorhen so 't God beliest. Francops brenghet eenen stoel voo u nebe. Nebe komt by den byere. Francops gaet dat vooren: Men kilopt daer he fier wie daer is. Het sal Rogier zijn / dat weet ich wel.

J: Wel J. Woeder ich gat. Wie is dat vooren?

R: A friend. Open the door.

F: Are you there Roger?

R: Yea, I am here. Is your father at home?

F: Yes, and my mother too. Come in I'll tell my father that you are come.

P: Francis, make all ready that wee may goe eat.

F: Father, All is ready, you may go eat when you please.

P: Well, I come presently. Call the children.

F: Well father, Iohn where are you? you must come to supper (or to dinner.) Where doe you tarry? what doe you there?

I: What should I doe? I have busines here.

F: Know you not that wee are goeing to supper? Come say the blessing.

I: Well, I come.

P: Iohn, why come you not? Must you be called? Bring hither chaires.

M: Peter, let us sit downe. It is time.

P: well, I am content.

M: David, sit in there.

D: I! be not displeased, I wil not doe that, let Peter sit there I pray.

M: Peter is not wont to sit there. Hee will sit here, it is his place. Iohn give thanks.

R: Het is een vriend. Doet de deure open.

F: Zijdy daer Rogier?

R: Ja/ ich ben hier. Is u Vader t'huys?

F: Jae hy/ ende mijn moeder oock. Komt binnen / ick sal mijn Vader segghen / dat ghy gekomen zijt.

P: Francoy's maecthet al gereet / om te gaen eten.

F: Vader 't is al ghereet. Ghy meught gaen eten alst u belieft.

P: Wel/ ick home terstont. Roept de kinderen.

F: Wel mijn Vader. Jan waer zijdy? ghy soudet komen eten. Waer blijft dy? wat maect ghy daer?

I: Wat soude ick maken? Ich heb hier wat te doen.

F: En weet ghy niet dat men gaet eten? Komt seght de Benedictie.

I: Wel ick home.

P: Jan waerom en komdy niet? Moet men u roepen? brengh hier stoelen.

M. Pieter laet ons gaen sitten. Het is tijt.

P: Wel/ ick bens te breden.

M: David / sit daer inne.

D: Ich! en belght u niet / dat en sal ick niet doen / laet Pieter daer sitten / dat bidde ick u.

M. Pieter is niet gewent daer te sitten. Hy sal hier sitten / het is sijn plaetse. Jan seght de benedictie.

I: No mother, excuse me I pray you. It doth not become me to doe that worke when my father & so many vaile friends are present: For I am but a youth, and wee must give to God the best wee have, when wee serve him.

D: The lad speaks ver / wisely. Peter, you are master of the house. I pray desire a blessing of the Lord.

P: Well, let us then doe it.

J. Heen mijn moeder / behoudens u gratie. Dat werck te doen en betaemt my niet in 't by-wesen van mijn Vader en soo veel wijsen vrienden / want ick maer een Jonghen ben / en als wy Godt dienen / moeten wy hem het beste geven dat wy hebben.

D. Den Jongelink sprekt seer wijselijck. Pieter ghy zijt meester van het Hups. Ick versoecke dat ghy den Heere om een segen bidden wilt.

P. Wel aen / Lactet ons dan doen.

Prayer before meat.

Het Gebedt voor den Eeten.

Lord God almightie, who hast made a things of nothing and yet preservest them by thy divine power, and hast fed the people of Israel in the wildernes: Be pleased to extend thy blessing over us thy poor servants, and sanctifie to us these thy gifts, which we receive of thy bountiful hand, that we may use them soberly and holylic according to thy good will, & therby acknowledge that thou art a father and the fountaine of all good to us. Graunt also that we may alwayes and before all things seek that Spirituall bread of thy word, whereby our souls may

Heer Almachtige Godt / ghy die alles uyt niet geschapen hebt / ende noch doo: utw' Goddelijcke kracht onderhoud / end' het volck Israel in de woestijne gespijst hebt: wilt utwen segen strecke over ons utw' arm dienars / ende ons heylighen dese utwe gaben / die wy van utw' milde hant ontfangen / op dat wijselijck ende heylighelijck / na utwen goeden wille mogen ghebruycken / ende daer doo: bekennen dat ghy ons eer vader ende oorspronck alles goets zijt. Geest oock dat wi altijt ende doo: alle dinghen soecken dat geestelijck brood utwes woorts / met welcke

may bee fed unto everlasting life, which thou hast prepared for us through the holy passion and bloodshedding of the beloved son our Lord Iesus Christ, A M E N.

onse zielen ghespijst worden ten eeuwigen leven / 't welck ghy ons bereydt hebt door het heyligh lijden ende bloet-vergieten om's lieben Soons onsen Heeren Iesu Christi / Amen.

I: God blesse you my father and mother, & al your company.

I. Godt zegen u mijn Vader / mijn Moeder / ende al u geselschap.

M: Francis, bring us the victuals. Bring the salad, and the salted flesh. Fil us some drink. Fil four your cousin, and then round about. Francis sit down with us. Iohn, goe fetch some porage for your brother: and let the other be made ready. Run quickly.

M. Fransons / brengh ons t'eeten. Bzengh dat salact ende het ghesouten vleesch. Schenck ons te d'incken. Schenck utwen Hebe ende voort assomme. Fransons sit by ons. Jan gaet potagie halen voort utwen Moeder: ende doet d'ander gereet maken. Loopt seer.

I: Brother take your pottage. Have you too much?

I. Moeder houd u portagie. Hebdij te veel?

F: Yea I have too much.

J. Iae ick / ick heb te vele.

I: Eat it not all: leave that which you have too much.

I. En eet niet al / laet het gene dat ghy te veel hebben sulc.

P: Wherefore eat you not your pottage, while they be hot?

P. Waerom eet ghy utwe portagie niet / dewijle dat zy heet is?

F: They be yet too hot.

J. Sy is noch te heet.

M: Iohn, bring hither some bread. Roger hath no bread. Fetch a treucher, and bring some mustard.

M. Jan brengh hier broot. Rogier en heeft geen broot. Haelt een telfore / en bzengh hier moestaert.

P: Give me the beere pot.

P. Geef my den bier-pot.

R: Hold there. Hold it fast.

M. Houd daer. Houd hem wel.

P: Let goe. I hold it well.

P. Laet hem gaen. Ick houde hem wel.

M: Peter,

U 7

M. Pie

M: Peter, drink not after your pottage for it is unwholsome: Eat first a little before you drink. Peter cut me some meat. Cut me some bread too. Cut Francis some meat, for hee hath nothing to eat.

P: Must I serve him? Can hee not serve himself? Cut for your self, you are big enough. Help your self: for I will not serve you. I serve no body but my selfe.

M: Give him some meat, for he is ashamed: hee dareth not eat, that I see well.

P: Well, hold there. Bring some what else.

I: It is not yet ready.

M: Looke whither the pyes and the tarts bee brought. Goe fetch the roast meat, & fill wine here. Fill for your father. Fill it full. Fill it not so full. See you not what you doe? you spill. Roger hath no wyne. See you not that?

I: Make room there for to set on the platters.

M: Now you are all together wellcome.

A: Here is indeed where withal. You have bin at too much charge.

M: I have not truly. I am sorry that there is no more. But you must be content.

M: Pieter/en d'inchit niet na uwe potagie/want het is ongesont: Eet eerst een luttel eer ghy d'inchit. Pieter snijt my vleesch. Snijt my oock broodt. Snijt Francou's te eten/want hy heeft niet t'eten.

P: Moet ick hem dienen? Kan hy hem selven niet dienen? Snijt selve / ghy zijt groot genoeg. Help u selven: want ick en sal u niet dienen. Ick en dien niemant dan my selven.

M: Geeft hem wat t'eten/want hy schaemt hem: hy en derft niet eten / dat sie ick wel.

P: Wel/houd daer: brenge hier wat anders.

I: Ten is noch niet gereet.

M: Besiet oft de pasteyen en de taerten ghebracht zijn. Gaet hale het gebraet / ende schencht hier wijn. Schencht boozt uwen Vader. Schencht al vol. En schencht niet soo vol: En siet ghy niet wat ghy doet? Ghy siozt. Rogier en heeft gheen wijn/en siedyt dat niet?

I: Maecht daer plaetse om de schotelen te setten.

M: Nu zijt t'samen alle welckom.

A: Hier is wel waer mede. Ghy hebt te veel kosten gedaen.

M: Ick en hebbe secker niet. Het is my leet datter niet meer en is. Maer ghy moet content sijn.

A: Truly it is well said.

M: Peter, carve up the shoulder. Bring hither radishes, Garrots, and capers. Give David some of that hare and of the Conyes. Carve up the partridgēs. You carve not to us. Be merry I pray you.

R: Here is enough to make merry withall.

P: Iohn, fill us to drinke.

I: Here is no more wine.

P: Goe fetch more. How like you this wine?

D: Me thinks it is good.

P: Shall wee bid him bring of the same?

D: Even as it pleaseth you.

I: Where shall I goe fetch it?

P: Where you fetched this. Or goe fetch it on the market at the white floure, de luce or where you wil.

I. How much shall I bring.

P: Bring two quarts, or three pints. Goe apace, and come againe quickly.

I: I wil run al the way farther.

M: Francis, rise you now up & serve at the table. See if there be any thing lacking. Will you yet have any more meat? Speak boldly.

F. No mother: I have eaten enough, God be praised.

A: 't Is secker wel gesept.

M: Pieter ontgint de schouder. Bzenght hier radissen / karotten / ende cappers. Dient David van dien hase / en van de konijnen. Ontgint de Patrijfen. Ghy en dient ons niet. Maecht alle goede riere ick bidg u.

R: Hier is wel om goede rhiere te maken.

D: Jan schenckt ons te dzincken.

I: Hier en is geenen wijn meer.

P: Gaet anderē halen. Wat dunckt u van desen wijn?

D: My dunckt dat hy goet is.

P: Wollen wy van den selben doen bzingen?

D: Alsoo 't u belieft.

I: Waer sal icket gaen halen?

P: Daer ghy desen gehaelt hebt; ofte halet op de mercht / inde witte selpe; ofte daer ghy wilt.

I: Hoe vele sal ick bzingen?

P: Bzenges twee porten / oft drie pinten. Gaet rasch / en konit haest weder.

I: Ick sal altoos loopen Vader.

M: Fransoy / staet nu op / en dient ter Tafelen. Biet ofter niet en ghezecht. Wildy noch eten hebben? Segget stoutelijch.

F: Neen ick niet: Ick hebbe genoeg: want Godt

M: Drink now. Is there any beere in your pot?

F: Yea mother, there is enough in it.

M: If there be none in, goe fetch some.

A: Doth not some body knock at the door? goe look.

F: Is there any body?

H: Yea, open the door, I have been here more than half an houre.

F: What is your pleasure? (what would you have?)

H: Good even friend. Is your master at home?

F: Yes, wherefore? would you speak with him?

H: Yea, where is he?

F: He sits at table. Would you have any thing wit him? I wil doe your errand. Who shal I say asketh for him?

H: I must speak with himselfe. Tell him that I am his uncles servant. (Or) tell him that I come from his uncle.

F: Well I will goe tell him so. Tarry here a little. Father here is a man would speak with you.

P: What man is it?

I: I know him not. He saith that he cometh from myne uncle.

P: Ask him what his pleasure is.

I: He saith that he must speak with hou.

P: Wel, let him come in.

F: Come

M. Drink nu. Isser bier in uwen pot?

F. Iae 't moeder. Daer is genoegh in.

M. Isser niet in / gaet haelt wat.

A. Klopt men niet aen de deure? Gaet besiet het.

F. Is daer niemant?

H. Iae 't / doet open. Ick hebbe hier meer dan een half ure gelveest.

F. Wat beliest u?

H. Goeden abont vriend. Is de meester t'huys?

F. Iae hy: waerom? wil dy hem spreken?

H. Iae ick / waer is hy?

F. Hy sit ter tafelen. Beliest u het? ick sal de boodschap wel doen. Wie sal ick seggen die na hem vraecht?

H. Ick moet hem selven spreken. Seght hem dat ick syns dooms dienaar ben; (oft) seght hem dat ick come van syn oome.

F. Wel ick sal 't hem gaen seggen. Beydt hier een luttel. Vader hier is een man die u spreken wil.

P. Wat man ist?

I. Ick en ken hem niet. Hy seydte dat hy komt van mynen oom.

H. Vraecht hem wat hem beliest.

I. Hy seyt dat hy u spreken moet.

P. Wel / doet hem binnen komen.

F. Mijn

F: Come in friend.

H: Who is there withen?
Are there many folks?

I: No, but three or foure.

H: God blesse all the company.

P: Wellcome Henry. What good news bring you?

H: Peter, my master hath sent me hither intreating you, that you wil please to come to dinner to him to morrow at noone.

P: How doth my uncle?

H: He is in health thanks be to God.

P: And all his household?

H: They are al very well.

P: I am glad to heare it. But you must tell him, that I thank him with all myne heart, & that it is impossible for me to come at noone: for I was foure dayes ago invited forth. If that where not, I would come willingly. But I wil come to him to morrow after noon without faile.

H: Wel, I wil tel him. God give you good night.

P: Tarry Henry. Drink before you goe.

H: I am not a thirst, I thank you.

F. Tarry. You must drink.

H: I must goe.

M: Is not Iohn come yet? where tarryeth he so long?

F: He

F. Mijn bzient komt in.

H. Wie is daer binnen? is ser vele volck?

I. Neen / maer dzye ofte viere.

H. Godt seggen alle 't geselschap.

P. Welckom Wendzich. Wat segghy goets?

H. Pieter / mijn meester heeft my hier ghesonden / u biddende / dat u beliebe morgen middagh met hem te komen eten.

P. Hoe vaert mijn oom?

H. Hy vaert wel Godt dank.

P. Ende al syn huysgesin?

H. 't Is al in goeden doen.

P. Dat hoor ick gaerne.

Maer ghy sult hem seggen / dat ick hem bedanche met goeden herten / ende dat my onmoghelijk is te middagh te komen / want ick ben ober vier dagen upt-geuoort. Ten ware dat / ick souder geerne gaen. Maer ick sal moeghen na de middagh souder enige faute by hem komen.

H. Wel / ick sal 't hem seggen. Godt geve u goeden nacht.

P. Weyd Wendzich. Drinkt eer ghy gaet.

H. Ick en heb genen dorst / ick bedanche u.

F. Weydt. Ghy moet eens drinken.

H. Ick moet gaen.

M. Is Jan noch niet gekomen? Waer roeft hy so lange?

F. Hy

F: He comes. (He is coming.)

P: Iohn what is the reason that you tarry so long?

I: I could not come sooner Father. There where many folkes. I have run al the way.

M: Wel, fil some wine here.

P: David tast it whether it be good.

D: That I will. Fill me some therein. The other was better.

R: It was not. This is better in my judgement.

M: Anna, you are not merry. How cometh it that you say nothing?

A: What should I say? It is better to be silent than to speak badly. I cannot speak English wel, therefore I hold my peace.

M: What say you? you speak as well as I do, and better too.

A: I doe not. I would I did it, although it cost me twenty guildens.

M: David, you eat not. Cut me of that. That is sodden too much, and this is roasted too little, is it not?

D: I think so too.

A: Roger, lend me your knife, I pray you.

R: Take it, but give it me againe when you have dynd.

A: If I doe not give it you again, lend it me no more.

R: No

F. Hy komt.

P. Jan / hoe komt het dat ghy soo lange toef?

I. Ich en konde niet eer komen Vader. Daer was veel volck. Ich hebbe altoos geloopt.

M. Wel / schenckt hier wijn

P. David / proeft oft hy goet is.

D. Dat sal ich doen. Schenckt my daer inne. Den anderen was beter.

R. Hy en was niet. Dessen is na mijn oordeel beter.

M. Anneken ghy en zijt niet vrolijk. Hoe komt het dat ghy niet en seght?

A. Wat soude ich segghen? 't Is beter te zwijghen dan qualijk te spreken. Ich en kan niet wel Engelsch spreken / daerom zwijge ich.

M. Wat segdy? Gy spreekt soo wel als ich doe / ende beter ook.

A. Ich doe niet. Dat soude ich wel willen: al kostent my twintigh guldens.

M. David ghy en eet niet. Snijt my daer af. Dat is te seer gesoden / ende dit is te luttel gebzaden ist niet?

D. Dat dunct my ook.

A. Rogier / leent my u mes / Ich bids u.

R. Neemet / maer ghebet my weder als ghy ghegeten hebt.

A. En gebe ich 't u niet weder / en leent my niet meer.

A. Neen

R: No truly.

A: It is a good knife. How much did it cost you?

R: It cost me three styvers.

A: It is good cheape: Let mee have it for that price: I will give you your money againe.

R: I am content.

M: Roger, you do eat nothing. Me thinks you mince it. Helpe your selfe. Are you ashamed?

R: Doe I not eat well? I eat more than any one at the table.

M: That doe you not.

A: You eat nothing your selfe.

M: I have bin eating all this while.

P: Let us drink well, if wee have not enough to eat.

A: What say you? Is not here enough to eat? Here is enough for twenty persons to eat. You have put your selfe to too much charge.

P: I have not. Now I drink to you. And I beseech you for all the company, and first for your next neighbour. Will you pledge me?

A: Yes, with a good will if it please God. Drink now: you have not drunck all out. I will fill it you yet once againe.

A: Neen ich secker.

A: 't Is een goet mes. Hoe veel heeft het u gekost?

A: Het heeft my drie stuivers gekost.

A: Het is goet koop. Laet het my voor dien prijs hebben: ich sal u geldt meder geven.

A. Ich bens te vreden.

M. Rogter/ghy en eet niet. My dunckt dat ghy pronckt. Helpt u selven. Zyt ghy beschaemt?

A. En eet ich niet wel? ich eet meer dan pemaent die ter tafelen is.

M. Ghy doet niet.

A. Ghy en eet selve niet.

M. Ich heb altoos ghegeten.

P. Laet ons wel d'incken/ist dat wy qualijck t'eeten hebben.

A. Wat segdy? is hier niet wel t'eeten? hier is voor twintigh personen genoeg t'eeten. Ghy hebt al te groote kosten gedaen.

P. Ich en doe niet. Nu brenge ichter u l. ende ich bidde u voor alle t'gheselschap/ende in den eersten voor uwen naesten gebuer. Suldy my bescheyt doen?

A. Ja ich met goeder herten indien 't Godt belieft. Nu d'inct: ghy en hebt niet upgedroncken. Ich sal 't u noch eens vol schencken.

P: Wherefore should you do so? Have I not drunk it out? How much lacketh it? I will drink it out. Look there, now it is out. Pledge me now, you seek nothing but to beguile me.

A: I shall not be able to drink this out. I have too much.

P: What should hinder you? have drunk it out.

A: You had not so much as I: your cup was not full.

P: But it was.

A: It was not.

P: It's true, but my cup is greater than yours.

A: Well, let us change.

P: I am content, give me yours.

A: I will not. I will keep myne own, keep that which you have.

P: Drink then.

A: Well presently. Look now if it be not cleane out.

M: Yea, wherefore must you be so much intreated? To whom did you drink? Drink to me once. Are you angry with me?

A: Why should I be angry with you?

M: Becaus you doe not drink to me.

A: I have drunk to you.

P. Waerom soudy dat doen? En heb ick niet uytgedroncken: hoe veel schillet? Ich sal 't uytdrinken. Siet daer/ het is nu uyt. Doet my bescheyt: ghy en soecht niet dan my te bedzielen.

A. Dit en soude ick niet konnen uytdrinken: ick heb bet te veel aen.

P. Wat soude u gebzeken? Ich hebbet wel uytgedroncken:

A. Ghy en hadt so veel niet als ick: uwen kroes en was niet vol.

P. Wy was immers.

A. Wy en was niet.

P. 't Is waer/maer mynen kroes is grooter dan den uwen.

A. Wel laet ons mangelen (ruplen.)

P. Ich bent te breden/ geeft my den uwen.

A. Ich en sal niet/ ick houdde my aen den mijnen/ bewaert dat ghy hebt.

P. Drink dan.

A. Wel/ tersont. Siet nu oft niet schoon uyt is.

M. Tae 't/ waerom laet ghy u soo bidden? wien hebby het ghebzacht? Bzenget my eens: Sindy gram op my?

A. Waerom soude ick op u l. gram zijn?

M. Om dat ghy 't my niet en bzenght.

A. Ich hebbet u gebzacht.

M: I did not heare it. There is enough of drinking. It were a comendable thing if the law of Ahasuerus were well observed among Christians in their feasting, where none were compelled to drink more then he desired, or he found good for him, wee must eat also, I am very hungrie. Cut me a peece of meat there.

A: Have you no handes.

M: Yea but I cannot reach to the dish.

P: Well, I will serve you, have you enough?

M: I have nothing yet.

P: Hold there. Have you enough now.

M: Look what he giveth me, what is that good for? Keep it you, and eat it your selfe. Roger, cut me some of that shoulder.

R: Well, hold there.

M: I thank you.

P: Iohn bring bread, and fill wine, fill round about.

M: Some-body knocks at door. Heare you not Iohn?

I: I goe mother. It is Luke, Andrews servant.

M: What would he have with me?

I: He bringeth some what.

M: Doth hy? bid him come id.

I: Luke goe in.

L: God

M. Ick hebt niet gehoozt. 't Is genoeg van d'incken. Het waer een prijs-weerdigh dingh indien de wet Ahasueri wel onder de Christenen gehouden; werde in het houden harer gast-malen / daer niemant ghedwonghen werde meer te d'incken als hy begeerde oft hem goed dochte. Wy moeten oock eeten / ick hebbe grooten hunger. Snijdt my daer een stuck vleesch af.

A. Weh ghy geene handes?

M. Jae ick: maer ick kan niet wel aen de schotel ghe-raken.

P. Wel / ick sal u dienen. Hebt ghy genoeg.

M. Ick en heb noch niet.

P. Hout daer / hebt ghy nu genoeg.

M. Besiet wat hy my geeft. Wat magh dat helpen? Hout het vooz u / ende eet ghy het selve. Rogier / snijdt my van van die shoulder.

R. Wel / neemt daer.

M. Ick dancke u.

P. Jan / brenghet broot / ende de schenckt wijn. Schenckt rontomme.

M. Men klopt daer hooren. En hoozt ghy niet Jan?

I. Ick gae Moeder. Het is Lucas Andries knape.

M. Wat wil hy my hebben?

I. Hy brenghet wat.

M. Doet hy? doet hem binnen komen.

I. Lucas gaet binnen.

L. Godt

L: God blesse the Company.

P: Luke are you there?

L: Yea Peter.

P: What news bring you?

L: Not much Peter.

P: How doth your Master?

L: He is well Peter, he wisheth you a good night, he commends him to you, and hath sent you this, intreating you to accept it lovingly; and that you would not onely receive the small gift, but also his good will: for he sendeth it you as a token of his love, therefore vouchsafe to receive it in good part.

P: Thank your master, and tell him, that I will deserve it if God please.

L: Well Peter.

P: Fill Luke some drink, and light him foorth.

L: Good even Peter, and your Companie.

P: Good even Luke. Have you drunck?

L: Yes Peter I thank you.

M: Iohn snuffe the Candle. Look if the other be ready. Take al this away, and bring some thingels. Bring cleane trenchers, and bring us the fruit with the cheefe.

F: It is all here Father.

P: Take away the dish.

A: David drink to me.

L: God segen 't geselschap.

P: Lucas zijt ghy daer?

L: Ja ick Pieter.

P: Wat seght ghy nieuws?

L: Niet veel Pieter.

P: Hoe baert u meester?

L: Wy baert wel Pieter/ hy doet u goeden nacht seggen: Wy gebiedt hem in u goede gratie / ende seynd u dit / u biddende dat ghy 't ontfanghen wilt met goeder herten / ende en wilt niet alleen de kleyne gifte ontfangen/ maer oock synen goeden wille: want hy sendtet A L. in reysken van liefde/ daerom willet in dancke ontfangen.

P: Ghy sult uwen meester bedanken/ ende sult hem seggen dat ick 't verdienen sal/ beliebet Godt.

L: Wel Pieter.

P: Schenckt Lucas te drincken/ ende licht hem upr.

L: Goeden abont Pieter/ ende u geselschap.

P: Goeden abont Lucas. Hebt ghy gedroncken?

L: Ja ick Pieter/ ick bedanke u.

M: Jan smuyp de keerste. Besiet of d'ander ghereet is. Neemt dit al te samen wech/ ende brenghet wat anders: Brenghet schoone rejschooren/ ende brenghet ons fruyt met de keefe.

F: 't Is hier al Vader.

P: Neemt de schotel wech.

A: David, bzenget my eens.

D: That

D: Dat

D: That will I doe gladly,
I drink to you with all myne
heart.

A: Much good may it doe
you, I expect it earnestly: I
will pledge you.

D: Roger know you no
news?

R: No truly, I know none
but good.

D: Doe not men talke of
peace.

R: I cannot tell what to
say of any peace. I beleve
that peace is yet far to seek.

D: Have you not heard
tell how that the King of
Fraunce hath lost a battaile
against the Spaniards?

R: I have heard such a re-
port indeed, but men speak
so falsely, that one can not
tell what to beleve. Men
speak indeed of great won-
ders, but God only knowes
what shal happen.

D: You say true.

R: If wee would make
peace with him, the war
should not long continue.

D: That is true indeed.

P: Iohn, take all this away,
and come let us give God
thanks for all his benefits.

D: Dat sal ick geerne doen.
Ick brenghet u met goeder
herren.

A: Wel moetet u belomen/
ick machts geerne: Ick sal u
bescheyt doen.

D: Rogiet / en weet ghy
niet nieuws?

R: Ireen ick seecket ick en
weet niet dan goet.

D: Spreekt men niet van
de vrede?

R: Ick en weet van geenen
vrede te spreken. Ick geloofte
dat de vrede noch verre te
soecken is.

D: Weht ghy niet hooren
seggen hoe den Koning van
Vranckrijck den strijt ver-
loren heeft teghen de Span-
jaerden?

R: Dat heb ick wel hooren
seggen / maer men lieghet soo
veele / dat men niet en weet
wat men gelooven sal. Men
spreekt van groote wonde-
ren / maer Godt weet alleene
watter geschieden sal.

D: Ghy seght waer.

R: Waer 't dat wy pens
met hem wilde maechen / sou-
den d'oorloge niet lange du-
ren.

D: Dat is secker waer.

P: Jan / doet dit al wegh/
ende komt laet ons Godt
danken voor alle sijne wel-
daden.

Thanks after meat.

Danck-segginge na den Eeten.

L Ord God heavenly father we thank thee for all thy benefits, which we continually receive of thy bounteous hand: that it is thy divine will to susteine us in this temporall life, and to supply us with all things necessary for us; our especially, that thou hast begotten us againe to an hope of a better life, which thou hast revealed to us by thy holy gospell. We beseech thee mercifull God and father, not to suffer our hearts to be rooted in these earthly and fading things, but that we may alwayes looke upwards to heaven expecting our Saviour Iesus Christ untill hee shall appeare in the clouds for our redemption, A M E N.

T: Much good may it do you, my father, my mother, and all the Company.

P: Let us now drink round before we rise.

R: That is well said, but then wee must also give thanks the second time. Peter how much wine have we had? we will pay for the wine.

P: In-

H Eere Godt Hemelsche Vader / wy dancken u vooz alle u weldaden / die wy sonder op-houden van uwo milde hant ontfangen / datter uwen goddelijchen wille is / ons te onderhouden in dierijhtelijke leven / ende ons te versorgen met alle onse noodt; maer insonderhepdt / dat ghy ons herboren hebt tot een hope van een beter leven / t welck ghy ons hebt geopenbaert dooz uwo Heylige Evangelium. Wy bidden u barmhertige Godt ende Vader / dat ghy niet toe en laet / dat onse herten in dese aerdsche ende verganchelijche dingen gewoxtelt zijn / maer dat wy altydt mogen opwaerts sien ten Hemel / verwachten de onsen Saligmaker Iesus Christus / tot dat hy in de wolcken verschijnen sal tot onser verlossinge / Amen.

T. Wel moet u bekomen mijn Vader / mijn Moeder / ende alle het geselschap.

P. Laet ons nu eens om dincen / eer dat wy opstaen.

R. Dat is wel geseyt / maer dan moeten wy oock de twee de reys danckseggen. Pieter hoe veel wijns hebben wy gehad? wy willen de wijn betalen.

P. Ghy

P. Indeed you shall not, you shall pay nothing, one word for all. If I be able to make you eat, I shall also have where withall to make you drink.

R. What is that to the purpose? The wine is now deare.

P. You heare what I say.

D. Well then, wee thank you Sir. It stands us in hand to deserve it.

M. It's deserved already.

P. I thank you also that ye came. Francis bring hither a fagot, and make a good fire for to warm is.

F. The fire in kindley father.

D. We are not a cold. We will goe hence, for it is time.

M. What hast have you?

A. It is almost ten a clock.

M. 't Is not yet.

R. But it is.

M. Iohn, fetch the Lanthorne.

D. We will not have the lanthorne. It is cleare weather, there is no need of it.

H. God give you good night.

P. And you also, I commit you to God.

P. Ghy en sult secker niet / ghy en sult niet gheven / eens hoor al. Wel ick de macht gehad u t'eeren te geven / ick salse oock wel hebben om u l. te dincieren te geven.

R. Wat soude dat zijn? de de wijn is nu diere.

P. Ghy hoort wat ick u segge.

D. Wel dan / wy dancieren u l. het staet ons te verdienen.

M. 't Is al verdient.

P. Ick dancke u oock dat ghy gekomen sijt. Fransoys brynght eenen muersaert / ende maecht goet bier / om onse te warmen.

F. 't Bier is onstreeckers mijn Vader.

D. Wy en hebben gheen houde / wy willen heeren gaen / want het is tijt.

M. Wat haest hebt ghy?

A. Het is wel thien uren.

M. 't En is noch niet.

R. 't Is immers.

M. Jan haelt de lantereen.

D. Wy en missen de lantereen niet hebben: het is klaer weder / ten is geen noor.

H. Godt geve u goeden nacht.

P. Ende u oock: ick bevelte u Godt.

13. *How to learn to buy and sell.* 13. Om te leeren koopen ende verkoopen.

L. **G**od give you good morrow Gossip, and your Company.

M. And you also gossip.

L. What doe you here so early in cold? Have you been here long?

M. About an houre.

L. Have you sold much to day?

M. What should I have sold already: I have not yet taken handiell.

L. Nor I neither.

M. Be of good cheare, it is yet early: God will send us some Merchants (or chapmen.)

L. I hope so. Here comes one, he will come hither. Friend what will you buy? Come hither. Doe you please to buy any thing? Look if I have any thing for your turne. Come in, I have here good cloth, good linnen cloth of al sorts, good silke, Chamler, Damaske, Velvet. I have also good flesh, good fish, and good Hatrings. Here is good butter, and good cheefe also, of all sorts. Will you buy a good cap? or a good book, in French, or in Dutch, or in Latin, or English, or a writing book? Buy something.

Look

L. **G**odt gebe u goeden dagh Gebader / ende u Geselschap.

M. Ende u also Gebader.

L. Wat maecht ghy hier so vzoegh in de koude? hebdu lange hier gewest?

M. Omtrent een ure.

L. Hebt ghy veel van desen dage verkocht?

M. Wat soude ich alreets verkocht hebben? Ich en hebbe noch gheen hant-gift ontfangen.

L. Nocht ich oock.

M. Hebt goeden moet / het is noch vzoegh: God sal ons eenige kooplynden senden.

L. Ich hoop het. Hier komt eenen / hy sal hier komen. Vrient wat wilt ghy koopen? Komt hier beliest u iets te koopen? Besiet of ich niet en heb dat u dient. Komt binnen / Ich hebbe hier goet laken / goet linnen laken van alle soorten / goede Lijde Laecken / Camelot / Damast / Pluumeel. Ich hebbe oock goet vleesch / goeden visch / ende goeden Varingh. Hier is goede boter / ende oock goeden keese / van alle soorten. Wildu een goede bonette koopen? of een goet boeck / in Frans / oft in Duytsch / oft in Latijn / oft Engelsch / oft eenen schryf-boeck? koopt wat. Besiet

Look what you please to buy I will sell it you good cheape. Aske for what you please. I will let you it: the sight shal cost you nothing.

D. How much shall I pay for an ell of this cloth?

L. You shall pay for it five shillings.

D. How much must an ell of this cloth cost me?

L. It must cost you twenty styvers.

D. How much is a pound of this cheefe worth?

L. A pound will cost a styver.

D. How sell you a quart of this wine?

L. The quart wil cost three styvers.

D. How much hold you the peece?

L. I hold it at five guildens, at one word.

D. What shall I give for this? but set me not too high a price.

L. No truly I will not set you too highe a price: I will tell you at one word: you shal pay for it seventeen styvers and an half if it please you.

D. It is a great deal too much.

L. It is not truly. How much doe you bid mee? Bid something. I will not sel it for that which you bid me. Bid me something.

D. What

Besiet wat u belieft te koop / ick sal u goeden hoop geven. *Op't*icht wat u belieft / Ick sal 't u laten sien: 't ghesichte en sal u niet kosten.

D. Hoe veel sal ick booz de elle van dit laken betalen?

L. Ghy sulter vijf schellingen booz betalen.

D. Hoe veel sal my d'elle van dit laken kosten?

L. Het sal u twintigh stuyvers kosten.

D. Hoe veel geldt het pont van desen keese?

L. Het pont geldt eenen stamber.

D. Wat geldt den pot van desen wijn?

L. Den pot geldt drie stuyvers.

D. Hoe veel looft ghy het slich?

L. Ick looft met een woort vijf guildens.

D. Wat sal ick daer booz geven? Maer en verlobet my niet.

L. Neen ick seker / ick en sal u niet verloben: ick sal 't u seggen met eenen woort de / ghy sulter booz betalen seventhiën stuyvers ende eenen halven soo het u belieft.

D. Het is veel te veel.

L. 't En is seker niet. Hoe veel biedt ghy my? bied wat: Ick en sal 't niet geven booz: 't gene ghy my biedt. Bied my wat.

I 2

D. Wat

D. What should I bid you? you have set it at too highe a price.

L. I have not : but I did not say that I would not give it for lesse than I told you. Tell mee what you will give me for it.

D. I will give twelve styvers for it.

L. For that price it is not to bee sold, you proffer me losse, you bid me too little. I have some here which I will sell you for that price, but it is not so good as that. I wil shew you that which I wil sell you for lesse price; but the lowest price is not alwayes good to bee sought. You can not doe better than to buy that which is good. If you were my brother I could not give you any better.

D. Will you take my money?

L. Not so.

D. You shall have two styvers and an half more.

L. I can not, I should then lose by it.

D. I can give no more.

L. Well, God guide you. Goe try elfwhere if you can buy better cheap: you shall have it no where for lesse price; I am able to sell you as good cheap as an other,

D. Wat soude ich daer op bieden? ghy hebbet my te vele geloofst.

L. Ich en hebbe niet: maer 't is niet geseyt dat ich 't niet minder geven sal als icker gheloofst hebbe. Seght my wat ghyer booz gheven wilt.

D. Ich salder twaelf stuyvers booz geven.

L. Booz dien prijs ist niet te koop/ ghy bied my verlies/ ghy bied my te luttel: ich hebt hier wel dat ich u booz dien prijs geven wil/ maer 't en is so goet niet als dat. Ich salder u wel laten sien / die ich booz minderen prijs gheben sal; maer den minsten prijs en is niet altoos goet ghesocht. Ghy en meught niet beter doen / dan wat goets koopen. Alwaert ghy mijn boeder soude ich u niet beter konnen geven.

D. Wilde ghy mijn geldt hebben?

L. Alsoo niet.

D. Ghy sult noch twee stuyvers ende eenen halven hebben.

L. Ich en kan niet / ich souder dan aen verliesen.

D. Ich en magh niet meer gheben.

L. Wel/ Godt gheseynde u. Gaet elders bestien of ghy beter koop siont koopen? ghy en sult het nergens booz minder prijs bekomen; ich hebbe de macht u so goet koop te geven

other, but I will not lose by it. I offer it you very neare for the same price that it cost me, I must gain something, I sit not here to get nothing, I must live by it. You know well enough that every thing is deare, the one must follow the other, if you will not give the fifteen styvers I cannot helpe you, you are too hard (too wise.)

D. That I am indeed.

L. One can gaine nothing by you: If every one were so hard as you are, I might well shut up my shop, for I should not get bread to eat.

D. It is your pleasure to say so.

L. It is true verely.

D. Now heare one word.

L. Well, say on.

D. I will give you another styver, & no more: I can bestow no more, I shall be shent.

L. That were a small matter, I should also bee chidden, if I sold it for lesse: Are you within a styver? It is a shame that you stand so long for a styver: what will a styver or two availe you?

D. Yes, you say well, here one styver, and in an other place another, that is two styvers. Wel, shal I not have it?

L. Not

ben als een ander / maer ick en wil niet verliesen. Ick verlaet het u by nae vooz diers prijs datter my gehoft heeft. Ick moet wat winnen / ick en sit hier niet om niet te winnen / ick moeder af leven. Ghy weet wel dat alle dingh dier is / d'een moet d'ander volghen / is dat ghy de vijftien styvers niet gheben wilt / kan ick u niet helpen / ghy zijt al te naeu.

D. Dat ben ick secker.

L. Men kan aen u niet winnen: dat een pegelijck soo naeu ware als ghy / soude ick mijn winkel wel mogen sluppen / want ick en soude 't groot niet winnē dat ick eten soude.

D. Het belieft u soo te seggen.

L. 't Is secker waer.

D. Nu hooft een woort.

L. Wel / seght.

D. Ick sal u noch een slupber geven / ende niet meer: ick en magh niet meer geven / ick soude bekeben worden.

L. Dat waer een kleine sake / ick soude oock bekebert worden dat icket minder gabe: siet ghy op eenen slupber na? 't Is schande / dat ghy my soo lange om eenen slupber tempteert: wat magh u een slupber of twee helpen?

D. Ja / ghy seght wel / eenen slupber hier / ende eenen daer / dat zijn twee slupbers. Wel / sal ick 't niet hebben?

I 3 L. Om

13. *How to learn to buy and sell.* 13. Om te leeren koopen ende verkoopen.

L. **G**od give you good morrow Gossip, and your Company.

M. And you also gossip.

L. What doe you here so early in cold? Have you been here long?

M. About an houre.

L. Have you sold much to day?

M. What should I have sold already: I have not yet taken handsell.

L. Nor I neither.

M. Be of good cheare, it is yet early: God will send us some Merchants (or chapmen.)

L. I hope so. Here comes one, he will come hither. Friend what will you buy? Come hither. Doe you please to buy any thing? Look if I have any thing for your turne. Come in, I have here good cloth, good linnen cloth of al forts, good silke, Chamlet, Damask, Velvet. I have also good flesh, good fish, and good Hatrings. Here is good butter, and good cheefe also, of all forts. Will you buy a good cap? or a good book, in French, or in Dutch, or in Latin, or English, or a writing book? Buy something.

Look

L. **G**ode geve u goeden dagh Gebader / ende u Geselschap.

M. Ende u also Gebader.

L. Wat maecht ghy hier so vzoegh in de koude? hebby lange hier getweest?

M. Omtrent een ure.

L. Hebt ghy veel van desen dage verchocht?

M. Wat soude ick alreets verchocht hebben? Ick en hebbe noch gheen hant-gift ontfangen.

L. Noch ick oock.

M. Hebt goeden moet / het is noch vzoegh: God sal ons eenige kooplynden senden.

L. Ick hoop het. Wier komt eenen / hy sal hier komen. Vrient wat wilt ghy hoopen? komt hier belieft u iets te koopen? Bestet of ick niet en heb dat u dient. Komt binnen / Ick hebbe hier goet laken / goet linnen laken van alle soorten / goede Lijde Laecken / Camelot / Damast / Pluweel. Ick hebbe oock goet vleesch / goeden visch / ende goeden Waringh. Wier is goede boter / ende oock goeden keese / van alle soorten. Willy een goede bonette koopen? of een goet boeck / in Franscys / oft in Duytsch / oft in Latijn / oft Engelsch / oft eenen schryf-boeck? koopt wat.

Bestet

Look what you please to buy I will sell it you good cheape. Aske for what you please. I will let you it: the sight shal cost you nothing.

D. How much shall I pay for an ell of this cloth?

L. You shall pay for it five shillings.

D. How much must an ell of this cloth cost me?

L. It must cost you twenty styvers.

D. How much is a pound of this cheese worth?

L. A pound will cost a styver.

D. How sell you a quart of this wine?

L. The quart wil cost three styvers.

D. How much hold you the peece?

L. I hold it at five guildens, at one word.

D. What shall I give for this? but set me not too high a price.

L. No truly I will not set you too highe a price: I will tell you at one word: you shal pay for it seventeen styvers and an half if it please you.

D. It is a great deal too much.

L. It is not truly. How much doe you bid mee? Bid something. I will not sel it for that which you bid me. Bid me something.

D. What

Besiet wat u belieft te koop / ick sal u goeden hoop geven. *Bycht* wat u belieft / Ick sal 't u laten sien: 't ghesichte en sal u niet kosten.

D. Hoe veel sal ick vooz de elle van dit laken betalen?

L. Ghy sulter vijf schellingen vooz betalen.

D. Hoe veel sal my d'elle van dit laken kosten?

L. Het sal u twintigh stupers kosten.

D. Hoe veel geldt het pont van desen keese?

L. Het pont geldt eenen stamber.

D. Wat geldt den pot van desen wijn?

L. Den pot geld drie stupers.

D. Hoe veel looft ghy het stich?

L. Ick looft met een woort vijf guildens.

D. Wat sal ick daer vooz geven? Maer en verlobet my niet.

L. Neen ick seker / ick en sal u niet verloben: ick sal 't u seggen met eenen woort de / ghy sulter vooz betalen seventhien stupers ende eenen halben soo het u belieft.

D. Het is veel te veel.

L. 't En is seker niet. Hoe veel biedt ghy my? bied wat: Ick en sal 't niet geven vooz 't gene ghy my biedt. Bied my wat.

I 2

D. Wat

D. What should I bid you? you have set it at too highe a price.

L. I have not : but I did not say that I would not give it for lesse than I told you. Tell mee what you will give me for it.

D. I will give twelve styvers for it.

L. For that price it is not to bee sold, you proffer me losse, you bid me too little. I have some here which I will sell you for that price, but it is not so good as that. I wil shew you that which I wil sell you for lesse price; but the lowest price is not alwayes good to bee sought. You can not doe better than to buy that which is good. If you were my brother I could not give you any better.

D. Will you take my money?

L. Not so.

D. You shall have two styvers and an half more.

L. I can not, I should then lose by it.

D. I can give no more.

L. Well, God guide you. Goe try elsewhere if you can buy better cheap: you shall have it no where for lesse price; I am able to sell you as good cheap as an other,

D. Wat soude ick daer op bieden? ghy hebbet my te veel gelooft.

L. Ick en hebbe niet: maer 't is niet geseyt dat ick 't niet minder geven sal als icket ghelooft hebbe. Seght my wat ghyer booz gheven wilt.

D. Ick salder twaelf stuyvers booz geven.

L. Booz dien prijs ist niet te koop/ ghy bied my verlies/ ghy bied my te luttel: ick hebt hier wel dat ick u booz dien prijs geven wil/ maer 't en is so goet niet als dat. Ick salder u wel laten sien/ die ick booz minderen prijs gheben sal; maer den minsten prijs en is niet altoos goet ghesocht. Ghy en meught niet beter doen/ dan wat goets koopen. Alwaert ghy mijn broeder soude ick u niet beter konnen geven.

D. Wilde ghy mijn geldt hebben?

L. Alsoo niet.

D. Ghy sult noch twee stuyvers ende eenen halben hebben.

L. Ick en kan niet / ick souder dan aen verliezen.

D. Ick en magh niet meer gheben.

L. Wel/ Godt ghelende u. Gaet elders besien of ghy beter hoop kunt koopen? ghy en sult het nergens booz minder prijs bekomen; ick hebbe de macht u so goet koop te geven

other, but I will not lose by it. I offer it you very neare for the same price that it cost me, I must gain somewhat, I sit not here to get nothing, I must live by it. You know well enough that every thing is deare, the one must follow the other, if you will not give the fifteen styvers I cannot helpe you, you are too hard (too wise.)

D. That I am indeed.

L. One can gaine nothing by you: If every one were so hard as you are, I might well shut up my shop, for I should not get bread to eat.

D. It is your pleasure to say so.

L. It is true verely.

D. Now heare one word.

L. Well, say on.

D. I will give you another styver, & no more: I can bestow no more, I shall be shent.

L. That were a small matter, I should also bee chidden, if I sold it for lesse: Are you within a styver? It is a shame that you stand so long for a styver: what will a styver or two availe you?

D. Yes, you say well, here one styver, and in an other place another, that is two styvers. Wel, shal I not have it?

L. Not

ben als een ander / maer ick en wil niet verliesen. Ick betlaet het u by nae vooz diers prijs dattet my gekost heeft. Ick moet wat winnen / ick en sit hier niet om niet te winnen / ick moeter af leben. Ghy weet wel dat alle dingh hier is / d'een moet d'ander volgen / ist dat ghy de vijftien styvers niet gheben wilt / kan ick u niet helpen / ghy zyt al te naeu.

D. Dat ben ick secker.

L. Men kan aen u niet winnen: dat een pegelijck soo naeu ware als ghy / soude ick mijn winkel wel mogen slupen / want ick en soude 't hooft niet winnē dat ick eten soude.

D. Het beliest u soo te seggen.

L. 't Is secker waer.

D. Nu hooft een woort.

L. Wel / seght.

D. Ick sal u noch een slupber geben / ende niet meer: ick en magh niet meer geben / ick soude bekeben worden.

L. Dat waer een kleyn sake / ick soude doch bekeben worden / dat icket minder gabe: siet ghy op eenen slupber na? 't Is schande / dat ghy my soo lange om eenen slupber tempreert: wat magh u een slupber of twee helpen?

D. Ja / ghy seght wel / eenen slupber hier / ende eenen daer / dat zijn twee slupbers. Wel / sal ick 't niet hebben?

A 3 L. Om

L. Not for that price.

D. Farewel thē, I am gonne.

L. God guide you. Now come hither, take it. I may not refuse my handsale, it is too good cheape.

D. You say so, but I say it is too deare, you have beguiled me.

L. I wil free you of it, if you be not contented.

D. It would be a shame for me to doe so. Hold there is your money, how much must you have?

L. You know that wel enough, thirteen pounds & an half. Is it not so?

D. Wel, hold there: give me ten styvers back again.

L. I have no smal money. For how much doe you give me this?

D. For foure shillings and sixe pence.

L. I wil not take it at that rate, it is not worth so much.

D. But it is, aske els.

L. Give me other money. I shal not be able to put of this.

D. You may very wel, I will make it good to you: If you cannot put it away, bring it me again I will give you other money. Hold there is an other.

L. Now I am content. Will you have it carried for you? I will cause it to be carried for you. Take that Sirra and goe with him.

L. Om dien prijs niet.

D. Adieu / ick gae.

L. Godt ghelepe u. Jhu komt hier neemtet / ick en mach mijn hantgift niet onts seggen / 't is te goeden hoop.

D. Dat seght ghy / ick segge dat het te dier is / ghy hebt mi bedrogen.

L. Jk schelde u quijt ist dat ghy qualijck te bzeden zijt.

D. Het waer mi sehande dat ick dat dede. Houdt daer u gelt / hoe veel moet ghy hebben?

L. Dat weet ghy wel / der thien pont ende een half. Ist soo niet?

D. Wel / houd daer: geest mi thien stuivers weder.

L. Jk en hebbe geen kleyn gelt. Doo? hoe veel geest ghy dit?

D. Doo? vier schellingen ende ses penningen.

L. Doo? dien prijs en sal ick niet ontfangen / 't en is soo veel niet weert.

D. 't Is immers / bzaegter.

L. Geest mi ander geldt / ick en soude dit niet kunnen begeben.

D. Ghy sult wel / ick doet u goet: Ist dat ghy 't niet uptgeven kont / bzenget mi weder / ick sal u ander geldt geven. Houd daer is een ander.

L. Jhu ben ik te bzed. Wilt ghy 't gedragen hebben / ik sal 't u doen dragen. Ghy knecht neemt dat ende gaet met hem.

D. 't En

D. There is no need of it, I can carry it my self, farewell mistres.

L. I thanke you hartily my friend: when you have need of any thing come to me, I will sel you good cheap.

D. Well mistres, I wil doe it willingly. Now God be with you.

D. 't En is geen noot / ick sal het wel draghen / adieu Vrouwe.

L. Grooten danck mijnen vriend: als ghy iets van doen hebt komt by my / ick sal u goeden hoop geven.

D. Wel Vrouwe / Ich sal 't geerne doen. Zijt Gode bevolen.

14. *How to demand a debt.*

M. **G**ood morrow my friend.

G. And you also.

M. You know wherefore I am come hither. Doe you not?

G. No truly.

M. How so? know you not who I am? Doe you not know me?

G. No who are you?

M. Have you forgotten that you had lately Merchandize of me?

G. It is so indeed.

M. Well, when shall I have my money?

G. Truly I have no money now, I have paid away all the money I had, you must have patience yet for eight dayes.

M. I can not tarry any longer, I wil be paid, I have tarried long enoug: Make shift that I may have my money or I will cause you to bee arrested, or give me security.

G. How

14. Om een schuldt te eyschen.

M. **G**oeden dagh mijnen vriend.

G. Ende u oock.

M. Ghy weet wel / waerom dat ick hier come. Doet ghy niet?

G. Neen ick secker.

M. Hoe! en weet ghy niet wie ick ben? en kent ghy my niet?

G. Neen ick / wie zijt ghy?

M. Hebt ghy vergeten / dat ghy laetst koopmanschap van my hadt?

G. Het is seker waer.

M. Wel wanneer sal ick mijn gelt hebben?

G. Ich en heb secker nu geen gelt / ick hebber al uitgegeven dat ick hadde / ghy moet noch acht daghen patientie hebben.

M. Ich en kan niet langer wachten: ick wil betaelt zijn. ick hebbe genoeg gebedt: Maecht dat ick geld hebbe / oft ick sal u doen arresteren / of geeft my bozge.

I 4

G. Hoe

G. How much is it that I owe you?

M. You know that wel enough.

G. Truly I have for gotten it: I have set it downe, but I cannot tell where.

M. You owe me ten pounds and foure shillings, is it not true? is it not so?

G. I beleeve surely that it is so.

M. You did promise me to give me money two moneths since, you know it wel, but you have not kept your promise.

G. That is true indeed, but I could not get any money of them that are indebted to mee.

M. I have nothing to doe with that, make them pay you.

G. Yes, and when the people have no money, what should I doe to them? I must be faine to tarry untill they have it. We ought not to be so rigorous, wee ought to have compassion one with another, as God hath commaunded us.

M. That is true indeed, but I have tarryed long enough, I can tarry no longer, for they to whom I am indebted will also tarry no longer: if that were not so, I would tarry willingly.

G. Now

G. Hoe veel is dat ich u schuldigh ben?

M. Dat weet ghy wel.

G. Ick heb 't secker vergeten: ick heb het geschreven maer ick weet niet waer.

M. Ghy zijt my schuldigh thien ponden en vier schellingen/ist niet waer? ist niet soo?

G. Ick geloove seker dat het soo is.

M. Ghy hebt my beloofst over twee maenden geldt te geven / dat weet ghy wel: maer ghy en hebt uwe belofte niet na-gehouden.

G. Het is wel waer/maer ick en hebbe geen geldt konnen krijgen van den geenen die my schuldigh zijn.

M. Daer mede en heb ick niet te doen / doet haer betalen.

G. Ja / en als de lieden geen gelt hebben / wat sal ick haer doen? ick moet wel beyden tot dat sy 't hebben. Men behoort soo straf niet te zijn / wy behooren medelijden met mishanderen te hebben/alsoo Godt ons bevolen heeft.

M. Het is wel waer/maer ick hebbe langh genoegh gewacht: langer en kan ick niet beyden / want de geene die ick schuldigh ben / en willen oock niet langer beyden: als dat niet en ware / soude ick wel beyden.

G. Nu

G. Now come with mee, I will pay you, or I will give you security.

M. Well, let us goe, I am content. Well, what say you?

G. Come hither my friend, this man shall stand surety for me.

M. Will he doe that? Is it true my friend? will you bee surety for this man?

F. Yea, how much is it that hee oweth you?

M. It is twelve pounds Flemish.

G. How! It is so much? it is not so much.

M. But it is.

G. It is not truly, I dare sweare that it is not so much.

M. How much is it then?

G. It is no more then ten pounds and foure shillings, you your self told me so even now.

M. Did I tell you so? I did not.

G. But you have.

M. Wel, so be it then: Nevertheles I thinke that it is twelve, but I am content seing you say that it is no more. When shall I be paid?

G. Withen ten dayes.

M. I am content: but keep your word.

G. That I will doe without faile.

G. Nu komt met my / ick sal u betalen / oft ick sal u bozge stellen.

M. Wel / gaen wy / ick ben te vreden. Wel / wat seght ghy.

G. Komt hier mijnen vrient / desen man sal bozge voo? my blijven.

M. Sal hy dat doen? ist waer mijn vrient? wilt ghy voo? dese man bozge blijven?

F. Jae ick / hoe veel ist dat hy u schuldigh is?

M. 't Is twaelf ponden blaens.

G. Hoe! ist so vele? ten is soo veel niet.

M. 't Is immers.

G. 't En is secker niet: ick derf zweeren datter soo veel niet en is.

M. Hoe veel ist dan?

G. 't En is niet meer dan thien ponden ende vier schellingen / ghy hebt my terstont selve soo gesept.

M. Veb ick u dat gesept? ick en hebbe niet.

G. Ghy hebt immers.

M. Wel / het zy dan soo / my dunckt nochtans datter twaelve is / maer ick ben te vreden na dat ghy seght datter niet meer en is. Watmeer sal ick betaelt werden?

G. Binnen thien dagen.

M. Ick ben te vreden: maer houdt u mooyt.

G. Dat sal ick sonder faute doen.

F. If so be that he doe not pay you, I wil pay you.

G. I am content. Fare wel.

F. Fare wel my friend.

The forme of writing letters, and making obligations, acquittances, and other such like things.

1. A letter from a son to a father in acknowledgment of his carefull education of him.

The superscription.

To my much honoured and loving father M. Iohn Jackson, Merchant

In London.

Sir,

GOd and nature have obliged me to an humble acknowledgement of your great love and care of me, who have not only bin the secondery cause of my being in this world, but also a great means of my comfortable estate. For what is a man (being a reasonable creature) but miserable, yea worse than the beast that perissheth, if he be not taken

F. Indien hy u niet betaelt sal ick u betalen.

G. Ich ben te vreden. Adieu.

F. Adieu mijn vriend.

De maniere hoe men Brieven schrijven, Obligatien, en quijt-schellingen, en diergelijcke dingen, maken sal.

1. Een brief van eenen Soon aen syn Vader de sozge wegens syne opboedinge bekennde.

Het opschyft.

Aen mijn veel ghe-erde en beminde Vader M. Jan Jackson / koopman

tot London.

Mijn Heer /

GOd en de nature hebben my tot een oormoedighe erkenentisse uwer groote liefde en sozge t'mpwaerts verbonden; wie niet alleenlijck de tweede oozsaethe mijner werltsen wesen zijt / maer oock een groote oozsaethe mijner troostelijcken stants. Want wat is den mensche (een redelijck schepsel zijnde) anders als ellendigh / aen stemmer als de bestien die vergaen / so booz hem

taken care of, that the reason and understanding which God hath given him above the beasts of the fild, be exercised & imployed in some honest & good way? Truly Sir, not to flatter you, I have much to say to you in respect of my conception, feeding, cloathing, and countenance; which the light of nature ingageth me alwayes to acknowledge with much thankfulness to you under God: but in my weake understanding, me thinks, there is nothing wherein you have more manifested your self a father to me, than by the education and learning, which it pleaseth God to move and enable you to bestow upon me. Now I have nothing, whereby in any sort to testify my gratefulnes, but onely a childlike confession of your fatherly love: which I shall desire continually to make manifest not onely in word but in deeds as the Lord shal in mercy give me ability. Thus desiring your loving acceptance of this humble tender of my duty, which I desire may be also presented from me to my dear mother:

hem geen sozge werde gedaen / dat de reden en verstant dat Godt hem boven het ghe-dierte des veltz gegeve heeft / in eenige eerlijcke en goede sa-ken geoeffent werde? Dooz waer Heer / sonder u l. te bley-jen / heb ick u l. veel te seg-gen / wegens mijne ontfanc-kenisse / boedinge / kleding-ende genegenheyt; d'welcke my het licht der nature altyt verbint (onder God) aen u e. niet groote danckbaerheyt te erkennen: maer nae mijn zwach verstant / dunct my / datter niet en is waer inne H. E. sijn vaderlijcke gunste meer hebt laten blijcken als in d' op-boedinghe en leere / waer toe Godt u e. betwogen en macht ghegeven heeft om aen my te besteden. Dooz my ick en hebbe niet waer mede Ick in eenigher-wijse mijn danckbaerheyt betungen kan / als alleenlijck een kinderlijcke bekentenisse utwer Vaderlijcke liefde: het welcke Ick (nae de macht en ghenade die my den Heere geven sal) al-tyt niet alleenlijck met wooz-den maer in der daet trach-ten sal te doen blijcken. Al-dus versoekende dat dese mijne ootmoedighe aenbie-dinghe mijner schuldighen plicht H. E. magh aenghe-naem zijn / versoekende dat-ter selve mijn geliefde Moeder mijnent-halven mede aen-gedient magh werden:

I commend you to the Almighty and rest, Sir,

Your dutifull and loving
Son Robert Jackson.

Amsterdam this 2 of August
new stile, 1646.

The answer to the former letter.

To thy loving son Robert
Jackson at the house of
Master James Dunckens,
Schoole-master
in Amsterdam.

Son Robbert,

I Have received thy letter of the second of August, and am very glad to perceive that the Lord hath given thee grace to consider the love and care of thy father towards thee. Thou are not altogether ignorant what great charge the Lord hath layd upon parents in respect of the education of their children; and experience hath taught thee in some measure how tender the love of mee and thy mother is to thee wards, and I have from time to tyme indeavoured as thou knowest to shew thee what the Lord also requireth of thee in respect of honouring thy parents, and that God hath bin pleased to

bevele ich u. den Almach-
tigen / en blijbe / mijn Weer /

U. C. verplichte en bemin-
de soon Robert Jackson.

Amsterdam den 2 Augustij
1646. nieuwen stijl.

Antwoort op de boven-
geschreven brief.

Aen mijn beminde soon Ro-
bert Jackson / ten Huys
van Meester Jacob Dun-
kens / School-meester
tot Amsterdam.

Soon Robbert /

U Wen bries van den twee-
den Augusti heb ich ont-
fangen / my seer verheugende
te verstaen dat u de Weere die
genade gegeven heeft / dat ghy
de liefde ende sozge die u Va-
der r'utwaerts is dzagende /
ter herten neemt. De groote
last die de Weere d' Ouders
wegens d' opboedinghe harer
kinderen op-gelept heeft / en
is u niet geheelich onbekent;
ook heeft d' erbarenheyt u
eeniger maten geleert / hoe ree-
der mijn en u moeders liefde
r'utwaerts ghemeeft is / heb-
bende (als u wel bewist is)
van tijt tot tijt neerstighendi
gepleeght om u bekent te ma-
ken / wat de Weere van u we-
gens het sereen uwer Ouders
is eysehende / en dat Godt
dat

set that as the first commaundement with a promise. Now my deare child, there is nothing which I doe more earnestly desire than the good of thy soule. If therefore it shall please God of his infinite grace to continue and increase his feare in thine heart, that thou doest hate the vanities and evils whereby youth is too often brought to destruction, and doest take pleasure in such things as may bee for thy comfort before God and thy credit before men: assure thy self whiles that I have any thing to dispose of, thou shalt not want any thing that may be usefull or advantageous to thee. And this is the mutuall good will and affection not of my self alone, but also of thy deare mother. Thus having nothing else at present but the commending of thee unto the favourable protection of the Almighty, wishing thee herewith to remember our kynd respect to thy Schoole-master, thanking him; for his paynes with thee, I rest

Thy loving father
John Jackson.

London, this 3 Sep-
temb. 1646.

2. From

dat gebodt beliest heeft te stellen als het eerste met een belofte. Nu dan mijn waerde kind / daer en is niet daer ich meer na verlange dan dat het u Ziele wel gaet. Soo het Godt dan uyt syn onepdelijche barmhertigheyt ghelieven sal / sijne bzeese in u herte te doen blijven en aentwasen / op dat ghy de ydelheden en boos heden haeter / waer dooz de jeught al te dikmaels tot verderf ghebzacht wordt. En u behagen stelt in die dingen die dooz God aengenaem zijn en eerlijck dooz de menschen: weest dan verseeckert dat ghy niets ontzeken suldt dat u noodigh of doozderlijck sal zijn / soo lange ich pers hebben sal om u by te setten. En dit is het onderlijnge welbehagen en liefde niet alleenlijck van my / maer oock van u geliefde moeder. Dooz dees tijt niet anders hebbende als u inde gunstige bescherminge des almoghende te bevelen / hier nebens begerende dat ghy onse behoozlijcke groetnisse aen u meester doet / hem bedanckende dooz de moeyten die hy met u l. neemt / blijft ik

H Beminde Vader
Jan Jackson.

London / desen 3 Sep-
tembris 1646.

I 7

2. Van

2. *From a son to his father longing to hear from his parents, and to have some money sent him.*

LOving and deare father after myne humble duty remembred to you and to my beloved mother, you may hereby understand that I am at present in health & prosperity God be praised, & do greatly desire to know how it is with you. I have of late written unto you two or three several letters but have as yet receivd no answer from you, whereat I marnaile greatly, not knowing what may be the reason of it; wherefore my mynd is in great perplexity for you fearing least some evil or misfortune hath happened to you, which you will not let me know of. I pray you therefore deare father not to les me be any longer thus troubled, but of al love be pleased to certifie me by the bearer hereof or by the first convenient messenger, of your estate and how you doe.

2. *Van een Soon aen sijn Vader verlangende van sijne ouders te hooren, en dat hem eenigh geldt toe-gesonden worde.*

Beminde en geliefde Vader / na het gedencken mijne oormoedighen plicht aen **H. L.** en aen mijn beminde moeder / gheliefst hier mede te verstaen / dat ick regentwoordigh (maer booz Godt gepresen moet zijn) in goede gezondheid en boozpoet ben / grootelijck verlangende om te hooren hoe 't niet u l. is. Ick hebbe onlanghs twee of drij brieven aen u l. gheschreven / maer hebbe als noch geen antwoort van u l. bekommen / waer over Ick grootelijck verwondert ben / niet wetende wat d'oorzaak daer van wesen mach; waeromme mijn Geest uwen halben seer bekommert is / bresende of u l. eenigh ongeluck of quact mochte over-gekommen zijn / dat u l. my niet begeert bekent te maken. Ick bidde u l. derhalven / gheliefde Vader / mijn niet langer in dese benaetheyt te laten / maer gheliefst my volgens de liefde die ghy my zijt toe-draghende / niet brenget deses of niet de eerste ghelegenheydt te laten weten hoe het wegens uwen stant en welbaert gelegen is.

Be pleased also (Sir) to understand that I have great need of three or four guildens to supply some necessities which I have at present on me: I pray be pleased to send so much to me suddenly; and do not think that I spend my money prodigally, or unprofitably: For I will give you an accompt of all the money which you have sent me how I have said it out in deedful expenses. May it please you also to commend me to my Brothers and Sisters, Uncles, and Aunts, and all the rest of my friends.

This is all which I have at present to write, and so I leave you and them to Almighty God to whom my prayers shall be continually directed, for the raine of his liberalities to be poured down upon you, and rest,

Your obedient and
loving Son, A. B.

Amsterdam May 13.
new stile 1646.

*The answer to the former
letter.*

Beloved and deare child, I have received thy letter of the thirteenth of May, by which I understand that you

Het sal u l. mede gelieven te verstaen dat ick drie of vier guldens aen gelt noodig van doen hebbe/om eenige behoeftigheden te verbullen / die my te gentsmooydigh onbezeecken. Ick bidde u l. gelieft my met den eersten so veel te senden/ niet denckende dat ick mijn geldt onpsoffitelijck uyt-gheben of te verquisten sal/ want ick sal u l. reeckeninge doen van alle het geldt dat u l. my ghesonden hebt / hoe dat ick het booz noodige dinghen bestect hebbe. Maer het u l. mede gelieven mijne groetenisse te doen aen mijn Broeders en Sisters / aen mijn Ooms en Nijfen / ende alle andere Vrienden.

Dit is al het geene ick boozdees tijdt te schrijven hebbe / u l. en haer al t'samen Gode bevelende / aen wie ick mijne gebeden alrijt richten sal / dat hy de zegen sijner mildadigheyt ober u l. geliebe te stozien / en sullen blijven /

H. L. gehoozsame en
beminde Sone A. B.

Amsterdam den 13 May
nieuwen stijl/ 1646.

*Antwoort op de voor-
gaende brief.*

Beminde en geliefde kindt / u brief van den dertiende May heb ick ontfanghen / waer uyt ick verstaen hebbe dat

you are in health, which is an occasion of great joy both to me and thy mother. And it pleaseth us well that you have so great a desire to heare from us, it is a token of naturall affection and childlike respect which you beare to us; which the more you doe beare, the more God will blesse you. As for that you write of two or three letters which you sent me before, understand for certaine that I have receaved none other but this last. I would have written oftener unto you, but I could meet with no messengers, by whom I might sent safely and conveniently to you: neyther had I indeed any needfull matter to write unto you of. As touching our estate it is no worse than formerly, we are in good health blessed be God: your mother indeed hath bin sick, two or three dayes of late, but is through the mercy of God now well recovered againe. I send you now by this messenger and friend foure gold guildens according to your desire, but take heed that you spend them not vainly: for it would be ill done of you to cast that lightly away which your poor Father have ear-

dat ghy gesont zijt/ het welcke een groote voorsaecke is van blijfchap beyde in my en in uwe Moeder. Het behaeght ons oock wel/ dat ghy sulcken grooren verlangen hebt om van ons te hooren; het is een teekenen van een natureljche liefde en kinderlijcke eere die ghy ons zijt toedragende / het welcke hoe meer ghy doet/ hoe meer u Godt seggenen sal. Wegens het gene ghy schrijft van twee of drie brieven aen my gesonden te hebben/ weest verseeckert dat ick geene als dese leste ontfanghen hebbe. Ick soude meer-malen aen u geschreven hebben/maer konde geen hode vinden mer wie ick seckerlijck en bequaemlijck aen u konde senden: oock hadde ick in waerheyde niet nootsaekelijck aen u te schrijven. Wegens onsen stand/ ten is Godt lof niet erger als vooz desen / wy zijn Godt lof in goede gesonthejde. 't Is waer/ u Moeder heeft onlanghs twee of drij daghen sieck gheweest; maer is nu dooz de ghenade Godes wederom volkomen ghesont. Mer brengher desen onsen brient sende Ick u volgens u versoek/ vier goutguldens / maer siet toe dat ghy die niet onnuttelijck verbeurt: want het soude qualijck van u ghedaen zijn/ het geene lichtveldelijck te verwerpen / dat ick u arme Vader mer het zwaer

ned with the sweat of my browes. Follow your busines well, bee diligent in your studyes, seek to give content to them that have the oversight of you, and above all things labour to please God almighty, which you shall the better doe if you avoyd evill company. You have begun reasonably well, but that profiteth not if you doe not persevere. To which end I pray God blesse you. All your friends with us do remember their loves to you. So I rest,

Your loving father

B. B.

mijnes aenschijns verdient hebbe. Neemt utoe saecken wel waer / weest neerstigh in 't leeren / tracht die geene te verghenoegen die d' opzicht over u hebben / en boven alle dingen / arbeidt den almachtigen Godt te behagen / 't welcke ghy te beter sult können doen so ghy quaet geselschap schutoot. Ghy hebt redelijcke wel begonnen / maer dat sal u niet voozderlijck zijn / indien ghy niet en volhert. Tot welken eynde ick Godt bidde sal dat hy u wil segenen. Alle utoe vrienden ontrent ons groeten u. Hier mede blijvende

H. heminde vader

B. B.

3. *From a son to his father asking his Counsell and consent in way of marriage.*

Sir,

BEing absent from you in person, and detained by my many great, and important affaires wherewith you and others have instructed mee, that I can not come to speak with you face to face: I have made bold in persuance of the honour and child-

3. Van een Soon aen sijnen Vader, sijn raedt en bewillinge om te huwelijken, versoeckende.

Mijn Vter /

Also ik persoonlijck absent zijnde / en dooz de groote en beelderhande ghewichtige sake / waer mede u e. en andere my vertrout hebben achtte ghehouden werde / soo dat ick by u e. niet können han / om aengesichte aen aengesichte met u e. te spreken; heb ik my vertrout / volgens de eere en hinder-

childlike dute which I owe to you, thus by writing to crane advise of you in a matter that doth highly concerne me. Sir, it is so, that being come by the blessing of God to mans estate by your & care & furtherance in a way to live of my selfe, and considering that God Almighty hath so ordained that it is not good for man to be allone, and therefore would seek an help meet for him, and that my occasions now are such as that it is not so good for me to continue in a single and unmarried estate, I have had of late some thoughts and by the advise of friends that wish me well, great encouragements to look out for a wife, and by the good hand of God so guiding of me have begun to set my affections upon one whom I could willingly if it were the wil of God enjoy in that way. The mayd whom I have minded is of myne own knowledge in part, and as I heare from others that know her, a very godly and vertuous woman, one that is comely of person, a good kouwwife,

kinderlijke plicht die ick u e. schuldigh ben / aldus dooz schrijven utmen raedt te verzoeken in een saecke die mijn ten hoogsten aen gaet. Mijn Heer / het is alsoo / terwyl ick dooz Godes zeghen tot mannelijcken staet gekomen ben / en dooz u e. sozge en hulpe op den wegh om van mijn selven te konnen leven / en aenghemercht hebbende dat Godt Almachtig geordineert heeft / dat 't niet goet is dat de mensche alleen zy / sochte daeromme een hulpe die hem bequaem soude zyn; en dat mijn gelegentheden regentwoozdig sulchs zijn dattet dooz my onbequaem is een eenigh leben te lepen en ongetrouwt te blijven / so heb ick onlangst eenige gedachten gehad / en dooz raedt en moet-gebinge van vzienden die mijn welvare wenschen / na een wijs uyt te sien / en dooz de goede handt Godes my geleyden de / heb ick mijn liefde beginnen te stellen op eene / die ick (soo het de wille Godes ware) geerne op die maniere soude ghenieten. De Jonghe Dochter die ick besint hebbe / is ten deele dooz mijn eyghen wetenschap / en dooz de getuygenisse van andere die haer kennen / een Godsalige en deughtsamen Jonge Dochter / een die schoon en cierslijck van persoon is / en een goede Wips - houster / seer sacht

and very meek and affable of disposition. She is the only daughter of Mr. D. R. a godly man & credible merchaunt in this city, one that is able to give a considerable estate with his daughter, and one who may be no small furtherance to me in way of my trading. But without you Sir I can do nothing, for God hath required children to honour their parents, and I having bin hitherto sustained and prospered by Gods blessing upon your fatherly care, dare not be so unthankfull as to take in hand so great a busines without your counsell and approbation. Wherefore Sir I beseech you, to ask counsell of God for me, and your self seriously to take the matter to heart, and with what convenient speed you can to send me your mynd in writing: Until which time I shall forbear any motion or further proceeding there in. I doubt not of your tender and fatherly care of me in this: and therefore need use no friends or arguments to perswade you to. God I hope, who hath the hearts of al men in his hands.

sachtmoedigh / en van eenen
vriendelijcken aert. Sy is de
tenighe Dochter van Mr.
D. R. een Godtsaligh man /
en in dese stadt een eerlijck
Vooptman / eene die de machte
heeft om een merchelijcke
somme gelt met sijn Dochter
te gheben / en eene die my in
mijnen handel gheen kleyn
voordeel soude konnen doen.
Maer sonder u e. Heer / kan
ick niet doen / want God heeft
begeert dat hinderen hare ou-
ders souden eeren / en ver-
mits Ick dooz Godes zegen
en u e. Vaderlijcke sozge tot
nu toe onderhouden en dooz
spoedigh geweest ben / en derf
ick soo ondancckaer niet we-
sen / om soo een zwaren saeck
by der handt te nemen / son-
der u e. raedt en betwillinghe.
Daeromme versoek ick Wee-
re / dat u e. mijnent wegghen
met Godt wilt te rade gaen /
en selfs de saecke ernstelijck
ter herte nemen / en my u e.
schijstelijck antwoort met al-
le mogelijcke spoet toefenden /
tot welcken tijt toe ick 't sel-
ve niet dooz sal stellen / maer
alle vordere vooztganc sta-
ken. Aen u e. teedere en va-
derlijcke sozge mijnent-hal-
ben in desen twijfel ick niet:
daeromme behoef ick geene
vrienden en betweeg-redenen
te ghebruycken om u e. daer
toe te betwighen. Ick hoope
dat Godt / die aller menschen
harten insijne handen heeft /
u e. be-

will perswade you to that which shall be for his glory : and if he seeth it good for me he wil in his good time accomplish it. At present I have nothing els but my humble service to your self, my mother, and the rest of my friends, only that I desire to approve my self to be,

Your obedient Son,

R. S.

u e. betweghen sal te doen dat tot sijner eere strecken magh : het welcke hy inijnen rydt volbrengen sal so het tot mijnen boordeel is. *Tegentwoordigh* heb ick anders niet als mijn ootmoedigen dienst aen u e. aen mijn *Moeder* / en de reste mijner vrienden / alleenlijck dat ick wensche te betwijlen dat ick ben /

H. C. gehoorzamer Soon /

R. S.

The answer to the former letter.

Antwoort op den vorigen brief.

Son R.

I Have receaved your last, and taken into serious consideration the weightie matter by you therein propounded to mee. As for Mr. D. R. whose daughter you desire to marry, I know him wel, and would be glad that hee and wee might bee so neare in affinity. As for his daughter I know her not, shee being but a child when her Father went out of England. But if she bee such a mayd as you write me, surely I should not doe well I think, any way to discourage you therein. For my part, being so far distaunt from you, and so little able to helpe you, I can not take

Soon R.

UWen lesten brieft heb ick ontfangen / en hebbe de gewichtige saecke my dooz u daer in boorgestelt / in ernstighede bedenckinge ghenomen. *Wegens* Mr. D. R. met wiens Dochter ghy geerne huwelijchen soude / die ken ick heel wel / en soude my verheugen dat hy en wy so nae aen malkanderen vermaegschappen souden. *Wegens* sijne Dochter / haer en ken ick niet / alsoo zy maer een kindt was doen haer Vader wyt Engellant trock. Maer indien het sulcken Dochter is als ghy my schrijft / dunct my waerlijck / dat ick niet wel sou doen u dat af te raden. *Mijnenthalven* / also ick soo verre van u gelegen ben / en so weynigh macht hebbe om u te helpen / en kan ick soo veel over my

so

niet

so much upon mee as otherwise I should think my self bound to doe. This therefore I give you for answer. So long as you were a child, and under myne hand, I took the best care I could of you to guide you; but now you are a man and for your selfe, I may I conceive leave matters more to you, only my advise and counsell I may give you as occasion serveth and you shall doe well to follow it; for you can no longer expect God's blessing to goe along with you, than you doe honour your parents in all good things. As for the mayd and her parts and qualifications, I leave that wholly to you to look to it, that shee bee such a one as you say, and such an one as you may live a godly peace able and comfortable life with all: and herein I charge you to take what helpe you can of your friends in my absence, to advise you that you be not deceived by you thfull lusts and conceits, for favour is deceitfull, and beauty is vaine, but a woman that feareth the Lord shee shall be praised. As for the matter of outward estate, you shall leave that to mee to manage it between her

father

niet nemen als ik my anders soude verpligt houdē te doen. Waeromme ick u dit tot antwoorde gheve. Tētwijle ghy een kind waert/en onder mijn gebiedt stont / dzoegh ick de beste sozge die ick konde om u te regeeren; maer nu ghy een man gheworden zijt / en dooz u selven/vertrouwē ik dat ick eenige saecken aen u overlaten magh; eventwel magh ick mijnen raedt gheven alst past geest/ en ghy sult wel doen het selve na te komen; want langer als ghy u anders in alle goede dinghen veret/ en kondt ghy de segen des Vaders niet verwachten. Wegens de jonge Dochter / hare deughden / en bequaemheden/dat laet ick geheelijck aen u om toe te sien / dat zy so is als ghy van haer ghescrevenht / en sulcken een met wien ghy een Godsaligh / vreedsaem / en troostelijck leven mooght leyden: en hier in beveele ick u / dat ghy soo veel hulpe alst mogelijck is van u vrienden in mijn absentie wilt nemen/om u alsoo te raden / dat ghy dooz de lusten en inbeeldinghen des Fleughs niet bedzoghē en mozt; want de bevallichēht is bedzog/ende de schoonheyt ydelheyt/maer eenē Vrouwē die den Vēere vzeest die sal gheprezen worden. Wegens de sake van uwerlijcke middelen/dacr sult gy my en hāer

Vader

father and my self, which I shall doe by letters and friends, so soon as I understand that you are any way acceptable to the mayd, and that you have. Farther encouragements to goe forward in this busines. In the mean time and so alwayes I shall not cease commending you and al your lawfull undertakings to Almighty God in my daylie prayers. And so I bid you hartily farewell, desiring you to remember my hearty salutations to all our friends.

Your loving father
T. S.

Vader mede laten begaen / het welcke ick dooz brieven en vrienden sal doen so haest ick verstaen sal hebben dat ghy de mager eenigsinck aengenaem zyt / en dat ghy meerder moetsult hebben om in dese saecke boozt te baren. **M**iddeleertijt ja gheduerigh sal ick niet af laten u en alle ulwe roettighe onderwindingen den **A**lmachtighen **G**odt in mijne daghe-lijckse ghebeden te bevelen. **W**aer mede ick hertelijcke afschept van u neme / versoeckende dat ghy mijne hertelijcke groetenisse aen alle onse vrienden wilt doen.

H Beminde Vader
T. S.

4. *A father sends his son to a Schoolemaster, and gives him charge to feed and instruct him, and promiseh to pay him for it.*

4. Een Vader send sijnen Soon aen een Schoolmeester, wien hy beveelt te voeden en te onderwijsen, waer voor hy hem betalinge belooft.

Loving friend Mr. F. G. I was with you (you know) a while since, and had some communication about placing my son with you, but then we could not agree about the wages I should give you. Now so it is that since I have considered of it, and have thought it not best that I should stand upon a

small

Werde dient **M**r. **F. G.** **I**ck ben onlanghs (als u l. bekent is) by u l. geweest / eenige reden t'samen hebben- de wegens het besteeden van mijn soon by u l. maer konden als doen over 't loon dat ick u l. geven soude / niet ac- corderen. **H**et is nu so / dat icket t'sedert dien tijdt over- leyt hebbe / en ongeraden ghe- bonden / terwyl het tot nut van

fin
go
le
th
w
pr
th
an
fin
me
yo
wi
ear
yo
to
loc
wa
hin
dili
all
yo
nar
cip
con
cha
and
Fre
Ital
gue
goo
neg
up
goo
vior
Goo
may
hold
as o

small matter for my child's good. I have therefore now sent my son over to you by this good friend the bearer, with all things which for the present I or my wife have thought necessary for him, and what you shall further find needfull either send to me and I will provide it or if you please to provide it, I will pay it you againe. My earnest request therefore to you is, that you will please to take charge of him, and look well to him, that he want no thing needfull for him? and also that you will diligently instruct him in all necessary things wherein youth should be taught; as namely, reading, writing, ciphering, casting up of accompts, keeping of merchants books, understanding and speaking the Latin, French, Dutch, English, Italian, and Spanish, tongues, and what els you see good: but especially I pray neglect not to traine him up in the feare of God, and good manners and behaviour toward men, that by Gods blessing in time he may be fit to traffique and hold commerce in the world as other men doe, and make

van mijn hint soude strecken op een kleynen te staen. Ick hebbe daerom nu met mijn goede vrient bronger deses / mijn soon aen u l. over gesonden / met alle dingen die ick of mijn Duyts- vzwoutwe reghen woordigh konde bedencken hem noodig te wesen / ende het geene u l. beviint hy noch van noode soude moghen hebben / gelieft dat te ontbieden en ick sal 't besorgen / of so ghy 't besoght / sal ickhet u l. weder betalen. Daeromme is mijn ernstigh versoek aen u l. dat ghy hem beliebe onder u ghebiedt te nemen / en wel toe te sien / dat hem niet en ontbreke / dat nodig is; als mede dat ghy hem neerstelijck wilt onderwijzen in alle noodige dingen / waer inne de jeught behooren geleert te worden / als namentlijck: in 't lesen / schryben / tiffieren / rekeninge op te nemen / koopmans Boekhouden / het verstaen en spreken vande Latijns / Franse / Duytse / Engelse / Italiaense / en Spaense talen / en wat ghy meer noodigh acht: maer insonderheydt (bidde Ick u) en versuymt niet hem op te brengen in de vzerse Godes / en in goede zeeden en ghelact regens de menschen / op dat hy namaels doot Godes zegen bequaem magh worden om handel en koopmanschap inde werelt te drijven als andere menschen doen / en hem

himself worthily therein, so as God almightie may have prais, you credit, himself peace of conscience, and we his parents comfort: and for your paines and labour herein I shall pay you yearly, so long as he is with you, two hundred and sixtie guildens, as you demanded and you shall alwayes have your money before hand; in token whereof I have now sent you by him one quarters payment which is Sixtie and five guildens, and what extraordinary expences he puts you to besides his dyet and education in your house, that I will pay you over and above when I shall understand by you that you have disbursed and thing for him. Sir, what you doe for him I shall take it as dou for me, and shall studie all wayes whereby I may any wise requite or deserve the love and care which you shal shew to him. Thus desiring your loving entertainment of him and usage according to his demerit, and as you in wisdom shall find most for his good, and praying the Lord to blesse your labours to him, I take my leave, and rest,
Your assured loving friend M. N.

The superscription. To my loving friend Mr. F. G. Scholemaster dwelling at M.

3. One

daer so vromelijck in dzagen / dat God almachtig lof / u l. de eere / hy een gerustte consciencie / en in sijne ouders troost / mogen hebben: en vooz utwen arbeijt in desen sal ik u l. jaers lijcx / soo langh hy by u l. is / twee hondert sestig gulden volgens u l. eyfch / betalen / en u gelt sult gy alrijt van te boren hebben; in teercken waer van / ick u l. nu nebens hem betalinge sende vooz een viendeel-jaers / te weren / vijfen-sestig gulden / ende alle ongewone onkosten die hy u l. buyten sijne mont-kosten en opvoedinghe in u huys aen doet / sal ik daerenboven betalen / so haest ik van u l. verstaet sal hebben dat ghy vers vooz hem verschoten hebt. Mijn Weer / t gene u l. aen hem doet / sal ick achten als vooz my gedaen / en sal alrijt benectstighen / waer mede ik de liefde en sozghen die ghy aen hem bewijzen sult / verdienē en vergeldē sal. Aldus versoekende dat ghy hem vriendelijck wilt onthallen / en na sijne verdiensten / en als u l. na utwe wijsheijt vooz hem bequaem sult binden / wel wilt doen / en de Heere biddende / utwen arbeijt aen hem te willen segenen / neem ick mijnen afscheijt / en blijve

H. L. Vrient M. N.
Het opschrift. Aen mijn beminde vriendt Mr. F. G. School-meester / woonende tot M.

5. Een

5. *One friend counsellerh
another howe to proceed
wel in merchandizing
which hee hath newly
begun.*

The superscription.

To my esteemed good friend
Mr. F. P. Merchaunt in
Hamborough.

MY deare friend F. P. ha-
ving heard that you ha-
ve begun to trade for your
selfe, and that you have ta-
ken upon you so great and
weightie a calling as a mer-
caunt adventurer, I have
thought my self bound as a
professed friend of yours,
and an old friend and fami-
liar of your deare Father de-
ceased, to congratulate you
in your estate, and to give
you the best advice I can for
your better manageing of
your affaires. It is that which
I promised your father on
his death bed, and therefore
I hope that you will take it
in good part from me. First
the before let me advise you,
not to bee too hastie to be
rich, for Solomon sayth he
that hasteth to bee rich shall
suddenly come to provertie.
Be sure in the first place

that

5. Eenen vrient geeft den
anderen raet, hoe hy in
sijnen handel dat hy
eerst begonnen heeft,
wel voort sal varen.

Het opschrift.

Aen mijn hoogh-geachten en
goeden vriendt Sr. F. P.
Looopman / tot Hamburg.

Mijn geliefde vriend F. P.
ghehoort hebbende / dat
ghy voer u selfs begonnen
hebt te handelen / en dat ghy
soo grooten en ghewichtigen
beroep aengenomen hebt een
Looopman avonturier te we-
sen / heb ick my als verbonden
geacht / my als u l. vriendt te ge-
bende / oock een out bekent
vriendt van u geliefde overles-
den Vader / my nevens H. L.
in uwen staet te verblijden /
en u l. de beste raet te geven
dat my mogelijk is / tot be-
ter uytvoeringe van uwer
handel. Dat is het geene ick
aen u l. Vader op sijn dood-
bedde beloofte hebbe / en daer-
omme hope ick dat ghy sulcx
van my in 't goede sulcx aen-
nemen. Laet my H. L. darr
in 't eerste raden / dat ghy u
niet al te seer en spoet om
rijk te worden / want Salo-
mon seght / die sich haester om
rijk te worden sal mer-
ter haest tot armoede verba-
len. Siet ten eersten wel toe

U

Dat

that you feare God, and serve him incessantly night and day, and let not your cares for this life hinder you of doing any part of your duty to God. Be not too greedy of falling into much business: for great merchandize soone makes a man either rich or poore. Acquaint your selfe much with the uncertainty and fading condition of outward things, and be strong in faith and hope of eternall life: for Merchaunts run many hazards feares, and adventures, and often undergoe great losses; and if you have not a foundation layd up for the life to come, you may possibly meet sometimes with such changes here, as may make your heart to quake. Whatsoever you take in hand or do, be sure to deal justly what al men: for il gotten goods seldome prosper long. Rob not the prince of his customes: for many times a pound that way gotten costs ten. Trade not in deceitful unmerchable, and false wares. Keep just waights equal ballan-

dat ghy de vzeese Gods hebt/hem sonder ophouden dagh en nacht dienende / en laet oock de sozgen van dit leven u van geen gedeelte der plicht die ghy Godt schuldigh zijt / beletten. Weest niet al te gierigh om al te veel te doen te hebben: want grooten hoop handel veroozsaecht een mensche haest rijck of arm te worden. Van de onseckerheyt en verganchelicheyt van aertsche dingen sulst ghy u verscheren / en sterck in den geloobe en hope van het eeuwige leue wesen: want kooplieden loopen groote perijckelen/vzeesen/en abontueren/en moeten dickwils groote verliesen dzagen: en soo ghy dan gheen fondament vooz het toekomende leven gelept hebt / waer 't moghelijck dat ghy hier al-te-mers sulche veranderinghen soudent moeten die u herte soude doen zitteren en beven. Wat ghy by der handt neemt of doet / weest verseckert dat ghy alle menschen recht doet: want het heurt seiden dat goederen niet onrecht vercreghen/langh voozspoedig zijn. Ontroost den Prince van sijn rollen niet: want een pont op die maniere ghewonnen kost dickwils wel tien. Wandelt niet met bedrieghelijcke valsche / of dat gheen koopmans Waer en is. Houde recht gewichten/gelijcke wa-

ces, and law full measures. Take good notice of all that you receive in, and pay out, in the way of your trade. Keep your books and accounts exact & in good order: for therein stands much the credit of a merchant. Be often perusing your books, acquaint your self well with your estate: for many through neglect of that have not only bin undone, but greatly disgraced. Adventure no more at any one time than what if you lose you can by Gods blessing beare. Make your adventures in many parcels that if one should faile the other perhaps may helpe the losse. Take heed with whom you trade, and whom you trust. Trust no man but try him first. And seek not without great necessity to be credited of others: for the more you stand on your own feet the lesse care and more honour you have. Bee not lightly surety for any, for many thereby suffer great damage: neither lightly desire any to be surety for you: for one good turne will ask an other. What you have once promised be careful to perform:

gen/en twertigē marz. Neemt goede acht van al het gheene ghy in uwen handel ontfangt en uytgeeft. Houd uwe boecken en reecheningen bequaem en in goede orde: want daer bestaet d'eere van een Koopman grootelijc in. Overstiet uwe boecken dickwils / maecht dat ghy uwen staet tyel kent: want dooz het versupm van dien / zijnder veel niet alleenlijc bedorven / maer in groote schande vervallen. Waeght op eenen tijt niet meer dan soo ghy het quam te verliesen ghy dooz Godes seggen soude konnen dragen. Maecht dat het gene ghy abontuert in vele gedeelten zy / op dat so d'eene quam te verongelucken / het andere de schade moghelijc soude konnen helpen dragen. Siet toe met wien ghy handelt en wien ghy vertrouwt. Vertrouwt niemant / of beproeft hem eerst. En tracht oock niet sonder groot gebreck / van andere vertrouwt te worden. Want hoe vaster ghy in u eegen schoenē staet / hoe minder sozge en hoe meerder eere sult ghy hebben / weest vooz niemant lichtelijc bozge: want veel lijden daer grote schade dooz: versoecht oock lichtelijc niemant bozge vooz u te blijven: want d'eene vrientschap eyseht den andere. Weest sozghuldigh na te komen dat ghy eens belooft hebt:

for merchants suffer much by not keeping their word. When therefore you have payments to make provide in time: have the somes and dajes in continuall remembrance. Relye on no other man to the last for your owne payments: for so you may be deceived and crack your own credit. Be as care full as may be not to trade above the compasse of your stock. Leave not your busines to much to others but have a continual oversight of it your self. Live not in fashion either above your rank, or too much inferiour to it but keep in a middle way, so as your conscience may not be wounded if you should faile. Love more your honour than riches. Seek not to be criditted for all that you can. When you have gained, praise God and remember the poore. Be not prodigal, for that is wastinge: nor yet niggardly, for that is base. Keep stil a noble & generous mynd guided by a good understanding. Shun by all means evill company, and among other things take heed of horses, wine, and women: which have bin the over-

hebt: want kooplieden lijden groote schade dooz dien zy haer woozt niet en houdē. Daeromme wanneer ghy eenige betalinge te doen hebt/ versozght het in tijt: de sommen en verbaal dach hen alrijt in u ghedachten hebbende. Verlaet u tot op het lest op niemant wegens u betalinge: want daer dooz soud gy konnen bedrogen worden/ en u eygen geloof bzeken. Weest so sozgbuldigh alst mogelijck is/ boven de streck van u vermogen niet te handelen. Laet uwe dinghen niet te veel op andere staen: maer hebt se selve een ghesladige ooghe op. Gaet in utwen dzacht/ noch boven utwen staet/ noch al te veel onder utwe staet: maer houdt u inde middel-weegh/ op dat uwe consciencie niet ghequetst en worde/ indien ghy quaemt te salgeren. Weet u eere lieber als rijckdom. Tracht niet dooz so vele vertrout te worden als ghy kond. Als ghy winste gedaen hebt/ looft Godt/ en ghedenckt den armen. Weest niet overdaigh; want dat is verkeerende noch te gierigh; want dat is verachtelijck. Voud alrijt een edel en doozluchtrigh gemoed dooz een goet verstant gelept zijnde. Schijnt quaet geselschap dooz alle middelen/ en onder andere dingen wacht u dooz paerden/ wijn/ en vrouwen: de welcke veelse jonghen

throw of many young merchants. Have a certain time ordinarily of being at home, and misse no man if it be possible at times appointed. Frequent the exchange and meeting places of merchants: for absence makes a man sometimes suspected. If you deale for others, doe for them as for your selfe: you thereby gaine friends and reputation. Be sure your advise be good, or have it altered and when it is right follow it punctually. Reckon often with your masters or Chapmen, for short reckoning makes long friends. There are many other things doubtles which are needfull to be taken care of, which are not possible for mee to think on: but time and experience will teach you them. And think it not strange if you learne something by shame and losse: for things so learned usually are best remembered. So hoping that myne advise to you herein shall not be altogether cast off, I leave you to God and rest,

Your faithfull friend
C. D.

Kooplieden bedorven hebbe. Stelt een sekeren tijt om gemeenlyck t'huys te wesen/en so 't mogelijk is/set niemant te leure op gesette tijden. Verkeert op de beurse en andere plaatsen daer kooplieden by een kogen: want af-wesen veroozsaecht sonderwijls dat een mensche in twijffel getrocken wort. So ghy vooz anderen handelt/ doet vooz haer als vooz u selven: daer dooz verkrjght ghy vzienden en een goeden naem. Weest versekeret dat uwen advijs goet is/of dattet verandert worde: en wannere 't recht is/komt het sonder missen nae. Reekent veelwijls met u meesters of kooplieden: want korte rekeninghen veroozsaecht lange vzienschap. Daer zijn onge- twijffelt veele andere dingen/die noodigh zijn waer genomen te worden/die my onmogelijck zijn te bedencken: maer tijdt en erbarenthepdesullen u die wel leeren. En dunct het niet byem te wesen/dat ghy pers dooz schande en schade leert: want dingen op die wijse geleert/wor- den best onthouden. Dus hopende dat mijnen raedt aen u l. in desen/in 't geheel niet verworpen sal worden/bevele ick u l. den Weer/en blijve/

H. L. getrouwen vziener
C. D.

6. *From one friend to another in way of advice about sale and returne of goods.*

LOving friend Mr. P. after salutations, &c. I give you to know that I have sent you by I. N. master of the Elizabeth of London, who is now bound for Holland, and to set saile within two dayes if God permit, the severall goods mentioned in the bill of lading here in closed, which I pray you receive for my use, and let this be your sufficient order and advise to sell and dispose of them for me with all fidelity. And make returnes to me in sugars or Endigoes, or tobaccoe, or French wines, or beaver hats and books as you shal best be able to accommodate your selfe for mine advantage, paying your self all charges and factorage concerning them. I have also charged you with a bill of exchange to pay to Mr. N. at double usance thre hundred pounds sterling. If you please to accept it and pay him, you shall doe me a favour, and

if

6. Van eenen vriend aen den anderen raedt gevende, wegens het verkoop en de wederkeeringe van goederen.

Werde dient Mr. P. na groetenisse/ &c. Ich laet H. L. weten dat ver J. N. Schipper van den Elizabeth van Londen / die tegenwoordigh nae Hollandt meent te zeplen / en so het God roelaet / binnen twee of dyp daghen meent te vertrecken / Ich aen u l. de verscheyden goederen in dese ingeslotene cognossement verhaelt / gesonden hebbe / u l. versoekende die mijnen halven te willen ontfangen / en laet desen eene genoeghsame oorde ende raedt zijn om die woord mijn te verkoopen en in alle ghetrouwicheyt te besteden. En doet mijn wederkeeringe in supereken / of Indigo / of Coback / of France Wijnen / of Weber-woerden / en Boecken / soo als ghy best tot mijnen voordeel te rechte sulc konnen komen / u selfs betalen de woord alle de onkosten en factorie die aengaende ghesdaen. Ich hebbe u l. oock belast met een wissel-brief van dyp hondert ponden sterling te betalen aen Mr. N. op dubbel usance. So het u l. belieft aen te nemen gheschiedt my

if the former goods sent you be not yet sold; or amount not to so much, I shall make it good to you when and howsoever you please to charge me with it or any part that you come shorts. For news we have none at present, the king is still at Newcastle, but there is no signe or likelyhood of his subscribing to the propositions. The Lord send us an happy peace. Farewell.

Your loving friend I. K.

my vrientschap / en indien de goederen booz desen ghesonden noch onverkocht zijn / of soo veel niet en bedragen / sal icket H. L. wederom goet doen manneer en op wat wyse H. L. my daer mede gelyeft te belasten / of soo veel als H. L. te hoort sal komen. Nieuws hebben wy reghenmoedigh geen. Den koningh is noch tot Peterassteel / maer daer en is gheen teekenen of blijck dat hy ondrteekenen sal 't geene hem booz-gesait is. De Heere geve ons een geluckige vrede. Daert wel.

H. L. beminde vrient J. K.

An obligation for debt.

Een obligatie van schuld.

I C. R. of Amsterdam Inkeeper acknowledge and confes by these presents to be indebted to the worshipfull L. H. of the same city Merchaunt, or the bearer here of, the somme of five hundred guildens as 20 stuyvers 2 peece, and that for a parcell of Borduice Wines bought of him and received to my content: promising to pay the said somme at May next coming. And for the same I bind my person and goods present and to come. Renouncing all helps and benefits of lawe any wise contrary hereunto,

and

I Ch. R. Verbergier in Amsterdam / bekenne ende belijde mits desen schuldig te wesen de eersaen L. H. hoopman der selver stede / oft den bzenger deses / de somme van vyf-hondert guldens / tot 20 stuyvers 't stuck / ende dat teesake van een partje Wozdaursee-Wijnen van hem ghesocht / en dat tot mijn genoegen ontfangen: belovende de selve somme te May eerskomende te betalen. Ende daerbooz verbindende ik mijnen persoon en goederen / tegenmoedig ende roekomende / ontfegende alle de behulpfelen ende boozdeelen van rechten / desen eenigfins tegenstrijdende / en

U 4

de

and particularly telling the law, that generall renuntiation is of no value, except that the speciall goe before. In witnes of the truth, I have subscribed this in Amsterdam this fifteenth of September 1646.

By me C. R.

de bysonder den rechte / seggende / dat ghemeyne ontfegginge van geender weerden en is / ten zy dat de bysonderen vooz-gae. In kennisse der waerheydt / hebbe ick dit onderteekent binnen Amsterdam desen vijftienden September 1646.

By my C. R.

Another, somewhat shorter, and with severall payments.

Een ander, wat korter, ende met verscheydene betalingen.

I A. B. dwelling at Antwerp, acknowledge and confesse to be inachted to H. M. merchaunt dwelling at Vilain, or the bearer hereof, the somme of Thirty pounds ten shillings & six pence Flemish coine, and that for five English cloaths which I have bought and received of him: of which cloaths I hold my self to be well satisfied. Therefore I promise to pay him or the bearer hereof the said somme in three payments, to wit: Ten pounds in the whitfun faire of Antwerp next coming, Ten pounds more at the Baumas faire, and the remainder in the cold faire of Berghen then next ensueing without any fraud. In witnes of the truth I have, &c.

I Ch. B. wonende t'Antwerpen / bekenne ende belijde schuldigh te zijn H. M. Hoopman woonende te Deslaine / ofte de byzenger van desen / de somme van 30 ponden / thien schellingen / ende 6 penningen Vlaemsche munte / en dat vooz vijf Engelsche lakenen die ik van hem gekocht ende ontfangen hebbe: van welke lakenen ik my wel vergenoeght houde. Daerom belobe ick hem ofte den byzenger deses de voozseyde somme in drie betalingen te doen / te weten: thien ponden in de Antwerpse Pinckster-mercht eerst-komende / noch thien ponden te Bamijs-mercht / ende de reste in de koude-mercht van Berghen daer aen volgende sonder eenigh bedrog. In kennisse der waerheydt heb ick / &c.

An obligation with surety.

WE N. I. and I. B. as surety, acknowledge by these presents to be indebted and each one of us for the whole and as principall unto A. F. accepting the same, the some of 600 Charles guildens of twenty stivers a peece, for a sort of linnen cloth bought by the said N. I. & received to his content. For which debt I the said I. B. stand surety, and make thereof my proper debt, promising as principall to pay the same unto the said A. F. or the bearer hereof, within the space of one year. Renouncing of the exception of the division, Ordinis excussionis, and all others which might stand me in stead against it. Provided that the said N. I. doe free and release me therefrom without cost and damage like as I the said N. I. promise to doe within the space of fifteen moneths. For which we equally bind our persons & goods moveable and immoveable, present and to come. Renouncing all helps and benefits of law any wise contrary hereto, and particulerly telling the law that generall

renun-

Een obligatie met borge.

W N. I. ende I. B. als borge / bekenne mides desen schuldigh te zijn / ende elk van ons een vooz al / ende als principael aen A. F. het selve aen-nemende de somme van 600 Carolus guldens van 20 stupbers 't stuck / ter sake van een soozte linde-laken by den selven N. I. ghekocht en tot sijnen genoegent ontfangen. Vooz welke schuld ick I. B. voozts borge blijve ende maecke daer mijn eygen schuld van / belovende die als principael aen de selven A. F. oft bzenger deses binnen den tijdt van een jaer te betalen / ontfegghende de wytnemingen vander divisien Ordinis excussionis / ende alle andere die my daer tegensoude mogen te stade komen. Behoudelijcken / dat de selve N. I. my daer van kosteloos ende schadeloos ontlaste ende ontsla / gelijcker-wijs ick N. I. voozts binnen den tijdt van 15 maenden beloobe te doen. Waer vooz wy gelijckelijcken onse personen ende goederen roerende ende onroerende / te gentwoozdigh en roekomende verbinden: verwerpende allen behulpselen / ende voozdeelen van rechte desen eenighsins tegen-strijdende / en bysonder de rechte / seggende / dat geniep-

N 5

pe

renuntiation is nothing worth, except speciall goe before. In witnes whereof wee have set hereunder our hands (signes mannal) in presence of W. T. and H. B. as witnesses, this fourth of Septemb. in the yeare 1646.

N. I. I. B.

*An agreement for hire of
an house.*

I M. E. acknowledge and confesse to have demised (or let) to the worshipful W. O. an house with a garden scituate in Leyden in the cleare street, called the thousand fears, next door to the N. for the terme of eight years following, beginning at May now next coming 1647. and that for the yearly somme of Fifty and sixe guildens of twenty stivers a peece, to pay every half yeare eight and twenty guildens currant money, the first part werof wilbe due &c shal be payd at Alballowes tyde or the first of November 1647. or within a moneth after that without fraud. Where-with both partyes being contented, the fore said demiser and tenant have promised one an other to keep the foresaid conditions, under bond of their persons, and goods moveable and

immovca-

ne ontfegginge van geender maerden en is/ ten 3p dat bysondere boozgae. In kennisse der maetheyt hebben wy onse handt-reechenen hier onder ghestelt in het by-wesen van W. T. ende H. B. als ghestuppen/ desen vierden Septembzis Anno 1646.

N. I. I. B.

*Voorwaerden van huys-
huere.*

I Ch M. E. kenne ende besijde verhuert te hebben d' eersamen W. O. een Wupst met een Hof staende te Leyden in de klare steeg/ genaemt de dupsent bysen / aldernaest den 31. booz den tijt van achtna-volgende jaren / ingaende te 31. sep eerst-komende 1647. ende dat booz de somme van ses-en-vijftigh guildens / tot twintigh stupbers het stuck jaetlijcx / te betalen alle half-jaer acht-en-twintig guildens in gangbaren gelde/ waer van d' eerste pap op Alder-heyligen-dagh of op d' eerste November 1647. verschijnen sal / ende betaelt moet worden / of binnen een maent daer nae / sonder bedzogh. Waer mede beyde pappen te byede zijnde/ de boozsz huerder en verhuerder malhanderen belooft hebben de boozsz boozwaerden te onderhouden/ onder verbintnisse van hare personen ende goederen / toetende ende ontetende

immoveable present and to come. Renouncing al helps of law any wise contrary hereunto, and particularly the law saying, that general renuntiation is of no worth except that the spetial goe alote. In witnes wherof there are made hereof two Chirographies (or instruments) one cut out from the other, subscribed by parties on both sides, and written upon the cutting throug with A B C. in presence of N. E. and F. G. witnesses the 5 of Aprill 1646.

By me M. E.

roerende / tegenwoozdige ende roehomende. Verwerpende alle behulpfelen van rechte desen eenighsins tegen-strijdende/ende bysonder den rechte seggende/ dat gemeyne ontfegginge van geener waerdere en is/ ten zy datter bysondere boozgae. Tot oozkhonde van dien zijn hier af ghemaect twee hantschiften / d'een upt den andere ghesneden dooz partpen weder-zyds onderrechent/ende op 't selve deur snijden met A B C beschreven in 't bywesen van N. E. ende F. G. gherungen/ den vijfden Aprillis 1646.

By my M. E.

An acquittance for house rent.

Quijtscheldinge van Huys-huere.

I R. P. acknowledge by these presents to have received of the worshipfull O. T. the somme of eightie and three guldens for an half years house rent due for the dwelling house of the said O. T. scituat in Peter and James-street in Amsterdam now at May 1646. In witnes of the truth I have hereunto subscribed my signe manuall the ten of June 1646.

By me R. P.

I Ch R. P. bekenne mijs desen ontfanghen te hebben van den eersamen O. T. de somme van dzy-en-tachtigh guldens booz een half Jaer Huys-huere in May 1646. verschenen booz 't huys daer de boozschreven O. T. in woont / staende in Pieter Jacobs-straet tot Amsterdam. In kennisse der waarheyt heb ick mijn hant-tepen hier onder ghestelt den thlienden Junij 1646.

By my R. P.

*An acquittance for
debt.*

*Quyt-scheldinge voor
een schult.*

I A. B. dwelling at Bridges, acknowledge & confes by these presents to have received of I. G. dwelling at Antwerp, the somme of ten guildens of twenty styvers a peece, which I lent him (or which he was indebted to me) wherof I have lost the obligation which was dated the tenth day of Aprill in the yeare 1644. Of which somme, and of al other debts which hee hath owed mee to this day, I hold my self well satisfyed, and acquit him of al. In witnes whereof I have hereunto set my signe manuell in Bridges the fift of September 1646.

I. B.

A clearing of an accompt.

THis day the fift of September 1646. have we V. F. and G. H. agreed together in friendship and have reckoned from the beginning to the end for certayne disbursed moneys, dyer, chamber rent, and otherwise, which I V. F. demaunded and he remained indebted to mee by the end of the accompt for the somme of 25 guildens, which I acknowledge

I Ik A. B. woonende te Brugge / bekenne ende be-lijde midt desen van J. G. woonende tot Antwerpen / ontfangen te hebben de somme van 10 guldens / van 20 stupbers 't stuck / die ich hem geleent hadde (oft die hy my schuldig is geweest) waer van ich de obligatie vercloren hebbe dat op den 10 dag Apzillis in 't jaer 1644. gedateert was. vooz welke somme ende vooz alle andere die hy my tot nu toe schuldig is geweest / ik my voldaeu houde / ende hem van alles quijtschelde. In kennisse der waerheydt heb ich mijn handt-teecken hier onder gestelt binnen Brugge / den vijft den Septembz 1646.

J. B.

Een af-rekeningh.

Op huyden den vijftden Septembz 1646. zijt wy V. J. ende G. H. minnelijck over-eengekomen / ende van alles tot alles af-gherekent vooz verchoten pennin ghen / mont-kosten / kamer-huer / ende andersins / die ic V. J. was eysschende / end hy my tot slor van rekening schuldig bleef vooz de somme van 25 guldens / welke somme ich bekenne ontfanghen

I

ledge to have received, and by this all our reckonings are dead and to nothing, and all that was standing out between us satisfied. Acted in Amsterdam in the house of A. R. in presence of A. B. and N. L. as witnesses the Fifth of September 1646.

V. F. G. H.

te hebben/ende hier mede zijn alle onse reekeningen doodt ende te niet/ende alles wat top met maekanderen hadden opstaen/voldaen. Aldus gedaen binnen Amsterdam ten huysse van A. R. in de tegenwoordigheyt van A. B. ende N. L. als gherupgen/ den vijfte Septembrij 1646.

V. F. G. H.

A bill of lading after the Hollands manner.

Een Connossement (of vracht - brief) op de Hollantse maniere.

I I. P. of Amsterdam master under God of my ship called the Saint Peter, at this present lying ready in the river of Amsterdam, to saile with the first good winde which God shal give toward London, where my right unlading shalbe, acknowledge and confes that I have received under the hatches of my foresaid ship of you S. I. Merchaunt, to wit: foute pipes of oile, two chests of linnen, sixteen butts of Currents, one ball of canvas, five bals of pepper, thirteen rings of brasse wyer, fiftie bars of iron, al dry & wel conditioned marked with this marke standing before. All which I promise to deliver (if God give me a prosperous voyage

I Ch J. V. van Amsterdam Schipper naest Godt van mijnen Schepe/ghenaemt de Sinte Pieter/als nu ter tijde ghereet liggende inde riviere van Amsterdam/om metten eersten goeden wint die Godt verleenen sal/te zeplen nae Londen/alwaer mijn rechte ontladinge zijn sal/oozhonde ende kenne dat ich ontfangen hebbe onder den Overloop van mijn boozsz Schip/van u S. J. koopman/te weten: vier pypen Oyl/twee cassen lijntwaert/seftien Boren Cozrenten/een baal canifas/vijf Balen Peyer/derhien ringen hooper-draet/vijfshien staven yser/al dzoogh ende wel gheconditioneert/ghemercht met dit boozstaende merck. Alle de welcke ich be loobe te leveren (indien mijn Godt met mijn boozschepen

with

schip

with my foresaid ship) at London afore said to the worshipful Mr. A. I. to his factour or assignes, paying for the freight of the afore said goods 20 sz. by the tun. And for the performance of this before written, I bind my self and all myne estate, and my foresaid ship with all its apputtenances. In witnes whereof I have signed three instruments here of with my name or my purser it my behalf, al of one contents, the one being performed the other to be of no force. Written in Amsterdam the fift day of September in the yeare 1646.

I. P.

A bill of lading after the English forme.

Shipped by the grace of God in good order and wel conditioned by me F. P. in and upon the good ship called the Ellinor of Pool, whereof is master under God for this present voyage I. C. and now riding at anchor in the Mase, and by God's grace bound for Southampton, to say two fats contayning 550 li. of flaxe, and two bags with 50 li. of nutmegs being marked and numbered as in the mar-

gent,

schip behouden repse verleent) tot London voozsz aen den Eersamen Dr. A. I. synen factooz ofte ghe deputeerden / mits betalende vooz vzaecht van dir voozsz goet 20 sz. per bar. Ende om 't geene voozsz is te voldoen / verbinde ik my selven / alle mijn goet / ende mijn voozsz Schip met alle sijn roe-behoren. In kennisse der waerheyt hebbe ich hier van drie alleens-lupdende vzaecht-briebe met mijn name ondertekent of mijn schijver mijnent weghen / waer van 't eene voldoen zijnde / den anderen van geender weerdē is. Geschrebe in Amsterdam den 5 dagh Septemb. anno 1646.

J. P.

Een Connossement (of vracht-brief) op d'Engelsche maniere.

Ick J. P. hebbe vooz de genade Godes in goede ordze en wel ghetconditioneert ghescheept in het goede Schip genaemt d'Ellinooz van Poel / waer op is vooz dese teghen voozdighe repse Meester of Schipper naest Godt I. C. en nu op de Plaze ten anchor liggende / en vooz Gods genade na Southampton meent te zeplen / te weten / twee barē inhoudende 550 li. vlas / en twee sacrhens met 50 li. noten-mustharen / gemercht en genombzeert als op de kant /

en

gent, and are to be delivered in the like good order and wel conditioned at the aforesaid port of Southampton (the danger of the seas only excepted) unto Mr. I. C. and Mr. W. W. or to their assignees, he or they paying freight for the said goods according to custome with primage and avarage accustomed. In witness whereof the master or purser of the said ship hath affirmed to three bills of lading al of this tenor and date, the one of which three bills being accomplished, the other two to stand voyd. And so God send the good ship to her desired port in safety, Amen. Datum in Rotterdam 5 of September 1646.

I. C.

en moeten in ghelijcke goede orde en conditie (uyt-genomen de periculen ter zee) inde voorsz. havē van Southampton aen Mr. I. C. en Mr. W. W. of die zy oordonneren sullen/ gelehert wo: dē/ by of te sijn voorz. vracht der voorsz. goederen volgens costumē beraslende met priem-gelt en avarie na behoren. In getuigenisse der waerheydt heeft de Schipper of schryver van het voorsz. schip/ by alleens-lupdende en op eenen dach gedaateerde laed- brieven onderteekent/ waer van den eenē vol daen zijnde / de andere twee van greender waerden sijn. Voorz. gebe Godt dat het goede schip ghelukkig ter getuenschte plaetsen mach komen / Amen. In Rotterdam den vijftien Septemb. 1646.

I. C.

A Bill of exchange.

London the 20 Febr. 1645.
for li. 100 sterlinge at
38 sz. 2 d. Flemish.

AT double usance pay this my first of exchange to Mr. D. D. or assignes one hundred pounds sterling at thirty eight sz. two pence Flemish for the valew of Mr. N. A. and place it to my account as per advise.

Yours D. M.

To Mr. L. P. marchant
in Amsterdam.

Een Wissel-brief.

London adi 20 febr. 1645.
voor li. 100 sterlinc a
38 sz. 2 d. blaems.

Op dobbel uso betaelt desen mijnen eersten Wissel-brief aen Sr. D. D. of o: dē/ hondert ponden sterlinc tot 38 schellingen twee grooten blaems de waerde / van Sr. N. A. en sielt het op rekeninge als per advijs.

H. U. dient D. M.

Aen Sr. L. P. koopman
tot Amsterdam.

Een

Another.

Een ander.

In Amsterdam the 5 Sep-
tember 1646. For li.
100 sterlinge.

In Amsterdam den 5 Sep-
tembris 1646. voor li.
100 sterlincks.

AT usance not having my
first paythis my second
of exchange to Mr. P. L. or
assignes one hundred pounds
sterling the valew received
here of Mr. I. H. make good
payment and place it to ac-
compt as per advise.

Op us mijn eerste niet
hebbende / betaelt dese
mijne tweede Wissel - brief
aen Sr. P. L. of oorde hon-
dert ponden sterlincks de
waerde alhier ontfangen van
Sr. I. H. doet goede beta-
linge / en stelt het op rekenin-
ge als per advijs.

Your loving friend I. N.

H L. dient J. N.

To Mr. I. G. Merchaunt
in Amsterdam.

Aen Sr. J. G. Koopman
tot Amsterdam.

An assignation.

Een geldt-bewijs.

Mr. C. L. bee pleased to
pay to Mr. H. G. or to the
bearer hereof fower hundred
and fifty guldens and it wil-
bee as satisfactory as payd
to my self. In Amsterdam
11 September 1646.

A. G.

Sr. C. L. u l. geliebt aen
Sr. H. G. of aen rhoonder
dese te betalen vier hondert
vijftigh guldens / en het sal
u l. regens my voor goede be-
talinge verstrecken. In Am-
sterdam den 11 Sept. 1646.

H. G.

F I N I S.

A table of the principal matters conteyned in this little book; by the help whereof the scholar may find out any thing therein for his use either in the learning of the matter or signification of words.

Een register vande voornaemste dingen in dit kleyn boeckjen vervat; door hulpe waer van den leerlinck alles tot sijn ghebruyck vinden sal, ofte omme de sake of de uytlegginge der woorden te leeren.

THe Scope of the work.

	pag. 1.
Of the letters and their distribution.	2
The abbreviations used in the English tongue.	3
Of diphthongs.	4
Of Consonant-Syllables, and many necessary observations about the reading and pronuntiation of words.	6
Of the nonne substantive, and its particles, numbers, and cases.	16
Of the noune adjective and its comparifon.	19
Of the pronoun and its severall kinds.	22
Of the verb and his conjugation in all moods, tenses, numbers, and persons.	25
Of the parts of speech that are undeclinable, to wit: adverb.	32
Conjunction, preposition, and interjection.	33
Of Syntaxis.	34

Cer-

DEn inhoud van 't werck.

	pag. 1.
Van de letteren ende hare verdeelinghe.	2
De verkortingen in d' Engelsche tale gebuyckelijck.	3
Van diphthongen.	4
Van Consonant-syllaben / ende veel noodighe onderhoudinghen aengaende het lesen ende 't ghebruyck der woorden.	6
Vande nommen substantivum ende hare actyphelen / ghetallen / ende casus.	16
Van de nommen adjectivum ende hare vergelijkinghe.	19
Van de pronomenen ende sijne verscheidene soorten.	22
Van 't verbum ende sijn veranderinge in alle mooden / tensen / getallen / en personnen.	25
Van de deelen der sprake die inderlinabel zijn / te weten: adverbium.	32
Conjunctie / propositie / en interjectie.	33
Van Syntaxis.	34

Enige

The table.

Certaine examples of sentences profitable in the practise of the foregoing rules, to wit:

- 1 The ten Commandments. 37
- 2 The Lords prayer. 39
- 3 Christs Commission to his Apostles. 39
- 4 Institutions of the Lord's supper. 40
- 5 Ecclesiastical discipline. 41
- 6 The Creed. 42
- 7 The Nicent Creed. 43
- 8 Athanasius creed. 44
- 9 The 38 and 39 chapters of Iob, and a part of the 40 and 41 chapters, wherein many beasts & other things are spoken of, very profitable for the furtherance of the scholler in the knowledge of the tongues. 48
- 10 The 4, 5 and 6 chapters of the Epistle of Paul to the Ephesians, wherein the dutie of Christians is largely handled as wel in generall as particular. 57
- 11 The 91 Psalm, which is very comfortable for distressed hearts, wherein many sicknesses and troubles are spoken of, in this case very needfull to be knowen. 66

12 Cer-

Register.

Enige exempelen van redenen gedienslig in d'oeffeninge der voorgaende regelen / te weten:

- 1 De thien Geboden. 37
- 2 Het Ghebedt onses Heeren. 39
- 3 't Bevel Christi aen syn Apostelen. 39
- 4 Insettinghe des Avontmaels. 40
- 5 Kerckelijche ordeninge. 41
- 6 Geloofs Artichelen. 42
- 7 Het Nicene geloof. 43
- 8 Athanasij geloof. 44
- 9 Den 38 en 39 cap. Iobs / oock een gedeelte des 40 en 41 cap. daer inne van vele gebieden en andere dingen gesproken wordt / seer proffijtelijck om den leerlingh in de kennisse der talen te vorderen. 48
- 10 De 4 / 5 en 6 Capittelen des Send-briefs Pauli aen den Epheseren: waer in de plicht der Christenen in 't breet verhandelt wort / so wel in 't gemeen als in 't bysonder. 57
- 11 Den 91 Psalm die vooz benaude herten seer troostelijck is: waer inne van vele siechten en quessinghen gesprooken wordt / in dese saecke seer noodigh getweten te worden. 66

12 Enige

The table.

- 12 Certaine moral sayings, and familiar (or proverbiall) speeches, very pleasant to the mynd, and profitable for the exercise of the tongue: set downe under 45 heads of chapters, to wit:
- 1 Of the feare of God. 68
- 2 Of duty to Parents and superiours. 68
- 3 Duty to a mans self. 69
- 4 Duty to neighbours. 70
- 5 Repentance. 70
- 6 Vertue. 70
- 7 Education of children. 70
- 8 Pride and humility. 71
- 9 Covetous nesse and liberality. 72
- 10 Hatred and envy. 72
- 11 Wisdome and knowledge. 73
- 12 Patience and anger. 73
- 13 Temperance and mediocrity. 74
- 14 Good and bad company. 75
- 15 Courtesy and kindenes. 76
- 16 The good or evill use of the tongue. 77
- 17 Backbiting. 79
- 18 Corruption and nature. 80
- 19 Riches and poverty. 81
- 20 Prof-

Register.

- 12 Enige slichtheliche spreken en gemeene (of proverbiale) spreec-moorden/den geest seer vermaeckelijck en boozderlijck tot d'oeffeninghe der spzaecke: onder 45 hoofst-stucken ofte capitulen gestelt / te weten:
- 1 Van de vreesse des Heren. 68
- 2 Van de plicht aen onse ouders en overheden. 68
- 3 Van de plicht aen onselven. 69
- 4 Van de plicht tot d'evennaesten. 70
- 5 Van bekeeringe. 70
- 6 Van deught. 70
- 7 Opvoedinghe van kinderen. 70
- 8 Hoobaerdpe en nederighepdt. 71
- 9 Gierighepdt en mildighepdt. 72
- 10 Haet en rijt. 72
- 11 Wijsheyt en werenschap. 73
- 12 Lijfsaemheyt en rooznigheyt. 73
- 13 Matighepdt en middelmaet. 74
- 14 Goet en quaet geselschap. 75
- 15 Beleefshepdt en vziendelijckhepdt. 76
- 16 Het goet of quaet ghebruyck der tonge. 77
- 17 Achter-slap. 79
- 18 Verdorvenhepdt en aert. 80
- 19 Afschdom en armorde. 81
- 20 Woort

The table.

20 Prosperity.	83
21 Thriftines.	83
22 Labour and diligence.	84
23 Idlenes.	85
24 Iesting.	86
25 Rebukes.	86
26 Injury.	88
27 Time and opportunity.	89
28 Contentation.	89
29 Centention and unity.	90
30 Lying.	91
31 Woman, love, woicing, marriage, and duties of man and wife.	91
32 Hast and sobriety.	93
33 Promises.	95
34 Friendship and confi- dence.	95
35 Discretion.	96
36 Secrecie.	96
37 Necessity.	97
38 Retribution.	98
39 Service.	98
40 Journey-speeches.	99
41 Imitation and likenes.	99
42 Honour, offices, and matters of State.	100
43 Mingled speeches.	102
44 Good counsell in sever- all cases.	105
45 Christian remembran- ces.	106

The head number.	107
The ordinall number.	107
The dajes of the week and moneths of the yeare.	107
Dialogues	

Register.

20 Woospoet.	83
21 Supnigheyt.	83
22 Arbeidt en naerstigheyt.	84
23 Ledigheyt.	85
24 Boertinge.	86
25 Berispinge.	86
26 Onghelijck.	88
27 Tijdt en ghelegentheydt.	89
28 Vergenoeginge.	89
29 Twisten en rancigheyt.	90
30 Leugen.	91
31 Vrouwelijck/tiefde/blijen/ troutwen/en plichten tuse- schen man en wijf.	91
32 Waestigheyt en sachtmoed- igheyt.	93
33 Beloften.	95
34 Vriendschap en vast be- troutwen.	95
35 Bescheydenheyt.	96
36 Verbozgenheden.	96
37 Hoofsakelijckheyt.	97
38 Weder-looninghe.	98
39 Dienst.	98
40 Reys-spreucken.	99
41 Nabolginge en ghelijck- heyt.	99
42 Eere/ampten/en saecken van State.	100
43 Gemengdespreucken.	102
44 Goede raden in verschen- desaken.	105
45 Christelijcke bedenckin- gen.	106

Het Hoofst-getal.	107
Het ojder getal.	107
De dagen van der week / en maenden van den jare.	107
t' Samen-	

The table.

Dialogues and ordinary discourses among men, as low, to wit:

- 1 Morning salutations. 108
- 2 Salutations at meeting and parting. 109
- 3 Salutations for the evening tide and night. 110
- An other of the same. 112
- Evening prayer. 113
- 3 Childrens talke of rising up in the morning, and goeing to Schoole, and other familiar things. 114
- Morning prayer. 116
- A short prayer before breakfast. 118
- 4 Schoole-talk, about writing, learning lessons, and the things thereunto belonging. 119
- 5 A child relateth orderly to his usher what he & his Schoole-fellowes have don in their rising up, cloathing them, and other things. Wherin the names of many things belonging to the body are spoken of. After that they discours of divine matters. A sermon is heard: but nothing remembred of it. 131
- 6 Certaine short dialogues. Wherein schollers aske their master leave to goe forth on severall occasions. 141

7 A

Register.

1 Samen-sprekingen en gemeene courtingen onder de menschen/ als volghet/ te weten:

- 1 Morgen groetenissen. 108
- 2 Groetenissen in 't gemooten / en van malkanderen scheyden. 109
- 3 Groetenissen vooz den avont-stont ende nacht. 110
- Een ander van de selve. 112
- Het avont-gebedt. 113
- 3 Kinder-ghespreck van des morgens op te staen/ schole gaen/ en andere gemeene same saecten. 114
- Het morgen-gebedt. 116
- Een kort gebedt eer men ontbijt. 118
- 4 School-praetgen wegens schrijven/ leffen-leeren/ ende het gheene daer aen behoort. 119
- 5 Een kindt vertelt ordentlich aen sijn onder-meester al wat hy ende sijne medeghesellen in hare opstaen/ bekleedinge/ en andere dingen gedaen hebben. Waer inne van de namen van beste dingen het lijf aengaende/ gesproken wort. Daerna spreken zy van goddelijke saken. Een predicatie wort gehoozt: maer niets daer van onthouden. 131
- 6 Eenighe korte t'samen-spreckinghen/ waer inne School-jongens van haeren meester verlossen sicken om verscheyde oorsaecten uyt te gaen. 141

7 Een

The table.

- 7 A Scholler inviteth his master in his fathers name to walke to the garden. 145
- 8 The diligence of a learned father in teaching of his children at home. 146
- 9 Two boyes compare their age togither. The diligence of a learned pedagogue is praised. 149
- 10 Two boyes count their bookes. Men must read extraordinary books sometimes. It is better to learne late than never. A book that is finely bound is shewed. Some questions about it. Wee must not provoke God in our jests. 151
- 11 All things ought to be set after heavenly matters. It is shamefull for one to reprove another of that whereof hee himself is guilty. A father giveth the master charge of his son. Correction is necessary, and therefore to be borne. The commendations of Scholastical discipline. A rare example of a boy that desires of himself to dwell in the Schoole. 154
- 12 A meale of ten persons. 165
- Prayer before meat. 173

Thank-

Register.

- 7 Een School-jongen nootdicht syn meester upt naem van syn Vader in den hof te gaen. 145
- 8 De meerstigheydt van een geleerden Vader in 't onderwijsen van syne kinderen binnens huys. 146
- 9 Twee jongens vergelijcken hare jaren. De meerstigheydt van een geleerde kinder-meester wert ghespresen. 149
- 10 Twee Jonghens tellen malhanders boecken. Men moet somtijds ongetwoone boecken lesen. Het is beter laet als nimmermeer te leeren. Een Boeck dat scaep gebonden is wert vertoont. Enige vraghen daer over. In onse boertinghen moet men God niet vertrooznē. 151
- 11 Alle dingen moet men achter de Goddelijcke saecken stellen. Het is schandelijck een ander te berispen voer 't gene hy selver doet. Een Vader beveelt syn Soon aen de Meester. Tucht is nootsaekelijck en daerom moet men het verdragen. Lof der school-tucht. Een upt-nement exempel van een Jonghen die van sich selfs in 't school begeert te woonen. 154
- 12 Een maeltijt van thien personen. 165
- Het Ghebedt voer den eten. 173

Danch-

Thanksgiving after meat.

184

13 How to learne to buy
and sell.

186

14 How to demaund a debt.

191

The forme of writing let-
ters, and making acquit-
tautes and other such like
things, to wit:1 A letter from a son to his
father in acknowledge-
ment of his carefull edu-
cation of him.

194

The answer to the former
letter.

196

2 From a son to his father
longing to heare from his
parents, and to have some
money sent him.

198

The answer.

199

3 From a son to his father,
asking his counsell and
consent in way of mar-
riage.

201

The answer.

204

4 A father sends his son to
a Schoole-master, and gi-
ves him charge to feed
and instruct him, and pro-
miseth to pay him for it.

206

5 One friend counselleth
another, how to proceed
well in merchandizing
which he hath newly be-
gun.

209

Danc - segginghe
eren.

194

13 Om te leeren hoopen en
de verhoopen.

186

14 Om een schult te epfchen.

191

De maniere hoe men bzieben
schrijven / obligatien / en
quijtscheldingen / en dierges-
lijke dingen maken sal / te
weten:1 Een bzief van eenen soen
aen sijn Vader / de sozge
wegens sijne opvoedinge
bekennende.

194

Antwoort op de boven-ghes-
chreven bzief.

196

2 Van een Soon aen sijn
Vader / verlanghende van
sijn ouders te hooren / en
dat hem eenigh geldt toe-
gesonden worde.

198

Antwoort.

199

3 Van een Soon aen sijnen
Vader / sijn raedt en betwil-
liginge om te huwelijcken
versoekende.

201

Antwoort.

204

4 Een Vader sendt sijnen
Soon aen een School-
meester / wien hy beveelt te
voeden en te onderwijfen /
maer booz hy hem betalins-
ge beloofte.

206

5 Een bzief geeft den an-
deren raedt / hoe hy in sijn-
nen handel dat hy eerst be-
gonnen heeft wel boozt sal
baren.

209

Register.

one friend to another in way of advise about sale and returne of goods.	214	6 Van eenen vrient aen den anderen raedt gebende megens het verhoopen en weder-heeringhe van goeden.	214
An obligation for debt.	215	Een Obligatie van schuldr.	215
Another somewhat shorter, and with severall payments.	216	Een ander wat korter en niet verscheidene betalinghen.	216
An obligation with surety.	217	Een Obligatie niet Bozgh.	217
An agreement for hire of an house.	218	Doormacden van Huys-huere.	218
Acquittance for housrent.	219	Quijt-scheldinge van Huys-huere.	219
An acquittance for debt.	220	Quijt-scheldinghe voor een schult.	220
A clearing of accompt.	220	Een af-rekeningh.	220
A bill of lading after the Hollands manner.	221	Een vracht-brief op d' Hollandse manier.	221
A bill of lading after the English forme.	222	Een vracht-brief op d' Engelse manier.	222
A bill of exchange.	223	Een Wissel-brief.	223
An other.	224	Een ander.	224
An assignation.	224	Een geldt-betwys.	224

MVSEVM
BRITAN
NICVM